

MAGYAR MÚZEUMOK

2002/4

TÉL

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 8 Number 4

WINTER

Múzeumok műemléképületekben

Museums in Historic Buildings

*A Nagytétyeni Kastélymúzeum
The Castle Museum's baroque
building in Nagytétyény*

*A soproni Fabricius ház udvara
Courtyard of the Fabricius House
in Sopron*

*A tatai egykori zsinagóga a görög-római szobormásolatokkal
The interior of the former synagogue in Tata with the copies
of Greek-Roman statues*

*Az esztergomi Vármúzeum új épülete és bejárata
The new building and entrance of the Castle Museum in Esztergom*

*A pécsi Modern Magyar Képtár épületének udvari homlokzata,
az előtérben Pierre Székely szobraival
The court facade of the Modern Hungarian Gallery in Pécs with the statues
of Pierre Székely in the foreground*

*A sárospataki Rákóczi Múzeum épülete
The Rákóczi Museum in Sárospatak*

Képek a Jászság viselete című kiállításból Photos of the exhibition „The Wear of the Jazygians”

Jász női ruha XIII-XV. század. Rekonstrukció
Jazygian woman's wear, 13th-14th centuries.
Reconstruction

Nádor-huszár egyenruha 1896-ból
Nádor-hussar uniform from 1896

Fodros aljú viganó ingvállal és pruszlikkal
Frill bottomed skirt with bodice and stomacher

Városi polgárasszony mentében, XIX. század közepe
Burgher woman in short fur-lined coat

Fiatal asszony nyárikában és főkötőben
Young woman in summer blouse and bonnet

2002 a magyar múzeumügy kiemelkedő éve, hiszen nemcsak az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Múzeum és a belőle később kiváló országos múzeumok ünnepelték születésük 200 éves évfordulóját, de velük együtt az egész hazai muzeológus társadalom is megemlékezett erről a jeles dátumról. A kiállítások és ünnepi programok mellett számos tudományos konferencia megrendezésére is sor került. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2002. október 3-5. között Tatabányán tartotta tanácskozását *Múzeumaink ma és holnap* címmel. A Tatabányai Városi Múzeum és a Pulszky Társaság Ifjúsági Tagozata által közösen szervezett konferencia négy nagyobb témakört járt körbe 2-2 vitaindító előadás és korreferátumok, majd az ezeket követő közös viták segítségével. A múzeumi informatika és multimédia szekcióban a műtárgy adatbázisokról és azok használhatóságáról ugyanúgy hallhattak a résztvevők, mint az informatikai szakfelügyelet első évének tapasztalatairól, de a multimédia szerepének és jelentőségének növekedéséről és felhasználásáról is többet tudhatott meg a hallgatóság. Az előadásokat követő vita során az is nyilvánvalóvá vált, hogy egy valamiben biztosan nincs véleménykülönbség a jelenlévők között: a múzeumok és muzeológusok hatékonyabb együttműködése az Internet adta lehetőségek nélkül ma már elképzelhetetlen. A második szekció a múzeum és a turizmus, turisztika kapcsolódási pontjait, a kooperáció szükségességét és lehetőségeit taglalta, számos múzeum képviselője mutatta be azokat a módokat, hogyan intézményük a kulturális turizmus adta lehetőségeket igyekszik kihasználni. A harmadik szekció a múzeumi munka során felmerülő szerzői jogi problémákat tekintette át. Az élénk vita azt is igazolta, hogy számos, a múzeumokban tudományos munkát végző szakember nincs tisztában a szerzői jogokkal általában, és a saját munkáját érintő szerzői jogokkal specifikusan. Amilyen közhelyszerű, annyira igaz az a megállapítás, miszerint mindannyiunk közös érdeke, hogy munkánk, szellemi termékeink jogi következményeiről széles körű ismeretekkel rendelkezünk. A negyedik szekció új múzeumi koncepciók ismertetésével, a múzeumok lehetséges jövőképeivel, feladataik változásával, az új kihívásokra adandó válaszokkal foglalkozott.

A háromnapos tanácskozás megszervezésében nyújtott munkájáért és a Szabadtéri Bányászati Múzeumban eltöltött tartalmas délutánért külön köszönet illeti Fűrészné Molnár Anikó igazgatót és munkatársait. Bizvást állíthatjuk, hogy minden résztvevő egy jó hangulatú konferencia emlékeivel és természetesen sok hasznosítható információval tért haza Tatabányáról. Műhelyrovatunkban a konferencia szerkesztett előadásaiból adunk közre válogatást.

Gönczi Ambrus

MAGYAR MÚZEUMOK

2002/4. Tél

MŰHELY

Balázs György: A múzeumi munka szakmai, tartalmi megújulása	3
Munkácsy Gyula: Kell-e nekünk a számítógép? Az informatikai szakfelügyelet első évének tapasztalatai	7
Deme Péter: Kell-e a múzeumnak a turizmus?	8
Hamvasné Füredi Judit: A múzeumok helye és szerepe a kulturális turizmusban. A Szépművészeti Múzeum és a Budapest Kártya	11
Zomborka Márta: Együtt vagy egymás mellett? A múzeum és a turizmusipar kapcsolata	13
Füvessy Anikó: Tájélmúzeum a kulturális turizmus szolgálatában	16
Galambos Henriett: Hazai szerzői jogi problémák nemzetközi kitekintéssel	17
Kriston Vízi József: Ünnepi évvárás kötetbemutatóval	19
Szabylár Péter: Megalakult a Magyarországi Tájházak Szövetsége	20

VISSZATEKINTÉS

Petercsák Tivadar: Az egri várvédelem 450. évfordulójának rendezvényei a Dobó István Vármúzeumban	21
Gócsáné Móró Csilla: Blaskovich György és János emlékezete. Ötven éves a tápiószzelei múzeum	24

SZÁMVETÉS

Marosi Ernő: A két évszázados intézmények szerepe a tudományos életben	26
Vásárhelyi Tamás: A Magyar Természettudományi Múzeum kétszáz éves jubileumának megünnepléséről	27
Árva Anita – Bajzáth Judit – Felföldi Zita – Holler Judit – Katus Magdolna: Egy nehéz év krónikája, avagy a Magyar Természettudományi Múzeum (is) 200 éves	30
Pirint Andrea: A Holló László Galéria	35

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Gárdos Bernadett: Az olaszországi magyar kulturális évad kiállításai	37
Balázs György: Múzeum és változás. Nemzetközi konferencia Prágában	39
Lovas Márton Levente: A Pulszky Társaság Műtárgyvédelmi Szekciójának szlovákiai tanulmányútjáról	40

KIÁLLÍTÁSOK

Basics Beatrix: Jankovich Miklós (1773-1846) gyűjteményei. A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása 2002 szeptember – 2003 február	41
Aczél Eszter: Aere perennius – Ércnél maradandóbb. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum 200 éve	42
Gerle János: „Mi vagyunk Atlantisz” – Vederemo! Maróti Géza (1875-1941) életmű kiállítása az Iparművészeti Múzeumban	43
Basics Beatrix: Biedermeier, historizmus. Válogatás a Szépművészeti Múzeum XIX. századi osztrák és német gyűjteményéből	46
H. Bathó Edit: A Jászság viselete. Kiállítás a Jász Múzeumban	48
Rapcsányi László: Háztörténetek. Német sorsok a Duna mentén. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban	51

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Csorba Csaba: Magyar múzeumi arcképcsarnok	52
Selmecei Kovács Attila: Könyv az identitás múzeumi tárgyairól	55
Basics Beatrix: Korszerű múzeumok műemléképületekben	56
Bencze Géza: Zala mente	57

IN MEMORIAM

Bodó Sándor: Balassa Iván ravatalánál	59
Órsi Julianna: Bellon Tibor (1941-2002)	60
Schwarz Katalin: H. Gyürky Katalin (Balassagyarmat, 1925 - Budapest, 2002)	61
Holló Szilvia Andrea: Földes Emília (1945-2002)	62

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	63
E számunk szerzői	64

A címlapon
Fedeles talpas serleg.
Aranyozott ezüst, 1520-1550.
Iparművészeti Múzeum
On the Cover
Goblet. Silver-gilt, 1520-1550.
Museum of Applied Arts, Budapest

A hátsó borítón
Fedeles kupa. Részben aranyozott ezüst.
XVIII. század utolsó harmada.
Magyar Nemzeti Múzeum
On the Back Cover
Tankard. Silver-gilt.
Last third of 18th century.
Hungarian National Museum

Fotók – Photos: Bokor Zsuzsa

MAGYAR MÚZEUMOK
A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
VIII. évfolyam 4. szám, 2002. tél

Főszerkesztő:
Selmeczi Kovács Attila

A szerkesztésben közreműködött:
Gönczi Ambrus

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus
A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Korsós Zoltán,
Wollák Katalin

Lapmenedzser: Deme Péter
A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bencze Géza, Dercsényi Balázs, Draveczy
Balázs, Kertész Róbert, Kóczyáné
Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter
Fordítások: Gönczi Ambrus, Basics Beatrix
Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336
E-mail: pulszky@bot.nhmu.hu
Felelős kiadó: Matskási István
Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.
Műszaki szerkesztő: Németh János
Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.
Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.
Felelős vezető: Racskó József
Előfizethető a kiadónál
(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),
illetve postautalványon, csekkel vagy
átutalással az alábbi számlaszámon:
ABN-AMRO Bank 10200830-32323599
Előfizetési díj számonként:
egyéni előfizetőknek 700 Ft,
közületeknek 1000 Ft.
HUISSN1219-4662

Megjelenik a
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma és
a **Nemzeti Kulturális Alapprogram**
támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS

2002/4 WINTER

WORKSHOP

- György Balázs: The Renewal of the Professional Content of Museum Work 3
Gyula Munkácsy: Do We Need Computers? About the Experiences of the Informatics
Supervision's First Year 7
Péter Deme: Does the Museum Need Tourism? 8
Judit Hamvasné Füredi: The Place and Role of Museums in Cultural Tourism
The Museum of Fine Arts and the Budapest Card 11
Márta Zomborka: Together or Side by Side? The Relation of the Museum
and Tourism 13
Anikó Füvessy: Country Museum in the Service of Cultural Tourism 16
Henriett Galambos: Hungarian Copyright Problems with International Outlook 17
József Kriston Vízi: Closing of a Festive Year with Book Introduction 19
Péter Szabylár: The Association of Hungarian Country Houses Has Been Formed 20

RETROSPECTIVE

- Tivadar Petercsák: The Celebrations on the 450s Anniversary of the Eger Castle Defence
at the István Dobó Museum 21
Csilla Gócsáné Móró: The Memory of György and János Blaskovich. The Museum
in Tápíószele is 50 Years Old 24

RECKONING

- Ernő Marosi: Two-Century-Old Institutions in the World of Science 26
Tamás Vásárhelyi: About the Celebrating of the 200th Anniversary
of the Natural History Museum 27
Anita Árva – Judit Bajzáth – Zita Felföldi – Judit Holler – Magdolna Katus: The Chronicle
of a Hard Year, Or the Natural History Museum is 200 Years Old Also 30
Pirint Andrea: The László Holló Gallery 35

INTERNATIONAL RELATIONS

- Bernadett Gárdos: Exhibitions of the Hungarian Cultural Season in Italy 37
György Balázs: Museum and Change. International Conference in Prague 39
Márton Levente Lovas: On the Field-Trip of the Restorers' Section
of the Pulszky Society in Slovakia 40

EXHIBITIONS

- Basics Beatrix: The Collections of Miklós Jankovich (1773-1846). Exhibition
in the Hungarian National Gallery 41
Aczél Eszter: Aere perennius. The 200 Years of the National Széchényi Library
and the Hungarian National Museum 42
János Gerle: „We Are Atlantis” – Vederemo! Oeuvre Exhibition of Géza Maróti
(1875-1941) at the Museum of Applied Arts 43
Beatrix Basics: Biedermeier and Historicism. The 19th Century Exhibition
of the Museum of Fine Arts in Budapest 46
Edit H. Bathó: The Costumes of the Jazygians. Exhibition in the Jazygian Museum 48
László Rapcsányi: House Stories. Fate of Germans Along the Danube. Exhibition
of the Ethnographical Museum 51

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

- Csaba Csorba: Hungarian Museum Portrait Gallery 52
Attila Selmeczi Kovács: Book on the Museum Objects of Identity 55
Basics Beatrix: Up-to-date Museums in Historic Buildings 56
Géza Bencze: Zalamente 57

IN MEMORIAM

- Bodó Sándor: At the catafalque of Iván Balassa 59
Julianna Órsi: Tibor Bellon (1941-2002) 60
Katalin Schwarz: Katalin H. Gyürky (Balassagyarmat, 1925 – Budapest, 2002) 61
Szilvia Andrea Holló: Emília Földes (1945-2002) 62

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY

- Authors of this issue 64

A múzeumi munka szakmai, tartalmi megújulása

Balázs György

A tradicionális múzeumi funkciók megtartása mellett, amelyek a gyűjteménykezelés, a gyűjtés–megőrzés és a kiállítás köré szerveződnek, az új évezred múzeuma a társadalmi szociabilitás helye. A társadalmi változások felgyorsulása az elvárások változását is magával hozta. A múzeumok és a látogatók csupán kiállításra korlátozott találkozási pontja már rég a múlté, a múzeumi „holt” anyag nyitottá, hozzáférhetővé válását célzó kezdeményezések pedig a digitális kultúra elterjedésével, elterjesztésével teljessé válnak ki. A változó múzeumi világ a vezetést is megújítja, a vezetéselméleti irodalom a „transformational leadership”, a mindenre azonnal reagáló, „átalakító vezetés” mellett érvel. A múzeumok vezetőinek meg kell találniuk az egyensúlyt a múzeum mint vállalkozó intézmény – amely létrehozza a szociális tőkét a piacgazdaságban, a vezetést, mint értelmes jövőkép-konceptió megfogalmazására való képességet fogja fel – és a között, hogy hogyan lehetne a múzeum jövőképét egyértelműen közölni a nyilvánossággal. Ez esetben a nyilvánosságot a múzeum partnerei képviselik: a fenntartók, a személyzet, az önkéntesek, a potenciális tagok, a látogatók, a vállalati szponzorok és bizonyos mértékig a kormány képviselői.

A millicentenáriumi, millenniumi és egyéb évfordulók a kiállítások dömpingjét hozták magukkal, átstrukturálva a múzeumi munka amúgy is időről időre változó szerkezetét: a klasszikus hármas funkciórendszer talán túlzóan is a kiállítások felé torzult el. Mindenki minden témára „rámozdult”, pályázott, kiállított boldog-boldogtalan. Segítettek ebben a mindenkor kormányzati irodák (Millicentenáriumi Miniszteri Biztosság, Millicenniumi Kormánybiztosság) koncepciótlanságai, s az anyagi és szellemi erők szétforgácsolódta.

Ezt követően ma, a magyar múzeumiügy 200 éves évfordulóján úgy tűnik, hogy az igazán érintett múzeumok (Nemzeti, Természettudományi) mellett a legtöbb múzeum a gyűjteménykezelésre, a muzeológiai munkák végzésére összpontosíthatna. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pedig nemzeti műtárgyvédelmi bizottság létrehozásával, stratégiai kidolgozásával, műtárgyvédelmi akciótervben gondolkodva a gyűjteménytárak rendbetételét ígéri.

A múzeumi munka alapja, a gyarapodás megtorpanni látszott az elmúlt években.

A legtöbb vidéki, megyei önkormányzati múzeumban nincs, vagy nem értékelhető a műtárgyvásárlásra fordítható keret, illetve ha van is ilyen, az nincs tagmúzeumokra lebontva. A fenntartók a pályázati lehetőségekre való hivatkozással próbálják megindokolni a pénzügyi megszorításokat, álszakmai indokokra hivatkozva gyűjtemények összevonását elérni (ld. a Békés megyei múzeumok szervezetének szétzilálása). Konceptcionális gyűjteménygyarapítást, munkatervet pedig pályázati – mégoly fontos – pénzekre alapozni nem/sem lehet!

Az okok részben a közép- és kelet-európai társadalmi változásokra vezethetők vissza. 1997-ben Lodzban az ICOM lengyel nemzeti bizottsága egy nemzetközi konferencia témájául választotta a változásokat: egyrészt azt, hogy hogyan hatnak a változások a múzeumokra, másrészt pedig mi a múzeumok szerepe a társadalmi változásokban.¹ Idén Prágában *Múzeum és változás* címmel rendezett konferenciát az ICOM cseh nemzeti bizottsága. Ugyanakkor megfigyelhető a nyugat-európai fejlemények követése is (tisztes távolból persze) a modern muzeológia terén (angol, holland példák). A változások érintik a gazdasági és szervezeti feltételeket, a múzeumok és a közönség közötti kapcsolatrendszert, a szakmai munkát, a muzeológiai oktatást, hogy csak a prágai konferencia főbb témaköreit említsm.

A budapesti Néprajzi Múzeum felismerve a szükségleteket, *gyűjtés; gyűjteménykezelés és megelőző műtárgyvédelem; kiállítás, majd a jelenkor dokumentálása* témakörökben rendezett konferenciákat az elmúlt négy évben néprajzos muzeológusok számára.

A múzeumi, muzeológiai munkaterületek arányváltozásai mellett a múzeumi funkciók jelentősen bővültek. A klasszikus hármas tagolású feladatrendszer bővülése újabb és újabb társadalmi kihívások eredménye. Ennek során a gyűjtés, megőrzés (konzerválás) és kiállítás alaptevékenységeket az *oktatás, múzeumpedagógia, a kutatás, tudományos feldolgozás* követte, majd a múzeumok oktató, tanító szerepe mellé a múzeumi dolgozók *önképzése, továbbképzése* társult. Minőségi változást hozhat a már említett digitális kultúra, online múzeumi szolgáltatások bevezetése.

Gyűjtés

A gyűjtés ma nem azt jelenti, mint amit a „nagy múzeumalapítási láz” idején jelentett. A törzsgyűjtemények kialakulásával, a tömeges gyűjtések befejeztével, az alapí-

táskori küldetés (mission statement) átfogalmazásával át kell gondolnunk a korábbi koncepciót. Ma a *mit gyűjtünk* kérdésre múzeumtípustól függően többféle választ adhatunk. Egy művészeti múzeum a ma műalkotásait ugyanúgy gyűjtheti, mint a régiket, egy néprajzi gyűjtemény/múzeum gyarapítása ma koncepcionális kérdések sorát veti fel, melynek során újra kell fogalmaznunk a kutatás célközönségét és a gyűjtés tárgyát egyaránt. Erre egy háromnapos konferencián kerestük a választ: *Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása* címmel.²

A probléma az eddig gyűjtött anyagban rejlik, amihez képest kell/lehet folytatni a gyűjtést. A régebbi gyűjtemények léte önmagában meghatározza a gyűjtés egy lehetséges és jelentős irányát. Az eddig gyűjtött anyag pedig legtöbbször heterogén, egy-egy múzeum, egy-egy gyűjtemény esetén is, változó személyi és anyagi feltételek mellett, változó gyűjtési, kultúrpolitikai elképzelések, társadalmi elvárások mellett folyt a gyűjtőmunka.

Ma a gyűjtés szakmai-etikai kérdéseket is felvet, hiszen egy-egy közgyűjteménybe bekerülő tárgy, dokumentum legalizálódik, műtárggyá válik azáltal, hogy bekerül. A múzeum hatalom: értékkel, értéket ad a tárgyak, dokumentumok bizonyos körének, azoknak, amelyek bekerülnek a gyűjteményekbe. Bizonyos esetekben az ipari társadalom viszonylag rövid időn belül elérte a teljességet, a szemétté váló egykori használati eszköz is műtárggyá válhat múzeumba kerülve.³

Gyűjteménykezelés, megőrzés, konzerválás

A gyűjteményeket elemezni kell, megtudni, milyen értéket képviselnek azok a tárgyak, amelyeket raktárban tartunk, többnyire zsúfolt körülmények között. A gyűjteményi tárgyak osztályozása választ adhat arra, mely darabok, milyen arányban képviselik a négy csoport valamelyikét.

A) *csoporthoz*, a legfontosabb tárgycsoport, amely a nemzet, vagy tágabb társadalmi kontextus számára jelentős, egyedi, megkérdőjelezhetetlen értékű tárgyak halmaza;

B) *csoporthoz*, amely a szűkebb társadalmi környezet számára fontos, az előzőeket magyarázza, kontextusba helyezi, kiállításra alkalmas, fontos kiegészítő anyag;

C) *csoporthoz*, amelyhez mindazok a tárgyak tartoznak, amelyek a múzeum küldetésében megfogalmazottaknak megfelelnek, de nem tartoznak az előző két csoportba, majd végül a

D) csoport tárgyai, amelyek mindenféle koncepció nélkül, véletlenszerűen kerültek a gyűjteménybe, amelyek esetleg egy másik gyűjteménynek, másik múzeumnak átadhatóak (erre számtalan példát ismerünk hazai gyakorlatból is), végső esetben, kellő dokumentálást követően elidegeníthetőek.

Az ily módon elvégzett osztályozás során kiderül az is, mi az, amit gyűjtenünk kell, ami hiányzik a gyűjteményből. Mindezek a praktikák a gyűjteménykezelés, a *Collection Management* körébe tartoznak.

Az angol muzeológia legújabb kulcsszava a *stewardship*, amely eredetileg egy történelmi kategória, az uradalmak, nagybirtokok intézőségét, jószágigazgatását, sáfárkodást jelentette. Értelmezése szerint ma jelenti mindazt, amit egy múzeumban (valamint levéltárban, könyvtárban) a gyűjtemény körül tenni kell; jelenti a teljes körű felelősséget, a kulturális örökség reánk bízott tárgyi avagy dokumentációs anyagával való jó sáfárkodást.

A Museums and Galleries Commission utódszervezete, a *re:source* (The Council for Museums, Archives and Libraries) kifejleszti a múzeumok, könyvtárak, levéltárak között működő (cross-sectoral) „Stewardship stratégiát”. Az *Education for Change* céget jelölték ki tanácsadónak, segíteni a *re:source*-ot, hogy felvázolja elképzelését a stewardship-ről, konzultálva más partnerekkel és közreműködően az írott stratégia kidolgozásában.⁴

A *Stewardship Strategy* egy tervezési és fejlődési keretet fog a múzeumoknak, levéltáraknak és könyvtáraknak nyújtani a stewardship-ről és információkat a kormányzat, a *re:source* és egyéb stratégiai intézetek politikájáról és támogatási határozatairól.

Ennek a stratégiának kulcsszavai: a stewardship-hez kapcsolódó *normatívák* (standards) és *támogatási elképzelések* (funding provision) a három területen.

A stewardship olyan szakmai területeket fed le, mint a szerzeményezés (acquisition) és elhelyezés; a raktározás (disposal); a megőrzés (preservation); a konzerválás (conservation) és gyűjteményvédelem (collection care); a megőrzés és gyűjteménykezelés (preservation and collection management); a dokumentálás és katalógizálás (documentation and cataloguing); a múzeumi környezet menedzselése (environmental management of buildings); a biztonság (security); a gyűjtemény felhasználása (use of collections); a veszélyhelyzetek kezelése és megelőzése (risk management and emergency preparedness) és a kutatás (research). A stratégia a múzeumok, levéltárak és könyvtárak köréből érkező nemzeti és nemzetközi kezdeményezésekre épül.

Ma a *megőrzés* többet jelent, mint egyszerű egyben tartást, vagyis a gyűjteménytár több, mint raktár; a restaurálás, konzerválás több, mint a kiállításra kerülő tárgyak alkalmassá tétele a közszemlére. A restaurálás, konzerválás mellett a megelőző műtárgyvédelem (preventive conservation)

révén a begyűjtött tárgyak állapotát megpróbáljuk hosszú távon fenntartani. A megelőző műtárgyvédelem tehát az a folyamat, amely során igyekszünk megelőzni, mérsékelni vagy ellensúlyozni azon tényezők hatását, amelyek napról napra fenyegetik a tárgyak hosszú távú fennmaradását. Ez a folyamat sokoldalú megközelítést igényel, folyamatosan vizsgálni kell, hogy a tárgyakat miként tároljuk, kezeljük, állítjuk ki és tartjuk karban. A megelőző műtárgyvédelem a múzeum valamennyi alkalmazottjának együttműködését igényli, nem elegendő hozzá csupán a restaurátorok munkája. A jó minőségű épületfelújítás és -karbantartás éppoly fontos követelmény, mint a tárgykezelés és tárolás, valamint a biztonság. A megelőző konzerválás olyan stratégiai kérdés, amely a múzeumok elsődleges céljából közvetlenül következik, és amelyet nem lehet előzetes tervezés nélkül bevezetni, s hasznát és előnyeit sem lehet másként, mint hosszú távon demonstrálni.

Mindezen felismerések nyomán az ICCROM egy elnyert Raphael pályázata révén több európai ország szakértői dolgozták ki Finnországban, Vantaa-ban a megelőző műtárgyvédelem európai stratégiáját: „A kulturális örökség törékeny. A tárgyi örökség sokféle károssá válhat, a háborúk és természeti katasztrófák borzalmai, de a környezetszennyeződés következtében, rovarkártételek, környezeti ártalmak és egyéni vandalizmus miatt is. A megelőző műtárgyvédelem csökkenti a kockázatot, és lassítja a gyűjtemény állagának romlását. Így minden megőrzési stratégia kiinduló pontja, hatékony és gazdaságos mód az örökség integritásának megőrzésére, emellett minimálisra csökkenti az egyes tárgyakkal való egyéni foglalkozás szükségességét. A megelőző műtárgyvédelem *multidiszciplináris eljárás mód a kulturális örökség veszteségeinek csökkentésére, a köz javának szolgálatára*. A megelőző műtárgyvédelem az európai irányelvek szerint a kulturális örökség megőrzésének sarkköve.”⁵

Kiállítás

A kiállítás több, mint tárgyak egyféle válogatás szerinti halmaza, és több, mint egyszerű látvány. Ma a kiállítás egy jól feltett kérdésre adott válasz. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy a kiállításon „a tárgyak jelen vannak, a jelenlét nem kiállítás, csak halmaz, „A jelenlét túlmutató jelentés kifejezésére kell készíteni a tárgyakat. A jól feltett kérdés, amire választ adunk egy kiállítással, számol a közönséggel is, azzal, hogy telítődik, kifárad. Szándéka, hogy hasson.”⁶ A cél természetesen a közönség, a heterogén közönség elérése! S hogy mindezeket az 1970-es évek végén írta le Gergely István? Annál is inkább érvényes az, hogy ma már nem lenne szabad kiállítás örve alatt tárgyakkal koncepciótlanul telezsúfolni termeket, vitrine-

ket, kitenni tárgyakat úgy, hogy azok alig láthatóak, s kitapétázni a falakat végeláthatatlan szövegekkel...

A kultúra támogatási rendszere az Egyesült Királyságban

A hagyományos múzeumi feladatok mellett egyre több új jelentkezik. A legújabbak a digitális kultúra terjedésével kapcsolatosak, s ma már a hazai fenntartói támogatások irányai is ezt az utat mutatják. Ha a követelmények megfogalmazása s a támogatások végiggondolása mutat is némi hasonlóságot, nem árt ismernünk a modern muzeológia egyik fellegvárá, az Egyesült Királyság kormányzati és szakmai köreinek törekvéseit a digitális kultúra kiterjesztésére.⁷

Nagy sebességű Internet hozzáférés

A *re:source* (The Council for Museums, Archives and Libraries) 2000 óta dolgozik együtt a British Telecom-mal (BT), hogy biztosítsák a múzeumi szektor naprakész, gyors Internet elérését a látogatók és a személyzet számára egyaránt, és olyan olcsón, amilyen olcsón csak lehet. Ennek az együttműködésnek eredményeként ez évben a BT bejelentette, hogy a múzeumok és a levéltárak rákerültek arra a listára, amelyen az oktatási intézmények találhatók, s amelyek speciális kedvezménytel bérelhetnek szélessávú hozzáférést. Mostantól a múzeumok és a levéltárak is bérelhetik a BT LearningStream („tanulási főirány”) szolgáltatását, azt a hálózatot, amelyet már számtalan brit könyvtár használ a People's Network („emberi kapcsolatok”) fejlesztéséhez.

A BT LearningStream terméksorozat gyors elérésű (2Mbit) HDLSL kapcsolatot jelent, amely az Egyesült Királyság majd' egész területén elérhető. Ez a technológia a jól ismert ADSL technológiához hasonló, de a gyors hálózati kapcsolatot mindkét irányba lehetővé teszi ott is, ahol az ADSL jelenleg nem elérhető. Ez a technológia az Egyesült Királyság közkönyvtáraiban már rendelkezésre áll, és most kiterjesztik a következő területekre is: a regisztrált múzeumok számára, amelyek a közszolgálati feladatokat látják el, és nem folytatnak kereskedelmi tevékenységet; levéltárak, amelyek speciális felelősséggel bírnak (pl. Regional Archives Council), és szintén nem folytatnak kereskedelmi tevékenységet.

A regionális múzeumok nagymérvű pénzügyi támogatása

A *re:source* 2002. április 3-án Londonban bejelentette az angol regionális irodákkal közös támogatói megegyezését 2002-2003-ra. Ezekre az irodák közel 8 millió angol font összeget kapnak, kétszer annyit, mint az előző évben.

A többletforrás abból származik, hogy azok a szervezetek, amelyek a régiókban jelenleg a múzeumokat, levéltárakat és könyvtárakat

külön-külön reprezentálják, olyan irodákban egyesülnek, amelyek a három területért egyaránt felelősek. Ezek az irodák mind a kilenc régióban létrejönnek a múzeumok, levéltárak és könyvtárak támogatására, vezetésére és képviselésére, hogy képessé tegyék azokat a közönség minél jobb kiszolgálására.

Az angol kormányzat ez év októberében bejelentette, hogy 4 éven keresztül évi 70 millió angol fontot költ a regionális múzeumok támogatására. Ezt követően a **re:source** közzétette, hogy a pénzt a regionális múzeumok hálózatának újjászervezésére fordítják. Először fordult elő, hogy a központi kormányzat folyamatos támogatást nyújt a regionális múzeumok és galériák számára. A bejelentés a **re:source** „Reneszánsz a régiókban: az angol múzeumok új jövőképe” című, 2001. évi felmérését és beszámolóját követően született, amelyben 5 évre 267 millió angol fontnyi támogatást javasoltak a regionális gyűjtemények számára.

A **re:source** regisztrációja szerint 1860 muzeális intézmény működik az Egyesült Királyságban, a nagy nemzeti múzeumok mellett az egészen kicsi, egy helyiséges intézményig bezárólag, központi vagy egy helyi önkormányzat, esetleg egyetem által támogatottak, bevételekből gazdálkodók vagy kereskedelmi alapon működők egyaránt. A múzeumok az Egyesült Királyság legnépszerűbb, leglátogatottabb intézményei: több, mint 77 millióan keresik fel évről-évre, többen, mint bármely más látogatóorientált attrakció! A múlt évben az Egyesült Királyság teljes felnőtt lakosságának egyharmada volt múzeumban!

A kilenc angol régióban alközpontok létrehozását javasolják, amelyekben a vezető múzeumok mellett három-három partnermúzeum van, s ezek együttműködve a múzeumi gyakorlat és a normatívák vezetői lehetnek a múzeumi szektorban.

Ez volt a legátfogóbb, legösszetettebb felmérés, amit valaha is elvégeztek az Egyesült Királyságban: 400 múzeumi szakember gondolatai, elképzelései alapján egy kilenc-tagú csoport készítette el. Úgy tűnhet a fentiek alapján, hogy a kulturális örökség tárgyi és dokumentációs anyagának, adathordozóinak megőrzése tekintetében eltűnik a különbség az állami fenntartású nagymúzeumok és a vidéki kismúzeumok között: a kulturális örökség egysége helyreáll..., legálábbis az Egyesült Királyságban.

Kultúra az Interneten (Culture Online)

Mindazonküllszavakat, mint oktatás, múzeumpedagógia, tanító múzeum, ma a *Culture Online* fogja össze Angliában. A nemzeti kulturális örökséghez való digitális hozzáférés lehetőségeinek növelésére, 20-30 projekt támogatására 13 millió angol font alapot hoztak létre. A projekt egyesíti a kulturális szervezeteket és a magánszektor, a médiát, oktatási szakembereket és a digitális technol

ógia csúcán lévőket, hogy innovatív, magas minőségi követelményeknek eleget tevő forrás-hozzáférést tegyenek lehetővé felnőttek és gyermekek részére egyaránt. A Culture Online összefogja mindazokat a programokat, amelyek különféle megfontolásokból, de ugyanazon cél megvalósítására alakultak: a kulturális örökség anyagának jobb megismerésére, megismertetésére a társadalom legszélesebb rétegei számára.

Múzeumok Interneten (Museum online)

A **re:source** bejelentette ez év márciusában a *Cornucopia* (The Online Database of Museum Collections) további folytatásának tervét, amely magába foglalja a múzeumokról szóló új információkat és a közvetlen kapcsolatokat (direct links) a már létező adatbázisokhoz (pl. 24-Hour Museum website) egyaránt. Két év alatt 450 múzeumi gyűjteményről tartalmaz kutatható, részletes leírású adatbázisokat Dél-Kelet Anglia és Kelet-Midlands területén. A továbbfejlesztés a levéltárakat és a könyvtárakat is fogja érinteni. Bővebbet a www.cornucopia.org.uk honlapon olvashatunk.

Innovatív tanulás (Innovative learning)

Az Innovative learning-ről szóló híradás így szól: egy millió angol font alapot hoztak létre a Museums and Galleries Education Programme 2. fázisának támogatására. A Department for Education and Skills és a **re:source** közösen vezetik a projektet, folytatva és támogatva az iskolák és a múzeumok közötti kapcsolatot azon kezdeményezések terén, amelyek a múzeumi gyűjtemények használatát, hozzáférését könnyítik meg, gazdagítva a Nemzeti Tantervet, segítve a tanulási folyamatot és elősegítve elérhető tanulási normatívák kidolgozását a tanulók számára. Témakörök a négy regionális iroda (Dél-Kelet Anglia, London, Észak-Nyugat Anglia, Yorkshire) számára: e-learning a múzeumi gyűjtemények jobb hasznosíthatóságára; eszközkészlet a jó gyakorlat elterjesztésére; kezdeményezések az állampolgári ismeretek tanterv számára; kezdeményezések a vidéki/paraszti életforma-múzeumok és iskolák közötti kapcsolatok építésére. 65 projekt alakult, pl. „Tárgyak az iskolában”; „Virtual Victorian” online multimedia tanulóprogram a kor agrárkultúrájáról, a szállításról, a közegészségügyi, oktatási, szórakozási és otthoni életéről szóló ismereteiről.

Internetes oktatás (Online education)

Az Online education a meglévő, papír-alapú oktatási anyag online-learning forrássá fejlesztésére szolgáló projekt. Ennek során létrehoznak egy kiterjedt gyűjteményt a kapcsolódó feltáró tanulmányok és dokumentáció számára, és azt is kutatják, hogyan használhatók ezek a források tantermi környezetben. Ezek fontos eszközök a

múzeumpedagógusok számára ahhoz, hogy kiterjessék az Internet használatát, mint egy viszonylag olcsó és elérhető lehetőséget a szélesebb közönség számára.

Képzés, továbbképzés (curriculum online)

Talán e téren a legnagyobb a különbség a párhuzamosan futó projektek között. A képzésről, továbbképzésről szóló rendeltünk az európai élvonalban tudhatnánk, ha figyelembe vették volna kibocsátásakor az ICOM ICTOP szekciójának (*International Committee for the Training of Personnel*, a múzeumok és kapcsolódó oktatási intézmények szakmai és továbbképző nemzetközi fóruma) hosszas, nemzetközi együttműködésen alapuló ez irányú előkészítő munkáját, majd az ezt követően létrejött képzési, továbbképzési ajánló irányelveket. Az ICTOP tanterv és irányelv ugyanis először azokat a készségeket fogalmazza meg, amelyekkel az adott munkaköröket ellátóknak rendelkezniük kell ahhoz, hogy feladataikat megfelelő színvonalon ellássák. Ezek a következők: 1. általános készségek; 2. muzeológusi készségek; 3. vezetési készségek; 4. közönségkapcsolati programokkal kapcsolatos készségek; 5. információ kezelés, gyűjteménykezeléssel, karbantartással kapcsolatos készségek; 6. terminológia. Ezek közül most csak az általános készségeket soroljuk fel:

1. Általános készségek

Valamennyi múzeumi munkatártnak megfelelő ismerettel és képességgel kell rendelkeznie az alábbi területeken:

1.1 Kommunikáció

- Írásos, szóbeli, non-verbális
- Terminológia/szókincs

1.2 Értékelési módszerek

- Adatok elemzése
- Adatgyűjtés
- Programok tervezése
- Cél meghatározása
- Jelentési módszerek

1.3 Pénzügyi igazgatás

- Alapfokú matematikai szakismeretek
- Alapvető elemzési, megfigyelési, és jelentési módszerek

1.4 Információs technológia

- E-mail kezelés
- Számítógépes hálózati keresés (Internet-használat)
- Multimédia ismeretek
- Adatbázis kezelés

1.5 Interperszonális kapcsolatok

- Együttműködés és kapcsolatépítés
- Politikai ismeretek

1.6 Múzeum és társadalom

- Elszámoltathatóság
- Etnikai, faji, kulturális és szellemi sokszínűség
- Helyi, országos, regionális, nemzetközi ügyek, források, feltételek ismerete
- Közalapítványok ismerete, pályázatok írása

1.7 A munka jellege

- Adminisztratív és irányítási politika, gyakorlat
- Egyéb szervezetekkel való társulás /tanácsadás/ szakértői együttműködés
- Multidiszciplináris környezet
- A termékek és szolgáltatások minőségi szinten tartása

1.8 Szakértelem

- Az adott szakterületen való szakértelem
- Folyamatos képzés, továbbképzés
- Etika és értékek
 - személyes
 - az adott múzeumra és kultúrára szabott
 - az adott tudományterülethez és foglalkozáshoz igazodó
- Azonosság
- Szellemi érdeklődés
- Kezdeményezés, motiváció, önértékelés, rugalmasság
- Vezetés
- Múzeumi szervezetek (helyi, regionális, országos, nemzetközi) ismerete
- Életpálya önálló alakítása
- Általános feltételrendszerek ismerete
- A sokszínűség elismerése és beépítése valamennyi folyamatba
- A kiválóság elismerése
- A múzeumok jövőképe, célja, és szerepe az egyes intézményen belül

1.9 Projekt irányítás

- A feladatok kiadása és számonkérése
- Multidiszciplináris környezet
- Tervezés és szervezés
- Prioritások megállapítása
- Problémamegoldás
- Forráskezelés, alkalmazás, értékelés
- Munkaközösségi folyamatok

1.10 Kutatás

- Új információk keresésének, megszerzésének képessége, a tanultak feladatokhoz szabott alkalmazása
- Kritikus gondolkodás
- Módszertan

1.11 Források az adott szakterületen

- Szakirodalom és információs forrás, beleértve a bibliográfiákat, jegyzékeket, mutatókat
- Szakmai egyesületek ismerete, tagság (nemzetközi, országos, regionális, helyi szakmai egyesületekben).

Lényeges különbséget jelent a nyugat-eu-

rópai képzési, továbbképzési projektekkel való összehasonlításban, hogy míg azok a vezetők képzését, továbbképzését ugyanolyan fontosnak tartják, mint a munkatársakét, a miénk – nem adván semmilyen elképzelést a képzés, továbbképzés irányiról egyetlen réteg számára sem – a vezetők képzését fel sem veti. Mint ahogyan többnyire vezetői alkalmasságot sem vizsgálunk, a vezetői – meglévő, vagy akár meg sem lévő – készségeket sem tartjuk fejlesztendőnek. Pedig nálunk sem lehet sokkal jobb a helyzet, mint máshol a világban, ahogyan azt a múzeumi vezetőkről szóló nemzetközi felmérésből megtudhatjuk: „A múzeumi vezetésben betöltött igazgatói szerepről szóló nemzetközi kutatások szerint az igazgatók fejlődését három tényező befolyásolja: külső tréningprogramok, a gyakorlatban megvalósuló oktatás és a szupervízió. Elméletileg a munkaköri leírásban megfogalmazott elvárásoknak és a vezetőképzésnek össze kell függnie. A vezető kiválasztását végzők által megfogalmazott követelmények és a 90-es években megírt munkaköri követelményekben tükröződő változások egyaránt azt mutatják, hogy az új évezred múzeumigazgatóinak olyan vezetőnek kell lenniük, akik megtalálják az egyensúlyt az intézménybe vetett hit és a piaci realitás között. *A nemzetközi kutatások azt mutatják, hogy a jelenlegi múzeumi vezetőknek kevesebb, mint 10%-a alkalmas a vezetői szerepre képzett-ségét vagy személyiségét tekintve. Ez felveti azt a kérdést, hogy hogyan teremti meg a kulturális szféra a karriertervezés, az egymásra épülő tervezés lehetőségét, hogyan segíti elő a vezetők kiválasztását és hogyan biztosítja a vezetőképzést?*”⁸

Mindezen jelenlegi és jövőbeli vezetői feladatokra való felkészülés három területet érint: külső tréning, gyakorlati oktatás és mentoring/pártfogói segítség.

Néhány igazgató a következő külső tréningeket tartja fontosnak: csapatépítés (team building), stratégiai tervezés, marketing, szervezetfejlesztés, tárgyalástechnika.

A mentoring program belső cserekapcsolat/internship keretében zajlik, ahol a belső képzésen résztvevő igazgató egy másik intézményben tartózkodván három hónapig egészen új perspektívákat, új vezetési stílust tapasztal.

Összegzés helyett inkább arra hívnám fel a figyelmet, hogy ezen példákat nem kell szolgáian átvenni, nem kell őket másolni, de figyelni kell rájuk: ha másért nem, legalább azért, hogy ha majd mi is ide jutunk, tudjuk, merre kell tovább menni!

Jegyzetek

¹ Balázs György: Az összeurópai múzeumi sztrájk (egyelőre) elmarad. Magyar Múzeumok 1998/1. 53-55.

² Fejős Zoltán: Ma-dok. Javaslat a kortárs jelenségek múzeumi vizsgálata megszervezésére. Magyar Múzeumok 2002/3. 18-21.

³ Kovács Zoltán: A szemét apoteózisa. Magyar Narancs 2002. július-augusztus

⁴ Education for Change (Képzés a változásért, EfC) egy független tanácsadó, kutató és projekt menedzser cég, amely professzionális tanácsadó szolgáltatást nyújt a könyvtárak és egyéb kulturális örökség információs menedzsment területeken, képzés és oktatás, fejlesztés, publikálás terén.

⁵ Putt, Neal – Häyhä, Heikki (eds.): European Preventive Conservation Strategy Project. A Project Report. Vantaa, 2001. ICCROM 9-14.

⁶ Gergely István: A kiállítás mint kommunikáció. In: A korszerű kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái. Nemzetközi muzeológiai szeminárium 1977. VII. 15-26. Veszprém-Budapest, 1978. 118-126.

⁷ Az Egyesült Királyság közgyűjteményeiről rendszeres információ szerezhető a re:source honlapjáról, hírleveléből: www.resource.org.uk

⁸ Sherene Suchy: Grooming New Millennium Museum Directors. In: Museum Training and Cultural Diversity. Melbourne, 1998. 67-85.

The Renewal of the Professional Content of Museum Work

Besides the traditional museum activities, in accordance with the latest challenges of our time, new functions have come into the limelight in the life of the museums. Drawing up the concept of collecting needs a proper way of arranging and classifying the collections; preventive conservation becomes highly important from the point of view of preserving, so it leads to a change in the concept of exhibition-making as well. In addition, education and further training as new kinds of activities, plus the spreading of digital culture are the new challenges for the workers of the museums. The demand of society and the norm of quality work both compel the museum professionals to live up to the these new expectations.

Kell-e nekünk a számítógép?

Az informatikai szakfelügyelet első évének tapasztalatai

Munkácsy Gyula

Kinek igen, kinek nem... az itt jelenlévőknek egész biztosan igen. Az informatika, a számítógép használat „alulról” gyűrűzött be a múzeumokba. Akkor és ott jelent meg, ahol tömeges adatfeldolgozás zajlott. Öntevékenyen, lelkesedésből „megfertőzött” humán szakemberek autodidakta módon kezdtek hozzá, s rögzítettek adatokat. Egyre nőttek az adatbázisok, megszokták, megszoktuk a számítógépet az asztalon. A gépekhez, programokhoz általában különböző pályázati és ásatási pénzekből jutottak hozzá, majd szembesültek azzal, hogy ezek a berendezések pénzt – s nem is keveset – igényelnek. Nem beszélve a ráfordított munkaórák számáról! Sokszor ezres, tízezres méretűre duzzadtak az adatok, s mellette rögzítették hagyományos leltárkönyvekben és gyarapodási naplókban, leírókartonokon is azokat. Van olyan múzeum, ahol már 1996 óta csak digitálisan leltároznak, vállalva ezzel a szakhatóság rosszallását is. A legtöbb helyen a múzeumi vezetés a „tudok róla, de nem az én gondom” mondattal átsiklott a dolgok felett. Voltak, vannak kollégák, akik berzenkedve fogadták, fogadják a dolgot. „Én bizony soha sem fogok számítógépet használni!” Van olyan megyei múzeum, ahol az összes muzeológus asztalán a legmodernebb pentium gép, mellette nyomtató és lapszkennő található mint irodai eszköz. Publikáció megírására – kiváltandó az írógépet – használják, adatbázis-kezelésről nem is hallottak! Ugyanakkor van olyan múzeum, ahol nem sajnálták a pénzt, s vásároltak egy másfél milliós színes nyomtatót, amivel több kiállítás képanyagát, szöveganyagát készítették el. Ezzel szinte be is hozták a nyomtató árát! Kell vagy nem kell a számítógép nekünk, a szakmának? Kinek igen, kinek nem. De egyről nem feledkezhetünk meg: a számítógép, az informatika itt van, így vagy úgy, de használjuk, vegyük végre komolyan!

A közeljövőben életbelépő új nyilvántartási rendelet a hagyományos (papíralapú) nyilvántartást is sok szempontból megváltoztatja. Több ponton alkalmazkodik a kialakult gyakorlathoz, ilyen például a 10. számú szakleltárkönyv: a tudományos forrásértékű, eredeti (történeti, néprajzi, irodalomtörténeti stb.), ill. a művészi alkotásnak számító fényképanyag nyilvántartására. De végre módot és lehetőséget ad arra is, hogy a már több helyen alkalmazott számítógépes nyilvántartások is legalizálódhatnak. Természetesen ahhoz, hogy ez megtörténhessen,

auditálniuk kell a rendszert az informatikai szakfelügyelettel. Gondolom többen tudnak arról a tervről, hogy a minisztérium nyilvántartó program megírására tendert írt ki, amelynek első fordulója után – a kormányváltás körüli helyzet következtében – nem hirdetett eredményt. A közeljövőben egy „gyorsított”, meghívásos tender kiírásával remélhető, hogy a tervezett időpontra, még 2002 végére megszületik a döntés, s 2003-ra Magyarország összes olyan múzeumát, ahol igénylik ezt, ingyenesen ellátják ezzel az adatbázis kezelő programmal. Következő lépésként két-három különböző nagyságú és típusú múzeumot felkérnek arra, hogy a „mintarendszert” teszteljék. Folyamatosan kapcsolatot tartanak a szakmával, mind a mezőstruktúra, mind a tárgyszavak tekintetében. Tervezzük, hogy a legtöbb közösen is használatos tárgyszólista már rendelkezésre álljon, ilyen például a magyarországi települések, megye-rendszerek listája, vagy a mértékegységek tárgyszavai stb.

A számítógép használata nem lesz kötelező, dönthet az intézmény vezetése arról, hogy marad a hagyományos (ámde megújult) nyilvántartási formák mellett, vagy áttér a digitálisra. De kevert megoldást nem választhat. Ha elektronikusan rögzítik az adatokat, akkor évente egyszer meghatározott struktúra szerint kinyomtatott leltárkönyvet kell majd előállítani, azt ugyanúgy hitelesíteni, mint korábban. Természetesen a kurrens anyag felvitele történik gépre – a retrospektív feldolgozás ember és idő kérdése – de nem lesz kötelező, legfeljebb ajánlott, hogy gyűjteményeink egységes rendszerben jelenjenek meg.

Hosszabb szünet után 2001-ben a múzeumi területen újraindult a szakfelügyeleti rendszer. A hagyományos, évtizedes, sőt évszázados gyűjteménytípusok szerinti struktúra mellett az egyik új, módszereiben még kiforratlan terület támogatására – s nem csupán a klasszikus értelemben vett szakfelügyeleti ellenőrzésre hívták életre – három fővel (vezető szakfelügyelő: Rezi Kató Gábor, szakfelügyelő: Rajczy Miklós és e sorok írója) – az informatikai szakfelügyeletet. Már a megalakuláskor láttuk, hogy a három fős létszám nem elegendő arra, hogy az első hároméves periódusban az ország összes, akár csak nagyobb múzeumát felkeressük. Minimális célkitűzésként a szakfelügyelet többféle felmérési módszer alkalmazásával (személyes látogatás, kérdőív, elektronikus információcsere) olyan reális helyzetfelmérést kíván készíteni, amely kiterjed minden jelentősebb számítástechnikai rendszerrel rendel-

kező gyűjteményre, kiállítóhelyre, elsősorban az országos, megyei, országos gyűjtőkörű intézményekben. A szakfelügyelet működésének kulcsszavai megítélésünk szerint

- a felmérés, tájékozódás-adatgyűjtés és rendszerezés;
- a segítségnyújtás, tanácsadás;
- a minimális működési elvek és biztonsági elvárás megfogalmazása és ellenőrzése.

Elsődlegesnek tekintettük a 2001-es esztendőben a tájékozódást és a felmérést. Ennek megfelelően egy – általunk kidolgozott – statisztikai adatlapot küldtünk szét, mintegy 300 múzeumnak. Kérdőívünkre kb. 100 helyről érkezett be válasz. Ezeket az adatokat digitalizáltuk, és a felmérés első eredményeit szakmai konferencián (Múltunk jövője, 2001, Magyar Nemzeti Múzeum) tettük közzé előadásunkban. Saját levelezési listát hoztunk létre /infosz@ace.hu/, valamint Web felületet (infosz.nhmu.hu), amelyen ismertetjük a szakfelügyelet munkatervét. Szeretnénk megjeleníteni a lényegesebb statisztikai adatokat, a múzeumi rendszereket működtető szakemberek főbb adatait, elérhetőségét, fontosabb közérdekű informatikai híreket. Terveink között szerepel évenként megrendezendő múzeumi informatikai konferencia, melynek tematikája az adott év legmarkánsabb múzeumi-informatikai kérdésköre, problematikája lenne. Kiemelten kívánunk foglalkozni a központosított informatikai beszerzések lényegesebb pontjaival és annak konzekvenciáival.

A szakfelügyelet helyszíni ellenőrzései a következők voltak *2001-ben*: Magyar Nemzeti Galéria; Iparművészeti Múzeum; Magyar Természettudományi Múzeum; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága; Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága; Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága; Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága; *2002-ben*: Déri Múzeum, Debrecen; Jósa András Múzeum, Nyíregyháza; Savaria Múzeum, Szombathely; Herman Ottó Múzeum, Miskolc; Xántus János Múzeum, Győr; Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár.

Felméréseink, kiszállásaink eredményeként összeállt néhány olyan „tipikus”, szinte minden múzeum informatikai működésében tapasztalható probléma, amelyekre szeretnénk felhívni a minisztériumi illetékesek figyelmét is, egyben segítségüket is kérjük ezek megoldásához.

Szervezeti kérdések. Még a nagyobb múzeumok esetében is gyakori probléma az informatikus státusok (rendszergazda, adatbázis-gazda) alacsony száma, pedig a rend-

szerek nagysága ezt indokolná. Feltétlenül javasoljuk a minisztériumnak, hogy egyrészt mint fenntartó törekedjen e szervezeti kérdés rendezésére, saját intézményeiben a státusok növelésével, másrészt mint szakmailag illetékes hívja fel minden fórumon a fenntartók figyelmét erre a problémára. Másik gyakori probléma, hogy a meglévő informatikai állományt „beépítik” a múzeum hagyományos struktúrájába ott is, ahol nagysága indokolná az önálló szervezeti egység meglétét. Természetesen az „önállóság” megvalósulhat nagyobb szervezeti egységen belül is, de mindenképp valamilyen szinten meg kell nyilatkoznia (pl. önálló keret a költségvetésben).

Üzemeltetési kérdések. Általános probléma az intézményekben az informatikai (üzemeltetési, adatvédelmi) szabályzat hiánya. Javaslatunk szerint a minisztérium által elkészített szabályzati mintát az intézmények rendelkezésére kellene bocsátani, amelyet azok adaptálhatnának. Ez annál is fontosabb, mivel ezt az új nyilvántartási rendelet is megköveteli majd. Amíg ez meg nem születik – azoktól a múzeumoktól, melyek hozzájárultak –, elkértük a már elfogadott belső üzemeltetési, esetleg adatvédelmi szabályzatukat, s ezeket munkaanyagként a jelentkező múzeumok rendelkezésére bocsátottuk. Ugyancsak általános probléma, hogy szinte egyetlen intézményben sincs önálló költségvetési keret a számítástechnikai üzemeltetésre. Fontosnak érezzük, hogy az informatikai működés-fejlesztés tervezhető legyen legalább éves szinten, ezért minden jelentésünkben javasoljuk az intézményeknek az önálló üzemeltetési-beruházási keretek éves megalkotását.

Oktatás. A múzeumokban dolgozó szakemberek képviselői nagyrészt humán képzésben részesültek, ennek megfelelően szakterületük informatikai képzettségi szintje sajnos nem mondható túl jónak. Alapvetően azok az intézmények, ahol arra lehetőség van, „professzionális” informatikusokat igyekeznek alkalmazni, de elég általánosnak mondható az autodidakta rendszergazda is. Intézményenként eltérő számban és minőségben, de a muzeológusok is törekcsenek ilyen jellegű ismereteik növelésére, általánosnak mondható az informatikai oktatásra való igény. Javasoljuk ezért a minisztériumnak egy lehetőség szerinti önálló oktatási program beindítását. (Ez nem jelent feltétlenül központilag szervezett oktatást, van rá jó példa, hogy helyi szinten is meg lehet oldani, ha van hozzá erőforrás.)

Archivált anyagok. A kulturális örökség digitalizálásának egyik kulcskérdése, hogy a már meglévő, illetve az ezután előállított digitális állományok archiválása mennyire válik biztonságossá. Az ehhez szükséges szabványok, ajánlások kidolgozása és a szükséges informatikai környezet megteremtése mindenképpen központi beavatkozást kíván. Az új nyilvántartási rendelet által ösztönzött digitális feldolgozás biztonsága érdekében fontos, hogy a fent jelzett kérdések, problémák ismertek legyenek, megfogalmazódjanak a fenntartó és a múzeumvezetés számára egyaránt. Ha kell a szakmának, a múzeumnak a számítógép, akkor nem elegendő a lelkesedés, az aktív muzeológusi, gyűjteménykezelői munka. Pénz – paripa – fegyver és odafigyelés nélkül mindez lehet, hogy csak pocsékolás.

Do We Need Computers? About the Experiences of the Informatics Supervision's First Year

In Hungary computers were taken into the museums not according to certain regulations or official incentives but by the initiation of museum workers – where and when mass data processing were going on. Many museum experts started to use computers knowing that the traditional way of registration was the only acknowledged way, so it meant doubling their every day activities. The new registration decree coming soon into force will change the traditional, paper-based registration, but first of all will enable museums to legally carry out digital registration. The museums nevertheless will have to have their existing digital registration system audited by the Informatics Supervision. The Supervision started its work, after a considerable interval, in 2001. The three-member staff of the Supervision first sent out questionnaires concerning the extent of the museums' computerisation to more than 300 museums, of which 100 sent back answers – the information gained of these answers were digitalised and presented in a conference held at the National Museum in 2001. The same year the Supervision visited 7 museums, in 2002 six other institutions. From the examinations some typical problems came to light, the solving of which could help improve the digital registration at the museums. The number of computer experts working for museums is small, this is basically a structural-financial problem; if there are experts at all, they usually are integrated in the traditional museum structure. There are no inner regulations concerning the work of computer experts and museum informatics. There is no budget for the up-keeping of the existing computer-system at the museums. Another problem is that most of the museum professionals have scholarly background without real knowledge on computers and informatics – the demand for training in this field is general in all museums. If museums need computers, the solving of the problems listed will undoubtedly be essential.

Kell-e a múzeumnak a turizmus?

Deme Péter

Vitaindítóm címe nem csupán a vita, az eszmecsere provokálását célozza. A múzeumi területen eltöltött másfél évtized során szerzett tapasztalataim jelentős része arról szól, hogy a múzeumokban dolgozók közül sokan a mai napig úgy vélik, a turizmus csak gondot, bajt, nehézséget okoz a múzeumoknak anélkül, hogy érdemi hasznot hozna nekik. A rendelkezésemre álló rövid időben inkább csak vázlatosan az alábbi kérdéseket kívánom érinteni:

- 1) A turizmusról és a turistáról.
- 2) Mit vár tőlünk a turista (a látogató)?
- 3) Mit vár tőlünk a turizmus, mint iparág?
- 4) Mit várunk mi a turizmustól?

- 5) Miért félünk, idegenkedünk?
- 6) Kellenek-e nekünk a turisták, a látogatók, meddig és hogyan?
- 7) Valójában mi a baj?
- 8) Mi a teendő?

1) Természetesen ne várjon tőlem senki széles körű, átfogó, tudományosan megalapozott definíciót a turizmusról és a turistáról. Céлом mindössze annyi, hogy röviden összegezzem, én mit tartok fontosnak erről az iparágról és a benne érintett fogyasztóról a mi szemszögünkben.

Elsőként szabadjon leszögezmem: szándékosan és tudatosan nem használom az idegenforgalom kifejezést, mert hamisnak, megtévesztőnek és félrevezetőnek tartom. Számunkra is fontos, hogy ne az idegenek fogalmáról beszéljünk, hanem vendégfoga-

lomról, vagyis azok fogadásáról, akik hosszabb-rövidebb időre ellátogatnak hozzánk, meg akarnak ismerkedni múltunkkal és jelenünkkel, örökségünkkel, környezetünkkel, élni az általunk kínált programokkal.

A turizmus tehát szerintem röviden így határozható meg: a szabadidő helyváltoztatással történő hasznos és kellemes eltöltését szolgáló, segítő iparág, amelynek feladata és célja, hogy ennek érdekében minden lehetséges kínálatot és szolgáltatást biztosítson. A turista pedig az a személy, család, csoport, aki, amely azzal a céllal hagyja el állandó lakóhelyét hosszabb-rövidebb időre, hogy más, eddig nem ismert (vagy már ismert) helyszínen pihenjen, feltöltődjön (rekreálódjon), s ennek keretében ismerkedjen más földrészek, országok, régiók, tele-

pülések vagy településrészek kulturális és környezeti múltjával, jelenével, körülményeivel.

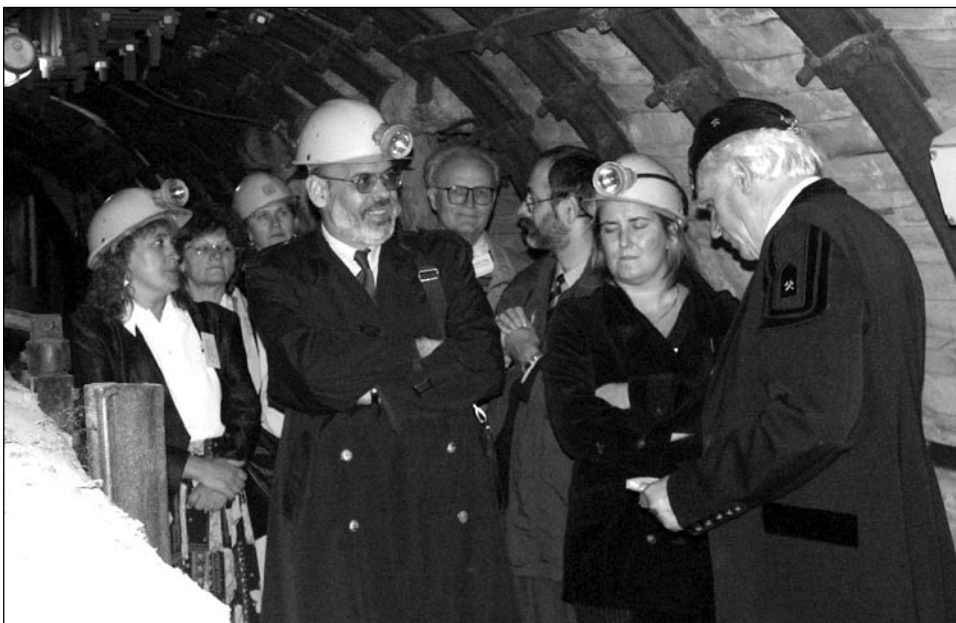
Szeretném erőteljesen hangsúlyozni, hogy a megközelítés, megfogalmazás szerint mindenkit turistának tekintünk, aki akár csak néhány órára is kimozdul lakóhelyéről a fenti célok érdekében. Amikor tehát turistáról beszélünk, a hazai utazókra, sőt, akár a saját településén belül kissé távolabbra „merészkedőre” éppúgy gondolunk, mint a külföldről érkezőkre.

2) Ha tehát a turista az, aki nem pusztán „nyaral”, vagy „semmit tesz”, hanem legalább minimális szinten ismerkedni akar a világgal, amelyet felkeresett, nyilvánvaló, hogy a múzeumnak, mint a kulturális tárgyi és szellemi örökség egyik (talán legfontosabb) őrző- és bemutatóhelyének döntő többségük látogatásában, tartózkodásában szerepet kell játszania. Mégpedig fontos szerepet. Ennek teljesítéséhez tudnunk kell, mit vár el tőlünk a turista, aki abban a pillanatban, hogy kapcsolatba kerül velünk, potenciális, majd amikor belép intézményünkbe, tényleges látogatóvá válik. (Csak zárójelben: nem minden múzeumlátogató turista, de minden turista, aki a múzeumba belép, látogató. És ettől kezdve úgy is kell bánnunk vele.)

Először is tehát olyan információt vár el tőlünk a látogató, amelynek ismeretében már előzetesen el tudja dönteni, fel akarja-e keresni intézményünket. Vagyis: internetes honlap, invitáló brosúrák (idegen nyelven is), megjelenés a település, a régió, az ország promóciós kiadványaiban. A múzeum műfajának világos meghatározása, állandó és időszaki kiállításaink, egyéb programjaink és szolgáltatásaink felsorolása (megközelítés lehetősége, nyitvatartás, belépőjegy ára, tárlatvezetés formái, múzeumi bolt, kávézó vagy étterem, előadói estek, hangversenyek, stb.).

Másodszor élvezetes, szórakoztatva nevelő és oktató, látogatóbarát kiállításokat remél, amelyeken kevés a felirat, de azok élvezhetőek, megfelelő magasságban vannak. Olyan tárlatokat, amelyeken – ha akar – csak végig sétál, de így is marad emlékezetes élménye, ha kedve, érdeklődése (és ideje) van, akkor hosszabb ideig nézelődhet, tanulhat, felismerhet már látott vagy tanult dolgokat, elszámíthat új ismereteket. Olyan bemutatókat vár el tőlünk, ahol nem akarják mindenáron nevelni és tanítani, de lehetővé teszik számára, hogy élvezetes időtöltés közben mégis művelődhessen. És olyan kiállításokat, amelyek a lehetőségekhez mérten minél több aktivitást tesznek lehetővé számára, miközben átélhetővé is varázsolják a bemutatott témakört.

Harmadszor olyan komplex szolgáltatásokat vár tőlünk a helyszínen, amelyek színvonal minimum megfelel a kiadásoknak. Vagyis könnyű bejutást (a fogyatékosoknak

*A tatabányai konferencia résztvevői a Szabadtéri Bányászati Múzeumban
Participants of the Tatabánya conference at the Open Air Mining Museum
Fotó - Photo: Dallos István*

is), világos, áttekinthető belső információs rendszert, udvarias fogadtatást, tájékoztatást, tárlatvezetési ajánlatokat (elektronikus és élő formában egyaránt) – mindezt idegen nyelveken is –, pihenési lehetőséget, nagy választékot a múzeumi boltban és a kávézóban, tiszta mellékhelyiségeket. Másképpen szólva: minden feltétel biztosítását, amely szükséges néhány kellemes és hasznos óra eltöltéséhez. Mert ne felejtjük el, hogy a látogató egyben fogyasztó is, aki joggal várja el, hogy a pénzéért megfelelő ellenszolgáltatást kapjon.

Negyedszer – ha nálunk még nem is várja el, de – jó néven veszi, ha kiegészítő programokat kínálunk számára és ezért hajlandó külön is fizetni. Egyrészt természetesen a múzeum gyűjtőköréhez, kiállításaihoz kapcsolódó foglalkozásokra, bemutatókra gondolok, másrészt a szokásostól eltérő nyitvatartási időpontokra, harmadrészt az épület közösségi helyszín voltát erősítő rendezvényekre. Ebben a körben talán elég, ha a *Múzeumok Majálisára* utalok, vagy az idén több budapesti múzeum összefogásával kipróbált és hagyománnyá tehető *Szent Iván tüzei* című programra. És utalhatok (egyebek mellett és helyett) azokra az előadóestekre és koncertekre is, amelyekkel a hosszú ideje tartó rekonstrukció során az eredeti szépségében megújult Nemzeti Múzeum egyre gyakrabban csalogatja, hívja és várja a látogatókat.

Végül meg kell említeni a különleges érdeklődésű utazók turizmusát. Világszerte egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik az olyan programok iránt, amelyek a múzeumok nagyközönség előtt rejtve maradó területeit és tevékenységeit mutatják be, betekintést engedve a színpalak mögé. De még egy „egyszerű” fogadás a patinás és elegáns épület

megfelelő helyein is roppant vonzerő lehet az utazó és a turisztikai ipar számára egyaránt.

3) A turizmus mint iparág, köztudottan igen szerteágazó. A múzeum mint eseményhelyszín és mint látogatói cél, elsősorban az utazási irodákat, a programszervezőket és a marketinggel, reklámmal foglalkozókat érdekli. Ezek a szervezetek mindenképp azt várják el a múzeumtól – a látogatók, a turisták, a fogyasztók érdekében és képviselőikében –, amit az előző pontban megfogalmaztunk. Emellett tervezhetőséget és megbízhatóságot várnak el tőlünk, hiszen az utak, látogatások és programok szervezése, kijelölése a turisztikai szakmában azt feltételezi, hogy legalább egy évre, jó esetben és nagyrendezvények esetén két-három évre előre meg tudja fogalmazni a kínálatot annak árával együtt. Vannak már jó példák ezen a területen, de őszintén szembe kell néznünk azzal, hogy múzeumaink nagyobb része még mindig nem érzi ennek a tervezésnek a fontosságát.

A fentiekben túl elvárják tőlünk, hogy folyamatos együttműködési készséget tapasztaljanak, hogy programjaink, ajánlataink megvalósítása, szervezése profi legyen, hogy helyszíneink vonzóak, érdekesek és tiszták legyenek, hogy készüljünk fel a váratlan eseményekre és legyünk képesek azokat megoldani, hogy tisztában legyünk intézményünk befogadóképességével, hogy világos és egyértelmű feltételek mellett különleges programokra és rendezvényekre is bérbe, igénybe vehessék épületeinket vagy azok egy részét.

4) Mit várunk mi, a múzeumok a turizmustól? Természetesen elsősorban azt, hogy látogatókat hozzon, akik megfizetik a (nem túl magas) belépődíjat; vásárolnak a múzeumi boltban található kiadványokból,

műtárgymásolatokból és egyéb kínált árucikkekből; fogyasztanak a büfében, kávézóban. (Bár jegyezzük meg, utóbbi kettő esetében a bevétel többnyire csak nagyon áttételesen jelenik meg a múzeumnál, ha egyáltalán megjelenik). Hiszen ne felejtjük el, a múzeum egyik alaptevékenysége a bemutatás – mégpedig döntően a kiállítás formájában. Am kimondva-kimondatlanul mást is várunk a vendégfogadás iparától. Azt, hogy hirdessék kiállításainkat, programjainkat, foglalják bele programajánlatukba itthon és külföldön, hozzanak csoportokat, nyújtsanak anyagi támogatást a tárlatok megvalósításához, a múzeumok és bemutatóik ismertté tételéhez. Hogy mennyire nem így van, mindannyian tudjuk. De belegondolunk-e abba, hogy ezért mi is felelősek vagyunk? Hiszen meg tudjuk-e adni időben (két-három évre előre) tervezett kiállításaink programját, beharangozóját? Küldünk-e időben tájékoztatókat az utazási irodáknak és turisztikai külképviseleteknek? Adunk-e elegendő és eléggé felcsigázó beharangozó anyagot? Kiállításaink előkészítése, koncipiálása és rendezése közben gondolunk-e a látogatóra általában, a távolabbról vagy külföldről jövőre pedig különösképpen? Egyáltalán: csak elvárjuk a „másik oldal” kezdeményezését, közreműködését, támogatását, vagy magunk is teszünk valamit?

Valljuk be továbbá, hogy azt is várjuk sokszor a turizmustól, hogy rendezvényekre alkalmas területeink hasznosításához is nyújtson segítséget, hozzon csoportokat, zártkörű, bevételt hozó programokat. Ez persze csak ott lehet igaz, ahol vannak ilyen terek, akár kisebbek, akár nagyobbak. Ugyanakkor azt is elvárjuk, hogy tiszteljék az intézményeinkben felhalmozott műtárgyanyagot és tudást, ne pusztán attrakciónak tekintsek a múzeumot, hanem olyan speciális helyszínnek, ahol az adott település, régió, ország múltjával, szellemi és tárgyi kulturális örökségével a leggyorsabb és leghatékonyabb formában ismerkedhetnek meg a látogatók.

5) Miért félünk a turizmustól? Vagy félünk-e egyáltalán? Azt tapasztalom, bizony vannak, akik félnek. Vannak, akik csak azt érzékelik, hogy a vendégfogadással és programszervezéssel foglalkozó cégek pusztán attrakciónak, ráadásul kipipálandó attrakciónak tekintik a múzeumot, illetve a kiállításokat. Mások szerint még mindig az a leginkább jellemző, hogy az utazási irodák legombolják vendégeikről a belépődíjat (vagy annál többet is), de igyekeznek nem fizetni vagy kedvezményt kicsikarni a múzeumtól. És persze nem ritkák azok sem, akik úgy vélik (ha nyíltan talán nem is vallják be), tulajdonképpen minden látogató csak zavarja, akadályozza az igazi, érdemi tudományos munkát, veszélyezteti a műtárgyak épségét, a nyüzsgés, a külvilág „beszivárgása” nem méltó a kultúra csarnokához, stb. Utóbbiak

– úgy tapasztalom – a kiállítási munkát sem nagyon szeretik, mert elvonja őket a tudománytól, meg nem is szívesen „ereszkednek le” a közérthetőség szintjére. (Ugye mindannyiunknak van emléke olyan kiállításokról, amelyek inkább doktori, kandidátusi disszertációra emlékeztettek, mintsem élvezhető bemutatóra?) És akkor még nem is beszéltünk a fogadásokról, vacsorákról és egyéb rendezvényekről, amelyek ugyan bevételt jelentenek a múzeumnak (és fizetés-kiegészítést néhány, túlmunkát végző munkatársnak), de úgymond idegenek az intézmény eredeti feladataitól.

6) Mindezek után feltehető a kérdés, kell-e a múzeumoknak a látogató, a turista? Gondolom, az eddigiekből kiderült, hogy véleményem szerint igen. Nem pusztán a bevétel miatt (persze azért is), hanem azért, mert intézményeink társadalmi fontosságát, kulturális és oktatási szerepét, jelentőségét, a szabadidő hasznos eltöltésében betöltött funkcióját elsősorban az igazolja, ha a helyben lakók, az ország más részeiből és a külföldről idelátogatók lélekben, ismeretekben gyarapodva, kellemes és maradandó élményekkel távoznak. A kiállításokat, az azokat kísérő és egyéb programjainkat tehát úgy kell eltervezni és megvalósítani, hogy a potenciális látogatók tudjanak róla, fellekeressék, megértsék, élvezzék, és saját fejlődésükbe beépíthessék. A látogató, így a turista is jelzés, igazolás számunkra. Annak jelzése, jól, korszerűen, az ő érdeklődésükkel azonos irányba gondolkodunk-e, annak jelzése, terveinket élvezhetően és értelmezhetően valósítottuk-e meg, és elegendő információt bocsátottunk-e ki róluk.

7) Valójában mi tehát a baj szerintem? Elsősorban az, hogy nincsenek megfelelő ismereteink a turizmus működési mechanizmusairól, igényeiről, szükségleteiről, terveiről, gondjairól és eredményeiről. Ebben persze nem csak mi vagyunk hibásak. A legnagyobb baj ugyanis az, hogy – mint sok más területen – nincs igazi, folyamatos, élő, eleven és egyenrangú kapcsolat a két terület között. Számos kezdeményezés született már a turizmus irányítása és a gyakorlatban tevékenykedő szervezetek részéről, amelyek többsége azonban ismeretlen maradt, marad a múzeumok, általában a kulturális intézmények számára. És ez sajnos fordítva is igaz: a vendégforgalom területén tevékenykedők többsége szinte semmit nem tud arról, hogy a nagyobb múzeumok, vagy akár a közelükben működő kisebb intézmények milyen nehézségekkel küzdenek, milyen terveket táplálnak, mit valósítanak meg.

E mögött a tájékozatlanság mögött sokkal nagyobb probléma húzódik meg, mint a két terület közötti kapcsolat gyengesége vagy hiánya. Meggyőződésem szerint az utóbbi években egyre több szó esik ugyan a regionalitásról, a gyakorlatban azonban nagyon kevés előrelépést tapasztalhatunk.

Egyszerre, egymás mellett készülnek szomszéd, egy régióba tartozó települések fejlesztési tervei anélkül, hogy egymáséiról tudnának. Egyszerre, egymás mellett készülnek vidékfejlesztési, területfejlesztési, településfejlesztési kulturális, oktatási és egyéb tervek anélkül, hogy készítőik vennék a fáradságot és utánanéznének, van-e már, amivel a saját elképzeléseiket gazdagíthatják, összekapcsolhatják. Véleményem szerint hazánkban rendkívül alacsony szintű a koordináció minden területen (vagy legalábbis ott, ahová én látok). Minisztériumok között és minisztériumon belül, központi alapok között, pályázató szervezetek között alig-alig tapasztalunk érdemi, tudatos, koordinált előkészítést.

8) Éppen ezt tartom a legfontosabb teendőnek: a *koordinációt*. A különböző szakmai területek képviselőinek bevonásával integrált fejlesztési tervekre van szükség, s véleményem szerint ebben a két „húzó ágazat” ma és a jövőben a *turizmus és a kultúra*. Elsősorban tehát az itt tevékenykedőknek kell összefogniuk, közös kutatási terveket kidolgozni és megvalósítani, ezek tapasztalataira építve pedig olyan közös programcsomagokat, ajánlatokat összeállítani, népszerűsíteni és lebonyolítani a hazai és a külföldi turisták számára, amelyek hosszabb tartózkodásra, több pénz elköltésére csábítják őket, és szép emlékeket hagynak bennük. Ehhez ma már sem az nem elég, ha jó múzeumaink és egyéb kulturális ajánlataink vannak (főleg, ha a település határán túl nem tudnak róla), sem pedig az, ha elegendő számú és megfelelő színvonalú a szállás- és étkezési ajánlat. Csak komplexen, sokoldalúan kidolgozott, a változóban lévő igényekre figyelemmel lévő programok képesek több és érdeklődőbb látogatót vonzani. Persze csak akkor, ha megfelelő színvonalú marketing- és reklámmunkát is végzünk, ugyancsak közösen.

Örömmel jelzem, hogy ennek az összefogásnak és tudatos tervezésnek azért már számos jele látható nálunk is. Nem azért végzem ezzel vitaindítót, hogy pozitív kicsengést adjak neki, hanem azért, mert valóban fontosnak tartom az elmúlt években tapasztalható lassú, de elég határozott változást. Voltak közös, a marketingmunkát és a látogatóbarát tevékenység fejlesztését szorgalmazó minisztériumi pályázatok (más kérdés, hogy rendkívül bonyolult feltételrendszerrel és a finanszírozás számos gondjával). 1998 óta minden második évben megrendezzük a *Kultúra és turizmus* című nemzetközi konferenciát és vásárt, a legutóbbi 2002. november 7-9. között. Vannak már múzeumok, amelyek legalább egy évre előre elkészítik és közzé teszik kiállítási programjukat. Számos intézményben láthatunk, láthatunk látogatóbarát kiállítást, vehetünk részt izgalmas, érdekes, tanulságos kulturális programokon. Ezen kívül

szakmai körökben is egyre gyakrabban beszélünk a kulturális turizmusról, a kultúra és a turizmus viszonyának fontosságáról, miként itt és most is.

És végül: kialakulóban van egy új „ösztönzési forma” is ezen a téren. Várhatóan jövő évtől kezdve a turizmus és a kultúra állami irányításának együttműködésével, remélhetőleg a két terület érintett szakmai szervezeteinek bevonásával új pályázati és díjazási lehetőség nyílik a látogatóbarát tevékenységet folytató múzeumok számára. Talán nem nagyképűség, ha úgy vélem, ebben a Pulszky Társaság által kezdeményezett és eddig hatszor megszervezett „Az év múzeuma” pályázat tapasztalatai is szerepet játszanak. Meg talán azok a megélt és megtapasztalt gondolatok is, amelyeket igyekeztem megosztani a konferencia résztvevőivel.

Does the Museum Need Tourism?

Many museum professionals even today believe that tourism does more harm than good for the museums. In this article the author would like to reflect on this notion. Tourists, both from abroad and home, want to get acquainted with the country, region or settlement they visit; and like to do it in an interesting, entertaining way. The role and importance of the museums in this situation can hardly be doubted. Tourists first of all want preliminary information so that they can decide where to go and what to see: internet websites, brochures in several languages and publicity in local and national media is essential in spreading this kind of information. Secondly, they demand exhibitions and other museum programs which are interesting, interactive and gives the opportunity to learn. In addition, they expect a complex service which is at least worth the price of: easy admission, inner information system easy to understand, hospitality, offers of guided tours both electronic and live, great selection at the museum

cafe and shop and clean rest rooms. Tourism as a rapidly developing business is connected to the field of culture in many ways. Tourist agencies, program organisers, and marketing experts are naturally interested in linking museums with tourism. And they have their own demands: well prepared museum programs, exhibitions planned long before so that they can put them into their package and they need willingness for co-operation. Museums on the other hand expect tourism and its representatives to bring more and more visitors, to help them „sell” all the programs that the museums offer and of course they want tourism experts to acknowledge the collections of the museums. Probably the greatest problem from the museum's point of view is that they still know very little about the mechanism of tourism. Therefore the most crucial step to take is the improving of co-ordination, the working out of development plans with the co-operation of experts from every field involved in tourism, which should result in common program packages tempting tourist to spend more time and of course money.

A múzeumok helye és szerepe a kulturális turizmusban

A Szépművészeti Múzeum és a Budapest Kártya

Hamvasné Füredi Judit

A XX. században, főleg annak második felében a turizmus egyedi, szórványos jelenségből tömegessé vált. Ezt a folyamatot az tette lehetővé, hogy Európa nyugati felében és Észak-Amerikában a lakosság anyagi helyzete jelentősen javult, több lett a szabadidő és gyors fejlődésnek indult az infrastruktúra, beleértve a légiközlekedést is. Megváltozott a turisták kor szerinti összetétele. A hosszabb időre utazók között főleg diákok, ill. a sok szabadidővel rendelkező nyugdíjasok vannak. A középkorú, munkaképes lakosságból viszont sokan a 3-4 napos városlátogatást engedhetik meg maguknak, de ezzel a lehetőséggel akár évente több alkalommal is élni tudnak.

Mióta beszélhetünk kulturális turizmusról?

A fogalom a XX. század második felének terméke. Így nevezzük a turizmus azon ágazatát, amelyben a turista számára a legfőbb indíték a kulturális motiváció. Amikor azonban kulturális turizmusról beszélünk, a kultúrát a szó legszélesebb értelmében szükséges figyelembe vennünk. A látogatók nemcsak a magaskultúra tárgyi emlékeire kíváncsiak, annak termékeit kívánják „fogyasztani”, hanem többnyire igyekeznek komplex élményhez jutni, így a kulturális turizmus, mint cél, nem határolódik el élesen egyéb utazási motivációktól.

A turizmus szempontjából előnyös vonása, hogy nemcsak a turisztikai főszezonban jelentkezik, hanem időben széthú-

zott, sőt általában legkeresettebb időszakai a tavasz és az őszi. Ugyancsak kedvező vonása a kulturális turizmusnak, hogy aktívan generálható hosszabb idő távlatában. A fejlett turisztikai iparral rendelkező országok ehhez minden lehetséges eszközt igénybe vesznek. Közéjük sorolhatók a kulturális fesztiválok, hangverseny-sorozatok, történelmi vagy egyházi események.

A múzeumok és kiállítóhelyek kiemelkedő időszak kiállítások rendezésével befolyásolhatják turisták, látogatói csoportok érkezését. Európában sokfelé szokássá vált, hogy az úticél maga valamely kiemelkedő időszak kiállítás. Sokan láttunk-tapasztaltunk kigyózó sorokat egy-egy Monet-, Klimt-, Breugel-kiállítás, vagy nagyszabású tematikus tárlat bejáratánál. Kissé pejoratív kifejezéssel élve: divatba jött a „tárlat-ipar”, ami a műtárgyak különböző országokból történő, meghatározott szempontú koncentrációjával jár. Nagyszabású szellemi és anyagi beruházást jelent ez a fogadó ország és a fogadó intézmény részére, de általában jelentős bevételt eredményez. Jelenleg ez a fajta, turisták tömegeit vonzó kiállítás-szervezés nemigen honosítható meg mifelénk, elsősorban anyagi feltételek hiányában.

Megfelelő vonzerót jelentenek azonban az állandó kiállítások is. Látogatásuk tervezhető a turistairodák számára, éveken át azonos kínálatot jelentenek, amire számíthatnak az utazásszervezők, publikálhatók a hónapokkal korábban kiadott prospektusokban stb. Az időszak kiállítások pedig nemcsak a visszatérő hazai, hanem a külföldi látogatókat is újabb élményekhez jut-

tatják. A látogató alapvetően kétféle dolgot kereshet: azt, amiről előre tud, vagy már látta ugyan, de ismét meg akarja nézni, ill. azt is, ami váratlan és új ismeretekhez juttatja. Egy, a Szépművészeti Múzeumhoz hasonló gyűjtemény mindkét fajta élményhez hozzásegítheti a látogatót.

A Szépművészeti Múzeum évek óta magas színvonalú kiállításokat igyekszik a Tavaszi Fesztiválra időzíteni. 2002-ben a Tavaszi Fesztivál idején zajlottak a Baden-Württemberg tartományi kulturális események, amelynek sorába tagolódtott a stuttgarter Staatsgalerie anyagából nálunk rendezett, német romantikus grafikákat bemutató kiállítás. Szintén külső eseményhez kötődött az idén első ízben megrendezett *Múzeumok hosszú éjszakája* szokatlan esti nyitvatartással és különleges programokkal, ami sok látogatót csalt a múzeumokba.

A látogatók száma azonban nemcsak saját kínálatunktól függ, hanem attól is, hány turista látogat a városba, milyen szándékkal érkezik és milyen anyagi lehetőségekkel bír, eljut-e a múzeumba – akár tervezte azt, akár nem –, vagyis hogy a múzeum kapcsolódik-e és milyen intenzíven a hazai turizmus áramába? A Szépművészeti Múzeum látogatóinak száma az utóbbi években 160 ezerről 260 ezerre növekedett. (Számuk a turizmus általános trendjének megfelelően 2001-ben némi csökkenést mutatott.) Látogatóinknak több mint a fele külföldről érkezik hozzánk. Mint minden intézménynek, múzeumunknak is elemi érdeke, hogy látogatóink számát növelni tudjuk. Ennek feltétele, hogy szolgáltatá-

sainkat bővítjük és javítjuk. Az utóbbi években sok mindent tettünk ennek érdekében. Kiállításainkat idegennyelvű feliratokkal látjuk el, igyekszünk javítani tájékoztató rendszerünket, bevezettük a bérelhető, több nyelven funkcionáló sétálómagnó-rendszert, a Múzeum Baráti Köre hétköznap délelőttönként ingyenes tárlatvezetéseket tart a Régi Képtárban stb.

Mi a Budapest Kártya és hogyan működik?

Természetesen minden elérhető útikönyvben és turisztikai információs anyagban korábban is igyekeztünk elhelyezni megfelelő információt. Néhány éve van Budapestnek egy igen hatékony eszköze, amely a látogatókat „behozza” a múzeumba, és ez a Budapest Kártya.

A Budapesti Turisztikai Hivatal által életre hívott kártya fontos szerepet játszik a főváros kulturális turizmusának előmozdításában. Főleg azok a turisták vásárolják, akik mindenképp Budapest kulturális értékeit szeretnék megismerni. A Fővárosi Önkormányzat idegenforgalommal foglalkozó szervezete, a Budapesti Turisztikai Hivatal (BTH) 1996-ban kezdte meg tevékenységét. Fő feladata Budapest idegenforgalmának bemutatása, formálása, propagálása, a fővárost felkereső turisták és a turisztikai szakma segítése. Budapest információs rendszerének kialakításával,

információs kiadványokkal és termékekkel turisztikai marketing feladatokat lát el. Számos tevékenysége közül legfontosabb az információs szolgáltatás (különböző turisztikai kiadványok, ismertető; infotouch stb.), turisztikai termékek fejlesztése, promóció, kapcsolattartás, kiállításokon, rendezvényeken való részvétel.

„Az egész város a zsebében” – ez a motója a hivatal 1997-ben bevezetett Budapest Kártyájának, a főváros egyik jelentős promóciós eszközének. A kártya non-profit, önfelfinanszírozó formában működik. Beindításához a Budapesti Turisztikai Hivatal költségvetési támogatást kapott a kibocsátás első évében a Fővárosi Közgyűlés Kereskedelmi, Turisztikai és Fogyasztói Érdekvédelmi Bizottságától 26,5 millió forintos visszatérítendő támogatás formájában.

A kártya egyik elsődleges feladata a turistáknak szóló információnyújtás. A kártyához tartozó prospektusban információkat találhatunk a budapesti tömegközlekedésről, múzeumokról, látnivalókról, fürdőkről, kulturális programokról, különböző üzletekről, valamint egyéb szolgáltatásokról. A füzet ezen kívül több várostérképet is tartalmaz. A Budapest Kártya a főváros marketingjének és promóciós tevékenységének egyik fontos eszköze. Fontos szerepet vállal a budapesti idegenforgalmi szolgáltatások közvetítésében. A turisták budapesti tartózkodási idejének növeléséhez is jelentősen hozzájárul.

A kártya több mint száz különböző szolgáltatást tartalmaz. Ezek a szolgáltatások három alapvető részre oszthatók: közlekedés; múzeumok és látnivalók; valamint egyéb szolgáltatások. A kártya a Budapesti Közlekedési Vállalat valamennyi járatán ingyenes utazást biztosít Budapest közigazgatási határáig, így autóbusszon, trolibuszon, villamoson, metróon, a HÉV-en és a Fogaskerekűn. A járatokon a kártya bérletként működik. A Budapest Kártyával a Szechenyi-hegyi Gyermevasutat is ingyenesen lehet igénybe venni.

A Budapest Kártya szinte valamennyi budapesti múzeumba és kiállítóhelyre ingyenes belépést biztosít. Ez a kedvezmény a múzeumok számára is igen előnyös, mivel ingyenes reklámozást kapnak a Budapest Kártya prospektusában, valamint jelentős forgalomnövekedést is eredményez a kártya használata. A „kártyás” látogatók után a múzeumok részesedést kapnak. A következő intézmények – melyek nem tartoznak bele az előző két kategóriába – szintén ingyenes belépést biztosítanak a kártyás látogatók számára: a Vidámpark, a Pálvölgyi-, valamint Szemlő-hegyi Barlang és a Fővárosi Állat- és Növénykert. Ezek az intézmények a múzeumokkal megegyező juttatásokat kapnak.

A kedvezményes szolgáltatások a következők: a Budapest Kártyával rendelkező

turista különböző turisztikai, illetve kulturális szolgáltatásokat vehet igénybe 10-100% kedvezménnyel. A szolgáltatások kiválasztásánál a Hivatal különböző szempontokat mérlegelt: sokszínűség, megfelelő színvonal, minőség, árszint stb. A kedvezményes szolgáltatások között főleg idegenforgalmi kiegészítő-, illetve tipikusan magyar szolgáltatások találhatók. Ezek a következők csoportokba sorolhatók: városnézés; fürdők; különböző kulturális programok; vendéglátóhelyek; különböző üzletek; egyéb szolgáltatások.

Természetéből adódóan a kártyának elég széles a potenciális vevőköre: elsődlegesen a Budapestre nem csoportosan, turisztikai céllal érkező külföldiek, másodlagosan a külföldi turistacsoportok, belföldi turisták, üzletemberek. A kártya szolgáltatási köre elsősorban a külföldiek érdeklődési körét fedi, emiatt vásárlói között a külföldiek részaránya sokkal magasabb, mint a belföldieké.

A Budapest Kártya vásárlóinak főbb jellemzői: értelmiségi vagy magasan képzett; 35 és 64 év közötti; elsősorban repülővel vagy vonattal utazik; jellemzően először jár Magyarországon; átlagos tartózkodási ideje 3-4 éjszaka; egyéni turista.

A Budapest Kártya megvásárlásakor a turista egy információs füzetet is kap. Valójában ez a prospektus ad tájékoztatást a kártyával igénybe vehető szolgáltatásokról és ezek módjáról. A színes, négynyelvű (magyar, angol, német, olasz) kiadványban a turisták tájékozódását segítő térképek és fotók is találhatóak. A kártya egy felnőtt és egy vele érkező, legfeljebb 14 éves gyermek számára érvényes.

A Budapest Kártya a főváros több mint 250 pontján kapható. Így forgalmas metrópénztárakban, turista információs irodákban, utazási irodákban, szállodákban, diákszállókban, kempingekben, múzeumokban és a repülőtéri információs pultoknál. Ezen kívül 16 országban vásárolható meg.

A Budapest Kártya által felkínált szolgáltatások közül a legtöbb felhasználó legnagyobb gyakorisággal a múzeumokat keresi fel. 1997-ben 19.500-an, míg 2001-ben 166.000-en látogattak el vele valamely múzeumba. A múzeumok között évente első, vagy elsők között van a Szépművészeti Múzeum: „kártyás” látogatóinak száma ugyanezen időszak alatt 2684-ről 17.543-ra nőtt. A múzeumok sorában a Szépművészeti Múzeum részaránya valamelyest romlott, amiben jelentkezik az a tény, hogy a Mátyás templom – amióta belépőjegygyel lehet megtekinteni – az oda látogató turisták kiemelkedő számával megváltoztatta az arányokat.

Az alábbi táblázat szemlélteti a múzeumlátogatókat, ezen belül a Szépművészeti Múzeum kártyás látogatóinak számát és arányát:

Év	Összes múzeumi látogató	Szépművészeti Múzeum	Arány
1997	19 524	2 684	13,74 %
1998	74 354	9 123	12,26 %
1999	76 954	10 466	13,6 %
2000	105 459	13 973	13,24 %
2001	166 955	17 543	10,5 %
2002.I.f.év	61 759	6 155	9,96 %

A kártyák árbevételének jelentős része a múzeumi partnereknek fizetendő részese-
sedés fedezetéül szolgál. 2002-ben ez a kétnapos kártyák esetében 620 Ft, a háromnapos kártyáknál 900 Ft volt. Ezt a felhasználói részese-
sedésnek megfelelően osztják fel egy előre meghatározott képlet alapján. Hozzá kell még tenni, hogy a BTH Kht (a Budapesti Turisztikai Hivatal időközben Kht-vá alakult) garantálja, hogy kifizeti a január 1-jén érvényes jegyár legalább 70 %-át. Ténylegesen a múzeumok ennél nagyobb részese-
sedést kapnak, ami elérheti a 80 %-ot is.

A múzeumok számára ez az évek óta bővülő kapcsolat többféle előnnyel is jár: a „véletlenül” ide látogató turisták számát kibővíti azokéval, akik a kártya megvásárlása miatt jönnek el a múzeumba. Ez

mindenképpen garantált pótlólagos bevételhez segíti a múzeumokat. Pontos látogatói felmérések hiányában csak becsülni lehet azon látogatók számát, akik a Budapest Kártya információs füzetéből, valamint a BTH Kht külföldi szakmai fórumain, saját irodáiban és egyéb turisztikai tájékoztatói lehetőségekkel élve szereztek tudomást múzeumainkról. Feltehetően sok új látogatót nyertek ilyen módon múzeumaink, és a „hólabda-hatásnak” köszönhetően a jövőben emiatt még több érdeklődőt várhatunk.

Ez a kapcsolat hasznos a turizmus fejlesztése szempontjából is, és közös érdekünk, hogy a Budapest Kártya vásárlóinak, s általa a múzeumok látogatóinak száma a jövőben a korábbihoz hasonló ütemben bővüljön.

The Place and Role of Museums in Cultural Tourism The Museum of Fine Arts and the Budapest Card

Until the second half of the 20th century tourism was a sporadic phenomenon but since then it has become one of the most popular kind of pastime and turned into a business as well. Cultural tourism was born in the late 20th century and is a complex way of sharing the cultural heritage of nations and regions with the visitors both from abroad and home. In many European countries cultural programs, events are „sold” in packages, such as spring or autumn festivals. The Museum of Fine Arts adapted itself to this new type of marketing and tries to connect its exhibitions to the Budapest Spring Festival. Advertising the museum's programs and exhibitions is of course essential and the museum found a new opportunity to do so: it is the Budapest Card. The card, introduced to the public in 1997, gives information about the public transportation, sights and monuments, museums and exhibitions, and other cultural programs. During the past five years it turned out that most of the card-user tourists choose the offers of museums from all the programs contained in the card. From the Museum of Fine Art's point of view the card proved highly successful, since an ongoing increase could be registered in the number of foreign tourist, who came to visit the exhibitions thanks to the card: in 1997 more than 19 thousand people, 2 years later 80 thousand, in 2001 their number reached 166 thousand. The development of the museum's marketing will surely include use of the possibilities deriving from the Budapest Card.

Együtt vagy egymás mellett?

A múzeum és a turizmusipar kapcsolata

Zomborka Márta

Múzeum és turizmus kérdéskörben kisvárosi tapasztalataimat fölhasználva, azokat továbbgondolva kapcsolódok a témához. Vác természetes régióközpont, múzeumunkat sok szál köti a Dunakanyar turizmusához, az e piacról élőkhez. Konkrét példák ismertetésére kaptam felkérést, de ezekből általánosítás nélkül is sokan ráismerhetnek közös „cipőnkre”, azonos gondjainkra.

A cím és a téma kapcsán először a szóhasználatról. Úgy érzem a turizmus problémaköre szempontunkból nem egyenlő az idegenforgaloméval, nekünk minden múzeumba érkező turista. Fontos mindenki, aki kimozdult otthonról, élményt keres, erre költ, jöjjön akár a város túlsó végéből, vagy a szomszéd községből is. A turizmusipar fogalomkör határait – a példákban is érzékelhető lesz – igen tágan értelmezem. Ide értek egy széles partneri kört az utazásszervezőktől az önkormányzat rendezvényszervező tisztviselőjén át a környéken működő vendéglátóságokig.

Környezetemben sajnos nagyon kevés összehangoltságot tapasztalok az érdekeltek, a turizmushoz kapcsolódó szervezetek, vállalkozások, intézmények tevékenységében, stratégiájában, s úgy érzem, hogy ezen mindannyiunk érdekében változtatni kell. Az együttműködésben gond van a múzeum, a múzeumok hozzáállásával, partneri szerepével is. Munkatársainktól a fenntartóig mindenkinek saját helye és felelőssége van ebben. Sok a javítani valónk, ugyanakkor nem vállalhatunk föl erőnket, lehetőségeinket és persze alapfeladatainkat meghaladó, azokon túlmutató tevékenységet sem a kisvárosi, sem a regionális turizmusszervezés terén. Veszélyesnek érzem emellett, hogy túlsúlyban van a nem intézményesített kapcsolatok szerepe az együttműködésben, vagyis sok tényező pusztán személyfüggő.

Vácott a megyei fenntartásban, igazgatósági keretek között működő területi múzeum négy kiállítóhellyel rendelkezik. A négy helyszínből egy folyamatosan üzemel – bár télen csökkentett nyitvatartással –, itt állandó- és időszakos kiállításaink is vannak. Két tematikus állandó

kiállításunk és egy kizárólag időszakos tárlatokat bemutató kiállítóhelyünk tavasztól ősziig üzemel, az előbbieket csoportoknak télen is megnyitjuk. Sajátos helyzet, hogy a váci vár egy több évtizede régészeti feltárás alatt álló, belvárosinak mondható ásatási és műemléki rekonstrukciós helyszín. Ez iránt szintén mutatkozik érdeklődés, így munkaközi állapotában is gyakran kell látogatókat fogadnunk itt. Ez a felsorolás a szakemberek számára felmérhetővé teszi feladatainkat.

Van a városban még egy múzeumi kiállítóhely, az egyházi fenntartású püspöki kincstár, valamint létezik több, magánkézben lévő galéria is. Akad köztük olyan, amely csak konkurenciát lát bennünk, másokkal van és jó az együttműködésünk. A város számos intézményében működik még időszakos kiállítóhely, könyvtárban, művelődési házban, kereskedelmi- és pénzügyi fenntartásában. Ezeknek programjairól is tudnunk kellene, hogy se időben, se koncepcionálisan ne ütközzön tevékenységünk, s gyakorta kiállításait is „rajtunk keressük”. Ez tehát a helyi kínálat, amit a turista kereshet, elérhet a városban. De nem

könnyen, és nem elégszer találja. Miért nem? S ha már ott van, miért nem több a hasznunk belőle?

Alapvető gond, hogy ezeknek az intézményeknek nincs következetesen kezelt nyitvatartási idejük, aminek a jelentőségét – a jelek szerint – fenntartóik nem ismerték fel. A közel-múltig sokszor a saját-, a múzeumi nyitvatartási rendünk változásait sem ismerhettük meg időben, de ez – remélem – atipikus, és már számunkra is felejtendő probléma. Nem mindig vagyunk tisztában egymás kiállítási programjával, így információval sem tudjuk segíteni az érdeklődőt. Ezeket az információkat a városban hivatalból rendszeresen nem gyűjti senki, csak alkalmilag tájékoztatjuk néhányan egymást.

Nincs megfelelő tájékoztató, iránymutató tábla, ami elvezetné a látogatót a keresett kiállítóhelyekre, vagy felhívna a sétálókat figyelmét a látnivalóra, a hasznos időtöltés lehetőségére. Úgy tapasztaljuk pedig, hogy az emberek ingerküszöbe egyre magasabb, már nem elég a közúti tábla múzeumi logóval, a plakátszekrény a kapun, a diszkrét nyíl az utcasarkon. Műemléki környezetben is túlhangsúlyoznak minket az üzletek akciókat ajánló feliratai, a múzeumi kiállításokat hirdető, következtelenül alkalmazott, kevés és szerény információt ezek között „nem találják” az emberek.

Nincs továbbá rendszeres költségvetési fedezetünk a propagandára, sem a múzeumira, sem az együttesre, a városi programajánlóra. Sokszor így remek pályázati lehetőségektől is elesünk, hiszen nincs honnan biztosítani a pályázati önrészt sem. Múzeumunkban évek óta minden prospektus, plakát, szórólap költségvetésen túli forrásokból, esetileg áll elő. S így addig is tart, amíg az egyszer előállított tétel el nem fogy, ki tudja, lesz-e újabb kiadás. Így az utazási kiállításokon, múzeumi seregszemléken is kevésbé eredményes a részvételünk. Ha nem tudunk nyomtatott információt átadni, felemás a kapcsolattartás lehetősége helyben is a vendéglátásból élőkkel, a tourinform irodákkal, az utazásszervezőkkel.

Súlyos hiányosságunk, hogy közönségforgalmi tereinkből sokszor az alapvető szolgáltatások is hiányoznak, mint a büfé, ajándékbolt, de sajnos még WC sincs mindenhol. A kiállítóhelyeken a saját munkatársaink által forgalmazott kiadványok választéka szegényes. Véletlenszerűen, esetileg állíthatók elő – szintén kizárólag külső forrásokból – a turisták által keresett képeslapok, térképek, emléktárgyak.

A váci múzeumból mindezeket túl hiányzik egy alapvető szereplő is. Sajnos nálunk máig nincs közönség szervező, múzeumpedagógus vagy népművelő, ki hogyan nevezi, de nincs aki a látogatóközönséggel, a sajtóval, a propagandával munkaköri feladatként foglalkozzék. Mivel munkahelyeink a kiállítóhelyektől távol, külön épületben vannak, a szakmuzeológusok bevonásával is rendkívül nehézkes egy-egy, jó előre meg nem szervezett tárlatvezetés, adat-

szolgáltatás vagy interjú lebonyolítása.

Az eddigiek főként fenntartói oldalról kezelendő problémák, vagyis biztosítania kellene a megoldás anyagi hátterét. Ennek igényléséhez viszont egységes, átgondolt koncepció szükséges, esetünkben megyei szinten kiértelt tervek. A szervezési gondok, egyeztetések, együttműködések is a területi múzeumoknál magasabb szinten, igazgatósági keretek között oldandók meg. Ott lenne fontos elkészíteni, elkészíttetni a saját fenntartóink és az együttműködő partnerek felé is kiindulópontként szolgáló összehangolt múzeumi kiállítási és marketing terveket.

Tudjuk, hogy az önkormányzatok, mint fenntartók, ritka esetben fejlesztenek. Az előrelépéshez el kellene érniük, hogy legalább az erre használható pályázati összegek megszerzését támogassák. Vagyis képezzenek fenntartóink olyan alapot, amiből az év közben kiírt pályázatokon az önrészt biztosítani lehet. Hasznos lenne, ha anyagilag is ösztönöznék munkatársainkat a pályázati tevékenységre, de ez már más kérdéskör.

A települési önkormányzatok, a turizmusból élők érdekeltek a gondok megoldásában, ezért úgy látom, a szükséges helyi segítségre, pl. szakhatósági engedélyezésre a tájékoztató táblák elhelyezésénél, szórólapjaink, plakátjaink kihelyezéséhez általában számíthatunk.

A közönségkapcsolatokért felelős múzeumi munkatárs hiányára szeretném felhívni a múzeumi normatívák kérdését remélhetőleg újra kézbe vevő felelős kollégák figyelmét is! Attól tartok, csak akkor és ott lesz múzeumainkban ilyen státus, amikor és ahol kötelező lesz azt biztosítani a fenntartónak. Pedig a közönségforgalom, s így a bevétel növelése mellett elképzelhetetlen e szakemberek alkalmazása nélkül a múzeumok ismertségének erősítése, a gyűjtemények ránk nézve már kötelező nyilvánossá tétele is.

Felismert, de általunk nem orvosolható gond a hiteles városi eseménynaptár hiánya, illetve némely infrastrukturális probléma. Például nincs buszparkoló a múzeumok közelében, nincsenek megfelelő pihenőhelyek sem, amiket egyébként koncentrált információs bázisként is használhatnánk. Ezekre a helyekre volna érdemes térképet, plakátot, információs táblákat elhelyeznünk. A helyi önkormányzattal a folyamatos kapcsolattartás az ilyen, sokszor működésünket alapvetően befolyásoló kérdések miatt is elkerülhetetlen. (Területi múzeumokról lévén szó a gyűjtőterületen működő valamennyi önkormányzattal – esetünkben ez 49 – folyamatos kapcsolattartás szükséges, kiállításaink a településeikről származó anyagot mutatják be elsősorban, vendégeink a településeiket is látogatják.)

A koncepcionális gondolkodás, a valós együttműködések hiányát jelzi speciális lehetőségeink, adottságaink kihasználatlansága. Például Vácott az időszaki kiállítótermünk egy valamikori ortodox templom, aminek tornyában remek kilátóhelyet lehetne kialakítani,

az épület mellett szabadterei bemutatóhely is kínálkozna. Ennek tervezési, jogi, szervezési és kialakítási lépései átláthatók, technikailag megoldhatók, összefogással finanszírozhatók lennének, de a kérdés egyszerűen nem foglalkoztatja a megfelelő döntési szinten lévőket, mindig akad fontosabb megoldandó feladat minden érdekelt számára. A területi múzeumok jogi korlátjaik miatt önmaguk nem képesek ilyen lépések megtételére, megállapodások megkötésére, energiáik pedig az ilyen többtényezős előkészítési folyamatban már az érdekeltek egy asztalhoz ültetésében kimerülhetnek. Jó lenne, ha nem a döntéshozókat kellene egyenként és szintenként, lépésről-lépésről meggyőzni terveink létjogosultságáról, hanem felelős pozícióban lévő, a költség-haason tényezőket átlátó, az ügyet felvállalni és képviselni tudó szakember lehetne a tárgyalópartnerünk az érdekelt felek részéről.

Ha általánosságban tekintjük végig kapcsolatainkat, ezek a múzeum szempontjából egyrészt hivatalos, vagyis kötelező jellegűek, másrészt személyes, azaz szabadon választott kötődések. Ha a hivatalos vagy hivatali úton nincs gyors megoldás a felismert problémák orvoslására, kereshetjük az utat a civil szférában, az együttműködő felek segítségével.

Alkalmanként magára vállal múzeumi költségeinkből – főként propaganda és kiadvány költségeket – két szervezet, a Váci Múzeum Egyesület és A Váci Múzeumért Közalapítvány. Elvileg nem helyes, de időnként olyan tételeket is, amelyek alapfeladatok ellátásának fedezetét jelentik, tehát mindenképpen az intézményi költségvetésből kellene finanszírozni azokat. Tudom, sok vidéki múzeum él így, s félek, időnként már az ésszerűnél jelentősebb a támogató szervezetek szerepe intézményeink életében.

Intézményesen nem vállalhatunk tagságot – mert tagdíjat nem fizethet a múzeum –, hát egyénilag lépünk be szervezetekbe, olyanokba, amelyek az együttműködést próbálják megeremteni a turizmusipar tényezői között, mint pl. a közelmúltban alakult Vendégvárók Váci Egyesülete. Munkánkkal és egyéni tagdíjainkkal ellentételezzük e szervezetek intézményünknek nyújtott támogatását. Így tudunk rendezvényeinknek helyszínt találni (nincs előadótermünk), vagy megnyitóinkon produkciókat, vendéglátást biztosítani. Ha anyagiak híján intézményesen nem lehetünk képviselve turizmussal foglalkozó kiállításon, konferencián, kiadványban, úgy a társintézmény „oldalvén” vagy civil szervezet képviselőjeként szerzünk erre lehetőséget.

Rendezvényszervezésben a hiteles időpont egyeztetések céljából pillanatnyilag Internetes riadóláncon tartunk a helyi érdekeltekkel kapcsolatot. Ez a módszer nagyon sokat segít a sajtóanyagok célbajuttatásában is. A hiányosságaink ellenére helyi, regionális és országos szinten is próbáljuk a köztudatba vinni kiállításainkat. Az általános programajánlatokon,

Részlet a váci múzeum „Memento mori” című kiállításából
Detail of Exhibition „Memento mori” of Museum in Vác
Fotó – Photo: Fekete István

s az utazásszervezők kiadványaihoz leadott információkon túl helyben a pedagógusoknak meghirdetett tárlatvezetésekkel, az idegenvezetők szervezeteivel fenntartott kapcsolattal, minden – városunkkal kapcsolatos – sajtóanyagban szerepvállalással próbálunk e célnak megfelelni.

Lépések a megoldás felé

Vácott intézményesíteni kívánánk a több éve jól működő személyes együttműködések. Például az Egyházi Múzeummal eddig már minden hivatalos megállapodás nélkül is többhelyszínes közös kiállítást rendeztünk, szerepeltetjük egymás kiállításait saját kiadványainkban, pályázunk együtt propagandaanyagra. Mindezek eseti ügyintézését, engedélyeztetést igényelnek. A városköltészetéből alkalmanként pályázaton elnyert kisebb összegekkel is rendszeresen tudjuk programjainkat színesíteni. Megállapodás esetén automatizmus is lehetne ez a támogatás. Számos helyi kapcsolatunk van még, amit ide lehetne sorolni, az együttműködések rendszeresítésé, hasznosabbá, élőbbé lehetne tenni. Az intézményesített kapcsolatok, a rögzített megállapodások úgy érzem elsősorban a tervezettség érdekében volnának számunkra fontosak. A biztos elem – a költségvetési fedezet igen bizonytalan volta miatt – egyre inkább hiányzik múzeumaink életéből. Ennek hiányában sok a felesleges, eredmény-

telen tervező és előkészítő munka, meg nem valósult kiállítás, ami erősen demoralizáló hatással.

A szervezés, kapcsolatteremtés, kapcsolattartás bizonyosan minden múzeumi szinten nagy feladat, de nem minden múzeum lehet ebben önálló, még kevésbé kezdeményező. A területi múzeumok kevésbé, ennek ellenére meg kell találniuk a helyüket a településeken, a régiókban, egy jobbra csak most alakuló hálóban. A szerepek többnyire ezekben sem tisztázottak, szinte „felvállalás” alapján osztódnak. Az érdekelt lépéseit összehangolni, összehangoltatni a turizmus szerteágazó problémakörében, szervezőerőt igényel. Szerencsés a múzeum, melynek környezetében működik ilyen, s erre hagyatkozhat. Jó esetben arról beszélünk, hogy a múzeumok koncepcióikkal, kiállítási terveikkel miként befolyásolják a turizmus-szervezők tevékenységét. Többnyire viszont most keressük e területen a magunk megfelelő helyét, intézményeink hasznvételi lehetőségeit, az egészséges együttműködés útjait.

Vácott előrelépést várunk például az elmúlt évben aláírt Dunakanyar Charta együttműködéstől, amelyben 72 település képviseli magát, a régiót. E települések felismerték, nincs más lehetőségük, mint egymás erősítése, s az összetartó kapocs a turizmus fejlődésétől remélt megélhetés. A kölcsönös programajánlás, a legközelebbi látóval, múzeum, műemlékaján-

lása nem gyengíti saját attrakcióinakat. Együttkönnyebb, célirányosabb a tervezés, a megvalósítás pedig stílusosabb, elegánsabb lehet.

Általánosítva a fentiekből úgy látom, hogy a területi múzeumok esetében a múzeumi infrastruktúra fejletlen, s ez gátja a turizmus fejlődésének, a turisták múzeumba csalogatásának. A fenntartó önkormányzatok általában nem az aktív fejlesztés elkötelezettjei, ennek sokszor anyagi, alkalmanként szemléleti okai is lehetnek, vannak. A turizmusban érdekeltek, vagy az ő egyesületeik anyagilag még nem elég erősek, nem pótolhatják az e téren mutatkozó hiányt. A magántőkének nem ez a vonzó befektetési forma, de nem is helyettesítheti az alkalmi külső investíció a stabil fenntartói háttérrel. Az állami szerepvállalást adott szinten sajnos nem érzékeljük, számunkra generális változásokat eredményező

pályázati lehetőségek, céltámogatások nincsenek.

Az előrelépés érdekében ki kell csikarnunk a figyelmet fenntartóinktól, szakmai felügyeleti szerveinktől, kollégáinktól, a turizmusipar szereplőitől egyaránt, a megfelelő státusz elfoglalása érdekében részt kell vállalnunk az együttműködésekben, s meg kell tanulnunk a szerepkör megfelelő betöltését. El kell érniünk, hogy a létező körülmények között – talán azok kis alakításával – kölcsönösen használjon egymásnak turizmus és múzeum. Ennyi a feladat.

Together or Side by Side?

The Relation of the Museum and Tourism

The town of Vác is the centre of the Danube Bend region, thus museums in Vác are strongly connected to the tourism of the area. Although the importance of tourism has long been realised, the co-operation between the cultural institutions (library, Episcopal Treasury, cultural centre, museums) is far from perfect. There is no real tuning of the programs of the various institutions, many times they don't even know about each other's activities. Basic touristic services cannot be found in the town: authentic calendars for the cultural programs cannot be bought, sign post indicating the direction of the museums are missing, there are no parking lots for buses near the museums. The core of all these drawbacks is the fact that there is no structural basis for the co-operation between all the institutions, the existing relationship is based solely on personal contacts. Long-term planning and the development of museum infrastructure can only be achieved by the collaboration of all parties interested in the improving of tourism.

Tájmúzeum a kulturális turizmus szolgálatában

Füvessy Anikó

Az utóbbi másfél évtized a Tisza-tó környéki településeken jelentős változást hozott. A térségben rejlő idegenforgalmi lehetőségeket már kormány szinten kezelik, s a magas munkanélküliség felszámolásában a falusi-, fürdő- és ökoturizmusnak nagy szerepet szánnak. Ezek a lehetőségek a nyári, zömében fürdőszezon mellett szinte az egész évet átfogják a vadász- és horgászturizmussal, illetve a Hortobágyi Nemzeti Park közelsége és a környék természetvédelmi területei által nyújtható programok révén. A Kiss Pál Múzeum ezekhez a változatos lehetőségekhez szakanyag kidolgozásával és programjaival járul hozzá.

Az 1990-es évek elejétől megfigyelhető a múzeum látogatóinak átrétegződése, s a látogatottság országos szinten is tapasztalható visszaesése. Mást és másként kellett terveznünk és megvalósítanunk, rendezvényeinket súlypontosnunk, témájukat az idegenforgalmi igényekhez alakítanunk. Ennek során a főleg német nyelvterületről érkező külföldi látogatók főszezonban történő kiszolgálását éppúgy figyelembe kellett venni, mint a magyar felnőtt és iskoláskorú vendégeink igényeit. Partnereket kellett keresnünk a magánszférában, és pályázatokon részt venniünk programjaink finanszírozására, részben azok reklámozására.

A teljes térségben az idegenforgalmi programok népszerűsítésével és a marketingmunkával a Magyar Turizmus Rt. Tisza-tavi Regionális Turisztikai Projekt Irodája, a Tourinform, illetve néhány magánvállalkozás foglalkozik. A múzeum a két intézménnyel alakított ki igen gyümölcsöző kapcsolatot. A Turisztikai Projekt Irodának szakanyagot készített, amely a régió több települését bekapcsolva néprajzi (fazekasság, vessző- és gyékényszövés, csipkeverés, népi játékok, szokások, búcsú) és műemléki (templomok, tájházak) programajánlatokat tartalmaz. A programjavaslatokba a múzeum által nyújtott kínálatot is beépítette. A programajánlatok egy része vállalkozások keretében valósult meg, melyek közül azok voltak a legsikeresebbek, melyek előzménnyel rendelkeztek, mint pl. a gyékény- és vesszőprogram (Tiszadorogma, Tiszavalk), népi játékok (Abádszalók), Halas Napok (Tiszafüred). A rendezvényekről néhány éve központi programkínálatot jelentet meg a Tourinform és a Turisztikai Rt. Regionális Projekt Irodája, melyben a múzeum rendezvényei is szerepelnek.

A 125 éves tiszafüredi múzeum jubileumi kiállításának megnyitója
The opening of the 125-year-old museum's jubilee exhibition in Tiszafüred

A Kiss Pál Múzeum a térség egyetlen nagyobb múltú múzeumi intézménye, mely 2002-ben ünnepelte alapítása 125. évfordulóját. Látogatói a tanítási hónapokban nagyszámú iskolai csoportokból tevődnek össze. A felnőttek érdeklődése egy-egy időszaki kiállítás vagy kézműves foglalkozás, ismeretterjesztő előadás idején aktívabb. A nyári hónapokban a látogatók kiránduló csoportokkal, nyaralókkal, a Tisza-tó programjait időszakosan felkeresőkkel bővül, akiknek mintegy negyede német nyelvterületről érkezik. Programjainkat úgy kell összeállítani, hogy mind a helyi, mind az idelátogatók érdeklődését kielégítsük, s ugyanakkor oktatói-nevelői célokat is ellássunk.

A felújított múzeumban 2001 januárjában nyitottuk meg új állandó kiállításunkat *Mesterek és mesterművek* címmel. A kiállítás magyar és német nyelvű leporelló és német nyelvű összeggésszel ellátott vezető társul. A kiállítás a fő hangsúlyt a város híres kismesterségeire, a nyereggyártásra, a fazekasságra fekteti, de a kevésbé ismert festett bútorművesség, a hímzett és szövött textilek és a pásztorművészet is kellő súlyt kap. A látogatók a gyűjtemény alapjait lerakó Tariczky Endréről elnevezett alapítvány jóvoltából színes ismeretterjesztő kiadványokat és a gyűjtemény népművészeti tárgyait, a múzeum és a Nyúzó Gáspár Fazekas Tájház

épületét ábrázoló színes képeslapokat is vásárolhatnak.

Nyaranta a korábbi éveknek megfelelően folytatjuk a régióknak jobb megismerését célzó időszaki kiállításainkat. 2001-ben a *Vert csipke, reccsipke, varrott csipke* című időszaki kiállítás a pályázati forrásból megvásárolt csipkegyűjteményre épült. A megnyitáshoz vert csipke bemutató is társult, melyhez külföldi látogatóinknak tolmácsot is biztosítottunk. Ezeknek a bemutatóknak, melyek esetenként interaktív foglalkozások formáját öltik, a múzeumban nagyobb múltja van. A foglalkozások részben az egyházi ünnepekhez (tojásfestés, adventi koszorú), részben a térség kisparához (vesszőfonás, csipkeverés, kerámiák írókázása) kötődnek. 2002-ben nagy sikert aratott a *mézeskalács-bemutató*, melyről a résztvevők saját munkáikat haza is vihették. Ezeknek a bemutatókon vásárlási lehetőséget is biztosítunk, hasonlóan a képző- és iparművészeti tárlatainkhoz.

Rendezvényeinket a Múzeumi Naptárban, a Regionális Turisztikai Projekt Iroda és a Tourinform térségi programajánlataiban, a megyei sajtóban, több nyelven a kempingekben, továbbá meghívók, plakátok formájában népszerűsítjük. Rendezvényeink az Internetre is felkerülnek (museum.hu és a Tariczky Alapítvány honlapja: nexus.hu/tariczky alapitvany).

A múzeumi eseményeket a Kábel-TV is rendszeresen közvetíti.

A Tisza-tavi rendezvények július 10-től augusztus 20-ig vonzzák a legtöbb külföldi és hazai múzeumlátogatót. A tavaszi és őszi vadász- és horgászturizmus a látogatói létszámra alig gyakorol hatást, pedig erre az időszakra esik a Múzeumi Világnap és az Európai Örökségek Napja is. Ilyenkor a múzeumot olyan szempontból is megnyitjuk, hogy az érdeklődők a belső szakmai munkába (nyilvántartás, raktár) is betekintést nyerhessenek. A folyamatos érdeklődés fenntartása érdekében különböző gyűjteményeink egy-egy kiemelt tárgyát vagy tárgye gyűjtését a „Hónap műtárgya” címmel 20-25 napra kiállítjuk, melynek éves programját előre közöljük. Témaköreit úgy válogatjuk össze, hogy bizonyos rétegek figyelmét is felkeltjük (tűzoltóserlegek, őslénytani leletek, virtuális fotótár; XVII. századi hímezett törökendő). A múzeum kistermében gyakran nyitunk kamarakiállításokat. Itt mutattuk be „Önök adták” címmel 2001-ben az adományozás útján a múzeumba került tárgyakat. Nagy sikerű kamarakiállítások születtek az elmúlt években a textilgyűjtemény Kárpát-medencei magyar és nemzetiségi anyagából, a XVII-XVIII. századi nyomtatott és kéziratos könyveiből is.

A megnyitókra gyakran zenei közreműködőket is felkérünk (citerazenekar, kiskórusok, felnőtt és gyermek hangszeres bemutatók). A látogatók aktívabb bevonását célozzák azok a számítógépes bemutatók, amelyek 8-10 perces időtartamban nyújtanak kiegészítő információt kiállításainkhoz, vagy válogatnak raktárban lévő gyűjteményeinkből. Néha a kiállítás részét képezik ezek a prezentációk.

Programjainkat gyakran társintézményekkel, civil szervezetekkel közösen rendezzük. Ezek általában konferenciákhoz, a Magyar Tudomány Napjához vagy évfordulókhöz, idegenforgalmi eseményekhez kapcsolódnak, s változatos réteget mozgatnak meg. Néha a rendezvény helyszíne sem a múzeum épülete, hanem a Városi Könyvtár, a TIT, a Művelődési Központ vagy a római katolikus plébánia közösségi terme. Ilyen szervezési keretek között rendeztük meg a 2002-es Tudomány Napját, mely a környezetvédelem és az ökoturizmus kérdését is tárgyalta.

Ezek az összefogással megvalósuló kulturális rendezvények egyúttal kitörési lehetőséget is nyújtanak a létszám és pénzügyi források tekintetében egyaránt hátrányos helyzetben lévő tájmúzeumoknak, s a kulturális turizmusba való aktívabb szerepvállaláshoz is segítséget adhatnak.

Country Museum in the Service of Cultural Tourism

The area of the lake Tisza is the only touristic region in the Great Hungarian Plain, effecting four counties. The last one and a half decade have brought significant changes in the life of this region, since the government regards the Lake Tisza territory important from the point of view of tourism and is willing to give it an important role in the improving of village tourism. The Pál Kiss Museum tries to accommodate itself to the new situation and exploit the opportunities deriving from the long-term development of the region. The museum, which celebrated the 125th anniversary of its foundation in 2002, is visited mostly by schoolchildren during autumn, winter and spring. Grown-ups are interested mostly in temporary exhibitions or special programs. In the summer tourists from abroad arrive in great numbers to join the programs organized in the region, so the museum has to broaden its offer as well. Exhibitions focus on the presenting of local history and folk art (e.g. Hungarian Wooden Saddles, The Folk Ceramics of Transylvania, Animal Depiction in Hungarian Folk Art). The new permanent exhibition „Masters and Masterpieces” was opened in the renovated museum in January 2001 and concentrates on the famous handicrafts of the town, namely saddle-making, pottery, but less well-known handicrafts, such as cabinet-making or the carvings of herders are also presented. The programs of the museum are advertised in several tourist brochures, in the Museum Calendar, in the local and regional media, the programs are regularly broadcasted by the local cable television.

Hazai szerzői jogi problémák nemzetközi kitekintéssel

Galambos Henriett

Hazánknak problémát jelentett az új szerzői jogi törvény (Sztj.) meghozatala előtt, hogy a több mint száz éves múltra visszatekintő szerzői jogunkat az egyéb kötelezettségeinknek (pl. a Római Egyezményhez csatlakozásunk, Társulási Szerződésünk az EU-hoz, melyből a jogharmonizáció kötelezettsége fakad, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény a GATT-Trips Egyezmény, az Amerikai Egyesült Államokkal kötött, a szellemi alkotásokra vonatkozó szerződésünk) és a fejlődésből fakadó új igényeknek megfelelően kell színtetizálnunk. A 2001. évi LXXVII. törvénnyel igen korszerű szerzői jogi törvényt fogadtunk el, melyben említésre kerül már a jogkimerülés intézménye is: Sztj. 26. § (5) Ha a műpéldányt a jogosult vagy az ő kifejezett hozzájárulásával más adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával belföldön forgalomba hozta, a terjesztés joga az így forgalomba hozott műpéldány tekintetében – a bérbeadás, a haszonkölcsönbe adás és a behozatal joga kivételével – a továbbiakban nem gyakorolható.

Magyarország és a közös jogkezelés

A szerző díjigényének érvényesítése általában közös jogkezelés keretében történik.

Sztj. 85. § Közös jogkezelésnek minősül a szerzői művekhez, az előadóművészi teljesítményekhez, a hangfelvételekhez, a sugárzott vagy vezetéken átvitt műsorokhoz, valamint a filmelőállítói és az adatbázis-előállítói teljesítményekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői és szomszédos, illetve adatbázis-előállítói jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.

Magyarországon az öt nyilvántartásba vett, jelenleg működő közös jogkezelő egyesület: 1) irodalmi és zenei művek jogai: Artisjus, Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület (ARTISJUS); 2) egyéb alkotóművészeti alkotások jogai: HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (HUNGART); 3) filmalkotások: Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete (FILMJUS); 4) előadóművészi teljesítmények: Művészeti Szakszervezetek Szövetsége Előadóművészi Jogvédő Iroda

(MSZSZ-EJI); 5) hangfelvételek jogai: Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége (MAHASZ).

Dr. Gyertyánfy Péter a hazai szerzői jogi szervezeteknek a felhasználók felé történő díjmegállapításával kapcsolatban a következőket írja: „A szerzői művek legfontosabb felhasználásaihoz – nyilvános előadás, hangfelvétel kiadás, sugárzás – tömeges műfelhasználás esetén is előzetes engedélykérés, szerződés kötés szükséges. A felhasználónak azzal a kötelezettségével, hogy előzetes jogosítást kérjen, szemben áll a jogkezelőnek az a kötelezettsége, hogy szerződést kössön bármely felhasználóval, vagyis hogy használati jogot vagy jogosítást adjon mindenkinek, méltányos feltételek mellett. A felhasználókkal való alá-fölérendeltségi viszonyt a szerzői jogi szervezetek úgy neutralizálják, hogy előre meghatározott szabályok, nyilvánosságra hozott feltételek szerint alakítják ki jogviszonyukat. Még további követelmény az, hogy az adminisztráció semmilyen formában ne avatkozzék bele a felhasználó által használni kívánt mű kiválasztásába.”

A díjmegállapítást illetően a legelterjedtebb megoldás az, amikor a szerzői jog átruházásakor arányos részesedést kötnek ki a szerzők

és a szerzői jog egyéb jogosultjai javára. Ezt az elvet általában ott alkalmazzák, ahol közvetlen kapcsolat van a mű felhasználása és a felhasználásból befolyt bevétel között (pl. műpéldányok eladása, bérbe adása, művek sugárzása). Ezt erősíti az Sztj. 16. §-ának (4) bekezdése is annak rögzítésével, hogy a díjazásnak – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia.

Az EU országok szerzői jogi szakemberei egyetértenek abban, hogy a szerzői jogok szabályozása központi szabályozás helyett az egyes államok szintjén sem oldható meg. Bár az 1990-es években jelentős jogharmonizáció indult meg, a már hatályos közösségi irányelvek még mindig nem határozzák meg általánosságban a szerzői jog tárgyát, alanyát, nem írják elő általában a szerzők személyiségi és vagyoni jogai védelmét, hanem a szabályozás speciális területeiről, pl. a szoftverekről vagy adatbankokról rendelkeznek viszonylag részletesen.

A múzeumban keletkezett speciális szerzői mű védelme

A legutóbbi évtized során az információkat tároló adatbankok gazdasági tényezőkké váltak, azaz olyan javakká, melyek a kommerciális szférában anyagi előnyt jelenthetnek. Ugyanakkor az adatbázis összeállítása, létrehozása sokszor jelentős munkaerő és pénz felhasználását, befektetést feltételezi. Másrészt az adatbankok tartalmát viszonylag könnyen el lehet lopni, és a jogtalanul felhasznált információval anyagi előnyökre lehet szert tenni.

Az EU adatbank-irányelve több mint 8 évig tartó előkészítő munkálatok után 1996. március 11-én született meg (96/9 EK). Az irányelv lényegében 2 pilléren nyugszik: egyrészt szerzői jogi védelmet biztosít az önálló alkotásoknak minősülő adatbankoknak, emellett az önálló kreatív alkotásoknak nem minősülő adatbankok előállítását is egy újonnan alapított, időben behatárolt „saját képi”, vagyis 'sui generis' jogvédelemben részesíti, amely ennek az adatbanknak tisztességtelen utánzása és/vagy további felhasználása ellen nyújt oltalmat. Az adatbankokról szóló irányelv magvát e 'sui generis' jog képezi, és ez – nem kis túlzással – világraszóló újdonságot jelent azzal, hogy egyrészt értékeli és védelemben részesíti a kreativitást (a szerzőt), másrészt tekintettel van a mű megalkotásakor kifejtett munkára és befektetésekre is.

Abban az esetben, ha az adatbankot a munkavállaló hozta létre, akár munkahelyi feladat körének teljesítésével, akár a munkáltató utasítására, akkor a munkáltató kizárólagos joga, hogy az adatbankkal kapcsolatos vagyoni jogokat gyakorolja, ha a felek szerződés útján másban nem egyeztek meg. A kérdés rendezését az irányelv a tagállamok hatáskörébe utalja.

Az irányelv szerint a szerzőt többek közt megilleti, hogy megvalósítsa vagy engedé-

lyezze: 1) az adatbázis egy részének vagy egészének sokszorosítását; 2) az adatbázis fordítását, adaptálását, elrendezését vagy bármilyen nemű megváltoztatását; 3) az adatbázis bármely formában történő nyilvános terjesztését, másolását (on line is: ha az információ megjelenik az elektronikus világhálózaton, majd innen letölthetővé válik). Nem vonatkozik azonban a jogkimerülés az on-line úton történő adatbázis forgalmazásra-lehívásra, itt ugyanis nem áruforgalomról van szó, hanem szolgáltatásról; 4) az adatbázis bármilyen nyilvánosság részére történő közlését, visszajátszását vagy előadását.

Az adatbázisok védelme Magyarországon

A szerzői jogok védelméről szóló törvény (a továbbiakban: Sztj.) módosításáról szóló 2001. évi LXXVII. törvény 4. §-ával beiktatott rendelkezés nagyban követi az irányelv rendelkezéseit. Az (1) bekezdés az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv definíciójára építve határozza meg az adatbázis fogalmát: Sztj. 60/A. § (1) E törvény alkalmazásában az adatbázis önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.

A munkáltatónak „többlet” jogokat biztosítva, a jogalkotó kivételeket jelöl meg a munkaviszonyban vagy más hasonló, munkavégzésre irányuló jogviszonyban alkotó szerzők tekintetében, így a szerzőnél amúgy megmaradó díjigényt vonja meg a szerzőtől. A törvény a mű átadásával automatikusan a szerző rendelkezési jogának megszűnését rendeli, mégpedig úgy, hogy a szerző tiltakozása esetén is már csak a neve feltüntetésének mellőzését kérheti.

A szerzői jog megsértésének következményei

Az EU-ban az irányelvek és a bírói gyakorlat részletesen nem szólnak a szerzői jogi jogsértések hagyományos polgári és büntetőjogi szankcióiról: csak az Infosoc irányelv utal arra, hogy a tagállamok jogában a jogsértés következményeinek „megfelelőnek”, „arányosnak”, „elriasztónak” kell lenniük.

A Sztj. 94. § (1) A szerző jogainak megsértése esetén a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását (ez az igény megelégszik a jogsértés bírói megállapításával, további elégtételt sem erkölcsi, sem anyagi vonatkozásban nem igényel a szerző. Abban a ritka esetben fordul elő, amikor a szerző valamely személyhez fűződő jogát érte egyszeri sérelem, anélkül, hogy az egy szűk körön kívül ismertté vált volna, a szerzőnek nem okozott károsodást, a jogsértőnek gazdagodást);

b) követelheti a jogsértés abbahagyását és a

jogsértő eltiltását a további jogsértéstől (ha a jogsértés folyamatos vagy ismétlődő jellegű);

c) követelheti, hogy a jogsértő – nyilatkozattal vagy más megfelelő módon – adjon elégtételt, szükség esetén a jogsértő részéről és költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak (ha a jogsértés a szerző valamely jogára nézve a közvéleményt is megérinti. A közvélemény tájékoztatása a bírói ítélet egyszerű kihirdetésétől a legszélesebb nyilvánosságot biztosító telekommunikációs médiumok útján való elégtételig terjedhet);

d) követelheti, hogy a jogsértő szolgáltatson adatot a jogsértéssel érintett dolgok vagy szolgáltatások előállításában, forgalmazásában, illetve teljesítésében részt vevőkről, a jogsértő felhasználásra kialakított üzleti kapcsolatokról (ez a pont nem szankciót tartalmaz, hanem a sérelmet szenvedett szerző részére a perbeli bizonyítást könnyíti meg, és esetleges további igényérvényesítésekre ad lehetőséget azzal, hogy az alperestől adatszolgáltatást követelhet);

e) követelheti a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését (ami a jogsértéssel elért gazdagodás minimuma a jogszerű felhasználás esetén a szerzőt megillető szerzői díj összege);

f) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a kizárólag vagy elsősorban a jogsértéshez használt eszköz és anyag, valamint a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését, illetve jogsértő mivoltától megfosztását (ez a pont első fordulata alapján véve megegyezik a b) pont szerinti igényekkel. A második fordulat a jogsértő restitúciós kötelezettségét állapítja meg. A gyakorlatban persze ritkán van lehetőség a jogsértést megelőző állapot maradtalan visszaállítására).

Az Sztj. 94. § (1) bekezdésében szereplő polgári jogi igények objektív jellegűek, tehát függetlenek attól, hogy a jogsértés felróható-e az elkövetőnek. A sértettnak csak azt kell a perben bizonyítania, hogy a jogsértés megtörtént. A bíróság nem térhet ki annak vizsgálatára, még az alperes kifejezett kívánsága esetén sem, hogy volt-e szándékosság vagy gondatlanság az elkövető részéről. A törvény választási lehetőséget biztosít a szerzői jogában sérelmet szenvedett szerzőnek, hogy az eset körülményeire is figyelemmel, a felsorolt polgári jogi igények közül melyiket válassza. Célszerű azonban, hogy a felperes ne csak egy igénypontot jelöljön meg keresetében, mivel a kereset megváltoztatására a Pp. (1952. évi III. törvény) 146. § (1) bekezdése alapján csak az első fokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig van lehetőség, és a 247. § értelmében a másodfokú eljárásban már egyáltalán nincs mód a kereset megváltoztatására.

Az Sztj. 94. § (2) A szerzői jog megsértése esetén a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítés jár. Kártérítésre alap az is,

ha a szerző személyhez fűződő jogait megsértik. A Ptk. 355. § (4) bekezdés szerint kártérítés címén a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést, az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges.

Az Sztj 95-97. §-ai rendelkeznek a műszaki intézkedések megkerülésével szembeni véde-

lemről, a jogkezelési adatok védelméről és a szerzői jog megsértésének vámjogi következményeiről. Büntetőjogi tekintetben megemlíthetjük a Btk. 329/A. §-át, mely a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését pönalizálja, a 329/B. §-t, mely a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok védelmét biztosító műszaki intézkedés kijátszásáról szól, valamint a 329/C. §-t, mely a jogkezelési adat meghamisítását rendeli büntetni.

Hungarian Copyright Problems with International Outlook

The author of the article gives an outline of the evolution of copyright in the European Union and presents the main features of the Hungarian Copyright Act ratified in 2001. The article focuses on questions of copyright connected to the intellectual product of museum workers, especially the contravention of copyright in case of museum databases and gives the list of legal possibilities of the offended party.

Ünnepi évvárás kötetbemutatóval

Kriston Vízi József

Minden bizonnyal vannak szép számmal a lap olvasói között olyanok, akik emlékeznek Éri István leköszönt társasági elnök öt évvel ezelőtti bejelentésére, amely egy magyar múzeumtörténeti munkabizottság életrehívásáról szólt. A szándék célja már akkor is az volt, hogy a honi muzeológia kortárs művelői különböző formában, de egységes módszertani elvek alapján megkíséreljék feldolgozni a muzeális közgyűjtemények történetét és működésük sajátos vonásait, meghatározó egyéniségeit, és azokat a szellemi és tárgyi eredményeket, amelyeket ápolni és gondozni mindannyiunk felelőssége. Tematikus regeszták, új szempontokat is megjelenítő szakbibliográfiai összeállítások, regionális és nagyobb léptékű közgyűjteményi szerveződések változatos formáit vagy a kultúrpolitika elmúlt kétszáz éve törekvéseinek feltárását megcélzó tervezetek születtek rövid egy esztendő alatt. Ám az is látszott, hogy a Magyar Millenniumra készül emlékezés-sorozatoknak múzeumaink megint csak – természetes módon, gyűjteményektől vezérelve – eleve szolgálói lesznek, lehetnek, s a nagyszabású és sokféle szakma-, illetve múzeumtörténeti áttekintéseknek később jöhet el majd az ideje. Mindenesetre az ötlet/ek megfogásától a kézzelfogható eredményekig vezető fél évtizedes út jobbra szakmai tervek, termékeny viták s eszmecserek keretében folyt, mígnem elérhettünk mindezek betakarításához a 2002-es évben. A rövid visszatekintéshez még annyit hadt tegyünk hozzá, hogy a beteljesült vállalkozások (bicentenáriumi emlékkiállítás, múzeumtörténeti monográfiák, jubiláló országos és helyi múzeumok ünnepei) sorában két esemény is fordulópontot jelentett.

Egyfelől Viga Gyula, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnökének koncepcionális tervezete az „Életrajzok a magyar múzeumügy 200 évéből” című kötet létrehozására s annak szakmai vitára bocsátása, majd a választmány jóváhagyása (1999. április-június), másfelől az anyagi források felderítése mellett hiteles és szakmailag megbízható társi kiadó megnyerése. 2000 őszén „került képbe”

– természetesen nem véletlenül – a dr. Kollega Tarsoly István vezette kiadó, amelynek Élesztős László szerkesztővel megerősített csapata a finansziális fedezetvállalás mellett a hazai lexikon-készítésben szerzett szakmai rangot is garantálta.

A Magyar Nemzeti Múzeum alapításának 200. évfordulójára tervezett események összeállítása alkalmával mindannyiszor számoltunk a múzeumokban működött s pályájukat végleg lezárt jeleseink életrajzi gyűjteményével, ám még az év kezdetekor sem tudhattuk, mikor is láthat napvilágot az itthon mindaddig példa nélküli vállalkozás kézzelfogható eredménye: maga a könyv. Végül is – a kiadványszerkesztésben járatos kollégák előtt egyáltalán nem ismeretlen – számos kisebb-nagyobb akadályt leküzdve, 2002. december 20-án kerülhetett sor a *Magyar múzeumi arcképcsarnok* című kötet bemutatójára. Miként az már a társasági események sorában hagyományosnak mondható, ezúttal is a Magyar Természettudományi Múzeum Ludovika téri épülete adott otthont a szakmai találkozóknak, amelyen jobbra szerzők, szerkesztők, muzeológusok s a kiadó vezető munkatársi gárdája vettek részt. „A Magyar Nemzeti Múzeum alapításának 200. évfordulója alkalmából jelenik meg az a kötet, amelynek előkészítése közel három évig tartott, s benne azon elhunyt személyiségek életrajza található, akik sokat tettek a magyar múzeumi világ kialakításért, fejlődéséért, a magyar kulturális örökség eredményes megőrzéséért” – szöveg a meghívókártya szövege. A végül is a tervezetnek duplájára duzzadt terjedelemben, ezer nyomtatott oldalon megjelenő kötetéről először a Pulszky Társaság elnöke és a Tarsoly Kiadó igazgatója szövegezték röviden, majd a szakmai főszerkesztés terhére végig vállaló és a mindehhez szükséges anyagokat is felkutató *Bodó Sándor* és *Viga Gyula* beszélt a kötetéről. A tőlük megszokott kollegialitással tettek említést a közös munka inkább újabb együttműködések, szakmai kapcsolatokat és tanulságokat nyújtó eredményeiről, a szakmai múlt és önbecsülés lehetőségeinek megteremtéséről, s a kiadók mellett ők mondtak külön is köszönetet a jelenlévő témaszerkesztőknek és a fáradhatatlan szerzői gárdának. A kötet „naprakészességét” jelezte az

a tény is, hogy a még frissen fájó, nemrég elment pályatársak: Bellon Tibor és Balassa Iván tevékeny életútja is bekerült az utódok emlékirató kötetébe. Őszintén szóltak a szakterületek közti – többnyire természetes – aránytalanságról (a természettudományi „javára”), egyes esetekben szerzői átfedésekről, előre nem tervezett összevonásokról, vagy éppen érthetetlen hiányokról is. A kiadó szerkesztője maga külön is izgalmasnak, s pályafutásában egyedinek nevezte a múzeumi arcképcsarnokhoz fűződő élményeit, azokat is, amelyek a kötetben szereplők s az azok emlékének ápolására szövetkezett élő muzeológus nemzedékek összefogásában testesült meg. Fölvetette, hogy kívánatos volna e kipróbált munkacsoportot továbbra is együtt tartani, és a kötet anyagát, valamint a szükséges pótlásokat s bővítéseket folyamatosan végezve, azt már a legkorszerűbb technikák igénybevételével rögzíteni, majd közreadni.

Így jelenleg azzal az információval zárhatjuk ismertetésünket, hogy a kötet a Pulszky Társaság tagjai számára kedvezményesen (de a tervezetthez képest jelentősen megnövekedett terjedelem miatt borsosabb, 5000,- forintos áron) megvásárolható vagy megrendelhető a Tarsoly Kiadó boltjában (Budapest, XII. ker., Kékgyögy u. 2/a). A szervezők elképzelése szerint tagtársaink és az érdeklődők a 2003. március 7-8-án Egerben sorra kerülő (tisztújító) közgyűlés alkalmával is hozzájuthatnak az előjegyzésbe vett, vagy éppen most megrendelésre kerülő kötetekhez, s netán az éves közalkalmazotti könyvkedvezményes listára is fölkerülve, népszerűsíthetjük a kiadványt.

Closing of a Festive Year with Book Introduction

In December 2002 as the last event in the row of festive programs celebrating the 200th anniversary of the foundation of the Hungarian National Museum, a book entitled Hungarian Museum Portrait Gallery was introduced to the public at the Natural History Museum. The book on 1000 pages presents, along with the history and evolution of museums, the oeuvre of hundreds of Hungarian museologists, researchers, scholars, who during these two centuries dedicated their lives to the cause of Hungarian museology.

Megalakult a Magyarországi Tájházak Szövetsége

Szablyár Péter

A 2002. szeptember 17-18-án Békésen megrendezett XIII. Népi Építészeti Tanácskozás résztvevői a békési tájház újra megnyitása örömteli pillanatait követően ajánlást fogadtak el egy szakmai-érdekképviseleti egyesület létrehozására, amely a több évtizedes hazai tájház-mozgalom megújulását szolgálja.

A gondolat nem volt előzmény nélküli. A hazai tájház-mozgalom az elmúlt években a közgyűjteményi-múzeumi szféra perifériájára szorult. A rendszerváltoztatást követő tulajdonosváltások, a szűkös pénzforrások polarizálódása, a szakmai integráltság hiánya oda vezetett, hogy a több mint 300 gyűjteményből álló hazai tájház-egyesület egy meglehetősen leromlott – részben műemlék-épületegységgel, anyagi hiányában, kedvezőtlen körülmények között tárolt, nem megfelelően restaurált, sok esetben leltározatlan, több százezer darabból álló műtárgy-állománnyal lépte át a XXI. század küszöbét.

Az elmúlt években önszerveződéssel létrejött – ez évben Cigándon megrendezett – Borsod-Abaúj-Zemplén megyei regionális tájházi találkozó ajánlásai is hangsúlyozták az igényt egy szakmai-érdekképviseleti szervezet, egyesület létrehozására. Az elhatározást tettek követték. A Békésen megválasztott szervező bizottság kidolgozta a szövetség alapszabály-tervezetét és 2002. november 26-ra összehívta az alakuló közgyűlést a Magyar Kultúra Alapítvány Szentháromság-téri székházának Budavár-termébe, ahol 67 résztvevő regisztráltatta magát az ország minden részéről.

A közgyűlést megtisztelte jelenlétével dr. Szentpéteri Erzsébet, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának vezetője, dr. Vigh Annamária, a Múzeumi Osztály vezetője, dr. Fejérdy Tamás, a KÖH elnökhelyettese. A Közgyűlés – módosításokkal – elfogadta a Szövetség alapszabályát, megválasztotta a kilenc tagú elnökséget (Andó György, Dimény Gábor, Fuchsné Benák Katalin, Jakabné Heller Anna, Nagy Endre, Hegedűsné Majnár Márta, dr. Kovács József, Danter Izabella, Vargáné Dócs Valéria), a három tagú felügyelő bizottságot (elnök: dr. Vigh Annamária, tagok: Tánccsóné dr. Bereczki Ibolya és Sisa Béla); az elnököt (dr. Füzes Endre) és az ügyvezető elnököt (Szablyár Péter). A Szövetség székhelye az Aggteleki Nemzeti Park központjában, a 380 lelket számláló Jósavfőn lesz.

A Szövetség céljait alapszabályában a következőként fogalmazta meg:

1) A Magyarországon létező tájházakat működtető jogi és természetes személyek érdekeinek képviselete és összehangolása. A tájházak megőrzésének, szakszerű helyreállításának,

A szövetség logója – Logo of the Association
Tervezte – Design: Balassa M. Iván

működtetésének, fenntartásának, fejlesztésének elősegítése, új tájházak létrehozásának szakmai támogatása, valamint részvétel a tájházakkal és gyűjteményeikkel kapcsolatos tudományos kutatásokban.

2) A tájházakat működtető szervezetek és személyek jó szakmai együttműködésének elősegítése, az ehhez szükséges információellátás és szakmai érdekképviselet biztosításával, továbbképzések, konferenciák szervezésével, szakmai fórumok működtetésével.

3) A magyarországi tájházak jellemzőit tartalmazó adatbázis létrehozása és rendszeres karbantartása, a tájházak létezésével és tevékenységével kapcsolatos információk folyamatos publikálása (honlap).

Az Egyesület céljainak megvalósítása érdekében nemzetközi jelleggel működik.

A Szövetség regionális szervezeteket hoz létre. Az elnökségi tagok mindegyike egy-egy régiót, ill. a határon túli területek és a nemzeti tájházak szakmai érdekképviseleti feladatait fogja össze. Évente egy-egy alkalommal országos találkozót és speciális szakmai tanfolyamokat szervez a tájházak működését meghatározó témákban, az adott szakterület avatott szakembereinek vezetésével (leltárkészítés és nyilvántartás, faszervezetek állagmegóvása, védelme, pályázatkészítés, stb.).

A Szövetség évente négy alkalommal „Tájházi hírlevél” címmel információs füzetet kíván megjelentetni (ennek később elektronikus változatát is tervezi), amelyben egy-egy színvonalas tájház bemutatkozásától informatív szócikkek át pályázati monitorozásig témák széles választékát kínálja.

A tájház-mozgalom elismertségének fokozása érdekében meghirdetjük az „Év tájháza” elismerő cím pályázatát, amellyel részben a szakmai színvonal színőrmértékét szeretnénk beállítani, részben egy-egy valóban színvonalas tájházra kívánjuk irányítani a figyelmet. Egy egy-egy jelrendszer kidolgozásával és országos

megjelenítésével segíteni szeretnénk a tájházak fellelhetőségét, gyors megtalálását. Ennek kidolgozásához és megvalósításához pályázati forrásokat kívánunk igénybe venni. A Szövetség olyan naprakész adatbázist kíván létrehozni, amely a befogadó épületek, a műtárgyegységek, valamint a tájházak működtetésével kapcsolatos információk integrálásával az érdekképviseleti munka mellett a döntéshozó – szakfelügyeleti – szakmai szervezeteknek is segítségül szolgálhat.

Szoros kapcsolatot kívánunk kiépíteni a területünket hatáskörükön belülnek tekintő minisztériumokkal (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Belügyminisztérium), a múzeumi szervezetekkel (megyei múzeumi igazgatóságok, Néprajzi Múzeum, Mezőgazdasági Múzeum) és szakfelügyeleti szervezetekkel (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal), továbbá a terület- és vidékfejlesztési szervezetekkel.

A Szövetség ma még embrionális állapotban van, most rakja le működésének alapjait. Ehhez és további fejlődéséhez minden segítő szándékot, gondolatot, anyagi és erkölcsi támogatást örömmel fogad. Meggyőződésünk, hogy céljaink valóra váltásával új lendületet vehet a magyarországi tájház-mozgalom, amely létezésével és mozaikszerű intézményhálózatával eddig is a honismeret, a közművelődés és – az utóbbi időben egyre fokozottabban – az idegenforgalom szolgálatába állt.

A tájházak hagyományos kereteiket egyre jobban szétfeszítve a helytörténet, a szülőföld szeretete, a lokálpatriotizmus, a helyi közösségformálás gyújtópontjaivá, esetenként vendégforgalmi attrakciókká váltak. A most megalakult Szövetség egyik fontos feladata kell, hogy legyen e funkcióváltási folyamatban a színvonalas értékmegőrzés, a valós alapokon nyugvó hagyományápolás szellemi és tárgyi feltételeinek következetes biztosítása, a szakszerűség követelményeinek érvényesítése.

The Association of Hungarian Country Houses Has Been Formed

The country house movement, once alive and prosperous has been pushed to the periphery of the sphere of public collections during the last few years. After the change of political system the country houses with more than 300 collections were neglected both on financial and professional levels. In November 2002, with 67 participants, the Association of Country Houses was established. Its aim is the preservation, reconstruction and development of these houses as well as the co-ordination of the work of the several organisations running the country houses. The association will form its regional organisations, is going to have special courses on the various aspects of preservation and publish its periodical „Country House Newsletter”.

Visszatekintés

Az egri várvédelem 450. évfordulójának rendezvényei a Dobó István Vármúzeumban

Petercsák Tivadar

Idén emlékeztünk az egri várvédők 1552-es diadalára, amikor egy maroknyi védősereg Dobó István vezetésével megállította az Oszmán Birodalom Nyugat-Európát veszélyeztető hatalmas hadseregét. Történelmünk kiemelkedő eseménye ez a győzelem, hiszen a XVI. században első ízben sikerült a török főerők ellen megvédeni egy magyar várat.

Az egri vár eredetileg a Szent István által alapított püspökség központjának a védelmét szolgálta, és egy keresztelőegyház, majd a román és gótikus stílusú székesegyház mellett többek között a püspöki palota is a várdombon épült fel. A XVI. század közepére azonban megváltozott a vár szerepe, és a püspöki várból a felvidéki bányavárosok védelmét biztosító erődítmény, végvár lett.

Mohács és Buda eleste után 1552 nyarán indult meg az újabb török hadjárat, hogy megerősítse és kiterjessze a török uralmat Magyarországon. Temesvár, a nógrádi és a honti várak elfoglalása, valamint Szolnok eleste után a mintegy 80 000 főt számláló három török hadsereg Eger alatt egyesült. A Dobó István várkapitány vezetésével megerősített várat 2058 ember védte. A törökök szeptember 11-én zárták körül a várat, és tizenkét napos tüzési előkészítés után jó két héten át folyt a védők elkeseredett küzdelme a sokszoros túlerőben lévő támadókkal szemben. Végül – mint közismert – az ostrom az egriek világraszóló győzelmével ért véget. A keresztény Európa csodálatát váltotta ki a várvédők hősiessége, és Dobó Istvánt a „kereszténység Herculese”-ként emlegették.

1552-től számíthatjuk az egri vár mai ismertségét. Kultuszának kialakulásához Tinódi Lantos Sebestyéntől kezdve Székely Bertalanon át Gárdonyi Gézáig sok író és művész hozzájárult. Méltán mondta Kossuth Lajos 1849. március 30-án Egerben, hogy „itt nem hirdetni, itt csak tanulni lehet a hazafiságot”. A 450 évvel ezelőtti események nyomán a magyar nemzet tudatában Eger neve egyet jelent a hazafisággal és a hősies helyállással. Az egri vár évek óta az ország leglátogatottabb történelmi emlékhelye, az itt működő Dobó István Vármúzeumot évente több mint 400 ezer látogató keresi fel.

Természetes, hogy az 1958-tól a várban működő múzeum idej legfontosabb feladata volt a 450 évvel ezelőtti eseményekről történő méltó megemlékezés. A megalakult Emlékbizottság is a Dobó István Vármúzeumot bízta

meg az egész éves eseménysorozat koordinálásával. Intézményünk a hagyományos múzeumi lehetőségek mellett látványos történelmi programok szervezésével, a diákságot mozgósító rendezvényekkel és maradandó értékek létrehozásával ünnepelte a múzeum mindennapi életére máig ható történelmi esemény évfordulóját.

Kiállítások

Az évforduló kiemelkedő eseménye volt a várostrom kezdetének napján, szeptember 11-én a gótikus püspöki palota földszintjén megnyitott kiállítás, melynek címe: *Az egri vár kultusza*. A tárlat azt a folyamatot mutatja be, ahogy a XVI. század közepétől napjainkig kialakult az egri vár mai ismertsége, az iránta megnyilvánuló páratlan érdeklődés, vagyis a történelmi emlékhely kultusza. Először készült ilyen kiállítás, és a saját gyűjteményünkben lévő műtárgyak mellett számos egri és budapesti közgyűjtemény segítette munkánkat. Az eddig is ismert tények: Tinódi Lantos Sebestyén, Balassi Bálint és Gárdonyi Géza munkássága, Székely Bertalan *Egri nők* című festménye mellett az egri nők hősiességét ábrázoló Ortelius metszetet, Székely Bertalan több vázlatát is láthatja a közönség. A vár-

védelem témáját dolgozza fel a most előke-rült Körösfői-Kriesch Aladár festmény (1896), a művész végrendelete szerint idén a múzeumnak átadott Ruzicskay kép (1938), de kiállítottuk Bodó Sándor festőművész *Ecsettel írt történelem* című triptichonját is.

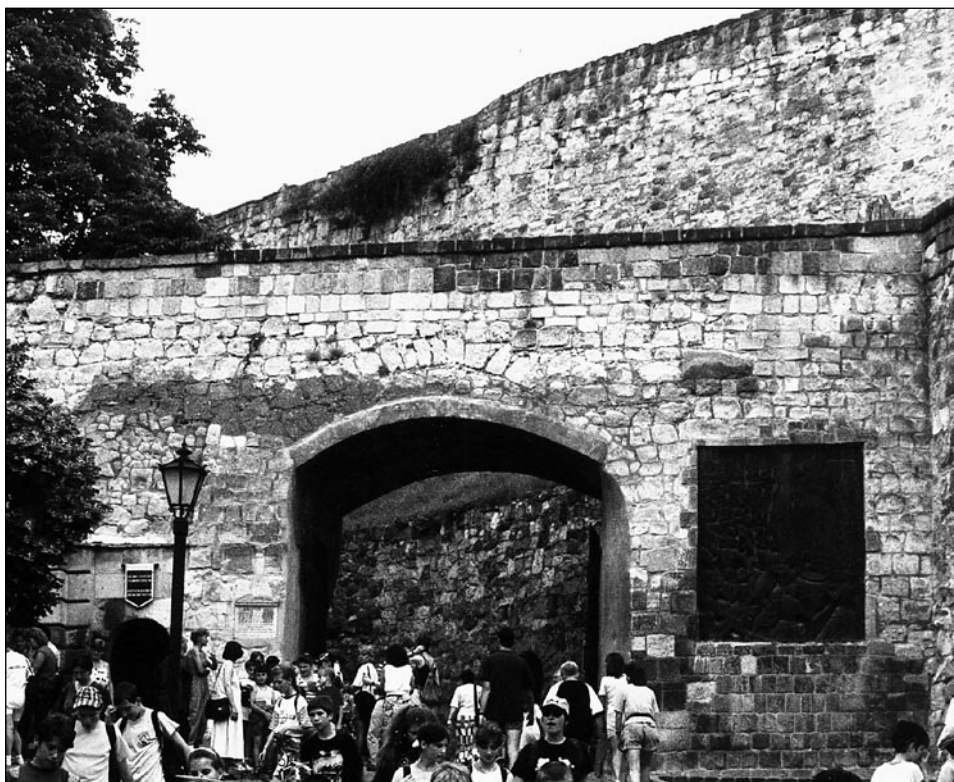
Nagy teret szentelünk *Gárdonyi Gézá*nak, aki a legtöbbet tette a vár kultusza érdekében. Láthatja a közönség íróasztalát, ahol a regény készült, a javított kéziratokat, valamint a regény különböző kiadású magyar és idegen nyelvű példányait (eszperantó, litván, örmény, észt, orosz, finn, cseh, szlovák, holland, bolgár, német, angol, szlovén, horvát, román és vietnami). A most készülő kínai fordítás kézírata is helyet kapott a vitrinben.

Az egri vár kultuszához nagyban hozzájárult a regényből készült film, amelyet néhány eredeti jelmez idéz, illetve látható annak diafilm-változata is. A XX. század végén a musical írókat is megihlette a Gárdonyi regény témája, de az *Eger kis csillagai* című zenés történelmi játék volt az idei év egyik rendszeres programja a Dobó téren.

A régészeti feltárások és műemléki helyreállítások, a történelmi kutatások segítették a vár megismertetését, lehetővé tették az eredeti történelmi helyszínek bemutatását. A híres földalatti erődítmények, a kazamaták és ágyú-

A vár főbejárata a várvédelmet ábrázoló domborművel

The main entrance of the castle with the relief presenting the castle defence

termek már az 1930-as évektől megtekintethetők, de a kultusz bővüléséhez az 1960-as évektől nagyban hozzájárultak a Dobó István vármúzeum tárlatai, kiadványai, tudományos konferenciái, történelmi fesztiváljai és az Eger Vára Barátainak Köre Egyesület 1957-től szervezett programjai.

A kiállítás bemutatja a politikától sem mentes ünnepeket, különösen jellemző az 1952-es 400. évfordulóra.

Az egri vár kultuszának része az *Egri bikavér* nevet viselő bor is, amelyet a helyi hagyomány szerint az ostromló törökök a védők erejét biztosító bika vérenek tartottak.

A kultusz sajátos vetületét jelentik a régi és mai képes levelezőlapok és az egri üzletekben jelenleg is kapható vegyes színvonalú ajándéktárgyak. A Dobó István Vármúzeum muzeológusainak a közreműködésével készült tárlat munkálatait *B. Papp György* koordinálta.

Az *egri vár egykor és ma* címmel Budapesten, a Thália színházban rendeztünk fotókiállítást május 3-án, amely az egri vár történeti ábrázolásait, ma megtekinthető részeit, a múzeum műkincseit és a nagyközönségnek szóló történelmi rendezvényeit mutatta be.

2002-ben Dobó István születésének 500. évfordulóját is ünnepeltük. Az egykori várkapitány településén, temetkezési helyén, a szlovákiai Dobóruszskán október 5-én mutattuk be a *Dobó István és az egri vár* című fotókiállítást. Az egri hős és a várostrom ábrázolásai mellett a mai várat is megismerhették a szlovákiai magyarok, és ekkor került sor az „Egri Vitézlő Oskola” haditorna bemutatójára, valamint Dobó István sírjának megkoszorúzására is.

Konferenciák

Tizedik alkalommal rendeztük meg április 23-24-én a végvári konferenciát, amely idén két témát ölelt fel. Az emlékülés első napja az egri vár védelmének 450. évfordulójához kapcsolódott. A bevezető előadást idén is *R. Várkonyi Ágnes* tartotta, aki az egri ostromot európai kitekintéssel vizsgálta és helyezte el a XVI. századi hadtörténelemben. *Fodor Pál* és *Dávid Géza* az Oszmán Birodalom helyzetét, *Kelenik József* pedig az egri vár 1552-es ostromát mutatta be. *Kenyeres József* előadásából az egri vár igazgatási rendszerét ismerhették meg a résztvevők az 1548–1596 közötti időszakból. *Domokos György* az egri vár három időmetszetben (1552, 1568, 1572) elkészített számítógépes rekonstrukciójának tapasztalatait ismertette, *Berecz Mátyás* pedig Tinódi Sebestyén históriás énekét, mint az egri vár építéstörténetének ma is hasznosítható információs bázisát mutatta be. A konferencia résztvevői este megtekintették a múzeum új állandó kiállítását, amely az egri vár történetét az újabb kutatási eredmények és a modern technika felhasználásával ábrázolja.

A következő napon *Élet a végvárban* címmel folytatódott az előadások. *Czigány István* a XVII. század közepétől megnyilvánuló életmód-

váltásról értekezett, *Sarusi Kiss Béla* a végvárak katonai infrastruktúráját, *Hidán Csaba* pedig a hódoltság kori régészeti anyagot, fegyverzetet ismertette. *Bitskey István* gazdag egri anyaggal illusztrálva a végvár és kultúra kapcsolatát vizsgálta, *Sudár Balázs* egy új témát, a végeken megjelenő török énekmondók tevékenységét tárta a hallgatóság elé. Az egri városháza dísztermében megrendezett konferencián nemcsak a szakmai résztvevők, de Eger város érdeklődő polgárai, tanárok és főiskolai hallgatók is nagy számban jelentek meg. A konferenciát *Berecz Mátyás* történész-muzeológus szervezte.

A kultusz-kiállításához kapcsolódva rendeztünk tudományos tanácskozást október 2-án és 3-án az egri vár kultuszáról. *Praznovszky Mihály* „Mítosz, kultusz, história” című nyitó előadásában a kultuszt, mint emberi magatartásformát elemezte, és az angol Shakespeare, valamint a magyar Zrínyi és Szondy kultusz elemzésével vezette be az egri témák tárgyalását. *R. Várkonyi Ágnes* az egri győzelem európai ismertségét vizsgálta és megalapította, hogy a középkori nagy nyilvánosság után jelenleg sok tennivalónk van a török ellen a keresztény Európát védő magyarság és benne az egri várvédők szerepének reális bemutatásában. *Bitskey István* az egri vár és a vitézi élet jelenlétét ismertette a XVI. század költészetében. *Király Júlia* a kultuszteremtő Gárdonyiról beszélt, *Löffler Erzsébet* pedig az egyház szerepét tárta fel az egri vár kultuszának alakulásában. *Pozder Péter* egy új témát vizsgált, az egri várnak a városlakók és turisták tudatában, valamint a magyar költők munkáiban megnyilvánuló városimázsban betöltött szerepét mutatta be. *Fodor László* a régészeti ásatások, *Feld István* a műemlékvédelem, *Berecz Mátyás* pedig a történeti irodalom és a kultusz összefüggéseit vizsgálta. *H. Szilasi Ágota* a képzőművészeti ábrázolásokat tekintette át a XVI. századtól napjainkig. *Bakó Zsuzsanna* a nemzeti toposzként ismert Székely Bertalan festmény (Egri nők) keletkezésének körülményeit és szimbolikus elemeit tekintette át. *B. Papp György* az 1552-es várvédelem XX. századi megemlékezéseit, ünnepeit, *Peterscsák Tivadar* pedig a múzeum és várkultusz összefüggéseit ismertette. A konferencia szervezője *Király Júlia* irodalomtörténész-muzeológus volt.

Vetélkedő

Az „Egriek, vitézek, végeknek tüköri!” Balassi idézettel hirdettünk vetélkedőt 2002 márciusában az általános iskolák 6-7. osztályos tanulóinak. Az Interneten megjelentetett feladatlapot kitöltve 192 pályamunka érkezett az ország minden részéről. A gyerekek a Gárdonyi regény alapján új szereplőket találtak ki az Egri csillagok történetébe, kémjelentést írtak a török táborból, vaktérképet tölthettek ki, fogalmakat magyaráztak, és megrajzolták

a vár alaprajzát. A feladatlapokat egri muzeológusok értékelték, s így jutott be 12 csoport a döntőbe, amelyre szeptember 28-án az egri várban került sor.

A gyerekek kreativitására, ügyességére és tárgyi tudására egyaránt építő vetélkedőre a csapatok korhű jelmezben és maguk készítette csapatászlóval érkeztek. A csapatok a vár különböző pontjain hajtották végre a feladatokat: íjászokdtak, kémet kerestek a kazamatákban, hadmérnöki iskolában totót tölthettek ki, XVI. századi étel nyersanyagokat neveztek meg, kótyavetve során választották ki a korszaktól idegen tárgyakat, „középkori turkáló”-ban magyar és török öltözetet választottak szét, de a Gárdonyi titkosírásával írott haditervet is meg kellett fejteniük. A szuroköntés technikájával égő fákyákat oltottak el, majd egy több feladtból álló ügyességi versenyen is részt vettek.

A zászlóaljakra tömörült csapatokat a jelmezes hadnagyok kísérték, a játék tisztaságára pedig az igazlatók felügyeltek. A verseny végén a zsűri elnöke, a főigazlató, *dr. Kedves Gyula* alezredes, a Hadtörténeti Múzeum főigazgató-helyettese hirdetett eredményt. A győztes *Bajai Ostromlók* csapata többnapos kirándulás keretében ismerte meg Sárospatak, Dobóruszka és Kassa történelmi nevezetességeit, de részt vehettek az Egri Vár Napja programjain is. A vetélkedőt *Király Júlia* muzeológus és *Veres Gábor* igazgató-helyettes szervezte.

Végvári Vigasságok történelmi fesztivál

2002. július 20-28. között hetedik alkalommal rendeztük meg a vár falai között a Végvári Vigasságokat, amely ez évben a XVI. század időszakát idézte. Ez a programsorozat szervesen illeszkedik a Dobó István Vármúzeum azon törekvésébe, hogy a hagyományos múzeumi kiállítások mellett az egri vár sajátos adottságait felhasználva, speciális történelmi programjaival idegenforgalmi kínálatbővítést jelentsen a régióban.

A fesztivál első két napján katonai hagyományörző csoportok találkozóját és versenyét rendeztük meg. Az utolsó négy napon reggeltől estig folyamatos programok várták az érdeklődőket, s ezen belül rendeztük meg a keleti kultúrák napját is. A programok között nagy sikert arattak a haditorna bemutatók, amikor a hiteles történelmi ruhákba öltözött csapatok középkori fegyvernemekben mérkőztek meg egymással. A hagyományok folyamatosságát jelzi az egri Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj mai harci bemutatója.

Az egri vár évszázadait idézték fel a történelmi táncgyűttesek és a magyar mellett az európai népek korabeli zenéjét bemutató együttesek, zenészek. Asztársulatok a középkori színjátszás vásári hagyományait elevenítették fel. A bábgyűttesek, különösen az óriás bábokkal dolgozók a gyerekes családok kedvencei voltak.

A gótikus püspöki palota fotója az album címlapjáról
 Photo of the gothic Episcopal palace from the cover of the album
 Fotók – Photos: Lónyainé Nagy Éva

A fesztivál idején 4 alkalommal mutatta be az Egeri Vitézlő Oskola haditorna egyesület „Eger védelme, 1552” című ostromjátékát. Nagy sikert aratott a híres várostromot hang- és fényeffektusok felhasználásával, színészek közreműködésével látványosan felidéző történelmi bemutató.

A Végvári Vigasságok alatt népművészek, kézművesek kínálták portékájukat, de több tradicionális mesterség (fegyverkovács, íjkészítő, fazekas, fafaragó, papírkészítő) képviselői is bemutatkoztak. A több mint 30 ezer látogató a programok közötti időben a magyar és török konyha ízeivel is megismerkedhetett.

A történelmi fesztivál szervezője Veres Gábor igazgató-helyettes és Szécsényi Orsolya közművelődési munkatárs volt.

Az Egeri Vár Napja

Eger város képviselőtestülete október 17-ét az Egeri Vár Napjává nyilvánította, annak emlékére, hogy 450 évvel ezelőtt a török főssereg az ostromot feladva, ekkor kezdte meg elvonulását a vár falai alól.

Az éves program lezárásaként múzeumunk egész napos rendezvénysorozatot szervezett. Nyílt múzeumi nap keretében mindenki ingyen léphetett be a várba, és tekinthette meg a kiállításokat. Múzeumi foglalkozások, népi játékok, kézművesek bemutatói várták a látogatókat, de a restaurátorműhelybe bejutva a múzeumi belső munkákba is betekintheztek. A gyerekek vitézi próbát tehettek, de ezen a napon megnyitottuk a látogatók előtt Árpád-házi Imre király sírkamráját és a Török bástyát. Nagy sikere volt a Vitézlő Oskola ostromjátékának.

Ez alkalomra készült el a vár Hősök termé-

ben Dobó István síremlékének teljes rekonstrukciója az eredeti fedőlappal. Az 1548-1553 között egri várkapitány Dobót 1572-ben a családi birtokon, Dobóruszkan (ma szlovákiai település) temették el. Vörösmárvány síremlékét a XVII. században szétbontották, és a fedőlappal Pyrker János László érsek idejében, 1832-ben került Egerbe. A Dobó-szobornak nevezett történelmi ereklyét először a Setét-kapuban helyezték el, majd a kapu hossztengegyébe állították. 1965-től a Hősök termében látható a páncélba öltöztetett hőst ábrázoló fedőlappal, amely minden valószínűség szerint az egykori várkapitány arcvonásait őrzi.

Dobó István születésének 500. és az egri várvédelem 450. évfordulója alkalmából készítette el Deák Endre főrestaurátor múzeumi kollégák és mesteremberek közreműködésével a rekonstrukciót, amelyhez felhasználták a dobóruszakai síremlék oldallapjainak a műkő másolatait. Ily módon a XVII. század óta Egerben, Dobó István hőstettének helyszínén látható ismét a teljes szarkofág, amelynek oldallapjai a Dobó család címerét ábrázolják és Dobó István egri hőstettére, erdélyi vajdaságára, illetve koholt vádakon alapuló hűtlenségi perére, valamint a síremléket állító fiára, Dobó Ferencre utalnak.

Október 17-én mutattuk be a közönségnek *Az egri vár és kincsei* címmel a Dobó István Vármúzeum kiadásában megjelent albumot. Először vehető kézbe olyan képeskönyv, amely az évfordulóhoz kapcsolódó történelmi bevezető után négy témakör szerint csoportosítva mutatja be a várat és értékeit. A „Metszetek a XVI-XVII. századból”, a „Séta a várban”, a „Műkincseink” és a „Várkultusz” című fejezetek képei áttekintést adnak a várábrázolásokról,

a Dobó István Vármúzeum kiállításain és raktáraiban lévő műtárgyakról, megismertetik a vár mai látnivalóit, és szélesebb kitekintéssel közlik az egri vár kultuszát megtestesítő képzőművészeti alkotásokat. A kötet fotóanyagát Lónyainé Nagy Éva készítette, szerkesztője Petercsák Tivadar és H. Szilasi Ágota, tervezte Törő Anikó. Az albumhoz angol nyelvű szöveg és képigyzék is tartozik.

Az Egeri Vár Napjának délutánja a kegyeleti megemlékezés ideje volt, amikor Eger város lakossága a Dobó téren gyülekezve a várba vonult, és a Gótikus palota előtt került sor a központi ünnepségre. Itt a Tinódi Sebestyén Általános Iskola kórusának műsora után dr. Petercsák Tivadar múzeumigazgató, Sós Tamás, a Heves Megyei Közgyűlés és az Emlékbizottság elnöke, valamint dr. Kiss Elemér, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter mondott ünnepi beszédet. Az ünnepségen került sor Dobó István szarkofágjának megáldására és megkoszorúzására. A nap során az eseményekről hatórás élő adásban számolt be a Petőfi Rádió.

Az Egeri Vár Napján múzeumunk közel nyolcezer látogatót fogadott. Ez megerősíti azt a szándékot, hogy ezután október 17-én minden évben megrendezzük a nyílt múzeumi napot, amikor az egri vár kultuszát megalapozó hősiesség várvédelemre emlékezhetünk, és látogatóink elé tárhatjuk e gazdag történelmi múlt múzeumban őrzött emlékeit.

Lásd még – See also: Képmelléklet IV.

Celebrations on the 450s Anniversary of the Eger Castle Defence at the István Dobó Museum

In 1552 a relatively small group of Hungarian soldiers defended the Eger castle against the invading army of the Ottoman Empire. This was the first time in the 16th century when Hungarians could stop a Turkish army. The museum founded in 1958 in the building of the castle celebrated this victory with a program-series in 2002. Probably the most important of the programs was the exhibition „The Cult of the Eger Castle”, opened in September. The exposition presents the evolution of the cult of the defenders and that of the castle itself. Two other exhibitions were also dedicated to the victory: at the Thália Theatre in Budapest a photo exhibition was opened bearing the title „The Eger Castle In Times Past and Today”; in Dobóruszka, Slovakia an exposition was organised on the life of Captain István Dobó, who was the leader of the defenders in 1552. Conferences in April and in October were also held commemorating the occasion with the participation of historians of great renown. Schoolchildren from Hungary could take part in the celebrations as well, since a competition took place in March demanding lexical knowledge as well as physical abilities from the competitors. The *Border Castle Festival* in July and the *Eger Castle Day* in October, both with many interesting programs for visitors of all ages were organised and proved to be highly successful, since tens of thousands of people came to take part in the celebrations during these festivals.

Blaskovich György és János emlékezete

Ötven éves a tápiószelei múzeum

Gócsáné Móró Csilla

A Tápió-vidék keleti részén az emberi élet régmúltját őrző régészeti emlékek kutatásában, egy köznevelési múgyűjtemény múzeumává alakításában a Blaskovich fivérek munkássága kitörölhetetlen fejezetet alkot. Különböző végzettségű emberek voltak – György jogi, János mezőgazdasági akadémiát végzett – , mégis közös volt bennük a múlt emlékeinek, művészeti értékeinek megbecsülése és tisztelete. Jól példázta ezt, hogy Tápiószeleire költözésük után (1912) érdeklődésük a régészet felé fordult. 1923 februárjában jelent meg Blaskovich János *Attila városa* című füzeté, amiben kifejti azt a nézetét, hogy a hun uralkodó székhelyét nem az Alföld déli részén, hanem jóval északabbra, Tápiószentmártonban kell keresni. E területen még ez év áprilisában a Blaskovichok kérésére és pénzügyi támogatásával a Magyar Nemzeti Múzeum ásatást végzett. E feltárás legkiemelkedőbb lelete a lemezből domborított, szarvast ábrázoló elektron pajzsdísz: a *tápiószentmártoni aranyszarvas*.

A tápiószentmártoni ásatások után Blaskovich György és János, mint a földből előkerülő, régi dolgokkal foglalkozó emberek lettek ismertek a környéken. Így már a második világháborút megelőző évtizedekben is számos leletbejelentés érkezett hozzájuk. Megfigyeléseikről, értesüléseikről feljegyzéseket, térképeket készítettek. Ez irányú munkájuknak eredménye 1938-ban a tápiószelei szkítakori temető felfedezése és a feltárás megszervezése. A szükséges pénzt Pest vármegye, a Blaskovich testvérpár és barátai: Szántha József tápiószelei malomtulajdonos és dr. Györgyey Adolf tápiógyörgyei birtokosok adták össze. Az 1938-as ásatást dr. Fettich Nándor vezette. Blaskovich György és János felajánlott kúriájuk közelében egy épületet az ásatásokon dolgozó régészek szállásának, illetve az előkerült leletek átmeneti őrzésére.

A Blaskovich fivéreknél a múzeumlapítás gondolata már a század első felében megfogalmazódott. A Nemzeti Múzeum szakemberei jól ismerték a testvérpár azon szándékát, hogy az általuk régtől fogva őrzött múgyűjteményt is a magyar nemzet számára kívánják felajánlani. A Blaskovich család múgyűjtésének kezdete a XIX. század közepéig nyúlik vissza, és a nagypapa, Blaskovich Gyula (1806-1850) nevéhez fűződik. 1848 tavaszát írták még, amikor Heves megye alispánjaként festményeket és metszeteket vásárolt a néhai egri érsek, Pyrker János László hagyatékából. Miután testvéreitől – földért cserébe – megszerezte a családi „régiségeket”, megteremtette a családi gyűjtemény alapját. Gyula nevű fia (1843-1911) tovább gyarapította az öröklött anyagot, majd nyilvánosság előtt is szerepeltette a muzeális értékű tárgyakat (Országos Ezredéves Kiállítás, Budapest, 1896.) Halála

után fiai: György és János tudatos munkával fejlesztették tovább az öröklött kollektiót, ennek eredményeként értékes képző- és iparművészeti kincsekkel sikerült gazdagítani otthonukat. A Blaskovich fivérek a családi múgyűjtemény gondozása, gyarapítása mellett végeztek leletmentéseiket a Tápió vidéken, szervezték a tápiószelei régészeti ásatásokat. 1945 után a Blaskovich-gyűjtemény helyzetének rendezése sürgős feladattá vált. Ennek érdekében a MNM megindította a tápiószelei szkíta temető feltárásainak biztosítására a Blaskovich-kúria épületé-

Blaskovich Gyula, a múgyűjtemény alapítója Gyula Blaskovich, founder of the art collection

nek, a hozzá tartozó parknak és a már korábban is ásatási célokot szolgáló „kis háznak” múzeumi gyűjtőhelyé nyilvánítását. Ez a terv 1947-ben vált valóra azzal, hogy a MNM létrehozta a tápiószelei *Múzeumi Gyűjtőhelyét*. Blaskovich György és János immáron gyűjtőhely vezetőként szervezték tovább a tápiószelei feltárásokat. A szkíta temető ásatásainak irányítását a Nemzeti Múzeum részéről 1947-től 1953-ig dr. Párducz Mihály látta el.

Az 1952-es esztendő mérőöldkő a Blaskovichok életében. Ez hozta meg a testvérpár több évtizedes munkásságának gyümölcsét, a múzeum létrejöttét. Március 21-én a gyűjtőhelynek állami, helyi múzeummá nyilvánításával megalakult a *Tápiószelei Múzeum*, amelynek vezetői – halálukig – a Blaskovich fivérek voltak. Emléküket, szellemiségüket őrzi és örökíti tovább az 1968-tól nevüket viselő múzeumi intézmény.

A Blaskovich testvérpár áldozatos munkájának eredményeként a tápiószelei múzeum működésének első évtizedében elismerést vívott ki az ország szakintézményei között, de népszerű volt a látogatók körében is. A vendégek száma szépen szaporodott: évi 2-3 ezerről 6-7 ezerre nőtt. Ezt a fejlődést a múzeumlapítók betegsége és halála (1960, 1967) törte meg. Az intézmény 1962-től a Pest megyei Múzeumi Szervezet tagjaként működik.

A tápiószelei múzeum külső és belső felújítása után a *Nemesi kúria a XIX. században* című állandó kiállítással 1969-ben nyitotta meg újra kapuit. Állandó tárlata ma az országban egyedülálló módon mutatja be a XIX. századi köznevelési életmód tárgyi anyagát. A Blaskovich Múzeum gyűjtőköre – működési engedélye alapján – a képző- és iparművészet, régészet, néprajz és történelem. Jelenleg elsősorban a történelmi anyag gyarapítása folyamatos. Régészeti gyűjteményének gyarapodása 1978-ban lezárult a régész

távozásával, a 7000 darabos numizmatikai kollektió is ekkor került át egy másik megyei intézménybe. Az utóbbi években a képzőművészeti és néprajzi anyag bővült ajándékozás révén.

A múzeum feldolgozó és publikációs tevékenységét az határozza meg, hogy milyen végzettségű szakalkalmazott (vezető) dolgozik az intézményben. A múzeum tudományos munkájának legjelentősebb eredménye a *Blaskovich emlékkönyv* megjelenése (1993), amely a család, a múzeum és a múgyűjtemény anyagát dolgozza fel. A tanulmánykötet második részének készítése végéhez közeledik, 2003. évi megjelenését a Pest megyei múzeum nem, de a helyi múzeumi egyesület felvállalta. Az intézmény igazgatóinak (Dinnyés István 1967-1978, Gócsáné Móró Csilla 1983-tól) számos publikációja jelent meg Pest megyei, múzeumi, kistérségi kiadványokban, szaklapokban.

Kiadásra került a TKM kiskönyvtár két füzeté. Az állandó kiállításához foglalkoztató füzet készült kiskisiskolásoknak.

Az állandó kiállítás mellett képző- és iparművészeti, régészeti, néprajzi, történelmi témájú időszakos tárlatok sokaságát rendezték meg a főépület bemutató termében. Az 1970-es és 80-as években évi 5-6 időszakos kiállítás, a múzeum környezetébe illő zenei, irodalmi műsorok szervezése által az intézmény a Tápió vidék kulturális központjává vált. Az utóbbi néhány évben már csak egy-két tárlatot tartunk, de ez is csak a múzeumbaráti kör jelentős anyagi áldozatvállalásával lehetséges.

Az 1985 óta működő múzeumi egyesület tevékenységével támogatja az intézmény szakmai és közönségkapcsolati munkáját. Ez a segítség olyanmire fontosabbá vált a 90-es évek végén, hogy a tápiószelei múzeum kiállításait, kiadványait, rendezvényeit, de még fotó- és videótárlatának gyarapítását sem tudta volna nélküle megvalósítani. A 90-es évek második felében egy vidéki, Pest megyei intézmény szakmai és közösségkapcsolati munkájának csak úgy tudott eleget tenni, hogy az egyes feladatokat szinte 80%-ban az egyesület finanszírozta (pályázatok, szponzorok, közhasznú tevékenység bevételei, SzJA 1% által). A fenntartó által biztosított 20% sem pénzügyi fedezet volt, hanem szakmai munkaerő és a működési feltételek minimális biztosítása (fűtött, kivilágított intézmény, időszakosan alkalmazott teremőrök, telefon, szállítás). Ez a gazdasági patthelyzet pedig olyan években állt elő, amikor az országos, kistérségi és helyi igények felerősödtek a történelmi kulturális értékek, szellemi örökség fenntartása, bemutatása iránt (1996, 2000).

Az utóbbi évek működési-fenntartási helyzetének ellehetetlenülése ellenére is a múzeumi egyesület segítségével fejlődésről, eredményekről beszélhetünk.

1998-tól tápiószelei intézmények, civil szervezetek összefogásával *Blaskovich Napokat* szervezünk. Az egy hétig tartó kulturális, turisztikai programok keretében kiállítás megnyitó, gyermekfoglalkozás, komolyzenei hangverseny, néptánc műsor színesíti a múzeumi kínálatot. 1998-ban jelentősen gyarapodott a képzőművészeti gyűjtemény azáltal, hogy Nagy János festőművész, az 1945-ös tápiószelei művésztelep alapítója, 52 darabból álló kollekcióját a múzeumnak adományozta. Ebből a telep egykori helyszínén, a Viczián-villában korlátozottan megtekinthető állandó bemutató látható.

2000-ben megnyílt a néprajzi ház állandó kiállítása a helyi önkormányzat és a múzeumi egyesület értékőrző munkájának, pénzügyi áldo-

*Nappali szoba a Blaskovich Múzeumban
Sitting room in the Blaskovich Museum*

*Fotók – Photos:
Gócsa Mihály*

*Blaskovich György és Blaskovich János, a múzeum alapítói
György and János Blaskovich, founders of the museum*

tápiószelei múzeum mind a szakemberek, mind a látogatók körében egyre ismertebbé vált. Az intéz-

zatvállalásának, önkéntes tevékenységének eredményeként. A százéves nádfedeles házban bemutatott anyag jól egészíti ki a Blaskovich Múzeumban látottakat, mivel így a vidéki társadalom két rétege: a köznemesség és zsellérség életmódjának tárgyi világa is megismerhető.

2001-ben egy népi iparművész 80 alkotását kapta ajándékba intézményünk. Az önkormányzat segítségével, a múzeumbaráti kör finanszírozásában (ajtót, ablakot, tárlót, lámpát, szőnyeget is a kör vásárolt) kiállítótermet alakítottunk ki, amelyben a *Magyar nép élete és történelme fáképen* című állandó tárlat látható.

Az élet alakította társadalmi szükséglet sorozatosan új kihívások, feladatok elé állítanak egy vidéki kismúzeumot és civil szervezetét. Jól példázza ezt, hogy a néprajzi ház a kiindulópontja annak a természetvédelmi tanösvénynek, amely a Tápió patak élővilágát és környezetét mutatja be. A tanösvény 2002-es megvalósításában a múzeumi egyesület is szorgoskodott. Ezzel teljessé válik a tápiómenti ember környezetének komplex megismerhetősége: együttesen a természeti és épített környezet.

A nehézségek ellenére az 1990-es években a

mény szakmai és kulturalközvetítő munkájának elismeréseként 1998-ban „Az év múzeuma” pályázat egyik különdíját kapta meg. 2002-ben az alapítás 50. évfordulója alkalmából, fél évszázada a múzeumban dolgozó teremőrnek a köztársasági elnök a Magyar Köztársaság Aranykeresztjét adományozta.

2002 a múzeualapítás fél évszázados évfordulója jegyében telt el. A múzeum és a baráti kör Blaskovich emlékversenyt szervezett a kistérségi (22 csapat 9 településről) felső és a helyi általános iskola alsó tagozatos (56 fő) diákjainak. *Blaskovichok emlékezete* címmel időszakos kiállításon mutatta be egy köznemesi család mindennapi életének tárgyait, fényképfelvételeit, a múzeualapítók gyermekkori személyes emlékeit, vadászati eszközeit, fotóit.

A Blaskovich napok keretében megrendezett májusi jubileumi rendezvényen az országos múzeumok elismert szakembereit, a kulturális minisztérium, a megye és a helyi önkormányzat, valamint a társintézmények képviselőit üdvözölhettük. Éri István, Erdélyi István, Vigh Annamária, Pintér János, Bereczky Loránd, Szatmári Sarolta és Egey Tibor köszöntője mellett a társ-

és kistérségi szervezetek méltató szavait hallgathattuk. E rendezvényen adták át a múzeumbaráti kör által a jeles évfordulóra alapított Pro Museo-díjat Schlier Lujza teremőrnek, Csáky Kálmánnak, a baráti kör alapító elnökének, Szilády Sarolta fafaragó- és Nagy János festőművésznek, valamint emléklapot kaptak azok az intézmények, szervezetek, gazdasági vállalkozások, melyek az elmúlt évtizedben segítettek a tápiószelei közgyűjteményt.

Az évfordulós eseményeket a múzeumbaráti kör decemberi ünnepi összejövetele zárta. A Blaskovich testvérek terén egy sziklatömbbe elhelyezett márványtábla avatása után a helyi művelődési házban Blaskovich János eredeti hangfelvételének és néhány perces filmfelvételének lejátszásával folytatódott a rendezvény. Ezen olyan visszaemlékezések hangzottak el, olyan felejthetetlen beszélgetés részesei voltak tagjaink, amin azok az idősebb emberek vettek részt, akik gyerekként vasárnapijait rendszeresen a Blaskovich kúriában töltötték. Az itt szerzett ismeretanyag egész életüket meghatározta, ez segítette őket abban, hogy egyszerű falusi gyerekből tanult, művelt emberre váljanak. Ez a Blaskovich testvérpár múzeumpedagógiai munkájának legnagyobb eredménye.

The Memory of György and János Blaskovich The Museum in Tápiószele is 50 Years Old

The Tápiószele Museum owes its existence to the activity of János and György Blaskovich who in the early 20th century dedicated their lives to the finding and preserving of the archaeological heritage of the Tápió region. The museum, fairly popular among the local residents, is quite active in terms of exhibitions, since besides its permanent exposition presenting the life of 19th Hungarian gentry – the only such display in the country – opens 2-3 temporary exhibitions a year. During the festive Blaskovich Days, commemorating the 50th anniversary of the museum's foundation not only the representatives of this community but that of the Hungarian Museum Association were also present in 2002.

Számvetés

A két évszázados intézmények szerepe a tudományos életben*

Marosi Ernő

Nevezetes és kerek számokkal kifejezhető dátumok ünneplése mindig alkalmat ad a rövid megállásra, körültekintésre, a vissza- és ugyanakkor előrepillantásra. Ilyen szimbolikus dátum az is, amely Széchenyi Ferenc 1802-es felajánlásához fűződik. Tudjuk: az alapítványtétel szándékának kifejezése inkább csak eszmei kezdetet jelentett; megvalósulása mind intézményes, szervezeti, mind fizikai tekintetben hosszabb, szerencsénkire máig tartó folyamat. A bicentenárium a legtöbb magyar közgyűteményi intézménynek és ezek számos munkatársának alkalmat adott a számvetésre múltjával, az összevetésre rendeltetése és lehetőségei között, és a közös gyökerekre való emlékezés révén, professzionális összetartozásuk tudatának felelevenítésére is.

Ebben a szellemben, november elején a Magyar Tudományos Akadémia, a magát a másik Széchenyi, István gróf kezdeményezésére visszavezető intézmény is igyekezett jelét adni a hazai közgyűtemények iránti figyelmének. A Filozófiai és Történettudományok Osztálya egész napos ülészakon tekintette át e gyűtemények történetét és aktuális problémáit. Az Akadémia fogadta be a Természettudományi Múzeumnak jövőjére, a XXI. századra koncentrált tudományos ülészakot is. Magam az igen fontos, nem annyira partikuláris, mint a tudománysszakok differenciálódását tükröző számvetések mellett ez alkalommal azt szeretném hangsúlyozni, hogy Széchenyi Ferenc könyvtár- és múzeumalapításáról megemlékezve tulajdonképpen a nemzeti közgyűteményi rendszer megalapításáról és első koncepciójáról van szó.

Ez a koncepció, amelynek lényeges elemei a köztulajdon, a közhaszon és a nyilvánosság, a felvilágosodás, a forradalmi korszak, illetve a nemzeti újjászületés törekvéseinek öröksége. A múzeum nemzeti mivolta és ebből eredő nyilvánossága éppúgy, mint alapításának országgyűlési, törvényhozási megerősítése, egyrészt a British Museum, másrészt a francia forradalmi *Convention* intézkedéseinek példáját követte. Döntő az a momentum, hogy nem monarchikus gyűjtemény kényszerű vagy önkéntes megnyitására, hanem eleve a függetlenségét a kultúrában a politikát megelőzően gyakorló nemzet önrendelkezésének megnyilvánulásáról van szó. Ez tette és teszi mindmáig a Nemzeti Múzeumot, épületét és kertjét – akár csak a későbbi alapítású prágait is – a kulturális jelentőségét meghaladó tartalmú politikai szimbólummá.

A nevébe foglalt „nemzeti” jelző sokfélével jelenthet, amint a *national* szó ma is, országokként másra és másra utal. Mindenekelőtt a kincsek köztulajdonának új keletű elképzelését, a nem dinasztikus és nem birodalmi, hanem magyar állami birtoklását jelöli. Jelzi továbbá az országos jelleget, egyesíti a magyar nép és a magyar föld kincseit – a természetieket és az emberi alkotásokat egyaránt –, továbbá kifejezi székhelye főváros-jellegét. A névben idézett, a magyar megjelöléssel egyszerre konkretizált és hangsúlyozott fogalom az alapítás időpontjában az országgyűlésben is képviselt rendi-nemesi nemzet, amelyet a XIX. században váltott fel a nép-nemzeti koncepció. Mai közgyűjteményeinkben is elevenek, nyitottak mindezek a problémák, eleven diszkusszióra készek az értelmezéseikből levezethető funkció- és feladat-meghatározások. A legfontosabb, és itt külön hangsúlyozandó, hogy úgy látszik – s az évfordulónak is ez a legfőbb tanulsága – a múzeumot ma úgy, mint a civilizált világban általában, a tudás és a műveltség eleven forrásának, más szóval: *kutatóhelynek* tekintjük, s nem nemzeti lomtárnak vagy éppen halottas háznak.

Elevennek szánták megalkotói, s mindenekelőtt a régi értelemben vett enciklopédikus gyűjteményként felépített könyvtárát a nemzetre hagyó Széchenyi Ferenc. Tudjuk, mire épülete elkészült, s elrendezésére is sor kerülhetett, az alapító aktusban kifejezett akarat korszerű formában valósult meg. Korszerűsödött maga a hagyományos kereteket alkotó nemzeti könyvtár is. Az Országos Széchenyi Könyvtár máig szívesen vezeti vissza magát Mátyás király pompás könyvtárának hagyományára, ennek tanúi megismétlődő Corvina-kiállításai. Valójában mindegyik nagy könyvtárunk (az Egyetemi és az Akadémiai is) – nem utolsósorban Corvina birtoklásával is – részese ennek a tradíciónak.

Amikor a magyar közgyűjteményi hálózatot egységben, egészként szemléljük, tudatosítanunk kell, hogy a tudományosságunk – abban az értelemben, ahogyan ez pl. eredetileg a Tudós Társaság nevében is kifejeződött (*Learned Society*, hogy elkerüljük az angolszász *Science* mai, szűkebb értelmezését) – otthona és kerete mindig a könyvtár volt. Könyvtára teremtette meg a Pestre telepedett egyetem történeti folyamatosságát, s elválaszthatatlan a könyvtár az Akadémia lényegétől is. A Nemzeti Múzeum – s vele általában a közgyűjtemények – alapítását csakis a nemzeti intézmények általános, enciklopédikus-univerzalisztikus kontextusában láthatjuk helyesen: az egyetemmel, akadémiaival, levéltárral, Nemzeti Színházzal, a tudományos

könyv- és folyóiratkiadás intézményeivel együtt.

Nem szabad elfelednünk a gyűjtés mellett a műemlékvédelmi, az expedíciós s az ásatási tevékenységet sem. Azt szokták mondani, hogy a Nemzeti Múzeum gondolata valójában a Jankovich-gyűjtemény megszerzésével öltött testet. Éppen *Jankovich Miklós* bámulatosan sokoldalú tevékenysége figyelmeztet mindezen tevékenységi formák összefüggésére, s idézi fel bennünk azt a nosztalgikus vágyat a kezdet időszakában még lehetséges átfogó tudás iránt, amelyhez ma csak egymástól elvált tudományterületek együttműködése, az interdiszciplinaritás révén juthatunk.

A Nemzeti Múzeum s vele a magyar közgyűjtemények rendszere megalapításának tudománytörténeti és aktuális jelentőségéről éppoly nehéz szólni a teljesség vágyképeinek felidézése, mint a modern tudományfejlődésben bekövetkezett differenciálódás és specializáció folyamatának realitása nélkül. Az eredményt ismerjük: az egyetlen intézmény helyett nekünk múzeumok hálózatával van dolgunk. A XIX. századi modernizáció történéseinek legfontosabb – nemcsak tanúját, hanem aktív részeseit –, a Nemzeti Múzeum meghatározó jelentőségű és nagy látókörű egykori főigazgatóját, *Pulszky Ferencet* érdemes segítségül hívunk, miközben számba vette mindazokat a követelményeket, melyeket a tudomány fejlődése már 1875-ben is támasztott az éppen csak berendezett Nemzeti Múzeum elé, világosan megfogalmazta a múzeumok és a nemzetek politikai helyzete közötti összefüggést: „*A múzeumok [...] nemcsak a művelődési fokot jelzik oly pontosan, mint a hőmérő a temperaturát, hanem mutatják azt is, mily állás az, melyet minden nemzet a politikai világban követel. Nagyhatalmasságok fővárosai, vagy azon nemzetekéi, melyek hatalmi állásra igényt tartanak, világpolgári irányt követnek gyűjteményeikben; széles látókörüknel fogva semmi sem idegen előttök, mi az emberi nem művelődéséről tanúsodik. [...] Korlátolt igényű nemzeteknél ellenben, melyek érzik másod- és harmadrendű állásukat s éppen ezért hiúsággal pótolják a nagy nemzetek önértetét, inkább tartományi múzeumokat találunk, nem annyira közművelődési intézeteket a honfiak számára, mint kérdésközpontokat, melyekkel az országot mutatják be az idegeneknek.*”

Pulszky bámulatos éleslátása, amellyel a múzeum tudományos munkájának mércéjét kitűzte, felment attól, hogy nyomon kövessük a történeti-régészeti múzeumként differenciálódott Nemzeti Múzeum tudományos specializálódásának szakaszait, országos és nemzeti szerepkörének alakulását. A mérce azonban

* Elhangzott 2002. november 25-én a Magyar Nemzeti Múzeum jubileumi ünnepségén.

érvényes ma is, amikor az e helyen csak jelzőszerűen idézhető globalizációról, tudásalapú társadalomról s az e szavakkal jelezhető új kihívásokról beszélünk. Az egész magyar tudományos közösség ebben a kontextusban számít nemcsak a múzeumra, hanem az itt szóban forgó két évszázad tanulságainak támaszára is.

Two-Century-Old Institutions in the World of Science

The symbolic date of the founding of the National Museum gives not only the museums but other scientific institutions the chance to look back on the common past. The Hungarian Academy of Sciences commemorated this magnificent event by several

conferences. The author gives voice to his belief that the National Museum, although today it is a museum of historical and archaeological heritage, can best be viewed in the context of the history of all other scientific institutions – that of the Academy, the libraries, the archives, the universities or the National Theatre.

A Magyar Természettudományi Múzeum kétszáz éves jubileumának megünnepléséről

Vásárhelyi Tamás

2002 nevezetes év volt a magyar közgyűjtemények életében. Még nevezetesebb év lehetett volna, ha a közgyűjteményi szakma, a kormányzat, a média optimálisan együtt tudott volna működni. Megérdemeltük volna mi is, akik a kétszáz éve létező, gyarapodó közgyűjteményeket őrizzük, a kormányzat(ok) is, amelyek ennek az anyagi háttérét, a szabályozottságát nyújtják, a média is, amelynek bőségesen kínálhatunk témát, ha nem is olyan könnyen felhasználhatót, mint egy tömegvilkos vagy egy szatír – netán egy választás. És, mondjuk ki, mintha nemcsak a magunkét mondanánk, megérdemelte volna Magyarország, Európa is, hogy átütő módon legyen jelen a hír, az üzenet, a tudat: az egyik legrégebbi közgyűjteményt tartjuk fenn ebben a változatos sorsú hazában. Minden érv, ami segít nekünk önértékesen felkészülnünk a nagy csatlakozásra, minden érv, ami tudatosítja Európával, hogy velünk nemcsak egy szegény rokont fogad be, hanem nyer is, jól jön ezekben az években.

Nem mintha nem történtek volna lépések: a Pulszky Társaság javasolta „a múzeumok és könyvtárak évének” hivatalos megünneplését, hiába; megkoszorúztuk Széchényi Ferenc sírját, szűknek számító körben; megnyílt a nagy közös kiállítás, nem a leglátogatottabb intézményben; az év végére megjelent a múlt nagyjait megőrkítő lexikon. De ezzel szinte vége is a közös fellépésnek. Hogy egyik ismerősömet idézzem, Magyarország nem cipó, hanem egy marék morzsa. Valahogy ilyesféleképpen kell elfogadnunk azt is, hogy a mi közügyünk – minden erőfeszítés és együttműködés dacára – nem tudott a nemzet közügyévé válni, nem ment át a köztudatba. Legalábbis novemberben, a jubileumi év vége felé, még sok ismerősben nem tudatosodott, milyen nevezetes évfordulót ünnepelünk. (Így írom, mert persze közvéleménykutatásra sem telt.)

1802-ben a magyar közgyűjtemény ügye már 15 éves múltra tekinthetett vissza. A British Museum megnyitásának (1759) idejétől beszélhetünk modern múzeumokról, mint közgyűjteményekről. Széchényi Ferenc 1787-ben Prágában, Németországban majd Angliában

A MATÁV telefonkártya kiadásával járult hozzá a jubileumhoz

MATÁV supported the jubilee celebrations with the bringing out of special phone cards

tett tanulmányútja után, nagy hazafias elhatározással külön katalógust indított könyvtárában, s ide jegyezték be azokat a tételeket, amelyeket a „Bibliotheca Regnicolaris Hungaricae” számára szereztetett be. Néhány évvel még előtte vagyunk a párizsi királyi kertek „államosításának”, majd a Louvre létrejöttének, ami 1793-ban következett be. És 1802-ben Európában létrejött a harmadik, hungaricumokat nagy számban tartalmazó közgyűjtemény, egy olyan országban, amelynek majd csak 42 év múlva lesz a hivatalos nyelve a magyar. Nekünk nem volt saját királyi kincstárunk, amelyből táplálkozhatott volna, mert az Bécsben volt és ott is maradt. A felvilágosult arisztokrata kezdeményezését azonban József nádor a királyi család oldaláról, számos további arisztokrata, a nemesség és a társadalmi fejlődés során viszonylag frissen megjelent polgárság is támogatta, így szinte azonnal gyors gyarapodás indult meg. A nemzetösszetartozásának, összetartásának és a későbbiekben a helyi közösségek összetartásának a közgyűjteményei fontos tényezői voltak, lehettek.

A Magyar Természettudományi Múzeum az 1802-ben alapított könyvtár – Széchényi Országos Könyvtár, melyet kezdettől nemzeti múzeumnak is neveztek, majd 1807-től törvényesen is Magyar Nemzeti Múzeum lett – kebelében jött létre. Először egy tár, a *Természetiek Tára* (szemben a Kézműtaniak Tárával) különült el, magába fogadva az alapításkor bekerült természetrajzi könyveket, az 1803-ban leltározott ásványgyűjteményt és herbáriumi lapokat. Később az anyag gyarapodásával szakosodott a tár és létrejött a Nemzeti Múzeum Ásvány-, Növény- és Állattára. Az önállósodás utolsó előtti állomása (gondolom még mindig a British Museum – Natural History Museum mintára) a Magyar Nemzeti Múzeum – Természettudományi Múzeum névvel jelezhető. 1963 óta múzeumunk „önálló jogi személy”, és 1991 óta a „Magyar” jelzőt is viselheti nevében, utalva ezzel a nemzeti, országos jelentőségre. (Még egy lépés hátra van, az, hogy utolsó tárunk a Föld- és Őslénytár is elhagyja az anyaintézmény épületét, teret engedjen az ottani felújításnak, és beköltözzön a felújított Ludoviceum földszintjére.)

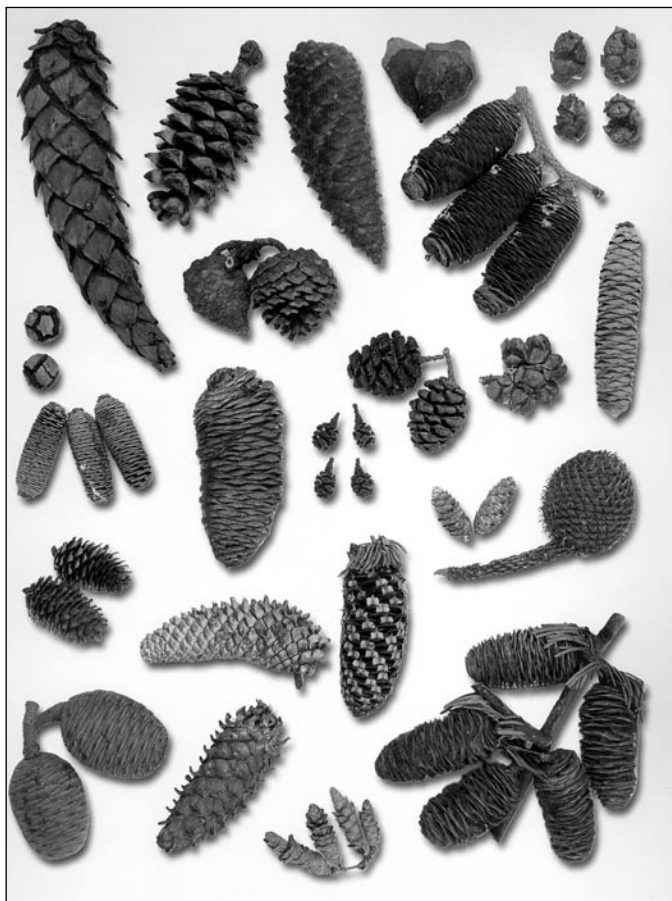
Egy ünneplő a hat közül

Idén hat közgyűjtemény kapott kiemelt helyet az Országos Széchényi Könyvtárban megrendezett, *A múzsák kertje* című kiállításban: a Magyar Nemzeti Múzeum és a belőle fokozatosan kivált öt közgyűjtemény. Mi a Természettudományi Múzeumban úgy gondolkodtunk, hogy azt a kiállítást egy jellemző réteg fogja megtekinteni, a katalógust kevesebben (és a még jellemzőbbek) fogják megvásárolni. A muzeológus szakma ünnepeit megint csak nemigen látogatják a természettudósok, az amatőr kutatók, az „amatőr természetbúvárok”, a diákság. Sőt, úgy gondolkodtunk, hogy az ezredfordulón múzeumunk központi témája, a természet – veszélyeztetettsége miatt – sokkal inkább a figyelem középpontjába került, mint sok évtizede bármikor. Természetes, hogy ha nem akarjuk tétlenül nézni, ahogy elfogy körülöttünk a természet, a természettudományi kutatások, a biodiverzitás, a természet védelme is központi kérdéssé, létkérdéssé válik. Az ezeken a területeken alapvető munkát végző múzeumra

nagyobb teher nehezedik, mint bármikor. Ráadásul a múzeum a nagyközönség szemében is kezd önálló életet élni azzal, hogy a saját nevét viselő épületben vonzó kiállításokat nyit. Nem közismert, hogy Magyarországnak világméretben is kiemelkedően gazdag, jól feldolgozott és a tudomány nemzetközi vérkeringésében részt vevő tudományos gyűjteményei vannak. Nem közismert, hogy gyűjteményeink – a Kárpát-medence nyilvánvaló reprezentációján túl – az Antarktisz és Észak-Amerika kivételével minden más földrészről tartalmaznak fontos anyagokat, egyes területek (pl. Mongólia, Korea, Vietnam, Új-Guinea, Kelet-Afrika) tekintetében pedig kikerülhetetlenül fontos anyagokat. Elhatároztuk, hogy a kétszáz éves jubileumot a többi közgyűjtemény ünneplésének és a magyar múzeumügy ünneplésének hullámtaraján emlékeztetésé tesszük saját, fentebb leírt köreink számára is. Az alábbiakban áttekintjük az ünnepségsorozat egészét, és néhány állomását, és nemcsak azért, hogy emléket állítsunk a sokszor ismételt, elszálló szavaknak. Szeretnénk bemutatni, hogy milyen változatos programmal ünnepeltünk. A marketinges gondolkodásmód számára érdekes lehet az is, hogy hogyan gondolkodtunk a múzeumban érdekköreinkről, hogyan végeztünk – akár úgy is mondhatnánk – ünnepi piac-szegmentációt.

Lehetséges-e „ünnepi piac-szegmentáció” ünneprontás nélkül?

Szakmánk egyik nehéz feladatának tartom, hogy megtanuljuk a felszínen maradáshoz szükséges PR-marketing fogalmi szótárt, szemléletmódot, gyakorlatot, mert a kulturális- és szabadidő-piac más szereplői már megtanulták és sikeresen alkalmazzák is. Miközben „piac-szegmentálásról” beszélünk, meg kell őrizniük partneri viszonyunkat, tiszteletünket, nagyrabecsülésünket olyan „célcsoportok” irányában, mint a kiállításainkat értő módon látogató pedagógusok, a Magyar Tudományos Akadémia szakmai bizottságai, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma külföldi vendégei, de említhetném az óvodás csoportokat vagy a nyugdíjasokat is. Nehéz mentális feladat a program tervezésekor „célcsoportokra” gondolni, a meghívók postázásakor „a kutatótársadalmat” emlegetni, a rendezvényen viszont XY kutatótársat, Z akadémikust, egyben múzeumunk korábbi dolgozóját, N-t, a külföldi nagy múzeum igazgatóját köszönteni. Sokan berzenkednek ettől a gondolkodásmódtól, vagy egyszerűen nem hajlandók tudomásul venni azt, hogy a „marketing”, ha nem öncél, hanem segédeszköz, nagyon nagy mértékben megkönnyítheti működésünket. Én még azt is gondolom, hogy

*Naptárunk karácsonyi oldala
The Christmas page of the calendar*

a két terület kapcsolódása esetünkben egyértelműen pozitív dolog. A mi „termékeink” marketingje, a múzeumokban fellelhető tudományos és ismeretterjesztő, művészi és mindennapi kultúra terjesztése végtelenül nemes feladat. Nehéz elképzelni, hogy marketinget sokkal jobb célra használni lehessen, miközben számtalan, végtelenül jelentéktelen célra nálunk sikeresebben alkalmazzák.

Azt gondoltuk, hogy idén minden magyar közgyűjtemény felsorakozik a két vezérhajó mögé, és együtt, látványos és hatásos „flottafelvonulást” rendezünk, amelyen a múzeumok múltjának ürügyén a jövőről is rengeteg szó esik. Ezért a Természettudományi Múzeumban külön munkabizottságot hívtunk életre, amelynek 5 tagja összeállított egy programajánlatot. Ezt a részlegvezetőkből és a felső vezetésből álló tanács megtárgyalta, elhagyott néhányat, hozzáírt néhányat, a (programonként 1 sor!) másfél oldalas listához, néhány kolléga még ezután is csatlakozott hozzá a maga ötleteivel, azután elkezdtünk források után nézni. Volt, amit tőlünk független intézmények tettek hozzá az ünnepséghez (pl. a MATÁV a telefonkártyát, a Magyar Posta a bélyeget, több tudományos társaság a jubileumnak szentelt programot), volt, amit részben vagy egészben szponzorálásként kaptunk (pl. a grafikusművész önkéntes munkáját a naptárhoz, a kivitelező vállalat támogatását a kiállításához, egy brosúrához). Volt, amihez sikerült támogatást szerezni a minisztériumtól (pl. kiállítás, kiadványok) és volt, amit a GM-

NKÖM marketingpályázatból vagy más pályázatból tudtunk megoldani. Volt esti program, amiért tudtunk túlmunkabért fizetni, és volt szombati, amiért nem. Elég sok program a múzeum dolgozóinak áldozatvállalásából jöhetett létre, vagy annak árán gyarapodott.

Kinek mit?

Az alábbiakban néhány érdekkörünket és néhány féle eseményt említenék meg. Nagyon terjedelmes volna minden esetben bemutatni, hogy esetleg pontosabban kinek szántuk a programot/terméket, és kihez jutott el, az hogyan fogadta. Az áttekintés azt mindenesetre érzékelteti, hogy sokféle partnerünkkel szerettünk volna együtt ünnepelni.

A múzeumi világ

Saját történetünket bemutató saját kiállításunk („Túl az Óperencián”) volt az idei év legnagyobb jubileumi eseménye. A kiállítást persze a nagyközönségnek (hangsúlyozottan nemcsak a természettudományok iránt érdeklődőknek) készítette a Közművelődési és Kiállításrendezési Főosztály és a tudományos társaságok sok közreműködő munkatársa, de a megnyitót, mint általában, leginkább a szakmának szölt. A megnyitóra nagyon sok kollégát hívtunk meg, és azt hisszük, aki eljött, az jól szórakozott velünk – és rajtunk. A múzeum elhunyt nagyjainak szerepjátékos formában való felidézése nemcsak esti szórakozás volt, hanem egyben a sikeresen működő amerikai, európai múzeumok egyik vonzó program-kínálatának bemutatása is a szakma számára. (Akár hihető, akár nem, ezzel a szándékkal is tervezgettük a „bulit”, azaz a „bált”. És ugyanez fűtött minket, amikor a szeptemberi esti nyitvatartás programját alakítottuk ki. Ezekről bővebben szól a következő cikk.) Természetesen részt vettünk „A múzsák kertje” c. kiállításon, és a katalógusban is benne vagyunk. Ez a kiállítás a múzeumi és könyvtári világ örömteli ünnepe volt. Reméltük, hogy sokan vesznek részt a Magyar Tudományos Akadémián rendezett, a jellel és a jövővel foglalkozó tudományos ülésszakon is, de ott a – nem a két múzeumon múló – szerencsétlen szervezés miatt megosztottuk a muzeológus társadalmat a Nemzeti Múzeummal, miközben a néprajzosok Szentendrén üléseztek. (Ez a bevezetőben említett morzsa-jelenség egyik szimptomája.)

Az évet – merthogy mi magunk is a múzeumi világhoz tartoznánk – nyugdíjasaink rendhagyó, a múzeum történetének utolsó egynegyedére visszaemlékező találkozója és egy összmúzeumi értekezlet zárta.

A tudományos világ

Az említett, „Természettudományi közgyűjtemé-

nyek a XXI. században” című akadémiai program jelentette a tudományos társadalommal való ünneplés csúcspontját, s összekapcsolódott az Akadémia által szervezett két ünneppel: a Magyar Tudomány Napjával és egy új tiszteletbeli tag székfoglaló előadásával. Az ülésterem előtt nyolc nagy poszter mutatta be a múzeumot és egyes részlegeinek működését, és *Zilahy Ferenc* kollégánk ünnepi szoborkompozíciói által díszítve, 6 négyzetmétert töltött meg az utolsó 25 év tudományos és ismeretterjesztő kiadványai. Egyikünk sem látta még soha így együtt az anyagot, nekünk is meglepetés volt. Kutatásaink megbecsülésének tekintjük, hogy az Akadémia két osztagja a Földtudományok Osztagja és Biológiai Tudományok Osztagja kihelyezett osztagyülést tartott a Ludovika Akadémia felújított, korszerű tetőterében, s ezeken a múzeum tevékenységét is áttekintették.

A tudományos életben aktív múzeumnak nemcsak ez a „hivatalos” ünnepe zajlott idén. Több tudományos társaság, azaz civil szervezet (például a Magyarhoni Földtani Társulat 3 szakosztálya) iktatott a programjába olyan előadóülést, amelyet részben vagy egészében a múzeumhoz kötődő kutatásoknak szentelt. A rendezvények közül, sajtóságos programja okán, a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályának ünnepi ülését mutatom be. Az alkalom tiszteletére a múzeum adott otthont az ülésnek. Elhangzott egy előadás a múzeum és a szakosztály egy évszázados kapcsolatáról, majd szokásos tudományos előadások következtek. Az utolsó programpontra egy zoológus-akadémikusunk pohárköszöntője után – melyhez saját borát két tagtársunk kínálta fel – került sor. Ez néhány nagy zoológus személyiségnek a bemutatása volt, amihez a Tudománytörténeti Gyűjteményünkben őrzött tárgyaikat használtuk fel, s így módon nemcsak őket magukat illusztráltuk, hanem a múzeumok központi feladatát, a gyűjtést-megőrzést is. És mindenki megtapasztalhatta, hogy bizonyos tárgyaknak tényleg van bizonyos „aurája”.

Pedagógusok

A Magyar Környezeti Nevelési Egyesülettel és a Magyar Biológiai Társaság Pedagógus Csoportjával együtt „Múzeumiak és pedagógusok együtt” címmel rendeztünk egynapos konferenciát, továbbképzést, amelyen arról volt szó, hogyan használják, hogyan használhatják az eddigénél jobban a múzeumot az iskolák. Ugyanitt elkezdtük pedagógus kollégáink véleményét gyűjteni a leendő nagy kiállításunkkal kapcsolatban.

A gyerekek, a diákság

Nekik idén nemcsak a rutinszerűvé váló programjainkat kínáltuk (Szüni-Dödő, a természet- és környezetvédelem jeles napjaihoz kapcsolódó játszóházak), hanem pl. a múzeumtörténeti kiállításához kapcsolódó, havonkénti forduló „Kakuktkojás-játékot” is. A Magyar Tudomány Napja alkalmából a Tudósforum című rádióműsor élő közvetítésére, három kiemelkedő szakember

beszélgetésére hívtuk a diákokat, a Magyarhoni Földtani Társulat Őslénytani-Rétegtani Szakosztálya pedig négy remek előadót hozott össze egy rendkívüli, fiataloknak szánt előadóiülésen.

A természettudományok iránt érdeklődők

Kiállításainkon, programjainkon kívül a tudományos és szakmai-ismeretterjesztő kiadványokban, folyóiratokban, médiaműsorokban is megjelent a jubileum. Az idén 100 éves Állattani Közlemények két cikket szánt az eseménynek. A TermészetBúvár (jó szerkesztőségi ötletből) „a pincétől a padlásig” mutatta be az intézményt. Az Élet és Tudomány hátsó borítóján rendre megjelent a „hónap műtárgyának”, a jubileumi év alkalmából kiállított egy-egy becses tárgyunknak fotója. A Természet Világa 104 oldalas különszámot adott ki a jubileum alkalmából. A média-megjelenések sorolása nagyon igénybe venné a terjedelmet, de a Szonda, Gordiusz, az Iskola utca, a Tudósforum címét azért hadd említsük meg. Megpróbálkoztunk egy „régrendezvényel” magunk is: meghirdettük, hogy a születésnapunkon szívesen fogadunk ajándékokat, miközben szívesen adunk ingyenes szakértői véleményeket. Nos, értékes hozományai voltak a napnak. Forintban kifejezve is nagy a trófeák, az állatbőrök értéke, gyűjteményi szempontból nagyon értékes kővületek érkeztek, és emberileg értékes volt több beszélgetés amatőr gyűjtőkkel, természetvizsgálókkal, no meg saját kollégáinkkal, az egyikük által főzött remek grenadímars-ebéd mellett.

A múzeumot nem ismerők, nem látogatók

Minden média-megjelenés nekik is szól, ám őket nem a fenti periodikák olvasói, a fenti műsorok nézői, hallgatói között kell keresnünk. Nyilván jellemző olvasói tábora van az olyan szakmai lapoknak, mint a Köznevelés, jóval népesebb a napilapoknak (pl. Népszabadság, Magyar Nemzet, Metro). Szélesebb, esetleg nem is újságolvasó kör képviselőihez juthatott el a jubileum híre a bélyegblokk, illetve különösen a telefonkártya jóvoltából. (Utóbbi a használója újra és újra előveszi, ezért a szép képekkel is alátámasztott üzenet többször is megjelenik előtte.) És nem a tözsközönségünkhöz szólt a Kossuth Rádió délelőtti élő adása (Napközben) vagy a Gondolat-Jel sem. Két film is készül a jubiláló múzeumról, mindkettő a tévében lesz először bemutatva. Természetes, hogy számtalan egyéb helyen volt szó a múzeumról idén, ezek közül csak a párizsi Magyar Intézetben tartott előadást említjük.

Nem tudjuk, kinek a figyelmét sikerült felkeltenünk a fentiekkel, továbbá a honlapunkon pulzáló információval, a jubileumi logóval, óriási és emberi mértékű plakátjainkkal, a jubileumi kísérő-bélyeggel és egyebekkel. Mindenesetre az ez évi látogatottságunk beleillik abba a lassan emelkedő trendbe, amely az utóbbi néhány évre jellemző.

Sajnos nem sikerült megvalósítanunk egy Párizsban bemutatandó és külföldön vándo-

roltatandó, rendhagyó kis kiállítás tervét. De hamarosan elkészül, és „200 év” helyett „két évszázad”-dal a címében is komoly történelemről tudósít majd.

Mennél szélesebb körnek szól az üzenet, mennél szélesebb partneri kör terjeszti, annál valószínűbb, hogy hígul, azaz szükségszerűen felületesebbé válik, annál több esélye van annak, hogy összekeveredik, összekeverik más üzenetekkel. Mi azt szerettük volna lehetőleg mindenkivel tudatni (és a Metamorfózis c. brosurában, a vándorkiállításban és egyebütt egyértelműen meg is jelenítettük), hogy Magyarországnak 200 éves közgyűjteménye van, ami Európában is kiemelkedő. Ezen belül van egy világviszonylatban számon tartott természettudományi múzeuma, mely az őt fenntartó társadalom különféle szegmensei számára fontos és hasznos küldetést tölt be, és készül a jövőben méginkább betölteni.

Ennyi telt

Ennyi telt a múzeum munkatársaitól, a jubiláló muzeológus társadalom ránk eső figyelméből, a nekünk juttatott keretből, támogatóink, szponzoraink, jóakaróink segítségével, a rendelkezésünkre álló alapterületből és tárgygűjtemésből, – és a mindezeket felhasználó kreativitásból, amely több mint száz személy együttműködéséből adódott össze. Mindnyájuknak hálás a Magyar Természettudományi Múzeum, akár ki tudta ezt fejezni egyéni módon, akár nem.

Jólesne megpihenni a jubileumi év végén, de nyakunkon az újabb kiállítások szervezése, megnyitója, a Neumann év, a Múzeumi Majális, az épülő kiállítóterek berendezésének gondja. Az újabb 200 év észrevétlenül elkezdődött.

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

About the Celebrating of the 200th Anniversary of the Natural History Museum

The author gives an outline on of the festive events organised on the occasion of the 200th anniversary of the foundation of the Natural History Museum. The origin of the museum is linked with the history of the Hungarian National Museum which was founded as the third public collection in Europe in 1802, first being part of it and later evolving into an independent museum. Hungarian public collections celebrated this magnificent jubilee in several different ways, the Natural History Museum took part of these celebrations along with other institutions but organised programs, shows and exhibitions for its own public – the society of natural history researchers, amateur naturalists, teachers of natural history, and all visitors interested in natural history – as well. The article gives an account of these events according to the various target groups. Though the museum is proud of its activities this year, it cannot even „take a break”, since soon the new public hall will be completed, in which new exhibitions and programs are to be organised. All visitors can find more on the website: nhmus.hu

Egy nehéz év krónikája, avagy a Magyar Természettudományi Múzeum (is) 200 éves

Árva Anita – Bajzáth Judit –
Felföldi Zita – Holler Judit – Katus
Magdolna

„Tanát úr kérem, én készültem...” Igen a Köz-művelődési Főosztály készült. Éjt nappallá téve tanulta: ki alapította, mivel alapította, mikor alapította, melyek a legrégebbi gyűjtemények, kik az első kutatók, muzeológusok, mikor indul-tak az első expedíciók; ki, mit, mennyit és hol gyűjtött; mikor égett le, öntötte el a víz, dőlt össze, épült fel, alakult át, vált önállóvá... kétszáz mozgalmas, nehéz esztendő alatt. De mi végre a tudás, ha csak mi tudjuk. Ezt másoknak is tudni kell. Így elkezdődött az ujjgyakor-lat – ujj-játék: ez elment megkeresni, ez megtalálta, ez hazavitte, ez kisü-tötte..., s reméljük az ICIRI-PICIRI mind megértette. A teljesség igénye nélkül írjuk most meg ennek a nehéz, de szép évnek a krónikáját, ahogyan mi, a múzeum Közművelődési és Kiállításrendezési Főosztálya átéltük.

Egy nehéz év első éjszakája: 2002. február 14. (Mit meg nem engedünk magunknak I.) Túl az Óperencián... – A Magyar Természettudományi Múzeum kalandjai az elmúlt 200 esztendőben című kiállítás megnyitója

Bizony, nagy dolgok esnek meg a Magyar Természettudományi Múzeumban is. Rendhagyó számunkra ez az év, hiszen nem sokszor fordul elő, hogy munkahelyünket 200. születés-napján köszönhetjük. Mivel is lehetne egy kiállításrendezési főosztálynak talá-lóbban megünnepelni ezt a jeles évfordulót... kiállítást épít. Januárban a zárt ajtók mögött a kiállítótér elképesztő gyor-sasággal népesült be a múzeumi kutatómunka, a preparálás, az expedíciók bemutatóival. A nagy mű elkészült, azonban mi alkotók koránt-sem pihentünk, hanem azon gondolkodtunk, hogyan is lehetne a megnyitón azt a bizonyos „nagy durranást” elsütni? Honnan is lehetne jobban ihletet meríteni, mint a korabeli iro-dalomból? Szerencsénkre a főosztályvezetőnk által oly nagyra becsült Vörösmarty nem akkor alkotott, így megmenekültünk a Csongor és Tünde újabb idézése elől. Oda se neki, hiszen ott van Csokonai! Műveiben, melyek kötelező olvasmányá léptek elő számunkra, meglepet-

ten fedeztük fel azokat az utalásokat, melyek a természetről és a múzeum megalapításáról szóltak.

A megnyitó időpontja: február 14-e, Bálint napja. Felöltött bennünk a gondolat: báli szezon lévén, rendezzünk mi is egy táncos mulatsá-got! Mely mi másról szólhatna, mint rólunk, a 200 éves múzeumról és nagy tudósainkról. Természetesen tisztában voltunk azzal, hogy a XVIII. század végi, XIX. század eleji pompát nem adhatjuk hűen vissza, mégis igyekeztünk

is a jó előjeleknek, hogy ismételten sikerült fel-csigázni közönségünk érdeklődését, és így szép számú vendégcseregére számíthatunk a megnyi-tón.

Az elmaradhatatlan pikantériát Csokonai Dorottyája adta meg, hiszen mi magunk is amolyan ízig-vérig „Dorottyák” lennénk. (Köz-tudottan a főosztályon jelenleg 8 amazon tevé-kenykedik, valljuk be, nem csekély hatással a természettudományos muzeológus társada-lomra.) Egy ilyen nagyszabású eseményt nem is olyan könnyű megszervezni. Leg-főképp nekünk, akik hivatottak voltunk a rendezvényszervezői szerepre, főtt a fejük emiatt. Először házunk táján néztünk körül, nemhiába. Bízást állíthatjuk, nemcsak az ország leg-első természettudományi múzeuma, hanem a legtöbb színészi östehet-ségnek tekinthető természettudóst foglalkoztató intézménye is vagyunk. Persze meggyőző érvek bizonyult, hogy kutatóinkat az általuk példakép-ként tisztelt természettudósok meg-jelenítésére kértük fel.

Már csak a jelmezeknek kellett utánajárnunk. Honnan vegyünk 21 db, korántsem azonos méretekkel rendelkező korabeli ruhát, csizmát, a megszámlálhatatlannak tűnő alsó-szoknyáról nem is beszélve?! Nem kevés utánajárás, méricskélés, válo-gatás és szigorú diéta következett. A szereplők eredeti kéziratokat kutat-tak fel, lázas szövegírásba kezdtek, s ontották magukból a jobbnál jobb monológokat, mély átéléssel adták elő „vadászkalandjaikat”, a „velük” meg-történet eseteket. A báli koreográfia elengedhetetlen eleme volt a tánc. A mai múzeumpedagógia egyik leg-kedveltebb módszereként a közönség

soraiból kértük fel táncpartnereinket. Ennek érdekében professzionálisnak éppen nem mond-ható, ám annál eredetibb elemekkel tarkított táncstudásunkat végül mégis csak sikerült össze-hangolnunk. A gigantikus erőfeszítéseket siker koronázta. A neves hegedűművész, Szenthelyi Miklós és felesége játéka után az ünnepélyes, hivatalos megnyitóra került sor; majd felhang-zott a szignál. A ceremóniamester (dr. Mahunka Sándor akadémikus, a múzeum főigazgató-helyettese) felhívására a történelmi szereplők előbújtak a Bärkából és az alkalmi öltözővé alakított Természetbúvár-teremből. A szemet gyönyörködtető nyitótánc, a menüett követke-

„Igazán, hogy minden századnak a végén
Nagy dolgok esnek meg a föld kerekén!”

Csokonay Vitéz Mihály: Dorottyá

Az Természet Tudományának Tárháza
Február havának 14. napján
Önt s familiáját bálba invitálja.

Midőn az ég kékje sötétségbe fordul,
s az torony harangja ötödiket kondul,
megnyílnak a Tárháznak széles kapui,
s a furcsa vígasságot a nép elkezdí.

Midőn a hangulat tetőfokára hágott,
s a színészek mind eljárják a vig táncot,
egy kiállítás mesélni kezd: múlttól,
hosszú útról, Túl az Óperenciáról.

Ki az eseményt ékes szóval megnyitja:
Ecsedy István, a kultúra mentora.

S hogy a vígadalom helyét el ne véste,
közétezzük címünk, hogy pontosan értes:
Budapest városának VIII. kerületje,
Ludovika terének legszebb épületje.

Ha bizonyos benne, hogy részt vesz a bálon,
kérvük, értesítsen az alábbi számon:

Várva várjuk, Kedves Vendég,
s ha eljön, ígérjük, nem feleli ezt az estét.

A meghívó – The invitation

megszervezni a méltó „körítést”. Leporoltuk iskoláskori emlékeinket a jambusokról, daktilu-sokról és írtunk egy verset a meghívóra (szigo-rúan magyaros 12-esekben).

Költeményünk azonban nem kis meglepetést és bizonytalanságot keltett vendégeink körében (egyesek meg is róttak érte minket). A megnyitó előtti héten leginkább az alábbi kérdések hang-zottak el a telefonban: „Hogyan kell öltözni? Báli ruhában kell jönni?” Nem gondoltuk volna, hogy egy „báli meghívó” ekkora felpezsdülést jelent vendégeink megjelenését illetően, de örültünk

zett, melyet szerencsénkre profi táncgyűttes adott elő, megteremtve a kellő hangulatot a történelmi szellemidézéshez. A váratlanul színre lépő Dorotty (Varga Gabriella, a szomszédos Bárka színház ifjú üdvöskéje) és a mögé libbenő hölgykoszorú (Székelyhídi Lajosné gazdasági igazgató, dr. Pap Ildikó, az Embertani tár igazgatója, Szikossy Ildikó antropológus, dr. Bajzáth Judit közművelődési fősztályvezető, Holler Judit múzeumpedagógus, Katus Magdolna kiállításrendező, Árva Anita PR menedzser, Szekeres Erzsébet, a Gazdasági Osztály munkatársa), szinte sokkolta a közönséget, amint magukból kikelve vonták felelősségre a báli vendégeket – elsősorban a férfiakat – pár-tában maradásuk miatt.

Ezek után már felüldülésként hatott, amint Festetics Julianna (Félföldi Zita kulturális menedzser) méltóságteljesen vonult le a lépcsőn, kimért biccentéssel köszöntve vendégeit. József nádor (dr. Korsós Zoltán, az Állattár igazgatója) mennydörgő hangon adta elő 1807-es országgyűlési előterjesztését, mely megalapozta múzeumunk jövőjét. Majd sorra következtek a nagy tudósok: *Sadler József* (dr. Szollát György botanikus) a patikaságnak Mestere, az orvosi tudományok Doctora, a 'Magyar Nemzeti Múzeumnál a természeti testek' gyűjteményének Őrzője, a vegytani és fűvészeti katedra nyilvános rendes tanára a Pesti Főiskolán, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat egyik alapítója és több külföldi tudós Társaságoknak Tagja; *Xántus János* (dr. Csorba Gábor zoológus), aki nemcsak az Állatkertet alapította meg, nemcsak a Magyar Nemzeti Múzeum Etnográfiai Osztályának vezetője volt, hanem szorgalmas gyűjtője a Magyar Természettudományi Múzeumnak; *Semsey Andor* (Gasparik Mihály paleontológus), a nemzet mecénása, múzeumunknak eddigi legbőkezebb patrónusa, aki egy Nemzeti Színház értékével támogatta intézményünket; *Krenner József* (dr. Papp Gábor mineralógus), az ásványtan szerelmese. 1870-től fél évszázadon át az Ásvány- és Őslénytár vezetője, a maga korában Európa első ásványismerője, aki az ásványok felismerésén túlmenően azok lelőhelyét, s nem egyszer gyűjtésük idejét már ránézésre is meg tudta állapítani; és végül – Csikós Pali barátját keresve – egyenesen Új-Guineából érkezett meg *Bíró Lajos* (dr. Vásárhelyi Tamás főigazgató-helyettes). Az általa gyűjtött állattani anyagban több mint 2000, a tudomány számára addig ismeretlen fajt találtak és írtak le. Lebilincselő történeteket csodálkozva hallgatta a közönség.

Végül a ceremóniamester megnyitotta a bált, s kezdetét vette a tánc, a mulatság. Az est fénypontjaként egy 200 szeletes torta is begördült a színre. A jeles tudósokon és történelmi személyeken kívül a megnyitott múzeumtörténeti kiállításban öv. Traxler Mártonné (Szikossy Ildikó antropológus) hiteles történetével is megismerkedhetett a közönség. A neves hölgy a tbc áldozata lett, s bár igaz, hogy korábban sem ő, sem férje nem ismerték a korukban alapított Magyar Természettudományi Múzeu-

mot, mumifikálódott holttestük mégis világhírűvé tette az Embertani Tárat.

Miért volt olyan sikeres ez az este? Nos, ezt mi szervezők sem tudjuk pontosan megfogalmazni. Aki részt vett a bálon, érezhette azt a furcsa bizsergést, ami arra utalt, hogy ebben az évben valami nagy dolog van készülöben... Érezték ezt azok is, akik megróttak minket.

Kétszáz kalandos esztendő

Tizennégy csapás a Magyar Természettudományi Múzeumban

A múzeum egy új állandó kiállítással és több „aprósággal” ajándékozta meg látogatóit. 1996-tól, az első önálló kiállítási épületünk megnyitása óta közel száz kiállítást készítettünk, azóta folyamatosan, lépésről lépésre „évfordulós” kiállításokkal telik meg a lovarda épülete. 1996-ban milicentenáriumi ünnepek keretében nyitottuk meg az *Ember és természet Magyarországon* című kiállításunkat. 2000-ben, a millennium jegyében *Aki a világot szereti* címmel a Kárpát-medence természeti kincseit bemutató kiállítás készült. Számunkra azonban a 2002-es évforduló talán a legkedvesebb, igaz ez a legfiatalabb, de ez mégiscsak a sajátunk (ez mégiscsak a mi „narancsunk”).

Első csapás: Túl az Óperencián – Kalandozások a 200 esztendő múzeum történetében (2002. február 14. –)

Sokat törtük a fejünket, milyen kiállítás is lehetne méltó ezen évfordulóhoz. A téma végül is adta magát: a múzeum két évszázados története. Vajon mi újat mondhatunk még a Természettudományi Múzeumról? Hat éve már készítettünk a múzeum történetéről kiállítást, azt leporolva, a tárgyakat átrendezve mégsem lenne méltó az ünnephez. Itt az ideje, hogy az új évezred küszöbén átgondoljuk, miért is jöttek létre a múzeumok, mit értek el az elmúlt két évszázadban, képesek-e megújulni, alkalmazkodni az új követelményekhez. A kiállítás vezérelve a „Mi dolgunk a világon?” (örökösen Vörösmarty) megfogalmazása lett: „a múzeum gyűjti, őrzi, ápolja és védi a természet értékeit; tudományosan feldolgozza, kutatja a természet jelenségeit, objektumait; bemutatja gyűjteményi kincsei egy részét és természettudományos ismereteket ad át”. A múzeum hármass feladata a bejárat három tartóoszlopaként jelenik meg. A muzeológia, a tudomány és a közművelődés egysége teszi a múzeumot *múzeummá*, mint egy háromlábú széknél, mindegyik lábára szükség van, ha bármelyik „lábat” megkurtítjuk, a szék felbillen.

Általában a látogatók a „kirakattal” találkoznak, ám a három feladattól kettő a kulisszák mögött folyik, ebbe a világba engedjük be most a közönséget. A kulisszák mögé képletesen és valóságosan is egy ajtónak álcázott függönyön keresztül juthatunk be. Sokan visszariadnak a „zárt” ajtó láttán, pedig odaát feltárul a múlt: megidézzük az alapítók szellemét. Mint általában a történetek, a múzeum „kalandregénye”

is jól indult. Adott volt egy gazdag és a nemzetnek hasznára lenni kívánó főúr, gróf Széchényi Ferenc, aki könyvtárát és éremgyűjteményét felajánlotta egy nemzeti gyűjtemény létrehozására. Széchényi Ferenc hitvese, Festetics Julianna, követve férje példáját, ásvány- és növénygyűjteményének adományozásával megvetette a természettudományi gyűjtemény alapjait. A kiállításban az aranykeret mögül figyelő bábuk, az „alapítók” kíváncsian nézik, mit hoz a jövő. Hozott jót és rosszat is eleget. A múzeum pontos történetét három nagy pergamenen követheti végig a látogató. Nem tudni, van-e a Természettudományi Múzeumnak órangyala, de az eseményeket böngészve, vagy még nagyon tapasztalatlan angyalka vigyázta a múzeum sorsának alakulását, vagy nagyon öreg, aki gyakran elbóbiskolt. Már 1838-ban, az addig szépen gyarapodó gyűjteményeket megritkította a nagy pesti árvíz, s később a víz mellé a tűz is társult. 1956-ban kiégett az Afrika kiállítás, szinte az összes ásványtári és őslénytári anyag megsemmisült, és az Állattárban is ... de nem keserünk a megváltoztathatatlanon, helyette bemutatunk néhány különlegességet, ami átvészelte a csapásokat: Mygind-herbárium lapjai majd 250 évesek, Koy Tóbiás lepkegyűjteménye az 1700-as évekből származik, 1808-ból való az első tudományos igényű, Eder József által összeállított növénygyűjtemény. És József nádor már 1818-ban megvásárolta a múzeumnak Kitaibel Pál óriási tudományos értékű növénygyűjteményét. (Ennek lapjait először láthatja a nagyközönség.) 1870-ben a 41 217 darabos Lobkowitz-féle ásvány- és őslénygyűjteményt a múzeum országgyűlési hozzájárulással vásárolta meg. (A nevezetes eseményt Móra Ferenc is megörökítette *Lobkowitz herceg kövei* című novellájában.) Semsey Andor, a múzeum mecénása jóformán az egész vagyonát az ásvány- és őslénygyűjtemény gyarapítására áldozta. (Összértéke kitette a 900 ezer aranykoronát. Hogy tudjuk, mit jelentett ez akkoriban, a Blaha Lujza téri volt Nemzeti Színházat berendezéssel együtt 1,4 millió korona költségből építették.)

A múzeumban folyó munkával, egy időtlen idők óta álló dolgozószobában ismerkedhetünk meg. A preparátorasztalon található „gyanús” eszközökről nem mindig tudjuk eldönteni, mire is valók. Mi történik a múzeumban a tárgyakkal? A gondos preparálás, konzerválás, tudományos feldolgozás után a gyűjteménybe vagy kiállításra kerülnek.

A múzeum közel tíz millió tárgyat őriz a világ minden tájáról. Honnan és hogyan kerülnek a tárgyak a múzeumba? Erre a kérdésre adott válaszal kezdődik a valódi kalandregény. Némely tárgyhoz, gyűjtőhöz külön legendába illő történet kapcsolódik. Az 1800-as évek végén Bíró Lajos és Fenichel Sámuel a nyomort is vállalva gyűjtött Új-Guineában, és küldte haza a múzeumnak a természet távoli csodáit. A kiállításban látható 528 cm-es óriás pitont Xántus János gyűjtötte Borneón, s a legenda szerint „nagy nehézségek árán fogta el. Szekérhez kötözve vonszolta sát-

rába, s ott lótte agyon”. Kevesen tudják, hogy az indián regények Old Shatterhand-ját az író Xántusról mintázta. Egy-egy jellemző gyűjtőterület, gyűjtési módszer bemutatásán keresztül jutunk el a kiállítás végén található „kék szobába”, ahol már multimédiás eszközökkel kalandozhatunk a régi bemutatókban.

Eddig nem esett szó Antiról, és az ő szerepéről a kiállításban. A látogatóink többsége gyerek, ezért fontosnak éreztük, hogy őket külön megszólítsuk. Nekik találtuk ki Antit, polgári nevén *Anthrenus museorum*ot, vagyis a múzeumbogarat, aki segít jobban eligazodni a kiállításban. Ott jelenik meg, ahol a gyerekeknek szóló játék vagy feladat van, s a környezethez igazodva irányítja oda a figyelmet. A XIX. századi árnyaszínház mellett főúri ruhában ácsorog. A fiókos szekrény tetején tudóshoz méltóan figyeli a kíváncsiskodókat, nehogy véletlenül valamelyik gyűjteményi tárgynak lába kelljen. Az expedíciós résznél gyűjtőfelszerelésekkel megpakolva indul ő is világkörüli útjára.

Ebben kiállításban nem jelenik meg a jövő, pedig az elmúlt évek fontos változása múzeumunk életében, hogy elfoglalhatjuk a Ludovika Akadémiát, és az udvar alatt 2004-ben új korszerű kiállítóteret nyithatunk.

Második és harmadik csapás: A hónap tárgya és a hónap könyve

„Csak ebben a hónapban! Csak nálunk! Csak neked!” Hirdeti egy vitrin oldalán a sárga felirat. Régi tervünk valósult meg, amikor a kétszázadik év tiszteletére minden hónapban egy-egy különleges tárgyat mutatunk be a múzeum tíz milliós gyűjteményéből: egy lepke Koy Tóbiás gyűjteményéből; 15 millió éves cápa fog; Semsey Andor; a múzeum által ajándékozott kvarckristály-csoport; ehető gombák; egy cincér, amelyet Fenichel Sámuel Új-Guinea-ban gyűjtött 1892-ben; egy, a jura időszakból származó magvaspáfrány faj, amelynek leveleit Magyarországon találták meg a legnagyobb mennyiségben; néhány darab II. Viktor Emánuel olasz király múzeumunknak adományozott díszítőgyűjteményéből; egy múmiakéz Vácról; egy kis diákcsemege; egy koponya nyílhegygel és végül egy kapafogú őselefántot ábrázoló bronzszobor. A tárgyakkal egy időben a 330 ezer leltári egységet tartalmazó szakkönyvtárunk egy-egy különleges, természetéről szóló darabja is bemutatásra került.

Negyedik csapás: ADD A KEZED (2002. márc. 21. - 2002. ápr. 15.)

A Tavaszi Fesztivál keretében egy rendhagyó kiállítással vártuk a látogatókat. A mottó: Európai kézfogások. Kézenfekvő volt, hogy beszéljünk a kézről, komolyan és játékosan. A kiállítás ennek megfelelően „két szintre épült”: a gyerekeknek szóló dolgok, a mesék, a kézzel kapcsolatos játékok gyermekszem magasságba kerültek. Meglepő, hogy egyetlen végtagunkról, a kézről mennyi minden eszünkbe juthat. A kéz a legfontosabb „szer-

számunk”, fogni tudunk vele, írunk, kommunikálunk. A kéz a siketnémák „hangja” és „füle” is, a vakok „szeme”. Kézzel tapintunk, ujjlenyomatunkról felismerhetők vagyunk. Már az ősemberek otthagyták kéznyomukat a barlang falán, a gyerekek boldogan ismételték meg ezt a rituálét a kiállítás falán. A mi jósdánkból senki sem tudta meg, hogy jövője tényleg kiolvasható-e a tenyeréből, mivel tudományosan nem tudtuk alátámasztani a jóvendőlést. Az árnyjáték is mindenkinek kedves játéka volt... Még számtalan érdekesség rejtőzött a szobányi térben.

Ötödik és hatodik csapás: Tavasszal kárpát-medencei nappali lepkék, ősszel ausztráliai rovarok a múzeum gyűjteményeiből

Márciusban a múzeum lepkegyűjteményéből, hazánk és a szomszédos országok nappali lepke faunáját mutattuk be. A kiállítás gerincét a „Kárpát-medence nappali lepkéi” című

*Kezek a múltból
Hands from the past*

határozókönyv képanyaga és a modellül szolgáló lepkék adták. Szeptemberben Ausztrália jellegzetes állat- és növényvilágát, a kontinens csodálatos tájait bemutató kiállítás nyílt. A 2000-ben Ausztráliában dolgozó rovarász-expedíció csaknem valamennyi rovarrend példányainak begyűjtésével gyarapította a múzeum gyűjteményét, a kiállításban azonban ennek csak a töredéke kerülhetett bemutatásra.

Hetedik csapás: „... és a fák tovább élnek” című kiállítás (2002. május 1. - június 3.)

Nyolcadik, kilencedik és tizedik csapás: természetfotó-kiállítások

Tizenegyedik csapás: A borostyán csodálatos világa, 2002. június. 12. - szeptember. 15.

A nyári „uborkaszegzon” fontos eseménye volt a kiállítás megnyitása. A varsói Föld Múzeumának közel harmincezeres borostyángyűjteményéből került ki az egyedülállóan szép anyag, amely

a világ sok pontján megfordult már, és nálunk is nagy érdeklődésre számíthatott. A borostyán talán az egyik legsokoldalúbb „kövünk”. Amióta ember az ember, ismeri és használta a borostyánt. A kiállítás szinte minden természetes megjelenésére és megmunkált formájára mutatott példát.

Tizenkettedik csapás (egy megkéssett évforduló): Ez elment vadászni, ez meglőtte, ez hazavitte... - Kittenberger Kálmán (1881-1958). (Léva, 2002. szeptember 11. - november. 22.)

A lévai Tekovske Muzeum felkérésére vándorkiállításal léptünk ki a határon túlra. Kittenberger Kálmán Léván született 1881-ben. Széchenyi Zsigmond mellett a legismertebb magyar Afrika utazó, gyűjtő és vadászíró. Soha nem volt a múzeum alkalmazásában, de az afrikai gyűjtőútjairól múzeumba érkező csomagok jelentősen gyarapították gyűjteményeinket. Nem tudni, Kittenberger mit szólna hozzá, hogy a kiállítás legnépszerűbb tárgya a vadász uja volt. Kittenberger 1904-es, első afrikai útja során súlyos balesetet szenvedett. Jobb kezének középső ujját egy hímoroszlán leharapta. Spiritusba tette és hazaküldte a Nemzeti Múzeumnak, bizonyítva, milyen komoly gyűjtő- és preparáló munkát végez: a köröm alatt még ma is jól látszik az állatpreparálás során használt arzén lerakódása.

Tizenharmadik csapás (és még egy évforduló): Tudomány és művészet — Tudós és életművész, egyszóval Tasnádi Kubacska András. Kamarakiállítás Tasnádi Kubacska András születésének 100 évfordulója alkalmából (2002. szeptember 24. — november 11.)

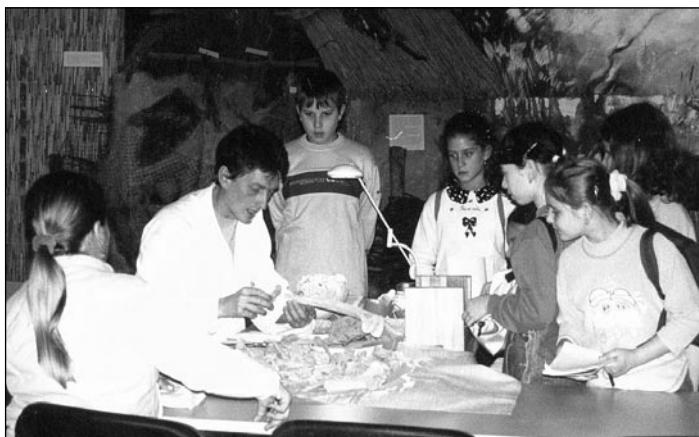
A Magyar Természettudományi Múzeum második alapítójának tekintett Tasnádi 1931-ben lépett be I. osztályú segédtitkárnak a múzeum Ásvány- és Őslénytárába. 1945-től 1949-ig pedig már mint főigazgató vezette a múzeumot. A kiállításban sokoldalú, dinamikus személyisége tükröződik. A részletes leírás helyett álljon itt néhány alcím a kiállításból: „I. Sokszínű, változatos egyéniség; kitűnő és dinamikus szervező; kiváló tudományos szaktekinély; lelkes ismeretterjesztő és újtó. Egyszóval: Tasnádi Kubacska András. II. Egy új tudományág hazai megteremtője, a természettudományos muzeológia iskolaépítő mestere; a fáradhatatlan múzeumépítő, tudományszervező és közéleti ember. Egyszóval: Tasnádi Kubacska András. III. Egyetemes szemléletű, közérthető, modern és művészi stílusú; újtó és úttörő szellemű közművelő, lelkes ismeretterjesztő, hagyományteremtő. Egyszóval: Tasnádi Kubacska András.”

Tizennegyedik csapás (az utolsó): Egyiptom a magasból (2002. november 21. - 2003. január 27.)

Csak zárójelben jegyeznénk meg, hogy Egyiptom tíz csapással megúsza, mondjuk utána össze is omlott a birodalom, de legalább nyugalom lett.

Az év feltartóztathatatlanul folytatódott, 2002. március 7-től: mindent vagy semmit A gyerekeknek

A múzeum alapítását ünneplő rendezvény-sorozatban a gyerekeknek is igyekeztünk rendhagyó, a múzeum történetét, a muzeológusi munkát minél átélhetőbben bemutató programokat kínálni. Mondanivalójuk a felújított múzeumtörténeti kiállítás gondolataihoz köthetők. Elsősorban a múzeum világhírű gyűjteményeit, emlékezetes kiállításait létrehozó munkafolyamatokat mutattuk be gyerekszoportoknak. Sőt, egyik-másik mesterfogást meg is lehetett nálunk tanulni. A programok között volt olyan, amit egyszeri alkalommal rendeztünk meg, és

volt több alkalommal futó, egyszerre több száz résztvevőt megmozgató családi játszóházunk. És volt egész évben folyamatosan új feladatok adó játékok is.

Látom, hallom, érzem – Kalandtúra az Óperencián túlra (repetitív, egész évre szólóan)

Ez a foglalkozás a 200 éves évfordulót ünneplő *Túl az Óperencián* című múzeumtörténeti kiállításnak, és annak is a távoli tájakra vezetett expedíciókat bemutató részének élményszerű feldolgozása. A kiállításnak ez a része a tárgyak mellett a területre jellemző színek, illatok, hangok és formák segítségével mutatja be az expedíciók helyszínét: a Balkánt és Közép-Ázsiát, Dél- és Délkelet Ázsiát, Ausztráliát és Új-Zélandot, Észak- és Dél-Amerikát, valamint Afrikát. A gyerekeket képzeletbeli utazásra hívtuk, melynek során valamennyi földrészt bejárhatták. Induláskor természetesen mindenki átvehette az útlevelet, amelybe minden földrészen pecsét került, ha a feladatokat teljesítette. Az állomások közötti tájékozódásban és a feladatok megoldásában egyaránt szerepet kapott a hallás, a szaglás, az ízeles, a tapintás és a látás. A feladatok nehézségi fokát az általános iskola alsó tagozatosainak tudás- és készségszintjéhez alakítottuk, de tekintettel arra, hogy ezt a foglalkozást elsősorban családi programnak szántuk, a szülők segítségére számítva, egy-két nehezebb kérdést is becsmpészünk.

Kakukktojás (hónapról hónapra)

Mint egy valamire való interaktív kiállítás, az új múzeumtörténeti kiállítás is forgatható,

nyitható, becsukható, szétszedhető és összerakható, nyomogatható, tapogatható, zenélő, csiripelő, villogó elemekben bővelkedik. Gyakran előfordul, hogy serdületlen korú látogatóink nyomógombtól nyomógombig szaladnak, és a felvillanó fények, megszólaló hangok jelentését már nincs is idejük észrevenni. Mivel ezt a jelenséget jó néhány éve ismerjük, igyekszünk a tudatosabb, alaposabb nézelődésre rávenni a gyerekeket. Természetesen mindezt játékos formában próbáljuk megoldani. Idén az év slágere a kakukktojás kereső játék volt. A bejárat mellett függő hirdetés szerint: „a Túl az Óperencián kiállítás megnyitóján felébresztettük 200 éves álmából az Anthrenus verbasci-t (pusztító múzeumbogarat). Azóta csínytevésekkel bosszant minket. Észrevettük, hogy időnként különféle tárgyakat csempész be a kiállításba. Valószínűleg nem sokat tud az egyes földrészek állat- és növény-

*Régészeti foglalkozás
Archeological lecture*

*Látom, hallom, érzem
I can see, I can hear,
I can feel*

világáról. Februárban például az Afrikáról szóló részben egy kengurut találtunk. Segítetek megkeresni, hogy ebben a hónapban mi volt a csínytevése!” A kiállításnak megfelelően havonta más, a kiállítás adott fejezetébe nem illő tárgyat kell felkutatni. Többnyire az expedíciókat feldolgozó részben érdemes keresgélni, ahol az egyes földrészekre nem jellemző fajok rejtőznek. A játék osztatlan sikert aratott az általános iskolás korú gyerekek körében. Válaszaik alapján kiderült, hogy többségük alaposan, gyakran több szempont szerint is végigbongészta a kiállítást, mire választ leírta.

Matató kutató – Kérdezz a csodabogaraktól a csodabogarakról (reméljük megismételhető)
Kiállításaink nem jöhetnek létre a nélkül a szakmai és tárgyi háttér nélkül, amit tudó-

mányos gyűjteményeink jelentenek. A gyűjteményeinkben őrzött közel tízmilliónyi tárgynak elenyésző hányada az, amit a nagyközönség elé tárunk. A gyűjteményekben folyó kutatások, a természettudományos muzeológia rejtelmek is csak kevesek, főként az egyes tudományterületek művelői által ismertek. Különleges alkalmakkor, például a nyílt napokon bárki betekinthez az Embertani Tár, a Növénytár, az Állattár, a Föld- és Óslénytár, valamint az Ásvány- és Kőzettár feltve őrzött termeibe. Megtekintheti európai, sőt világhírű tárgyainkat, elbeszélgethet a kutatókkal, a preparátorokkal. Október 28-án a kiállítási épületben lehetett szakértőinkkel találkozni programunkon. A hozzánk ellátogató gyerekek a kiállítások színpalái között láthatták a muzeológusok mindennapi munkáját, és persze laikusok számára nem mindennapi szemszögből pillanthatnak pollenszemekre, rovarszárnyakra, embercsontokra, ősmaradványokra, herbáriumi lapokra. Ezen a napon *Pálffy József* paleontológustól megtudhatták, hogy valójában milyen pénzem a nummulitesz? *Pálházy Valéria* preparátorunktól a herbáriumi lapok készítésének és a növénypréselésnek mesterfogásait sajátíthatták el. *Szél Győző* és *Benedek Balázs* rovarászok a bogarak és a lepkék életéről, valamint a rovarpreparálásról meséltek. *Medzihradszky Zsófia* pollenkutató a természet egészen apró csodái, a virágporszemek világába kalauzolt. *Bernert Zsolt* antropoló-

ógus némi unszólásra elárulta, hogy mennyi mindent mesélnek el a csontok az egykor élt emberekről.

A felnőtteknek

Bűvös természet – Egy élményekkel teli nap a Magyar Természettudományi Múzeumban (a második nehéz éjszaka, avagy mit meg nem engedünk magunknak II.)

A Kulturális Örökség Napjai országos programsorozat keretében a múzeum szeptember 21-én délelőtti gyerekprogrammal és rendkívüli nyitvatartással fogadta a látogatókat. 10-24 óráig megközelítőleg 1300 látogató kereste fel a mindössze 1400 m² alapterületű kiállítási épületünket. Ráadásul szombaton nyílt napot tartottak gyűjteményeink. 10 órakor kitarultak

félte őrzött gyűjteményeink ajtajai, és az érdeklődők megtekinthették azokat a szobákat, szekrényeket, fiókokat, ahol a váci múmiákat és honfoglalás kori koponyákat, a Kossuth Lajos által készített herbáriumi lapokat, az „ördög keze munkájának” nevezett Maldív – rossz nyelvek szerint „emberfenék” – diót, a legrégebbi állapotpreparátumokat (Koy Tóbiás lepkegyűjteményét a XVIII. századból), a II. Viktor Emánuel által adományozott díszítőköveket és a valaha hazánk területén élt dinoszauruszok és mamutok maradványait is tárolják.

19 órától vette kezdetét rendkívüli éjszakai programunk: megnyílt a „Kávéház a két petymeghez”, ahol eredeti afrikai kávéval, ételekkel, csemegékkel kedveskedtünk vendégeinknek. A gasztronómiai élvezetek mellett a szellemnek kínáltak táplálékot a természetismereti magazinok az asztalokon, valamint a szemet gyönyörködtető afrikai flórát bemutató non-stop diavetítés. Az emeleten Széchenyi Zsigmond 1959-1960-as afrikai útjáról készült felvételeket tekinthették meg a régi filmeket kedvelők.

A múzeum e jeles nap alkalmából ideiglenes utazási irodát létesített „Time Track Travel” néven. Programunkkal alaposan fellendítettük az idegenforgalmat. Óránként induló „last minute” útjainkra több mint 500 jegy kelt el. A három utazáson (Időutazás, Bűvös erdő és Történelmi szellemidézés) szerepjáték segítségével a különféle kiállítások élményekben gazdag megismerésére nyílt lehetőség. Az egyes helyszínek szereplői a múzeum kutatói közül kerültek ki, akik a játék mellett a természettudományok érdekességeivel is szolgáltak. A múzeumi kollégák bravúros színészi teljesítménye a szervezőket is alaposan meglepte. Látogatóinktól nem egy felajánlás érkezett alkalmi társulatunk szerződésére.

Az időutazó úrlényekké változott látogatók a földi élet történetével ismerkedhettek meg. A mitikus időben maga Noé várta bárkájában őket és a Föld benépesüléséről beszélgettek egy kis bor mellett. A történelem előtti időben tanúi lehettek egy neandervölgyi asszony és egy mai ember (*Homo sapiens sapiens*) találkozásának. A történelmi idők honfoglalás kori piacán nem volt hiány az árusok portékáiban. Kuruzslónk által felajánlott koponyélékre azonban nem akadt vállalkozó kedvű utas.

A történelmi szellemidézés résztvevői megtudhatták, hogyan gyarapodtak gyűjteményeink a XIX. század folyamán. Egy médium segítségével megidézték a múzeum alapítójának (Festetics Julianna grófnő) és híres gyűjteményi igazgatójának (Krenner József) szellemét. Ezt követően egy trópusi expedícióra indulva maguk is megtapasztalhatták, milyen fáradtságos és veszélyes munkával járnak a gyűjtőutak. Természetesen érzékszerveiket is igénybe vették a feladatok megoldásához. Tapintásuk és rajzkészségük segítségével egy különös állatot (földimalac) kellett felismerni, ami azonban alapos fejtörést okozott a játékosoknak.

A Bűvös erdőbe, a mesék birodalmába kalauzolta el egy pajkos tündér a vállalkozó szel-

lemű hősöket, akik tarisznyájukban hamuban sült pogácsát és kópénciket vihettek az útra. Először a múzeum sarkányának furfangos segédjétől szerezheték meg a bölcsességet, egy kertészkedő apácától az örök élet, végül a kis tündér keresztanyjától a gazdagság titkát. Feladatokkal, kóstolókkal tarkított útjuk igazi próbatétel volt.

Az est 22 órakor nem ért véget. A még éber vendégek az udvaron kutatónk vezetésével személyesen találkozhattak az éjszakai rovarvilág néhány képviselőjével. Egy gyűjtőlepedő mellett szakszerű fénycsapdázás és lepkegyűjtés aktív részesei lehettek.

A kávéházban ezzel egy időben szólaltak meg az afrikai dobok. A dinamikus táncbemutatóval fűszerezett zene még a kevésbé táncos lábúakat is a ritmus követésére ösztönözte. Éjjélig tartó mulatsággal zárult ez a rendkívüli nap.

Vajon mitől volt olyan különleges ez a nap? Hiszen a látogatók és a szervezők is jókedvűen és élményekkel gazdagodva távoztak. Ott és akkor a recept nem is volt olyan bonyolult: végy egy pár tudós muzeológust, bírd rá őket egy kis bolondozásra, adj hozzá egy csipet tudományt, fűszerezd humorral és spékeld meg egy jó adag közönséggel... a többi már megy magától. Nekünk bevált!

Szakértői és adományozási nap (most mutasd meg)

Nemzeti gyűjteményeink első példányai 200 évvel ezelőtt adományozás révén kerültek a közgyűjteményekbe. A Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményeinek gyarapodásához, azóta is folyamatosan hozzájárultak a nagylelkű adományozók felajánlásai. Nekik köszönhetően látható ma kiállításunkban Jókai Mór óriáskagylója, Xántus János jávai orrszarvúja, Kossuth Lajos herbáriuma. Erre a kétszáz éves hagyományra kívántuk felhívni a figyelmet, amikor meghirdettük október 26-ra *Most mutasd meg! ... ha kíváncsi vagy rá, mi az* címmel szakértői és adományozási napunkat. Szakértőink váltalták a múzeum gyűjtőkörébe tartozó tárgyak (kőzetek, ásványok, ősmaradványok, növények, állatok, könyvek, folyóiratok, tudománytörténeti dokumentumok) meghatározását, és természetesen örömmel fogadták az adományokat. Minden szempontból sikeresnek mondhatjuk akciónkat. A nap mérlege: egy 40 darabot számláló trófeagyűjtemény, 11 db állatbőr, 4 db kézirat levél, 17 db vulkáni kőzetdarab, 3 db ásvány, „1 db óskvarc anyag, 10 db gyémántszemcse, 1 db vasmeteorit” és több tucat azonosított tárgy, amit tulajdonosa immár nevének nevezhet.

Tudósfórum („halandó kézzel véli munkálkodni...”)

2002. november 4-én, a Magyar Tudomány Napján egy természettudományi múzeumnak kötelező jelleggel tudományhoz fűződő programmal kell előrukkolnia. 200 évesek lévén,

nem adhattuk alább egy országos közönséget érintő programnál. Régi vágyunk volt, hogy a mai magyar tudományos élet nagyjait vendégül láthassuk a múzeumban. Felkerestük hát Elek Lászlót, a Magyar Rádió szerkesztő-műsövezetőjét, aki készséggel állt rendelkezésünkre a Tudósfórum című vitaműsorának megszervezésében. A Kossuth Rádió előadótermünkben közvetítette a *Tudósfórum* című élő műsorát, a Boglár Lajos kultúrantropológus, Csányi Vilmos etológus és Vida Gábor genetikus közreműködésével zajló vitát. A téma a természet és a kultúra viszonya napjainkban. Az 50 perces műsor a globális környezeti ártalmakat véve kiindulópontnak, górcső alá vette az emberi tevékenység szerepét a természeti környezet változásaiban, átalakulásában.

Az mindsemmi Kávéház a Két Eltévett Gregarinához (a múzeumról vagy jót, vagy semmit)

2002. november 26-án rendkívüli nyugdíjas találkozó helyszíne volt a múzeum kiállítási épülete. A 200. születésnap tiszteletére a Közművelődési Főosztály egy anekdotákkal tarkított kávéházi beszélgetésre invitálta a múzeum egykori munkatársait, akik az elmúlt több mint félszázad eseményektől színes éveire emlékeztek közösen a maiakkal. Az ifjabb generáció élvezettel hallgatta *dr. Kecskeméti Tibor, dr. Muray Éva, dr. Móczár László, dr. Dely Olivér* eseteit, amelyek közül ízelítőül íme két történet.

Móczár László: 1937-ben a doktorátusom után bekerültem a múzeumba. Pongrácz főgazgató úr azt mondta, hogy próbaszolgálatos tisztviselő-jelöltnek veszel. Szép „nagy” cím, fizetés semmi. Viszont volt 50 pengőnk, amit egy ösztöndíjből kaptunk. Az elég volt arra, hogy fenntartsuk magunkat. Akkor még kollégiumban laktunk, és 5 pengőért kaptuk a szállást és azt a bizonyos reggeli kávé. Ezzel boldogan jártunk be. A próbaszolgálati tisztviselőség tartott egy évig, utána önkéntes munkaerők lettünk. Igen ám, csak 4 év múlva, 1940-ben már eszünkbe jutott, (Fábián Gyulának, Kaszab Zolinak és nekem, mint első Dudits tanítványoknak), hogy mikor fognak benünket kinevezni? Elmentünk Éhik Gyulához, aki akkor az Állattár vezetője volt. A szája csücskében mindig ott volt a pipa, úgy félig zárt szájjal beszélt azzal, aki hozzá felemelkedett, illetve próbált felemelkedni. Mi alázatosan, szépen odaálltunk és megkérdeztük: „Osztályvezető úr! Legyen kedves mondja meg, hogy körülbelül mire számíthatunk. Most már négy éve itt vagyunk, bebizonyítottuk, hogy tényleg konyítunk valami keveset az állattári teendőkhöz, hát mégis mi lesz velünk?” Nagyon elcsodálkozott, azután azt mondta: „Hát tudják, öcsém, először meg kell halni valakinek és akkor lesz majd állás. Várjanak még egy kicsit!”

Kecskeméti Tibor: 1954. július 1-jével kerültem a múzeumhoz. Az Óslánytár a Nemzeti Múzeum épületében volt, így nem ismertem teljes mértékben a Baross utcában lévő sze-

mélyeket. Többek között nem tudtam, hogy dolgozik ott egy Kötél Antal nevű ember. És azt sem tudtam, hogy van egy Bíró Antal nevű személyzetis is. Volt viszont egy Juhász Lajos nevezetű gondnok, akit bizonyára sokan ismernek, nagyon jópofo ember volt, mindig jó vicceket mondott. Abban az időben létezett a békekölcsön, és azt mindenkinek jegyezni kellett. Amikor elkezdtem dolgozni, az első héten, ülök az Őslénytárban, egyszer csak megérkezik Juhász Lajos. Állandóan pöfögött, meg mindenféle érdekes dolgot csinált. Rögtön azt mondja: „Komám, itt az ív, neked ennyi van kijelölve. Ennyit kell jegyezned. De gondold meg jól, ne vitatkozz rajta, mert ha nem jegyzed, akkor előbb jön a Bíró és utána a Kötél!” Úgy meglepődtem, hogy pillanatok alatt aláírtam mindent!

Egy nehéz év utolsó napjai

Hát ennyi volt. Persze nem soroltunk fel minden egyes eseményt, azt a sok-sok rendezvényt, azt a sok-sok apróságot, azt a sok-sok kiadványt, színes szóróanyagot, amellyel magunkat ünnepeztük. De így is elmondhatjuk (persze Vörösmartyval): „Ez jó mulatság, férfimunka volt.”

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

The Chronicle of a Hard Year Or the Natural History Museum is (Also) 200 Years Old Also

2002 was a significant year in the life of the Natural History Museum, since like the Hungarian National Museum, this institution also celebrated the 200th

anniversary of its foundation. Twelve outstanding events took place during this festive year, the first being an exhibition opened in February. The exposition „Beyond the Seven Seas – Roaming through the History of the 200-Year-Old Museum” gives an outline of the evolution and achievements of the institution: especially the birth of its collections. A unique mini-exhibition series started this year, introducing one significant object each month. The fang of a 15 million-year-old shark, the capricorn beetle from New-Guinea or the hand of a mummy from Vác were all displayed representing the vast collections of the museum. In March two interesting exhibitions were opened, one presenting the human hand, the other butterflies from the Carpathian Basin. Expositions in May, June and September dealt with nature photographs, trees and amber. Besides the exhibitions several programs were held both for children and adults, of which one of the most successful was the Cultural Heritage Days.

A Holló László Galéria

Pirint Andrea

Putnok város a gömői térség magyarországi központja. Azon térségé, melynek tervszerű és intenzív néprajzi kutatása az 1970-es évektől folyik. E kutatómunka vezető személyisége *Ujváry Zoltán* professzor, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének tanszékvezetője, Gömör szülőtte. Törekvései nyomán olyan intézmények jöttek létre Putnokon, melyek nem csupán a múlt megismerésének műhelyei, hanem a térség kulturális jelenét és jövőjét meghatározó, alakító, a hagyományok ápolása mellett az új impulzusoknak is teret engedő létesítmények.

A Holló László Galéria 1994 szeptemberében nyílt meg az ún. Seres-házban. Az épületről néhai tulajdonosa, dr. Lendvály Benóné Seres Sarolta még életében úgy rendelkezett, hogy halála után múzeumi célokot szolgáljon. E nagylelkű ajándékozást egy másik követte: Ujváry Zoltán az új múzeumi intézmény számára akkor közel hárommillió forintot érő képzőművészeti gyűjteményét ajánlotta fel. Feledy Gyula, Reich Károly, Medgyessy Ferenc, Tóth Sándor, Kiss Nagy András, Zádor István művei mellett Szilágyi Imre grafikasorozata került ekkor a galéria tulajdonába, de a kollekciónak a Munkácsy-díjas festőművész, Holló László festményei és grafikái képezik. E nagy értékű adománnyal a Seres-ház gyűjteményi arculata is kialakult, képzőművészeti kiállítóhellyé válhatott. A galéria a gömői kapcsolatai révén a városban gyakran vendéges-

kedő Holló László festőművész nevét vette fel.

Az első kiállítás a gyűjteményt megalapozó képzőművészeti kollekciónak anyagából nyílt. Holló László művei az épület első helyiségében, állandó tárlaton láthatóak azóta is, míg a további két terem egymást gyorsan váltó időszakos kiállításoknak biztosít helyet.

A nyolc év kiállításainak jegyzéke egészséges sokarcúságot mutat, mind a tárlatok jellege, mind a kiállító művészek stílusbeli iga-

zodása szempontjából. Az alapítás óta ötven kiállítás nyílt mintegy nyolcvan alkotóval. Festőművészek, grafikusok, fotográfusok, kézművesek mutatkoztak be a putnoki közönség előtt. Neves művészek s még névtelen, ígéretes tehetségek állítottak ki. Az alkotók között találunk helybelieket és az ország különböző részeiből, ill. külföldről érkezett művészeket egyaránt. A galéria tevékenysége révén tovább mélyülnek a térség szlovák, román, francia kapcsolatai. Több alkalommal nyílt kiállítás a hatá-

A galéria épülete

The building of the gallery

*Részlet a Holló Lászlónak emléket állító tárlatból
Detail of the exhibition commemorating László Holló
Fotók – Photos: Kulcsár Géza*

rainkon túlról érkezett tehetségek (Zsámbok Tamás, Vinczeff László, francia fotográfusok) alkotásaiból. Szinte szenzációnak számított a város életében a normandiai festőművészek kiállítása.

Immár hagyományörző rendezvénye a galériának az ún. „karácsonyi ajándékosár” című kiállítás. Az idén hatodik alkalommal nyíló ünnepi tárlat nagyvárosi viszonylatban mérve is jelentős számú látogatót vonz. Karácsony közeledtével képzőművészek és kézművesek (papírméretők, virágkötők, gyertyaöntők, porcelánfestők, tűzzománc készítő stb.) munkái töltik meg zsúfolásig a helyiségeket.

A galéria elsősorban kiállítási intézmény, de falai között rendszeresen sor kerül egyéb kulturális rendezvényekre is. Fennállása óta volt már itt szavalóverseny, közönségtalálkozó, könyvbemutató, s minden év őszén e helyen kerül átadásra a dr. Ujváry Zoltán által alapított Pro Gömör-díj, melyet évente egy magyar és egy határon túli személyiség vehet át a gömöri térség érdekében kifejtett munkája elismeréseképpen.

Alkotók és alkotások címmel jelenik meg a galéria kiadványsorozata. Az intézmény nyitórendezvényére jelent meg az első könyvecske, a gazdagon illusztrált kiállításvezető. Idén már a kilencedik kötet látott napvilágot.

A Holló László Galéria gyűjteménye lassan, de folyamatosan gyarapszik a kiállító művé-

szek egy-egy felajánlott alkotásával. 1999-ben Ujváry professzor jóvoltából újabb nagy értékű adománnyal lett gazdagabb az ötödik évfordulóját ünneplő intézmény. Negyven képzőművészeti alkotás, erdélyi, kárpátaljai, jugoszláviai és természetesen magyar művészek kitűnő művei épültek be a gyűjteménybe, melyből immár igazán sokszínű, jelenünk művészeti fejleményeit igényesen bemutató önálló kiállítást lehetne rendezni.

Az elmúlt hónapokban az épület jelentős felújítására és részleges átalakítására került sor. A két időszaki kiállítótermet elválasztó, csak ajtóval megnyitott fal elbontásával egy átlátható, folyamatos kiállítási tér jött létre, amely eleget tesz a célszerű kiállításrendezés követelményeinek.

A galériában sorra kerülő rendezvények fényképeken és videoszalagon örökítődnék meg az utókor számára. E felvételek híven adják vissza egy-egy kiállítás megnyitójának hangulatát, a kiállított tárgyak szépségét, értékét, a vendégek őszinte érdeklődését.

A Holló László Galéria szint és színvonalat visz a térség életébe; rendezvényeivel alkalmat teremt a kultúra iránt érdeklődők számára a baráti összejövetelekre, véleménycserékre. Köszönet érte a galéria alapítójának, fenntartójának és – nem utolsósorban – hálás köszönet a galéria lelkes dolgozóinak.

The László Holló Gallery

Ethnographical research in Putnok dates back to the 1970s. The work can mainly be connected to the leader of the Ethnographical Institute of the Lajos Kossuth University of Arts and Sciences, Professor Zoltán Ujváry. Thanks to his activities institutions were born in this town, which proved to be the workshops of establishing the cultural past and future of the region. The László Holló Gallery was opened in 1994 and supported by Professor Ujváry, who donated

*A galéria alapításának 5. évfordulójára alkalmából rendezett tárlat megnyitó ünnepsége
The opening ceremony of the exhibition celebrating the 5th anniversary of the gallery's foundation
Fotó – Photo: Molnár Mihály*

his art collection worth about 3 million forints at that time. Works by Gyula Feledy, Károly Reich, Ferenc Medgyessy, István Zádor can be found in the collection, but most of the graphics and paintings were made by László Holló. This is one of the reasons why the gallery bears his name. The first exhibition opened in the gallery presented his works and has been the only permanent exposition since then. During the past eight years numerous temporary art exhibitions presenting both Hungarian and foreign artists could be visited, but quite regularly workshops of painters and craftsmen have been open to the public as well in the László Holló Gallery.

Nemzetközi kapcsolatok

Az olaszországi magyar kulturális évad kiállításai

Gárdos Bernadett

Rómában az a mondás járja, hogy ha valaki bal kézzel a jobb válla fölött hátrafelé beledob egy pénzermét a Trevi kútba, visszatér az Örök Városba. A mondás bizonyítékát keresendő, turisták százai zárandokolnak el naponta a kúthoz, hogy a legkülönbözőbb nemzetek kisebb-nagyobb címletű pénzerméit dobálják bele a valószínűtlenül kék vízbe.

Azon már kevesebben gondolkodnak el, hogy a szökőkút vizét forgató gépezetnek egy külön épületet emeltek, és hogy ez a vakító fehérségű épület helyet ad a Nemzeti Grafikai Intézetnek is. 2002 június egyik forró napján ebben az épületben, a Nemzeti Grafikai Intézet Dantéről elnevezett dísztermében, az olasz és magyar közársasági elnök jelenlétében nyílt meg az *Ungheria in primo piano – Magyarország előtérben* elnevezésű kulturális évad.

Fél éven keresztül, júniustól decemberig szerte Olaszországban majdnem 500 program várta az érdeklődő közönséget. Zenekarok, szólisták, kamarazenekarok, népzenei együttesek adtak koncerteket, színházi- és filmfesztiválok vendégei voltunk, rendeztünk népművészeti vásárt és táncházat, ahol négyezer római ropta a Muzsikás együttes zenéjére a magyar néptáncot. Az évad kiemelkedő eseményei közé tartoztak a különböző kiállítások is, amelyek korszakokban, műfajokban és anyagokban rendkívül változatosan mutatták be a magyar múzeumok gyűjteményeit, és adtak ízelítőt kortárs képzőművészek munkáiból is. Porcelán, textil és rizspapír, kódex és CD-Rom, grafikák és festmények, dagerrotípiák, fotók és a legmodernebb anyagokból és technikával készült kortárs installációk szerepeltek ezeken a tárlatokon Triesztől Nápolyig.

A programokkal, így a kiállításokkal kapcsolatban is az évadot szervező Hungarofest Kht-nak kettős célja volt. Egyrészt segíteni szeretne volna az egyes intézmények és művészek már meglévő kapcsolatainak keresztül megvalósuló programokat, másrészt a kapcsolatokkal nem rendelkező művészeknek fogadó felet igyekezett találni. Egy ilyen programsorozat mindig a két szervező fél alkufolyamatában alakul ki: egyes kiállításokat a magyar fél szeretett volna

mindenképpen „eladni” Olaszországban, mások kifejezetten az olaszok kérésére jöttek létre.

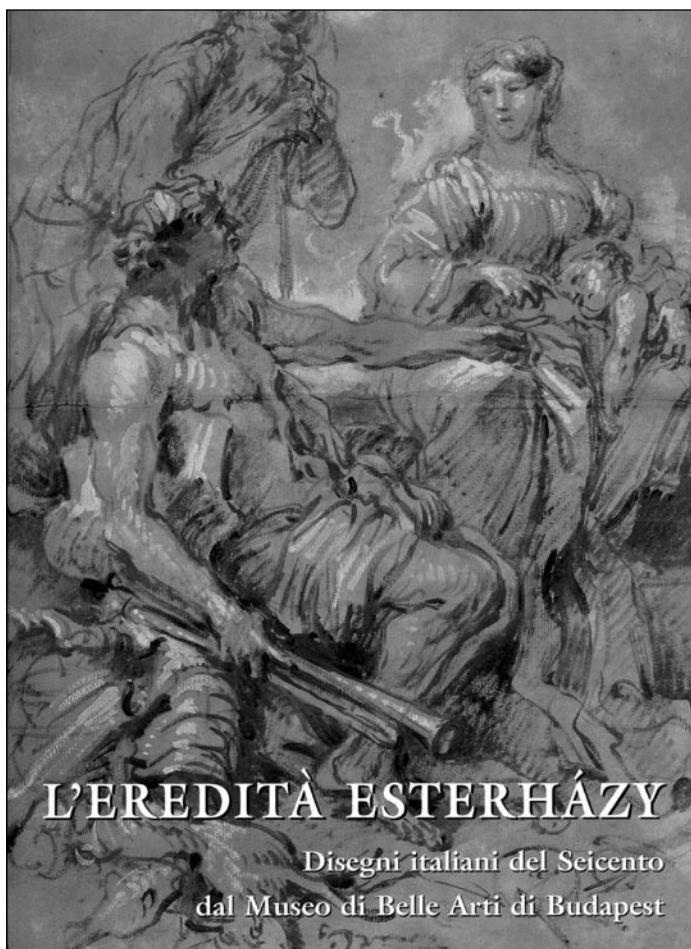
Azon a bizonyos forró júniusi napon nemcsak a magyar évad, hanem az *Esterházy-örökség – XVII. századi olasz rajzok* című kiállításának megnyitója is volt, amelyet a Szépművészeti Múzeum Grafikai Osztályának vezetője, Czére Andrea művészettörténész rendezett. A Szépművészeti Múzeum a közel 8 000 darabos grafikai gyűjteményéből válo-

res falai között mutatta be a *Herendi Porcelán-manufaktúra* lehetőleg készleteit, figuráit, dísztárgyait. A válogatásba muzeális értékű vázák, étkezéslecek éppúgy bekerültek, mint a mai, üzletben megvásárolható mives darabok. A kiállítás megnyitója Mádl Ferenc köztársasági elnök hivatalos programjának része volt, őszinte öröme a régi hagyományokra visszatekintő olasz–magyar kapcsolatoknak: egy olasz kórus énekelte a magyar himnuszt magyarul és olaszul is.

Bár a nyár kulturális szempontból (is) uborkaszegzonnak számít, a két megnyitó kiállításon kívül lehetett látogatni fotókiállítást: *Robert Capa* vándorkiállítását Cagliariában és a Mai Manó Ház *Magyar Tekintet* című kiállítását San Daniella del Friuliban; és lehetett a perugiai Rocca Paulina falai között elmélkedni a lét kicsit filozofikusabb kérdésein, Assisi Szent Ferencen, életen, halálán, a szél zúgásán és a tenger morajlásán, amelyeket *Pasqualetti Zsófia* installációi idéztek meg.

Az évad szeptemberi újraindulásakor a *Budapest köszönti Rómát* programsorozat igazi „összművészeti” fesztivál volt, színházzal, filmekkel, kézműves bemutatókkal, szabadtéri koncertekkel, borkóstolóval. Egyik legkiemelkedőbb eseménye a Complesso Vittoriano-ban rendezett *Farkas István emlékkiállítás*, amelyet talán az évad egyik legnagyobb sikerének könyvelt el a magyar és az olasz sajtó, valamint a közönség is.

A Complesso Vittoriano Róma szívében, a Piazza Venezia és a Forum Romanum mellett található hatalmas, vakítóan fehér épület. A rómaiak írógépnak csúfolják, és azt mondják, ennek a tetőteraszáról a legszebb a panoráma a városra, mert ez az egyetlen pont, ahonnan nem látszik. Talán az egyik legforgalmasabb időszaki kiállítóhelye Rómának, ahol előttünk Cézanne-nak rendeztek kiállítást. A kiállítás anyagát a két kurátor, S. Nagy Katalin és Zsigmond Attila, valamint a művész Rómában élő fia, Farkas Károly állították össze. Magyarországon az állami gyűjtemények közül a Kecskeméti Képtárnak van a leggazdagabb anyaga, de kölcsönzött a Magyar Nemzeti Galéria, a Kiscelli Múzeum, a Zsidó Múzeum, és más állami és magángyűjtők, utóbbiak a világ minden tájáról: New Yorktól Firenzén át

Kiállítási katalógus címlapja
Title-page of exhibition catalogue

gatta ki azokat az olasz rajzokat, amelyek között számos előkészítő rajz szerepel Róma és más olasz városok palotáiban, templomaiban, gyűjteményeiben található freskóhoz, olajképekhez. Az anyag többek között a Carracci fivérek, Domenichinio, Guido Reni, Giovanni Benedetto Castiglione művein keresztül szinte teljesen bemutatja az olasz barokk rajzművészet történetét.

A nápolyi Castel Nuovo ablakaiból a Kék Öblöt, és hatalmas fehér sziklákat lehet látni. A mázsás kőtömbökből épített erőd 3-4 méte-

Dunaharasztiig. Bár fájdalmasan rövid ideig lehetett nyitva, ez a tárlat az évad leglátogatottabb kiállítása volt.

Majdnem egy héten át ünnepelte Firenze a magyar kultúrát szeptember-október fordulóján. Leghíresebb helyszíneit kínálta, hogy a magyar művészet megmutathassa magát ebben a művészetekkel nem kevésbé ellátott városban. Szeptember 25-én a Palazzo Vecchio Sala Cinquecentójában adott koncertet Vashegyi György és az Orfeo Kamarazenekar, október 6-án pedig a budapesti Operaház mutatta be Bartók Kékszakkálójának koncertváltozatát a firenzei Operában.

Három hónapig azonban folyamatosan jelen van a magyar képzőművészet a Mediceiek Pitti Palotájában: október elejétől január elejéig látogathatja a közönség a Magyar Nemzeti Galéria Színek és fények nyomában – magyar festők 1832-1914 című kiállítását. A kiállítás kurátora, Szinyei Merse Anna koncepciója szerint a nyolc évtizedet felölelő korszak alkotóit a különleges színérzékenység és egyfajta új természetszemlélet köti össze. A két terem-

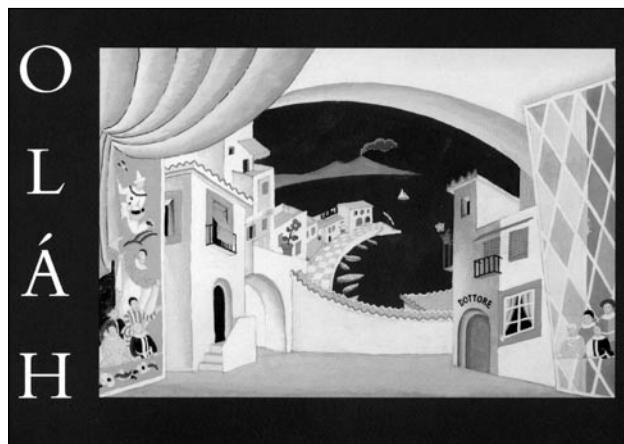
ben – amely egyébként régen a Medici nagyhercegek bálterme volt – elhelyezett 70 műalkotás Kozina Sándortól Markón, Barabáson, Munkácsy Mihályon, Szinyei Merse Pálon át Márffy Ödönig és Berény Róbertig vezet végig a nézőt a magyar festészet történetének eme szűk évszázados korszakán.

Az utolsó bő két hónap helyszíneiben és műfajokban változatosnak mutatkozott. Triestben kortárs képzőművészek installációival találkozott az, aki a Miramare Park fái között sétált. Koronczy Endre, Szabics Ágnes, Gerhes Gábor és Imre Mariann kifejezetten arra a helyszínre álmodták meg alkotásaikat. A római Nemzeti Könyvtárban október közepén az Országos Széchényi Könyvtár rendezett könyvtáros-találkozót, ahol a szakmai tapasztalatcserén kívül kiállítást rendeztek az elmúlt tíz év Magyarországon megjelent, olasz vonatkozású könyvkiadásából. A sikert jól példázza, hogy a könyvek egy részét ott tartották, hogy más fórumokon is be lehessen mutatni. Az OSZK „rég” könyvei sem hiányoztak az évad kínálatából: november közepén nyílt és február végéig látható Modenában, a Biblioteca Estense-ben az a kiállítás, amely Mátyás Corvináit mutatja be, úgy, ahogy eddig együtt sosem lehetett látni. A Széchényi Könyvtár kódexein kívül ott vannak az Egyetemi, illetve az Akadémiai Könyvtárban őrzött ritkaságok is, de Európa több városa kölcsönzött ehhez a kiállításhoz: Firenze, München, Bécs, Brüsszel. A Vatikánban őrzött 13 Corvina közül jónéhány került a modenai látogatók elé.

Milánó három kiállításnak adott otthont az év utolsó két hónapjában, november közepétől december közepéig. A szerte Olaszországban, de különösen Milánóban népszerű Márai Sándor emlékére rendezett kiállítást a Petőfi Irodalmi Múzeum a Palazzo Reale-ban.

A kiállítás Márai személyes tárgyaiból, fotóiból, kézírataiból ad válogatást. A megnyitón kiadványaival is jelen volt az író legnagyobb olasz kiadója, a milánói székhelyű Adelphi is, a termekben tucatnyi égő gyertya idézte Márai egyik legnépszerűbb és legolvasottabb regényét, *A gyertyák csonkig égnek* címűt.

A Palazzo Bagatti Valsecchit két külön „lovag” építtette a XVIII. században. Első emelete ma múzeum, földszintjén időszaki kiállít-

Kiállítási katalógus címlapja
Title-page of exhibition catalogue

tásokat rendeznek. Boltíves termeihez igen jól illettek azok az *útkárpitok*, amelyeket tíz festőművész és tíz textilművész alkotott a legkülönbözőbb technikákkal. A műfaj valaha igen népszerű volt az európai művészetben, ezek a kárpitok arra szolgáltak, hogy a sokat költöző nagyurak különböző kastélyaikban otthonosan érezzék magukat, de egyházi, liturgikus szerepben ugyanúgy alkalmazták. Ez a húsz művész ma saját értelmezésében, a maga megközelítési módján fogalmazta meg és mutatta be, hogy a XXI. század elején mit jelent az útkárpit. Szintén ennek a palotának a falai között rendezte meg a Magyar Nemzeti Múzeum az itthon már nagy sikert aratott *Fénnyel írt történelem* című kiállítását. A Történeti Fényképtár milliós nagyságrendű, gazdag gyűjteményéből válogatott képek hol hivatalosan, hol személyesen, de mindig egy-egy pillanatra megállítva az időt mutatják be az elmúlt másfél évszázad történetét. A képeken keresztül nemcsak a magyar történelem egyes pillanatait ismerhetjük meg, hanem a fotográfia történetét is. Ennek tárgyasult formájaként egy igazi műtermet is kialakítottak a kiállítás rendezői, Cs. Lengyel Beatrix, Baji Etelka és Hámosi László.

A Római Magyar Akadémia szervezésében, de az évadhoz kapcsolódva december elején nyílt meg két kiállítás az Akadémia galériájában, illetve első emeleti kiállítóhelyén: az egyik *Oláh Gusztáv* különböző operákhoz készített díszlet- és jelmezterveit mutatja be, a másik pedig *Olasz táj magyar szemmel* címmel magyar művészek Itália tájait bemutató munkáiból ad válogatást.

Mintegy harminc kilométerre Rómától, kicsit a zalai tájakra emlékeztető dombok között áll

egy sziklás hegy, ennek a tetején egy igazi mesebeli városka, Ceri. Összesen egy főtérből, néhány házból, egy XIV. századi templomból és egy palotából áll. Százharminc lakosára jut rengeteg macska, három étterem, és egy tipikus olasz kávézó, melynek teraszán – az időjárástól függően – szokott a pap és a polgármester, no meg a kávézó tulajdonosa üldögélni. A hegyre felkapaszkodni meglehetősen nyaktörő mutatvány, és hogy az egyetlen szűk

szerpentinén ne járjanak úgy az autók, mint a kiskecskék a hídon, egy-egy jelzőlámpa vigyázza a közlekedőket. A város palotájának termeiben december közepétől január elejéig Dobrányi Ildikó és Jóry Judit rendezett kiállítást magyar kárpitművészek munkáiból. A válogatás két legérdekesebb darabja a *Kárpit határok nélkül* és a milleniumi kárpit, a *Szent István és műve* című, amely 2000 karácsonyára készült el, 34 magyar kárpitművész közös munkájaként.

Az évad programjainak sikere nemcsak abban mérhető, hogy az egyes eseményeken hányan vettek részt, a

kiállításoknak hány látogatója volt, hanem abban is, hogy a kialakult szakmai kapcsolatokat maradandónak bizonyulnak-e. Meghívják-e a művészt, zenekart máskor is koncertezni, visszahív-e másik intézmény is kiállítást, esetleg az olasz fogadó fél lehet-e vendége egy magyar intézménynek a későbbiekben? Erre a kérdésre később tudunk csak válaszolni, esetleg a magyarországi olasz évad alkalmával. Mindenesetre aki Rómában jár, dobjon be egy pénzérmét bal kézzel a jobb vállá fölé a Trevi kútba. Talán így nemcsak ő, hanem a magyar kultúra is visszatér Itáliába.

Exhibitions of the Hungarian Cultural Season in Italy

In June 2002 the Hungarian cultural season in Italy began bearing the title *Hungary in the Foreground*. Between June and December more than 500 programs were organised from concerts to theatrical performances, from film festivals to folk art shows. Among these events several exhibitions were also opened presenting the past of Hungarian culture as well as the history of the country. The first exposition opened in June 2002 gave a selection of the graphic collection of the Museum of Fine Arts, displaying works by Italian artists, drawing the outline of Italian Baroque graphic art. The travelling exhibition on the oeuvre of photographer Robert Capa was hosted in Cagliari, in Florence an exhibition by the Hungarian National Gallery could be seen presenting the works of outstanding 19th century Hungarian painters. In Rome unique books and codices were displayed from the collections of the National Széchényi Library, the University Library and the Library of the Hungarian Academy of Sciences. In Milan the life and activities of writer Sándor Márai was presented by the Petőfi Literary Museum. The above mentioned events undoubtedly helped acquaint Italian museum goers with the different fields and segments of Hungarian culture.

Múzeum és változás

Nemzetközi konferencia Prágában

Balázs György

2002. október 16–18. között rendezte meg az ICOM Cseh Nemzeti Bizottsága konferenciáját nemzetközi előadók részvételével. Kutatás a változásokról a változatos múzeumi tevékenységek közül Európában az utóbbi 20 év alatt témakörben.

2002 augusztusában a Csehországot előntő áradat próbára tette a katasztrófahelyzetekre való felkészültségüket, a szükséghelyzetben való azonnali cselekvőképességüket. A változások elárastották őket, és meghatározzák munkájukat a továbbiakban is, hogy mennyire, ma még nem tudni. Bár a konferencia kijelölt helyszínét, a Prágai Városi Könyvtár megújított és jól felszerelt előadótermeit az árvíz előntötte, egyhónapos késést okozva a szervezésben, a konferenciát új helyszínen, változatlan időpontban megrendezték.

A konferenciát Michal Lukeš, a prágai Nemzeti Múzeum igazgatója köszöntötte, őt a fő szervezők képviselőinek (Pavel Ciprian, Múzeumok és Galériák Egyesülete első elnökhelyettese, Pavel Jirásek, a Cseh Kulturális Minisztérium kulturális tárgyi örökség preventív osztályának igazgatója, Katerina Tlachová, az ICOM Cseh Nemzeti Bizottságának elnöke, Marta Smolíková, az Open Society prágai alapítványa művészeti és kulturális program vezetője) megnyitó beszédei követték. A konferencia tematikus szekciókra bontva, de egy helyen, plenárisan folyt. Az előre meghirdetett szekciók előtt egy rendkívüli szekció a *Múzeumok és galériák a Cseh Köztársaságban a 2002. évi augusztusi katasztrófális árvíz után* címmel a kulturális örökség érintett intézményeiről szólt, a körülményeiről és a kilátásairól. A konferencia során sajnos módunk volt naprakész adatokat hallani a pusztításról, a problémák megoldásáról, és megrázó fotókiállításon láthattuk a szomorú helyszíni felvételeket, a vízben úszó dokumentumokat, könyveket, a földszinti ablakokon keresztül beömlő áradat nyomát. És persze láthattuk prágai séták során a földszintig elázott épületeket, a betört ablakokat, épületek tucatjait, amelyek vakcin befóliázva ablaküvegre vártak. Óhatatlanul felmerült bennünk a kérdés: vajon igazi katasztrófa helyzetre fel lehet-e készülni? Vajon elmulasztottak-e valamit cseh kollégáink, vagy egyszerűen vannak természeti katasztrófák, amelyekre nem lehet felkészülni, és a folyóvizek és a „természetátalakító” ember küzdelméből néha az ember kerül ki vesztesen?

Az első szekciót „A gazdasági feltételek és múzeumi szervezeti struktúrák átalakulása” címmel Michal Lukeš, a prágai Nemzeti Múzeum igazgatója vezette. A szekcióban elsősorban cseh és szlovák kollégák előadásait hallhattuk a múzeumok szerepéről a közigazgatás átalakulása idején, a múzeumok regisztrációjának fontosságáról, a nemzeti kisebbségek múzeumairól, a regionális múzeumok szerepének megváltozásáról. Ebben a szekcióban hangzott el Nagy László G. előadása a magyar múzeumi terület 1990 óta történet változásairól Vámos-Lovay Zsuzsanna szlovák nyelvű előadásában, valamint a néhány külföldi előadó közül a lett és a bajor múzeumügyről szóló előadások.¹

A második szekcióban a *gyűjteménykezelés* átalakulásáról szóló előadásokat hallhattuk, a szekció vezetője Helena Koenigsmarková, a prágai Iparművészeti Múzeum igazgatója volt. Az egyszerű gyűjteményismertetések mellett az igazán gyűjteménykezeléssel foglalkozó előadások cseh kollégák részéről inkább a hollandoktól, angol irodalomból tanult felmondása volt, igazán érdekesnek egy holland előadás ígért: kendőzetlen tényekkel a Delta terv előtti állapotokról, s a tízéves koncepciózus munka megvalósításáról.

A harmadik szekció a múzeumi *közönségkapcsolatok* átalakulásáról szóló előadásokat fogta össze. Ebben a cseh kollégák mellett szót kapott egy holland előadó a Reinwardt Akadémiáról, Turán B. Róbert, a Zsidó Múzeum és Levéltár igazgatója, valamint lett, osztrák, szlovén és szlovák kollégák. A témák igen változatosak voltak, a múzeumok és a helyi közösségek kapcsolatától a múzeumok kezdeményező szerepéről, az osztrák kismúzeumok és regionális múzeumok fejlődéséről szólóktól egészen az egyetlen múzeumot bemutatni próbáló „idegenvezetésig” terjedt az előadások köre.

A számunkra legérdekesebbnek bizonyult negyedik szekciót a *muzeológiai képzés* átalakulásáról Katerina Tlachová, az ICOM Cseh Nemzeti Bizottságának elnöke vezette. A cseh muzeológiai képzés fellegvárai, az opavai Sziléziai Egyetem, a brünni Masaryk Egyetem muzeológiai tanszékeinek jelenléte mellett a nagy öregek – Jozef Beneš, Z. Stránský – szereplése jelentette a konferencia igazi értékét. Az egyetemi oktatók elméleti előadásai mellett néhányan a muzeológiai képzést a múzeumi szükségletek oldaláról világították meg, mások nemzetközi összehasonlítást végeztek a témakörben. Lenka Krušinová, az Oktatási Minisztérium Ifjúsági és Sport osztálya részéről a kulturális örökség és az informatika kapcsolatról tartott összefoglaló előadást.

A konferencia záró gondolatait Pavel Ciprian, a Cseh Múzeumok és Galériák Egyesülete első elnökhelyettese mondta el.

Ez a konferencia az első abból a sorozatból, amelyet rendszeresen rendeznek majd a közép-európai régió számára, hogy kövessék a múzeumi munka fejlődését ezekben az országokban és hogy lehetőséget biztosítsanak a nemzetközi szakmai tapasztalatcserére. A nagyon sok előadás felszabdalta a rendelkezésre álló időt, a vitákra, véleménycserére meglehetősen kevés lehetőség adódott. A két és fél nap alatt elhangzott 5 bevezető előadás (a plenáris ülésen), 35 (!) előadás, 5 korreferátum, ezen kívül 16 vitára alkalmas időszak volt, egyenként 5 percnyi időtartammal. A konferenciát az Open Society Prágai Alapítványa és a Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatta.

A konferencia szervezői között ott találjuk a Cseh Köztársaság Múzeumi és Galériái Szövetségét, a Nemzeti Múzeumot, a Kulturális Minisztériumot, az ICOM Cseh Nemzeti Bizottságát, az Open Society Prágai Alapítványát, az UNESCO Chair a muzeológiáért a Cseh Köztársaságban, a brünni Masaryk Egyetem Archaeológiai és Muzeológiai Intézetét, az opavai Sziléziai Egyetem Történeti és Muzeológiai Intézetét és a prágai Információs Technológiai Főiskolát.

Jegyzet

¹ A Pulszky Társaságot képviselte rajtuk kívül Deme Péter, Poroszlai Ildikó és e sorok írója.

Museum and Change International Conference, Prague, 2002-12-18

The conference, organised by the Czech National Committee of ICOM took place between 16-18 October in Prague. After the welcome speeches given by the director of the National Museum Michal Lukeš, and four museum professionals representing the organisers, the work of the conference in four sections started. The first section dealt with the changes in the organizational structures in the museum world, and the transformation in the financial conditions and circumstances. Presentations of the second section dwelled on the changes in collection management. Changes in public relations was the topic of the third section, in which presentations were given on the connection of the local communities and their museums, on the importance of the museums' initiation in the development of the co-operation between community and museum. The fourth section dealt with the museological education and the demands and needs of the museums in this type of training. This conference was the first in a series, organised for the Central-European region, to monitor the changes in these countries and render them a forum to exchange the experience gained so far.

A Pulszky Társaság Műtárgyvédelmi Szekciójának szlovákiai tanulmányútjáról

Lovas Márton Levente

2002. július 1-jén és 2-án a Pulszky Társaság Műtárgyvédelmi Szekciója tapasztalatcsere utat szervezett Kassa, Kraszna-Horka, Betlér és Rozsnyó múzeumainak és műtárgyvédelmi értékeinek megtekintésére, valamint a szlovákiai kollégákkal való megismerkedés, kapcsolatépítés céljából. Az út első állomása a Kelet-Szlovákiai Múzeum volt, ahol az intézmény vezetői rendkívül szívélyesen fogadták társaságunkat. Tájékoztatót adtak a múzeum helyzetéről, legfőbb gondjuként említették az épület felújítását és a tervbe vett állami hivattalálakítást. A múzeum kiállítási rendkívül gazdag, jó megtartású műtárgyak segítségével tárják a látogatók elé az egykori városi életet.

A múzeum megtekintése után rövid sétát tettünk a belvárosban.

A kiszélesedő utca végében áll a Szent-Erzsébet Székesegyház, mely a közép-európai csúcsíves építészet legszebb alkotásai közé sorolható. Már a XIII. században állt itt egy tíz méter hosszú templom, ami 1378-ban leégett. Helyén Kassai István mester tervei szerint hamarosan megkezdtek az építkezést. A XV. század első évtizedeiben – Zsigmond király uralkodása alatt – zajlott építésének fő szakasza. A dóm legszebb részei (a kettős király-lépcső, a szentségtartó ház, az orgonakórus és a mennyezetes köffilke Szent Erzsébet domborművével) Mátyás király uralkodása idején készültek. A déli tornyot is Mátyás anyagi segítségével kezdték építeni 1462-ben, halála után azonban a Mátyás-torony befejezetlen maradt. A templom belső berendezései 1520-ig készültek el. Az 1558-ban pusztító újabb tűzvészből csak négy oltárt tudtak kimenteni. Többszöri javítás után 1877-1896 között – Steindl Imre tervei szerint – az eredetileg három hajós templomot öt hajóssá építették át.

A dóm nevezetessége és legfőbb ékessége az 1474-1477 között készült 11 méter magas és 8 méter széles szárnyas főoltár, melynek eddig csak az oromdíszét kellett felújítani. Összesen 48 kép díszíti, melyek Krisztus szenvedéseit, Szűz Mária életének jeleneteit és Árpád-házi Szent Erzsébet legendáját ábrázolják. Hasonló korú az 1516-ban készült Mária látogatása oltár, XV. századi munka az Úrvacsora oltára, a Mária halála oltárt ugyancsak az 1556-os tűzvésztől mentették meg.

Kegyeletos érzéssel koszorúztuk meg a Rákóczi-sírboltban 1906-tól nyugvó II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona és Rákóczi József hamvait rejtő szarkofágot. Ez a sírbolt őrzi gr. Esterházy Antal, Sibrik Miklós és egy negyedik kőkoporsóban gr. Bercsényi Miklós és felesége, gr. Csáky Krisztina földi maradványait.

Elzarándokoltunk a már látogatható Hóhér-

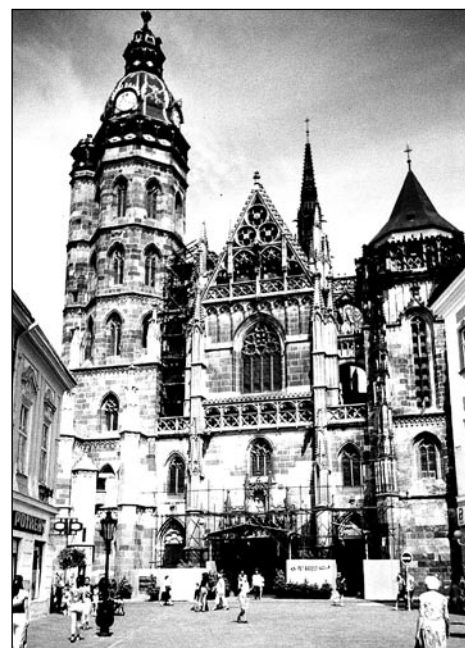
bástyához, melynek udvarán 1906-ban építették fel II. Rákóczi Ferenc rodostói házát, benne az eredeti belső berendezéssel. Néhány éve adták át a látogatóknak. A Rákóczi-relikviák az eredeti helyszínnek megfelelően láthatóak. A bástya belsőjében kialakított kiállítóterben pedig a kuruc időkről szóló kiállítás fogadja az érdeklődőket. Itt a belvárosban áll Márai Sándor emléktáblával jelzett szülőháza.

Élményekben ugyancsak gazdag volt tanulmányutunk második napja a Sajó-völgyében. Elsőként a krasznahorkai várral szemközt felépített Adrassy-mauzóleumot kerestük fel, melyet gróf Adrassy Dénes 1905-ben müncheni művészekkel egymillió aranykoronáért építtetett. A szecessziós stílusú épület díszítésére a világ csaknem minden márványfajtaját felhasználták.

A Krásna Horka (gyönyörű erdőcske) soktornyú vára már messziről lenyűgöző látványt nyújt. A kuruc versekből és Jókai-regényéből (A lőcsei fehér asszony) ismert várat 1318-ban kezdte építtetni a Máriaassy család a Sajó-völgyi kereskedelmi út védelmére. 1352-ben a Bebek rablólovagok szerezték meg. 1580-ban Adrassy Péter várkapitány megerősítette a török ellen. 1642-ben kapták meg az Adrassyak, és 300 évig birtokolták. A várban lévő kiállítások szemléletesen mutatják be a vár történetét és az egykori várbeli életet. Érdekesség a barokk várkapolna, melyben az Adrassyak szarkofágjai, temetési koszorúik szalagjai tekinthetők meg. Üvegkoporsóban fekszik Serédy Zsófia mumifikálódott teteme, aki Adrassy István báró, kuruc generális felesége volt. Ugyan egyes kutatók vitatják ezt, és Dóry Terézia, III. Adrassy István feleségének vélik, míg mások inkább egy német várparancsnok nevének. Ipartörténeti érdekesség a várudvaron heverő „láncszem”, a Lánchíd egy darabja, mely 1846-ban az Adrassyak demói vasgyárában készült.

Utunk következő állomása Betlér, azaz Betlér volt. A falu közepén gondozott arborétumban áll az Adrassyak vadászkastélya, mely az elmúlt évben Európa Nostra Díjat kapott. A XVIII. század elején Adrassy István generális építtette egy régi vár maradványaira. Jelenlegi formáját Adrassy Manó, a „vas-gróf” (Jókai Berend Ivánja) idején nyerte el. 1944-ig a család birtokában volt. A ma is lakott otthon benyomását keltő múzeumban minden eredeti. A kastély legértékesebb része a barokk főúri könyvtár. Feltűnő az a gondosság, ahogy a munkatársak törődnek a kastéllyal.

Utunk utolsó helyszínét a Rozsnyói Múzeum jelentette. A Sajó partján fekvő várost a középkorban német bányászok alapították *Rosenau* néven. A környező hegyekben már a XII. században vasat és aranyat bányásztak. A XV. századtól szabad királyi város. 1706-ban II. Rákóczi Ferenc innen intézte az ország ügyeit. Itt született Pálh Albert (1823-1867), Petőfi barátja és szerkesztő-

A kassai Szent Erzsébet Székesegyház
The St. Elisabeth Cathedral in Kassa
Fotó – Photo: Lovas Márton Levente

társa. Elismert volt a város „jezsuita oskolája”, melyet később a premonstreiek vettek át. Szívesen nézett itt iskoladrámát Rákóczi fejedelem is.

A városi múzeumban érdekes kísérletnek lehetünk tanúi. A nedves raktárak miatt létrehozták a „kincstár-múzeumot”. Ez azt jelenti, hogy minden tárgyat restauráltak, anyaguk és koruk szerint csoportosították, majd üvegfal mögé helyezték jól megvilágítva, kevés magyarázó szöveggel ellátva. Mellbevágó látvány jött így létre! A restaurátor kollégák természetesen elgondolkodtak a közös légtérbe kipárolgó vegyszerek káros hatásain, bár ezek valószínűleg kisebbek, mint egy nedves pince raktárei.

Tanulmányutunk, mely egymásik ország múzeumi viszonyaival szándékozott megismertetni kollégáinkat, rendkívül eredményes volt. Köszönet érte a Pulszky Társaságnak, a szervezőknek: Papp Kingának, Elekfi Péternek és Bakó Ádámnak, valamint a vendéglátóknak: Kassán Pollák Róbert múzeumigazgatónak, Ruska Éva művészettörténésznek, Kraszna-Horkán Lázár Zsuzsának, Betlérén Julius Bárczynak, Rozsnyón Csobádi József múzeumigazgatónak.

On the Field-Trip of the Restorers' Section of the Pulszky Society in Slovakia

In July the Restorers' Section of the Hungarian Museum Association visited the museums of four Slovakian towns to learn more about the treasures of these museums, the work of preservation and conservation carried out at the museums, and last but not least to establish contacts with Slovakian colleagues. The author gives a detailed account of the monuments and museums visited in the towns of Kassa, Kraszna-Horka, Betlér and Rozsnyó.

Kiállítások

Jankovich Miklós (1773-1846) gyűjteményei A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása 2002 november – 2003 február

Basics Beatrix

A Magyar Nemzeti Galéria „talán minden idők legnagyobb magyar műgyűjtője” gyűjteményeinek bemutatásával kívánt megemlékezni a magyar múzeumok 200 évéről. Jobb témát aligha választhatott volna, s a leporello kezdő mondata „talán” szócskájának jogosságáról is lehet vitatkozni. Jankovich Miklós gyűjteményeinek bemutatása jól illusztrálja, hogy az első magyar múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum minden kollekciója jelentős műtárgyakkal gazdagodott a gyűjtemény megvásárlása, majd a későbbi vásárlások révén. Nincs más magángyűjtemény, amely hasonlóan változatos, sokféle és gazdag műtárgy-együttest tartalmazna. Tudjuk, hogy Jankovich bel- és külföldön egyaránt vásárolt olyan műveket, amelyeknek megítélése szerint köze volt Magyarországhoz, s azt is tudjuk, hogy a szakmúzeumoknak az anyaintézményből való kiválásával a gyűjtemény darabjai szétszóródtak, s csak a kiállítás előkészítésekor derült ki, hogy milyen nagy munka ezeket újból fellelni, olykor azonosítani is. Jóllehet megmaradtak az egykori leltárkönyvek, leírások – ezeket a kiállítás elején és végén láthatjuk tárlókban –, mégis olykor kitarító kutatómunkát igényelt egyes művek nyomon követése. Jó példa erre a jelenleg a Történelmi Képcsarnokban őrzött, egykor a Nemzeti Múzeum Képtárába került katonaportré-galéria, amelyek darabjai az egykori leltárakban csak mint „férfiportrék fekete ráámában” szerepeltek.

Talán a legismertebb része Jankovich Miklós gyűjteményeinek az ötvös- és fegyveranyag: ékszerek, díszedények, liturgikus- és kegytárgyak, amelyek egy része – történeti háttérük révén – máig a Nemzeti Múzeumban található, más részük – főként az azonosítható augsburgi és nürnbergi mesterek remekei – az Iparművészeti Múzeumba került. A kiállítás hol tematikusan csoportosítva együtt, hol pedig önálló tárlóban elhelyezve mutatja be őket. A kora középkortól kezdve a reneszánsz és barokk korszak tipológiai szempontból igen változatos műtárgyai jelennek meg a látogató előtt, olykor ismertebb, más kiállításokon már bemutatott, gyakrabban azonban frissen azonosított darabok. Az ötvöstárgyak, ékszerek és fegyverek között részben tárlókban, részben a sötétzöld bársonyfüggönnyel takart falakon láthatók a gyűjtemény kevésbé ismert részét képező festmények és a kéziratok, könyvek. A festmények egy része még a Nemzeti Múzeum Képtárába

kerülve sem lett kiállítva, így azután valóban nagy felfedezés megismerni őket. A nemzeti történelemhez kapcsolódó tematika jól érzékelhetően elsődleges szándéka volt a gyűjtőnek. Ez megmutatkozhat az ábrázolt személyében – történelmünk hőseinek vélt vagy valóságos portréi –, vagy pedig abban, hogy magyarországi helyszínek, műemlékek berendezését képezték egykoron – mint például a számos oltárkép, szárnyasoltárok táblái. Nem egy közü-

*Ismeretlen művész: A madarak és halak teremtése. Elefántcsont. 1084. Iparművészeti Múzeum
Unknown artist: Creation of the birds and fishes.
Ivory. 1084. Museum of Applied Arts*

lük a kutatás tárgya lesz még, sok munkával azonosítandó mű, mint például a Kreml-beli követtséget ábrázoló táblakép, vagy Nádasdy Ferenc országbíró feltételezett portréja. Tudjuk, hogy volt grafikai gyűjteménye is Jankovich Miklósnak, ennek darabjai azonban mára sajnos oly mértékig összekeveredtek, beolvadtak a múzeumalapító Széchenyi Ferenc gyűjteményébe, hogy biztosan nem azonosíthatók.

A csaknem hatvanezer kötetes Jankovich-könyvtárból közép- és újkori kéziratok mellett ósnyomtatványok sora került a Nemzeti Múzeumba, majd a Széchenyi Könyvtárba. Beda Venerabilis Szent Cuthbert verses legendatörredéke, Szent Pál leveleinek IX. századi salzburgi leírása, Thuróczi János Krónikája, XIII. századi párizsi illusztrált Biblia, Hess András Chronica Hungarorum mellett szláv, görög, héber és arab nyelvű ritka kéziratok sorakoznak a tárlókban, s a levéltári anyag is lenyűgöző: oklevelek, végrendeletek, levelek, köztük egészen különleges darabok. Ugyan-csak nagyszámú az éremkollekció, ez az egyet-

len, amely hiánytalanul megmaradt eredeti helyén, a Magyar Nemzeti Múzeumban.

A kiállítás második része a mindennapi élet tárgyaival bővül: cipők, papucskok, fésűk, evőeszközök, tálak, poharak, dísztárgyak – mind kiváló mesterek munkái.

Jóllehet a valóban feltárt kollekció nem került teljes egészében a látogatók elé, ezt a hely nem is tette volna lehetővé, de a kiállítás katalógusa pótolja ezt, s egyben nélkülözhetetlen forrásértékű kiadványt jelent a szakemberek számára, ugyanakkor a műtárgyak szép kivitelű megörökítését nyújtja az emlékezni vágyó látogatóknak. A rendező, Mikó Árpád kitarító és fáradtságos munkával járta végig négy országos múzeum – a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, az Iparművészeti Múzeum és a Szépművészeti Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár – gyűjteményeit és raktárait, és válogatta ki az ottani szakemberekkel együttműködve a kiállítás anyagát. A rendkívül gazdag és lenyűgözően sokféle műtárgy-együtteshez jól illő, pontosabban azt alázatosan szolgáló visszafogott és finom installáció elősegíti a látogatók számára a hatalmas anyag befogadását, megértését, földolgozását. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a magyar múzeumok kétszáz évének legméltóbb megünneplése ez a kiállítás.

Lásd még – See also: Képmelléklet II-III.; címlap – Cover; hátsó borító – Back Cover

The Collections of Miklós Jankovich Exhibition in the Hungarian National Gallery

Miklós Jankovich was perhaps the most important Hungarian art collector of all times. He collected goldsmiths' works, jewellery, weapons, from the middle ages till the late baroque period. Paintings, graphics, books, manuscripts, coins and medals were also part of his collection. The exhibition tried to reconstruct the original collection the works of which were purchased originally by the Hungarian National Museum and then with the foundation of newer museums they got to them. Often the provenance of the works was forgotten so it was a difficult task to find them again. Jankovich was led by the purpose to collect outstanding works of art in connection with Hungary, the country's cultural history. The objects were lent by the Museum of Fine Arts, the National Museum, the National Gallery, the Museum of Applied Arts and the Széchényi Library. A richly illustrated catalogue was also published to satisfy the needs of the public but also to be of use as a reference book.

Aere perennius – Ércnél maradandóbb

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum 200 éve

Kiállítás a Budavári Palota F épületében, az Országos Széchényi Könyvtárban a két intézmény legbecsesebb darabjaiból (2002. november 23. – 2003. február 28.)

Aczél Eszter

A jubileumi évnek a két intézmény alapítására emlékező rendezvényei sorában az évfordulóhoz híven időrendben csaknem utolsóként került sor e tisztelegő kiállítás megrendezésére és megnyitására. Ez rendkívül megnehezítette a tárlat megvalósítóinak feladatát, hiszen számos rendezvény s még kiállítások is megemlékeztek már 2002-ben a kétszáz évvel ezelőtti nagy eseményről. Így összetettebbé vált az egyszerűnek tűnő kiállításrendezési munka. A jubileum, a cím által megszabott tematika szinte kötelezően meghatározta bizonyos iratok és műtárgyak kiállítását. Mindez éppen elegendő lett volna ahhoz, hogy a látogató el se jöjjön, mondván, ezt már láttam tavasszal, nyáron, itt és másutt.

A kényelmesnek tűnő önismételgetés helyett a kiállítás rendezői egyrészt arra vállalkoztak, hogy gróf Széchényi Ferenc sokszor, de soha nem elégszer bemutatott gyűjtői és nemzeti gyűjteményeket alapító tevékenységének írott és tárgyi dokumentumai mellett a két intézmény „ósgyűjteményeit” és 200 éves fejlődésének jelentős gyarapodásait mutassák be. Másrészt nem tudtak ellenállni annak az időközben felcsillant lehetőségnek, hogy olyan tárgyakat is felsorakoztassanak, amelyek egyébként a múzeum különböző tematikus kiállításába be nem illeszthetők, évtizedeken át csupán a múzeológus örömeire, s lehetőségre várva őrződnek a raktárak mélyén. A könyvtár és a múzeum közös gyökereit bemutató kiállítási egységből térben és időben továbbhaladva kissé módosul az egységes rendezői elv. Míg a könyvtár végigkíséri a kétszáz éves fejlődést és felsorakoztatja jelenlegi gyűjteményeit, addig a múzeum az alapító gyűjteményekhez csatlakozva a XIX. és XX. század legjelentősebb gyarapodásait mutatja be, kiegészítve néhány figyelemébresztő ritkasággal. Teszi ezt műtárgyállománya számához és méreteihez viszonyítva tenyérnyi helyen, ahol minden egyes tárgy mögött jelképesen ezernyi másik sorakozik. Az ebből adódó megkomponált sokszínűség lehetőséget ad a látogatónak arra, hogy „alapinformációk begyűjtése” mellett szabadon válogathasson, csemegézzon a látnivalók között, olykor rácsodálkozhasson egy-egy különleges darabra, s maga dönthesse el, mi tetszik neki, mely műtárgyak nyújtotta élménnyel gazdagodva hagyja el a kiállítást, s általuk inspirálva keresi fel a jövőben a múzeumot.

A rendezői koncepció után vessünk egy pil-

lantást magára a kiállításra! Magyarországon gróf Széchényi Ferenc (1754-1820) volt az, aki a XVIII. század végén a magyar és magyar vonatkozású könyveket, egyéb régiségeket itthon és külföldön felkutatta, szerves gyűjteménnyé egyesítette és azt 1802-ben a nemzetnek adományozta. „...*azt a részben nyomtatott, részben kézíratos művekből álló könyvtárt, valamint pénzérmék, földrajzi térképek, képek s végül*

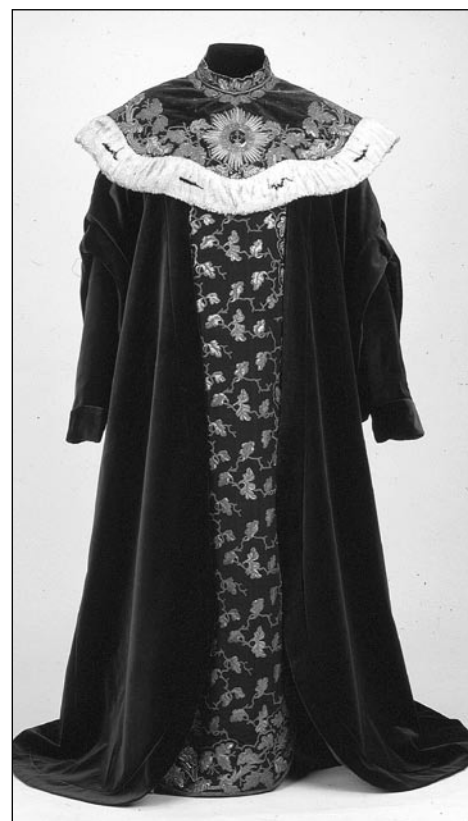
Kemény János erdélyi fejedelem pecsétnyomója
The seal of János Kemény, the prince
of Transylvania
Fotó – Photo: Dabasi András

A Szent István rend nagykeresztes ornátusa
The vestments of St. Stephen Order
with Great Cross
Fotó – Photo: Kardos Judit

a magyar történelmet bármilyen szempontból érintő, vagy ezekkel kapcsolatban álló címerek gyűjteményeit... *édes hazámnak és a közönségnek hasznára és javára mindörökre és visszavonhatatlanul adományozom*” – írta 1802. november 25-én kelt alapítólevelében, amely 11884 nyomtatványt, 1150 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2029 nemesi címet, 2665 egvedi érmét tartalmazott, megalapítva a nemzeti könyvtárat és múzeumot. Kiállításunk bemutatja az alapítás dokumentumait, válogatást ad a gróf gyűjteményeiből, felvázolja azt a szellemi és anyagi örökséget, amelyet a Széchényi család képvisel a magyar történelemben. Az érem- és a metszetgyűjtemény válogatott darabjai a Széchényi-féle könyvgyűjtemény kiválóságaival kerültek egy terembe. Az éremgyűjtemény első darabjai 1787-ben jutottak Széchényihez, amikor Hajnóczy József, a

későbbi jakobinus vértanú a Szerémségből küldött Nagycenkre római érmeket. Ebből a küldeményből sarjadt az a nagy éremgyűjtemény, amelynek legértékesebb részét a nemzetnek adományozott magyar és erdélyi pénzek és emlékérmek alkották. Gazdagságához mérten mutatjuk be a középkori hazai érmek gyűjteményét, amely a maga korában a Széchényi-gyűjtemény egyedülálló értékének számított. A metszetgyűjteményből a magyar történelem kiemelkedő személyiségeit és eseményeit megörökítőkből mutatunk be néhányat, mint például a költő Zrínyi Miklós halálát ábrázoló metszetet, avagy Mária Terézia koronázását az akkori magyar fővárosban, Pozsonyban.

Kiállításra kerülnek olyan kincsek, mint a könyvtár gyűjteményéből a Képes Krónika és a

Festetich-kódex, két legrégebbi nyelvelméünk, az Ómagyar Mária-siralom és a Halotti Beszéd, Magyarország első nyomtatott térképe, a Himnusz, a Szózat és a Nemzeti dal kézírata, Ady Endre kézzel írott versei.

Végigkísérjük a két intézmény kétszáz éves fejlődését, a jelentős gyarapodások felsorakoztatásával, nem feledkezve meg azokról a személyekről, pártfogókról és gyűjtőkről, akik e

gyarapítások tevékeny résztvevői voltak. Így tisztelgünk József főherceg nádor előtt, akinek a múzeumpalota felépítését és számos értékes műtárgy megszerzését köszönhetjük. Donátoraik mellett megbecsüléssel adózunk azoknak a műgyűjtőknek is, akik anyagi erejük fogytával azon voltak, hogy több évtizeden át összegyűjtött értékes történelmi ereklyéiket, műkincseiket a nemzet múzeuma vásárolhassa meg, azok ne kerüljenek külföldi köz- és magángyűjteménybe, esetleg ne szóródjanak szét. A sort *Jankovich Miklós* nyitotta meg az 1830-as években, s a XX. század második felében is akadt még követője, többek közt Auer Miklós személyében.

Külön teremben került bemutatásra a múzeum XIX. századi jelentősebb szerzeményeiből készült válogatás. A Nemzeti Múzeum megalapítását követően kezdettől fogva érkeztek adományok a gyűjtemények gyarapítására. A régiséggyűjtemény 1825-ben kiadott első leltárkönyve, a *Cimeliotheca Musei Nationalis* 1100 műtárgyat tartalmazott, ugyanakkor az éremgyűjtemény már 12 000 darabot számlált. A XIX. század közepétől elsősorban a különféle szakszerűen összeállított magángyűjtemények képezték a gyarapodás legszámottevőbb és legértékesebb forrásait, így *Jankovich Miklós*, *Delhaes István*, *Ernst Lajos*, gyűjteményei.

A XIX. század második felében a Nemzeti Múzeum a hazai archaeológia központja lett, s gyűjteményi anyagának mind tekintélyesebb része származott régészeti ásatásokból. E gazdag gyarapodásból adunk ízelítőt bronzkori fegyverektől kezdve a középkori hatóságaink

pecsétnyomóin át a pompás ötvöstárgyakig bezárólag. Ez utóbbiak kiemelkedő darabja a *trencsényi herma*, amelyet a múzeum állandó történelmi kiállításából emeltünk ki ez alkalomból.

A XIX. század legnagyobb hazai műgyűjtőjének, *Jankovich Miklós*nak gyűjteményéből *Brandenburgi Katalin* virginálját, *Apafi Mihály* százszoros aranyforintját, amely a hazai pénztörténet legnagyobb méretű érme, a csodálatosan megmunkált győri puskát és *II. Mátyás* király pisztolypárját mutatjuk be. Helyet kapnak kiállításunkban a XIX. század utolsó negyedétől kezdődően, a céhek megszüntetését követően megindult céhtörténelmi kutatás és gyűjtés eredményének válogatott darabjai és különféle ereklye értékű tárgyak, mint például *Ybl Miklós* mérnöki oklevele. Bemutatjuk a múzeum Történelmi Képcsarnoka gyűjteményéből a két korszakos jelentőségű múzeumigazgató portróját, *Kubinyi Ágostonét* és *Pulszky Ferencét*, akik együtt összesen fél évszázadig, 1843 és 1869, illetve 1869 és 1894 között irányították az intézményt.

A XX. században megszerzett gazdag műtárgyállományban tallózva az őskori, a honfoglalás kori, a textil, a szabadkőműves, a fénykép, a legújabb kori politikai-, a játék- és a kitüntetésgyűjtemény érdekes tárgygyűjtéseit mutatjuk be. Ezek mellett olyan műtárgyak reprezentálják a múzeum sokszínűségét, mint a magyar koronázási ékszereket egykor őrző, XVII. században készült vasláda, avagy egy magyar világszabadalom: a *Schunda Vencel* József által megalkotott pedálcimbalom, vala-

mint egy, a felnőtteket és gyermekeket egyaránt vonzó s elkápráztató babaház az 1850-es évekből.

A 200 éves könyvtár- és múzeumtörténetben való eligazodást a feliratokon túl a kiállítás katalógusa segíti, valamint az az időközben megjelent kiadvány, amely a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek történetét dolgozza fel, amely jelen kiállításunkkal párhuzamosan készült, s komoly szakmai támogatást nyújtott annak megrendezésében.

Aere perennius. The 200 Years of the National Széchényi Library and of the Hungarian National Museum

The jubilee year of Hungarian museology brought several programs and exhibitions commemorating the foundation of the National Széchényi Library and National Museum. The makers of the exhibition opened at the National Széchényi Library tried not only to present the history of the two 200-year-old institutions but the evolution of the original, „ancient” collections and several outstanding objects of these collections, which have rarely or never been displayed before. Count Széchényi, the founder, first obtained medals in 1787, which became the core of the great medal collection. Of the collection of prints several are displayed, presenting outstanding Hungarian historical figures, such as Miklós Zrínyi or Queen Maria Theresa. From the collection of the library the *Képes Chronicle*, the *Festetich-codex* and the first two Hungarian language relics, namely the Hungarian Maria Lamentation and the Funeral Oration can be seen as well as the first printed map of Hungary.

„Mi vagyunk Atlantisz” – Vederemo! Maróti Géza (1875-1941) életmű kiállítása az Iparművészeti Múzeumban

Gerle János

Amikor Puci, ahogy nevét bútoron, dom-borművön, rajzon, szőnyegen apja megörököltette, azaz Maróti Dóra, hivatalosan Dorottya (a negyvenes évek elején megjelent Hungária könyvek tervezőjeként a magyar tipográfiai művészet jeles művelője) 1956 nyarán elhagyta Magyarországot, édesapja művészi hagyatékát igyekezett az általa leginkább illetékesnek tekintett közgyűjteményeknél biztonságba helyezni. Így került a Maróti-rajzok legnagyobb része az Iparművészeti Múzeumba. A dokumentumok egy másik részét a Műgyűjtemény kapta, ahonnan rejtélyes módon a Kiscelli Múzeumba és az Építészeti Múzeumba vándorolt az anyag (szerencsésen, mert más, a Műgyűjteménynek

ajándékozott építészeti hagyaték viszont máig „lappang”). A hatvanas években hazatért Maróti Dóra a család birtokában maradt dokumentumokat, iratokat, leveleket, fényképeket a Magyar Nemzeti Galéria Adattárába juttatta. Maróti első világháborús hadifestőként készített rajzai eleve a Hadtörténelmi Múzeum gyűjteményében voltak (*Hadik András* Bécsben is kutatta a *Kriegsarchiv* anyagát, de ott nem bukkant további művekre). A teljes Maróti hagyatékot tehát a művész családja sem láthatta együtt, azóta még tematikailag összetartozó részei is szétszóródtak, ami pedig nem volt a hagyaték részeként áttekinthető (mint például Maróti épületszobrászati tevékenysége), annak csak a mostani kiállítás kapcsán indult meg – de korántsem zárult le – a kutatása.

Az Iparművészeti Múzeumban lévő dokumentumok odakerülésük óta nem hagyták nyugodtan aludni az Adattár muzeológusait. *Iványné Balogh Sára* már 1958-ban tartott előadást a Kossuth Klubban Maróti Gézaról, hogy a rendkívüli életműre ráirányítsa a figyelmet. Az előadást publikációi követték; a finn kapcsolatok, *Eliel Saarinen* barátságának felszínre kerülése viszont arra ösztönözték másokat, hogy az amúgy is izgalmas téma kisajátított kutatási terület legyen, ami lassította az Iparművészeti Múzeumon belüli feldolgozást. Marótit ezalatt újra és újra felfedezték, anélkül, hogy bárki is számot vetett volna a teljes életmű nagyságával.

A mostani kiállítást jó néhány éves előkészítés előzte meg, az Adattár munkatársainak és vezetőjének, *Ács Piroskának* az

Maróti Géza a milánói nemzetközi iparművészeti kiállítás magyar pavilonjának maga tervezte enteriőrjében, 1906
Géza Maróti as designer of the interior of the Hungarian pavilion at the Milan International Applied Art Exhibition, 1906

Karosszék (1905 körül)
Armchair (circa 1905)
Fotók – Photos: Gerle János

akarata elég erős volt, hogy kitartson a megnyitáig, de ez az akarat kevés volt ahhoz, hogy előteremtse a megrendezés minden feltételét. Így húzódott hónapról hónapra a megnyitó időpontja pénzügyi rémtörténetek közepette, amelyekbe a múzeumok által oly jól ismert anyagi kiszolgáltatottság kényszerítette a rendezőket. A hosszú várakozás miatt (és ahhoz képest) szinte észrevétlenül nyílt meg végül a kiállítás, ami pedig a legnagyobb figyelmet érdemli kényszerűen rövidre szabott nyitvatartása idején.

Ami most végre együtt látható a Maróti életműből, az valóban sok felfedezést kínál szakembernek, nagyközönségnek egyaránt. Először is meg kell állapítani, hogy a kiállítás révén Maróti „hazatalált”. Kettős értelemben is: a huszadik század első évtizedében számos nagyszerű kiállítást rendezett, installált itt, ebben az épületben, a mostani tárlat ezt nemcsak bemutatja, hanem finoman, egyszerű, de jellemző eszközökkel fel is idézi (a kiállítást Szőke Imre tervezte, és munkatársaival kivitelezte). Így újra létrejön egy sajátos duett vagy „kétkezes”: Lechner Ödön enteriőrje Maróti átköltésében, ami meglepő módon nem disszonáns, holott a lechneri terek látszólag nehezen tűnnek meg mindenfajta installációt. (Bár kulturáltságban a régivel össze sem hasonlítható például a múzeum vadonatúj pénztárpultja és büféje, mégsem sikerült eltalálni azt a hangot, ami az előtér atmoszférájába harmonikusan illeszkedne.) Kettőjüket nem formák kötik össze, hanem egy hasonlóan szenvedé-

lyes megközelítés és rokon szerkesztésmód: Lechnerhez hasonlóan Maróti is *nyelvkarak-területen*, a művészetére jellemző alapelemekből építi fel különféle műfajú alkotásait.

A kiállításra belépőt a Saarinen hvitträski házában kertjében fejenállni készülő Maróti fényképe fogadja, és a kijáratnál a sikeres fejenállást végrehajtó Maróti búcsúztatja, pályájának szomorú, de reális allegóriájaként. A pályaképet csak jelzésszerűen felidézve: a magát kőfaragó legényből hatalmas megrendeléseket teljesítő, nagy műhelyt irányító mesterré felküzdő művészről Akseli Gallén-Kalela festett aranykoronás portrét, Helbing Ferenc pedig azt írta a róla rajzolt arckép alá: „Éljen Ő, a dicső új tanár”, amikor Maróti megkezdte műgyógytanári munkásságát. (Az építészhallgatók, köztük Kós Károly, Jánsszky Béla, Györgyi Dénes és mások számára ő volt az új hang a Műegyetemen, akitől első kézből kaphatták a nemzetközi szakmai híreket, aki tekintély és barát volt egyszerre, mellette bőkezű mecénása a *Megfagyott Muzsikusz* című diáklapnak

és a *Műgyógytanai Athletikai és Football Club-nak*.) Maróti, építészeink között egyedülálló módon volt tagja a nemzetközi szakmai közéletnek, ezt egyrészt a külföldi kiállításokon elért sikereinek, másrészt személyisége varázsának köszönhetette. A milánói, velencei, torinói (nem sorolhatom valamennyit, de érdemes utána olvasni: Ács Piroska kimerítő tanulmánya az Építészeti Múzeum *Pavilon* című kiállítási katalógusában és kibővíve a jelen kiállítás katalógusában), magyar kiállítások részben vagy egészen az ő folytonos „jutralomjátékai”, építész, szobrász, belsőépítész, kiállításrendező és -szervező, időnként finanszírozó egy személyben. A kiállítások alkalmából egybegyülekezett nemzetközi művészársaságoknak ő a középpontja, elismert művész és tréfacsináló, bohém kalandjaiban szerencsésebb követni, mint tréfáinak célpontja lenni. (Olyan szeretetre

méltó volt azonban, hogy áldozatai mindig megbocsátottak neki.) Barátai közé sorolhatta a már említett finn mestereket, Saarinent és Gallén-Kalelát, a gödöllői művészeket és mentorukat, Koronghi Lippich Eleket.

Jó sorsa már a század első évtizedében Amerikába vetette, nem kalandot keresni, mint a többi tengerentúltra került építész, hanem meghívott művészként, a mexikói Operaház belsőépítészeként. Több mint egy évtizeden át rajzolta az Opera terveit, volt ideje az újabb és finomabb részletek kidolgozására, mert az országot megrázó forradalom miatt félbeszakadt az építkezés. Hvitträskben keltezi elképesztő méretű és részletezettségű rajzainak egy részét, családtagként élt Saarinének házában, amiről a most kiállított, Eliel Saarinen tervezte, és felesége szötte szőnyeg is tanúskodik, a hvitträski stúdió ritka produktuma.

A mexikói Opera színpadnyílása feletti hatalmas mozaikképpel (első változat: 1910) kezdődik a Maróti pályáját végigkísérő tör-

ténelmi-kulturális panorámák sorozata, a kiállítás nyújtotta talán legérdekesebb fel-fedezés. Mintha ugyanazt a panorámát raj-zolta volna újra és újra húsz éven át a különféle építészeti lehetőségekhez, a pil-lanatnyi történelmi helyzethez és a kor-szellem lassú változásához igazítva a téma feldolgozását. Csak művészi igényessége és teljességre törekvő ambíciója változatlan. A mexikói kép első, olümposzi jelenetéből (melyen azért az indiánok is képviseltetik magukat), amely a kilenc múzsát ábrázoló nagy üvegkupola ikonográfiai párja, a csepeli munkásotthon 1919-es két, a munkásmoz-galmi rekvizitumokat olümposzi magasságba emelő pannójának közbeiktatásával vált – átmenetileg – a mexikói forradalom apote-ózisát ábrázoló képpé. 1932-ben a Rocke-feller Center falképének pályázatára készült monumentális dombormű-terv az utolsó vál-tozat, amely a tudomány és a művészet fejlődésének szintézisét kínálja az általa ide-alizált formában és amerikai léptékben.

Maróti tehát ambícióját tekintve egyre nagyobb teret és időt fog át. Első épület-szobrászati munkáinak egyik célkitűzése az volt, hogy a magyar flóra jellegzetes növé-nyeit a szecessziós ornamentika nemzet-közileg elfogadott motívumai közé emelje. Mire búzakoszorús ívei valóban közismerten magyar jelképpé váltak, Maróti már egye-temes kulturális jelképekben gondolkodott, amelyek számára azonban gondosan meg-őrízte a nemzeti motívumokat, különös elő-szeretettel a Szent Korona homlokpántján álló íves és háromszögletű idomba foglalt pikkelyes mintáját, amely élete végéig orna-mens-szerkesztési alapeleme maradt akár amerikai felhőkarcolóról, akár lágymányosi stadionról, akár Salamon templomának rekonstrukciójáról volt szó. Végül a törté-nelmi-kultúrtörténelmi szintézishez jutott el, éppen akkorra, mikor tervei megvalósulá-sának reményétől teljesen megfosztották. A Rockefeller Center (vagy más néven Radio City) pályázata csak arra szolgált, hogy az előre kiszemelt művész megbízását legalizál-ják, Marótinak szembesülnie kellett a tény-nel, hogy óriási erőfeszítése eleve kudarcra volt ítélve. Érthető, hogy miközben a végül hasonlóképpen áltatásnak bizonyult tervezői feladaton, a lágymányosi egyetemi és sport-város újabb és újabb változatain dolgozott (1921 és 1937 között) egyre kevesebb kilá-tással a megvalósításra, egyre jobban elmé-lyedt ezzel párhuzamosan végzett elméleti munkájában, amelyet élete végén, pályájára visszatekintve fő művének nevezett.

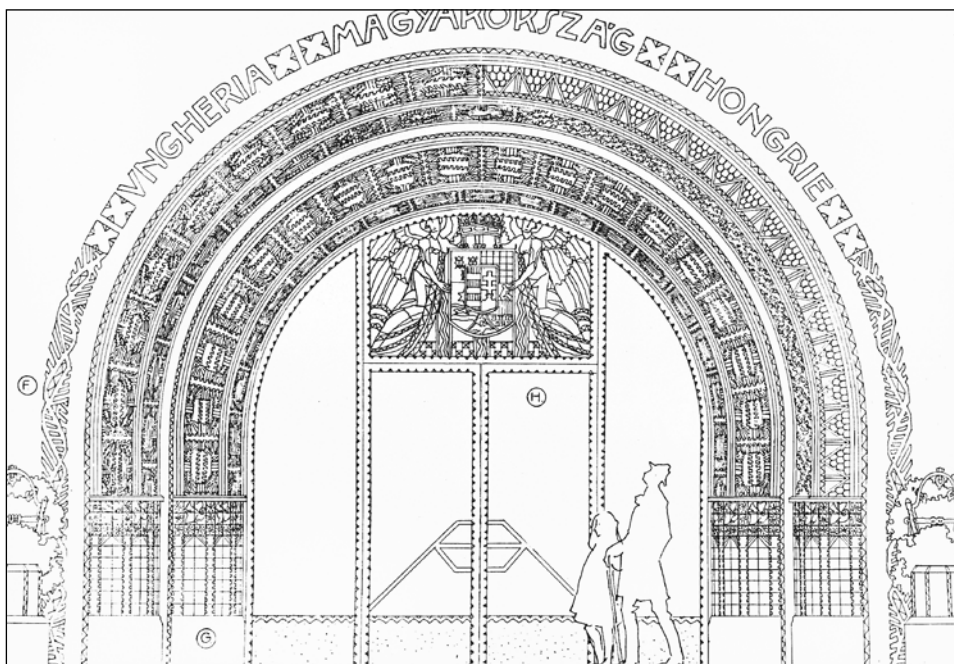
A többféle indíték között, amelyek arra ösztönözték, hogy Atlantiszt visszahelyezze az emberi fejlődésen belüli történelmi joga-iba, döntő lehetett, hogy írásban szabadon megalkothatja azt a szintézist, amely az egész kultúrtörténetet átfogja és megma-gyarazza.

Az Atlantiszt-kutatásnak életművén belül

éppoly hosszú előtörténete van, mint mun-kássága egyéb fejezeteinek. Az első világhá-borúban hadifestőként vett részt (mint sok más építész és művész, köztük Mednyánszky László, akivel így kötött barátságot), és ilyen minőségében került el a bibliai tájakra is. Akkor érlelődött meg benne a gondolat, hogy Salamon elpusztult templomának rekonst-rukciójával foglalkozzon. 1925-ig dolgozott a terveken, gondosan tanulmányozva a Terem-tés Könyvének vonatkozó fejezetét és egyéb forrásokat. Amikor felvetődött, hogy a chica-gói világkiállítás (1933) keretében felépítik a

– joggal – becsapottnak érző művész számára a Budapesten meg nem valósuló Atlantisz helyett kiteljesedik a képzeletében élő, ideális társadalom a maga kontinenseket megtermé-kenyítő gyarmatosításaival, matriarchátusa révén békés alaptermészetű rendszerével. A fejenállást így sikerül abszolválni.

Közben, 1932-ben még elkészíthette utolsó nagyobb szabású amerikai munkáját, a det-roit-i Fisher Building belső díszítését, amelyen, egyebek mellett az építészeti stílusok és építészeti kultúrák archetipusait jelenítette meg mintegy piktogramokba sűrítve, szinte-

A velencei magyar műcsarnok kapujának terve (A ház), 1908

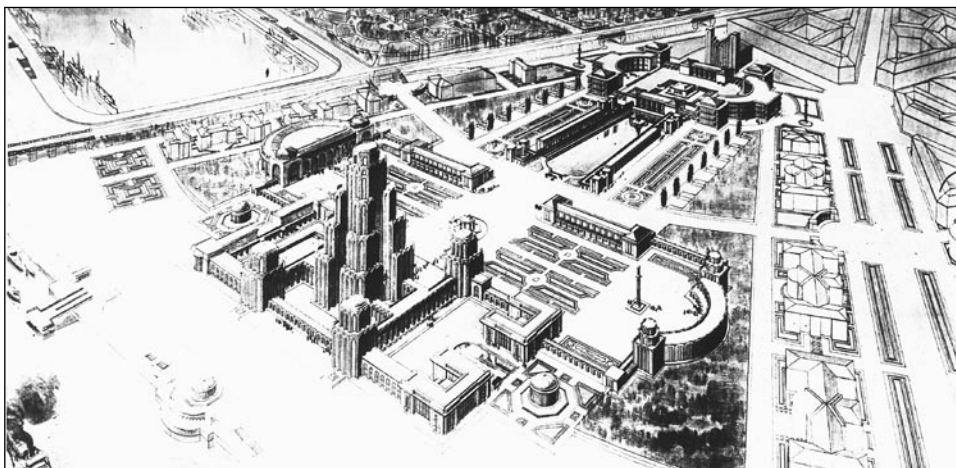
The design of the Hungarian Art Gallery in Venice (The House), 1908

templomot, Maróti újra a Szentföldre uta-zott, hogy folytassa helyszíni tanulmányait. Útirajzai láthatók a kiállításon, ugyanúgy, mint a rekonstrukció részeként a templomi edényekhez, kandeláberekhez, állványokhoz, lámpásokhoz készített tervei. A chicagói épít-kezésből nem lett semmi, ő maga pedig ráébredt arra, hogy a templom feltételez-hető előzményei fontosabb témát kínálnak a számára. Amit a Biblia a templom épít-ésére vonatkozó isteni útmutatásként ír le, azt Maróti építési hagyománynak értelmezte és nekiállt feltérképezni azt az egész kultu-rális örökséget, amit az atlantiszi civilizáció hagyott a mai emberiségére. Hétszáz oldalas (sűrűn teleírt lapokból áll!) kézirata végre a szabadon megalkotott szintézis lehetett: történelem, mitológia, a huszadik század közepének korrajza, önvallomás sűrűsödik egyetlen vízióvá, és hogy építészként kiteljesítse ezt a víziót, meg is rajzolta Atlantis City rekonstrukcióját, amely egyszerre az ősváros, minden felsőbb hierarchia által uralt városszerkezet archetipusa, ugyanakkor az amerikai építészet vizionárius jövőképe. Lágymányosi tervei és Atlantisz fővárosának rekonstrukciója áthatják egymást, de a magát

tízáló hajlamának egy mellékhatásaként.

A kiállítás számot ad minderről, lehető-séget nyújtva a látogatónak, hogy kedve szerint mélyedjen el az alig átfogható infor-mációtömegben. Emlékműtervek, síremlé-kek, kiállítási installációk, épületszobrászati munkák, üveglak-tervek mellett látható néhány bútor is, amelyek az egykor igen gazdag kollekciónak megmaradtak (több világkiállítást megjárt, nevezetes halász-szé-keit, melyek zebegényi otthonába kerültek, és onnan „szóródtak szét” a háború után, néhány éve tüzelték el értéktelen ócskaság-ként), közöttük látható az immár bélyegen is megörökített karosszék, a csak Lajta Béla kortárs bútoraihoz hasonlítható eleganci-ájú, korai modern szekrény és az a kerek asztal, amely egykor a torinói nemzetközi iparművészeti kiállítás magyar pavilonjának Budapest-termében állt. Rézlemezzel borí-tott lábain jól láthatók a már emlegetett korona-motívumok. Szobrai közül is csak mutatóba került a kiállításra: a régi műtermi fotókon látható, milyen kis töredéket kép-visel, bár méltóképpen a Krisztus-fej és a Mózes portré.

A kupolacsarnokban elhelyezett tervei

Tervvázlat a lágymányosi egyetemi vásár- és sportközponthoz (1925-1931), MNG Adattár
 Draft of the Lágymányos University Fair – and Sports Centre (1925-1931)
 Hungarian National Gallery Documentation Department
 Repro – Reproduction: Fehér Katalin

kirajzolják vándorútját, hiszen az első világháború után ment, amerre dolgozni hívták: Mexikó, London, Cranbrook, Detroit, New York. A kupolaterem szerencsére jó falfeleleteket kínál a látványosan elhelyezhető, nagyméretű rajzoknak, az átfogó terveket végigkísérik az egyes részletrajzok, amennyi azokból a kiállításon bemutatható. A szellemesen elrendezett paravánok spirálvonalának szentélyé nemesedő végpontján áll az öt méter átmérőjű Atlantisz-modell (Varga Péter pécsi készítette Maróti vázlatai alapján). A vendégkönyv tanúsága szerint a fiatalabb korosztály érdeklődését főleg ez kötötte le a kiállításon, lenyűgöző látványa valóban alkalmas rá, hogy minden korosztály megtalálja a magának szóló üzenetét.

A vendégkönyv kapcsán a Maróti kiállítástól teljesen függetlenül érdemes szóba hozni, hogy – bár a vendégkönyvek mindig szolgálták exhibicionista megnyilvánulások célját is – ezek alacsony színvonalra megren-

dítő. Valószínűleg általános probléma már, hogy a vendégkönyv eredeti funkciója elvész, ha a látogatók és a kiállítás készítőinek kommunikációja az itt is tapasztalható mocskos közegbe kerül. Ez az ilyenkor önmagát szabadon kiélő közéleti barbarizmus véleményem szerint kísérőjelensége a kultúrával szembeni nagymérvű hivatalos közönynek. Emiatt igényel emberfeletti erőfeszítést egy-egy kiállítást létrehozni ahelyett, hogy a kiállítás rendezői nyugodtan elmélyedhessenek a profi szakmai előkészítésben (ami így is megtörténik, csak súlyos személyes áldozatok árán); ezért kell várni éveket egy-egy nagyjelentőségű kiállítás elkészültére, és amikor bekövetkezik a várva várt megnyitó, csalódással kell tudomásul venni a kísérő kiadványok és rendezvények, a megfelelő propaganda hiányát (nagy szerencse, hogy az Építészeti Múzeum a megnyitóra időzítette Maróti önéletrajzának kiadását a *Lapis Angularis* sorozat negyedik köteté-

ként, és hogy rendelkezésre áll egy korábbi, a velencei pavilonról szóló kiadvány); emiatt van, hogy a diákok számára utált program, a múzeumlátogatás elleni indulataikat legalább egy vendégkönyvbe jegyzett trágársággal igyekeznek levezetni.

Maróti életműve is arra int, amit a választási kampányok idején szoktak ígérni a kultúrának, hogy semmilyen áldozatot nem sajnálva a legmagasabb szintű nevelést kell megadni az ifjúságnak, hogy a kultúrnépek sorában rendelt helyünket fenn tudjuk tartani. A kampányígéretnek esetleges elmaradását a múzeumi szakma többszörösen is megsínyli.

Megjegyzés

Az Atlantisz makett képét lásd a Magyar Múzeumok 2002/2. számának belső borítóján

„We Are Atlantis” – Vederemo! Oeuvre Exhibition of Géza Maróti (1875-1941) at the Museum of Applied Arts

A unique exhibition was opened at the Museum of Applied Arts on the life and activities of architect Géza Maróti. The versatile architect, professor at the Technical University became well-known in North- and Central America in the first decade of the 20th century. The glass dome of the Theatre in Mexico is linked with his name as well as its interior design.

The frescoes of the Fisher Building in Detroit, the lighthouse of the Livingstone Memorial made of white marble, the reconstruction plans of Salomon Temple and its gold vessels in the British Museum made his name well-known in foreign countries. His outstanding work, his dream about the Atlantis civilisation, the home of an ideal society can even be regarded as the symbol of his lifelong activity. All these works are to be found in the exhibition, presenting a full and colourful picture of Géza Maróti.

Biedermeier, historizmus

Válogatás a Szépművészeti Múzeum XIX. századi osztrák és német gyűjteményéből

Basics Beatrix

Irigylésre méltó helyzetben van az a múzeum, amely időszakos kiállítások mellett folyamatosan bővíteni tudja állandó kiállításait. A Szépművészeti Múzeum ezek közé tartozik: a rekonstrukció során megnyíló dór csarnokban láthatja a közönség néhány hónapja az 1993-ban a földszinti baloldali szárny termében, s az azokat lezáró ión csarnokban megnyílt XIX. századi állandó kiállítás újabb részét. Schickedanz Albert azonos elvek szerint ter-

vezte e tereket, mintegy tükörképei egymásnak – a dór csarnokban a Parthenon építészeti motívumainak felidézésére törekedett. A bal oldalon a padlószinttől két lépcsővel megemelve sorakoznak a monumentális dór oszlopok, fölöttük festett fríz; hasonlóképpen festettek a mennyezet kazettái. A terem lenyűgöző látványt nyújt, a historizmus építészetének e kitérő példája remek helyszín a festészeti historizmus munkáinak bemutatására.

A kiállítás ismertetőjében a rendező, Cifka Brigitta utal arra, hogy a korábban megnyílt tárlatból főleg a nagy mennyiségű osztrák, s

valamelyest a német anyagból maradt ki sok jelentős mű, de új szerzemények is láthatók. A rendezés elve azonos volt szerinte; részben időrendben, s ennek köszönhetően egyúttal a stílusváltozásokat érzékeltetve jelennek meg a festmények, szobrok. A XIX. század elején a bécsi akadémia töltött be központi szerepet a közép-európai művészképzésben, s a század közepe után München, majd Düsseldorf akadémiai váltak hasonlóképpen fontossá. Nem véletlen, hogy az itt látható képek jelentős része ki volt állítva az első magyar képzőművészeti állandó tárlaton, a Magyar Nemzeti

Múzeum Képtárában. Vásárlás és adományozás útján egyaránt kerültek a Képtárba festmények, s ezek főként a század második felében gyakran voltak oszták, illetve német festők munkái.

A bécsi biedermeier a polgárság ízlését tükrözte, „megszelídítvén” a klasszicizmus és romantika jellegzetes, olykor szélsőséges módon megnyilvánuló stíluselemeit, s sajátos

*Hans Canon: Halvásár
Hans Canon: Fish Market*

*Johann Nepomuk Ender: Fiatal nő arcképe, 1837
Johann Nepomuk Ender: Portrait of a young woman*

Fotók – Photos: Józsa Dénes

képtípusokat kialakítva. A portrék, életképek, tájképek és csendéletek nem elsősorban az akadémiai műfajánont tükrözték, inkább a megrendelő réteg elvárásainak feleltek meg. Akárhány művésznevet sorolunk föl a kiállítás bevezető részének alkotói közül, mindegyiknek van valamilyen köze a magyar művészekhez, megbízókhoz. Johann Baptist Lampi I. Ferenc császárt ábrázoló portréja egy a sok hasonló reprezentatív uralkodóképmás közül, meghozza az egyik legkiválóbb. Johann Nepomuk Ender, Franz Eybl, Anton Einsle Friedrich von Amerling, Eduard von Engerth számos magyar közéleti személyiség arcmásának elkészítése mellett arisztokrata és nagypolgári családok portrémegbízásainak is nagy számban tettek eleget, hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon is működtek. Itt munkásságuk kiváló példáit láthatjuk, olyan kvalitásos műveket, amelyek a biedermeier festészetének legjobbjai. Portréik mellett a zsánér műfaját képviselő remekek is szerepelnek, mint Eybl Szlovák hagmaárus fiú-ja 1837-ből. Johann Nepomuk Ender Széchenyi Istvánt kísérvén és megörökítvén utazásai során életképeket is festett, Josef Danhausert pedig Pyrker János László egri érsek pártfogolta, s halmozta el megrendelésekkel. Az itt bemutatott képet Pyrker

Habsburg Rudolfról írott eposza ihlette – egész képsorozatban illusztrálta azt, s került Pyrker gyűjteményével a Nemzeti Múzeumba, majd onnan a Szépművészeti Múzeumba. Johann Matthias Ranftl az 1838-as pesti árvizet bemutató művek sorát gazdagította, Erny Mihály bécsi kereskedő hagyta képét a Nemzeti Múzeumra, csakúgy, mint több más itt szereplő festményt.

August von Pettenkofen már másfajta, a század második felét inkább jellemző közvetlen munkakapcsolatot jelképez a magyar művészekkel és művészettel. A szabadságharc alatt készített eseményképei révén vált először itthon ismertté, majd Szolokra évtizedekig visszajárva készítette tájképek sorát. Ugyancsak remek munkája a festőtárs Borsos József itt látható portréja. Egy másik akadémiai professzor, Than Mór és Lotz Károly mestere és munkatársa, Karl Rahl portrékat is festett Pesten; gróf Zichy Miklós és felesége arckép-párja már a század második felének képtípusát példázza.

A historizmus jellegzetes művészeit Hans Canon, vagy a müncheni professzor Friedrich August Kaulbachnak az előző tárlatból ide származott Munkácsyné-portréja képviseli, mellettük tájképfestők is megjelennek, mint Eduard Schleich, Oswald Achenbach vagy Fritz Bamberger. Nem véletlen, hogy kevesebb művészt tudunk sorolni a historizmus művészetét illusztrálandó (Anton Romako műveit igazán nehezen lehetne egy stílusperiódusba belegyömöszölni), a biedermeier korszak alkotói közül súlyosabb, jelentősebb személyiségek munkái kerültek a dór csarnok falaira.

Nem szabad azonban elfeledkeznünk arról, hogy a korábbi XIX. századi tárlat igen helyes gyakorlatának megfelelően itt is láthatunk szobrokat, érmekeket, plaketteket. E válogatás is remek, a legkiválóbbak munkái mutatkoznak be. A század első feléből Franz Höglér osztrák tábornokportréi közül Josef Wenzel Radetzkyt láthatjuk. Hans Gasser Döblingben készített Széchenyi-arcmását sokan és sokszor utánozták, sajátos módon elsősorban

a grafika műfajában. Viktor Tilgner I. Ferenc József büsztje, a neobarokk uralkodóábrázolás mellett August Sommer Ybl Miklóst ábrázoló mellszobra jóval szerényebb, intimebb alkotás. A Böhöm család két tagja is képviselteti magát a kiállításon: Josef Edgar Böhöm a szépségi születésű éremkészítő és műgyűjtő, Joseph Daniel Böhöm fia. Az előbbitől portré, az utóbbitól emlékéremek láthatók. Tanítvá-

nyai közül kettőnek is – Anton Scharffnak és Josef Tautenhaynnak – láthatók még a tárlókban munkái.

A kiállítás részletei méltók a nagyszerű környezethez: a korábbi tárlatról megszokott finom kidolgozású tárlók, a színes falra levegősen elhelyezett képek, ízléses képfeliratok (bár az igyekezet, hogy a falakat ne sértse kirakásuk némileg az olvashatóság rovására ment). S bár nyilvánvalóan a rekonstrukció menete hozta, hogy két bemutatón jelenik meg egyévszázad művészetének műtárgyegyüttese, mégis eljátszik az ember a gondolattal: talán most lehetne összerakni az 1993-as és a 2002-es tárlatot, és az egészet egy folyamatos kiállításként újrendezni, a művészettörténeti tanulságok ismeretében.

Biedermeier and Historicism The 19th Century Exhibition of the Museum of Fine Arts in Budapest

The 19th century painting collection of the Museum of Fine Arts in Budapest is extraordinarily rich, mainly in Austrian and German paintings as a result of cultural and political connections. An exhibition of them was opened in 1993 in the then newly reconstructed Ionic Hall of the museum building. Another part of the material is displayed in the Doric Hall recently reconstructed. The paintings, sculptures, medals and coins are works of the best Austrian and German artists, and almost all of them are in connection either with Hungary or Hungarian artists themselves. The portraits, genre-pieces and landscapes give a new view on 19th century Central-European art history to the visitors.

A Jászság népviselete Kiállítás a Jász Múzeumban

H. Bathó Edit

Az egykori jász viseletről számos történeti munkában olvashatunk, de a néprajztudomány figyelme csak igen későn, a XX. század második felében fordult e régió viseletkultúrája felé. A kutatók közül eddig *Kresz Mária*, *Erdész Sándor*, *Tóth János*, *Gulyás Éva*, *Szabó László* foglalkozott a jász viselettel, míg legutóbb *Bathó Edit* a régészeti, történeti, néprajzi kutatások eredményeit felhasználva, a levéltári források, valamint a még fellelhető recens anyag segítségével megkísérelte bemutatni a jász viselet alakulását a XIII. századi magyarországi letelepedéstől egészen napjainkig.

A nagyszabású, látványos kiállítás megnyitására 2002. július 25-én, a Jászberényi Nyár – Vigadalmi Napok nyitó rendezvényeként került sor a Jász Múzeum kertjében. A kiállítást *dr. Flórián Mária* néprajzkutató ajánlotta a közel háromszáz fős közönség figyelmébe, akik közül igen sokan maguk is jász viseletben jelentek meg. Flórián Mária szólt a jászok kiváltságos múltjáról, amely kezdettől fogva meghatározta életüket és fejlődésüknek sajátos lehetőséget biztosított. Rámutatott a redemptiót követő társadalmi, gazdasági és kulturális fellendülésre, amely nagy hatással volt a jász viselet alakulására is. Hangsúlyozta, hogy szinte példa nélküli az a törekvés, amely napjainkban a régi jász viselet feltámasztása és újjászülése terén figyelhető meg.

A megnyitó ünnepségen került sor *A magyar népi viseletek* című oktatói videokazetta bemutatására, amelyet a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség készített a néptánc együttesek számára. A 90 perces oktató kazetta három település (Bag, Decs, Kalocsa) és egy tájegység (Jászság) népi viseletét mutatja be rendkívül aprólékos gondnal, jól használható módon. A kazetta megszületésének és elkészítésének körülményeit *Héra Éva*, a szövetség elnökhelyettese és *Kovács László*, a film rendezője tárta az érdeklődő közönség elé, majd rendhagyó módon nem a film vetítése következett, hanem a filmben szereplő tájegységek élő viseletének bemutatója. Mivel elfoglaltságuk miatt a bagiak nem tudtak az ünnepségen részt venni, ezért a decsi hagyományőrök kezdték a bemutatót. A híres sárközi viseletet *Matókné Kapási Júlia*, a szekszárdi Művelődési Központ igazgatója, a Bartina Néptáncgyűttes művészeti vezetője és *Farkasné Pál Erzsébet* kommentálta, miközben a hagyományőrök élőben prezentálták a hallottakat. Őket a kalocsaiak követ-

ték, *Romsics Imre*, a Viski Károly múzeum igazgatója volt a viselet szószólója, a maga sajátos, ízes nyelvjárásában. Végül a jászságok mutatták be hagyományos viseletüket, amelyek érdekessége abban rejlett, hogy mindenki a saját viseletében, s nem pedig jelmezben lépett színpadra. A jász viseleteket *Tajti Erzsébet* népi ruhavarró kommentálta.

A megnyitó ünnepség meglepetése volt a szlovákiai *Jászfalu* delegációjának részvétele. A történeti források már a XV. században említene Komárom megyében, Érsekújvártól délkeletre egy Jászfalu nevű települést, de az említett falu és a Jászság között mind a mai napig semmilyen kapcsolat nem állt fenn. *Kovács Imre* római katoli-

séget a Jászberényi Kossuth Rt. Porteleki Pávaköre és a Jászberényi Hagyományörző Együttes színpompás műsora zárta.

A kiállítás az eddigi kutatási eredményekre támaszkodva, első alkalommal mutatja be a jász viselet történeti fejlődésében, a következő időrendi tagolásban.

A keletről hozott örökség (XIII-XV. század)

A jász nép viseletére utaló legkorábbi adatokat a jászok közvetlen rokonai, a Kaukázusban élő oszétok összehasonlító régészeti és történeti adatai révén, valamint *Selmezi László* régész 1980-as években végzett Jászberény-négyszállási, valamint az 1990-es években Jászfényszaru-kozmadamjászállási ásatá-

Jászapáti menyecske mentében.
Roskovitz Ignác rajza, 1888
Bride in short-coat from Jászapáti.
Drawing by Ignác Roskovitz, 1888

Jász juhász, XIX. század vége
Jazygian shepherd, late 19th century

Fotók – Photos: Faragó László

kus papnak Magyarországon járván feltűnt a sok jász előtagú település, s gondolta, utánajár a dolognak. El is jött Jászberénybe, s az első útja a Jász Múzeumba vezetett, hogy ott kutasson esetleges rokonok után. Ennek a látogatásnak folytatása lett: Kovács Imre plébános úr Jászfalu polgármesterével, Habara Miroslav úrral, valamint Zdenka Kralovicsová kultúrház-igazgatóval és Zuzana Turzová tolmácsnővel együtt eljött a kiállítás megnyitójára, ahol nagy szeretettel fogadták őket. A megnyitó ünnep-

sának eredményei alapján ismerjük. A kiállításban látható keleti női jász viseletrekonstrukció a régészeti leletek alapján készült: bő bugyogó, vállon gombolós, álló nyakú, préselt veretekkel díszített ing, elől nyitott térdig érő kaftán, amit melltájékon egy aranyozott ezüstműből készült préselt koronggal kapcsoltak össze. A kaftánt derékban széles, csatos bőrvö fogja össze, rajta erszény és csontból készült tütartó. A fejviselet közül a bőr alapon fémveretekkel díszített pártát, s a használt ékszerek

közül a szőlőfürt végű fülbevalót láthatjuk.

A török hódoltság alatt elpusztult Négyszállás, illetve Kozmadamjászallása temetőjében feltárt leletanyagokból egyértelműen keleti jellegű viselet rekonstruálható. Mindez arra utal, hogy a jászok hagyományos keleti viselete még a XIV. században is használatban volt. A viselet fennmaradása feltehetően a jászok zárt egységének köszönhető. A XV. század azonban

gokhoz, a finom kelmékhez a jászok a vidéket járó kereskedők révén jutottak. A kiállításban ez az időszak csupán ismertető szöveg formájában jelenik meg.

A XVIII-XIX. század parasztpolgári viselete

A kiállítás hangsúlyosabb részét a XVIII-XIX. század viselete képezi, amely időszak voltaképpen a jász viselet virágkorának tekinthető. A XVIII. század jász viseletét-

tartott. A redemptio új jogrendet, földtulajdont és társadalmi berendezkedést eredményezett. Általa a kiváltságos kerületek a szabad királyi városokhoz hasonló jogokat kaptak. A redemptio által nyújtott előnyök teret engedtek a jászsági mezővárosok és a jász redemptusok korai polgárosulásának és sajátos parasztpolgári fejlődésének, amely a kultúra minden területén érezte hatását. A legszembeütőbb változás a viselet terén következett be. A ruházat az úri, polgári divathoz idomult, új formákat kezdtek alkalmazni, s készítésükhöz drága, finom kelméket használtak. A jász viselethez szükséges textíliákról a Jászságban működő görög kereskedők gondoskodtak. Boltjaikban egyaránt árultak olcsó török textíliákat, drága selyemszöveteket, bécsi és sziléziai gyolcsot, eperjesi, rozsnói és angliai vásznat. Tevékenységüket az 1850-es évektől a zsidó kereskedők vették át, akik fokozatosan kiszorították a kereskedelemről a görögöket. Jó minőségű, nyugatról hozott áruik igen kedveltek voltak a jászok körében.

A kiállítás bemutatja a különböző társadalmi rétegek, a *középrendűek* (irredemptusok) és a *tehetősebbek* (redemptusok) ünnepi és hétköznapi viseletét. Hétköznapi a módos redemptusok is vászonruhában, ún. *fejér öltözékben* jártak. A férfiak *fejr ruhája*, amelyet a különböző munkák során viseltek, a hosszú, bő ujjú ing és a kevés bőségű nyersvászon gatyá volt. A nőknél ugyanakkor fehér szoknya, ingváll és színes kötény alkotta az öltözetet. Rokonlátogatásra és a táncmultságba használták az egyszerűbb anyagokból (karton, flokon) készült, apróvirágos ún. *gyűvő-menő ruhákat*. Ünnepi alkalmakra azonban a férfiak és a nők is egyaránt a legszebb ruháikat (zsinóros posztóruhát, selymet, brokátot) vették fel. A XVIII-XIX. századi jász viseletben nem csupán kiváltságos voltukból eredő jómód, s tehetőség nyilvánult meg, de jól tükrözte az etnikai hovatartozást is. A jász öntudat, amely kezdetől fogva jellemezte a Jászföld lakóit, a redemptiót követően még erőteljesebbé vált. A jászok színe közismerten a kék, így a viseletben is ez volt az uralkodó szín. A női vigánók színe egyszínű kék vagy kék alapon apró mintás volt. E színeken túl főként a zöld, a bordó, a dohánybarna, a mályva és a lila színeket kedvelték, de nem túl harsogó árnyalatban. A férfiak posztó viselete ugyancsak kék volt, a Jászkun huszárezredek kék színű uniformisa mintájára. Mind a nők, mind a férfiak által használt menték alapanyaga sötétkék posztó, rókaprémmel szegélyezve. Csúpnán a nők viseltek olykor meggybordó bársonyból készült rókaprémes mentét.

A XIX. század végéig a jászok viseletében jelentős helyet foglaltak el a különböző bőrből készült ruhadarabok: subák, ködmönök, bekecsek. Készítőik az országszerte híres jászsági szűcsök voltak. A Jászság nagy arányú juhtenyésztése különösen kedvezett

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotó – Photo: Baráth Károly

komoly változásokat hozott a jászok életében: katonai szerepük jelentősen csökkent, elhagyták ősi nyelvüket, s áttértek a magyar nyelv használatára, bizánci vallásukat felváltotta a római katolikus, megváltozott az életmódjuk, és visszafordíthatatlanná vált az a lassú asszimilációs folyamat, amely révén betagozódtak a magyar feudális társadalomba. Mindez következményeként ruházatuk is átalakult, minden valóságosság szerint a korabeli magyar viseletet vették át, kiegészítve azokkal a sajátos etnikai jegyekkel, amelyek a későbbiekben megkülönböztetésül szolgáltak.

Jász viselet a török hódoltság idején (XVI-XVII. század)

Ezen időszak viseletének bemutatásához a korabeli levéltári források és a török hódoltság idejéből fennmaradt, magyarra fordított török oklevelek nyújtanak segítséget. A XVI-XVII. századi jász viselet alakulására hatással volt a török kultúra jelenléte, amely elsősorban a különféle új alapanyagok: abaposztó, bulyavászon, karton, karmazsin, kordován, szattyán, skófiúm megjelenésével és használatával érzékelhető. Az új alapanya-

hoz főként a hagyatéki leltárak, a köröző levelek és céhes iratok adnak útbaigazítást. A XIX. századból azonban már jóval több forrás áll rendelkezésünkre. Az írásos anyagokat kiegészítik a század közepén készített fekete-fehér vagy színes metszetek, rajzok (Theodore Valerio, Belin, Boldényi, Leopold Steinrucker, Szeremley Miklós), festmények (Roskovitz Ignác, Sterio Károly, Vágó Pál), a század végétől egyre szaporodó fotográfiák, valamint a fennmaradt eredeti viseletdarabok.

A török hódoltság megszűnését követően – az alföldi mezővárosokhoz hasonlóan – a Jászságban is jelentős gazdasági fellendülés figyelhető meg. A települések új vásártartási jogokat nyernek, malmokat, hidakat építenek, élénkül a kereskedelem és az ipar, megindul a városiasodás folyamata, amelynek még az eladottság időszaka (1702-1745) sem tudott gátat szabni. 1745-ben, amikor a jászok pénzen visszaszerzik jogtalanul elvett ősi kiváltságait, szabadságukat, a Jászföld társadalmi és gazdasági életében soha nem látott fellendülés figyelhető meg. „A redemptációs időben volt Berény életének legvirágzóbb és leggazdagabb időszakában” – írja Fodor Ferenc közismert monográfiájában. S ez a korszak egy századnál is tovább

a juhok bőrét feldolgozó iparág, a *szűcsmesterség* kialakulásának és felvirágzásának. A XIX. század közepén az Alföld legjelentősebb szűcsközpontja a Jászság volt. A jász férfiak legjellegzetesebb bőrruhája az ujjatlan, palástszerű suba volt, amit 14-16 hosszú szőrű rackajuh bőrből készítettek, s színes selyem- vagy gyapjúfonállal szépen kihímezték. A suba igazi oltalma volt a jásznak. Ezt használták párnának, éjjeli fekvőhelynek, sőt még a templomba is magukkal vitték. A subának csak addig volt becsülete, amíg a birka szaga érződött rajta. A jász női viselet egyik jellegzetes ruhadarabja az ún. *kurta-derekű ködmön*, amely lehetett nyers fehér színű, ekkor zöld selyemmel vagy gyapjúval hímezték, de lehetett barna is, ebben az esetben színes fonállal díszítették. A XIX. század végén az egyre inkább elterjedő merinói juh (birka) lassanként teljesen kiszorította a korábbi, hosszú szőrű racka juhot. A fajtaváltás, valamint a bőrruhák iránti kereslet csökkenése következtében a jászsági szűcsmesterség jelentősen háttérbe szorult. A kiállításban egy Jászapátiról származó hímezett subát és egy jászberényi szűcsmester által készített, zöld selyemmel hímezett kurtaderekű női ködmönt láthatunk.

A jász nők viseletének ékessége a *főkötő*, vagy ahogyan a jászok nevezik, a *fékető* volt. A Jászságban a főkötőnek két típusát használták: *az egyszerű és a cifra főkötőt*. Az egyszerű főkötő olcsó vékony (gyolcs, vászon, sifon, klott), vagy vastagabb meleg anyagból (flanel, parhét) készült, igen szerény díszítéssel. Használata általánosan hétköznapi volt. A fiatal és középkorú asszonyok többnyire különböző házimunkáknál (kenyérsütés, téstagnyújtás) viselték, de előfordult, hogy ún. *gyűvő-menő* ruhadarabként egyéb alkalmakkor is felvették. Az idős asszonyoknak a XX. század elejéig általános viselete volt az egyszerű főkötő. Hétköznapi a kendő alá kötve viselték, éjszaka pedig mint háló főkötőt alkalmazták. A cifra főkötő a lakodalom alkalmával, a kontyoláskor került először a menyecske fejére, mint új állapotának, asszonysorba kerülésének kifejezője. A XIX. században általánosan szokás volt a főkötőre csipkeszerű fátyolt, ún. *keszkenőt* kötni, s így mentek az új asszonyok a templomba. A fátylat csak az első gyermek születéséig viselhették az asszonyok, utána letették, s továbbadták a család nőtagjainak. A gömbölyded alakú cifra főkötők színe ugyancsak kék bársony volt, ezüst sújtással, s ezeket főként a redemptus asszonyok viselték. De készítettek aranysújtásos, meggybordó bársony főkötőt is a nemes asszonyok részére. A jász asszonyok a főkötőt szinte egész életükben hordták. Fiatal korukban a táncmulatságba és a bálba is abban mentek, később, a koruk haladtával már csak a temp-

lomba és a különböző ünnepekre vették fel. Általános szokás volt a Jászságban, hogy az asszonyokat (legyen az idős vagy fiatal) a cifra főkötőjükben temették el.

Csecsemő- és gyermekviselet

A Jászságban is egészen az 1950-es évekig általában otthon születtek az asszonyok, kezdetben a parasztbábák, majd az 1800-as évek végétől okleveles bábák közreműködésével. A fűrésztés és öltöztetés után a baba a babát kezdetben *sarkos pólyába*, később pedig *hosszú pólyába* fektette. A pólyából kikerülő gyerekeket nemüktől függetlenül általában 4-5 éves korukig lánykaruhába, ún. *zubonyba* öltöztették. A kislányok csak 5-6 éves korukban kapták meg az első bógatyát, nadrágot, inget, pitykés dolmányt, nyakravalót, kalapot és a kis csizmát. A lányok hasonló módon az első derekas szoknyát, alsószoknyát, ingvállat és vállkendőt.

Általános polgári viselet (XX. század)

A kiállítás harmadik terme a XX. századba kalauzolja el a látogatót. Abba a korba, amikor a jászok a régi parasztpolgári viseletet elhagyják, s átveszi helyét az általános polgári öltözet, amely aztán a mindenkori divatot követve folytonosan változik. A férfiak öltözkedésében a bógatyát és a zsinóros posztónadrágot felváltotta a csizmanadrág, a borjúszájú inget a mandzsettás, a dolmányt és a mándlit a sima posztókabát, majd a zakó. A változás legszembetűnőbben mégis a női viseletben figyelhető meg. Jelentősen csökkent a felsőszoknya bősége, s egyre inkább a hosszú, szűk szoknya vált kedvelté. Az ingvállat, a *nyárikát* és a *zsinóros öltönyt* felváltotta a magasán a nyaknál gombolódó csipkebetétes selyem vagy brokát blúz. A régi viselet darabjai közül legtovább a főkötő viselete maradt meg, amit még az új módihoz is felvettek. A XX. század elején egyes jász településen még használták a régi viseletet, de az első világháborút követően teljesen eltűnt. A kiállítás látványosságai közé tartozik egy XX. század eleji polgári szobaenteriór, valamint *Fatér Györgyné* jászapáti női szabó és *Marinka Tóth András* jászberényi szabómester műhelyének rekonstrukciója.

A jász viselet újjászületése (XX-XXI. század)

Hosszú szünet után, több mint hatvan év múltával fordult csak a figyelem ismét az egykori viselet felé. Ennek kezdeményezője az 1970-es évek második felében a Jászsági Népi Együttes volt, majd az 1990-es évek elején újabb követők akadtak a Jászság táncsoportjai (Jászapáti, Jászkisér,

Jászfényszaru), a tancosok szülei, a pávakörök (Portelek, Jászágó, Jászsalsószentgyörgy, Jászberény, Jászapáti), a díszítőművészeti szakkörök (Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Újszász) és a bandériumok: Jász Bandérium, Lehel Huszárbandérium (Jászberény), Szűcs Mihály Bandérium (Jászfényszaru) révén. A Jász Múzeum gyűjteményében, a helytörténeti gyűjtemények anyagában, a magántulajdonban lévő ruhadarabok, valamint egykorú leírások és fotók segítségével újból felelevenítették a régi viseletet, és ünnepi alkalmakkor (Jászok Napja, Város Napja, Falunap, Csángó Fesztivál, bálók, stb.) magukra öltik és büszkén viselik azt. Elmondhatjuk, hogy a jász viselet napjainkban ismételten virágkorát éli. Egyre többen foglalkoznak a jász viselet varrásával, s a szép mívű öltözetek országos és nemzetközi versenyeken is bemutatásra kerülnek. E munkában különösen élen járnak a jászapáti Rokolya varróműhely tagjai és a helybeli szakképző iskola tanműhelyének tanárai.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Costumes of the Jazygians Exhibition in the Jazygian Museum

In July 2002 an interesting and unique exhibition was opened at the Jazygian Museum in Jászberény on the Jazygian national wear and its history. The earliest findings from the 16th century make it clear that traditional eastern wear of the Jazygians had been generally used in the 14th century – nevertheless the next century brought significant changes. The Jazygian people lost their ancient language and took up the use of the Hungarian tongue, they converted from the orthodox Christianity to Catholicism and with the losing of their role in Hungarian warfare their lifestyle started to change and finally assimilated into the Hungarian social structure. The exhibition focuses on the flourishing period of the Jazygians, when after the Turkish occupation they were able to regain their special privileges in 1745. The so called privileged districts obtained rights similar to that of the cities in Hungary and it led to the development of the settlements occupied by the Jazygians. Naturally their prosperity was reflected in their every day wear. Blue was the colour of the Jazygians and was dominant in both the men's and women's dresses. Until the end of the 19th century leather was the most often used material: sheepskin coats, short overcoats, sheepskin waistcoats were popular types of wear amongst them. The bonnet was the main ornament of the women's wear; they wore a simpler version in weekdays and a more decorated kind on holidays. During the 20th century the typical Jazygian wear went through a significant change, since it followed the general fashion. Breeches took over from loose pants and felt trousers in men's wear, in women's wear the dominance of pleated skirt diminished and hobble-skirts became more and more popular.

Háztörténetek. Német sorsok a Duna mentén

Kiállítás a Néprajzi Múzeumban

Rapcsányi László

Ha el akarsz mesélni valamit, akkor kezd az elején, és mondd töviről hegyire. Nagybátyám, Mátyás mindig ezzel a figyelmeztetéssel akasztotta meg első mondatomat, ha fecsegő gyerekkoromban hozzáfogtam valami számomra érdekes beszámolóhoz.

De hát hol van az eleje? Kezdd onnan, hogy ugat a kutya!

A régi Jánoshalmán, nagyanyám két utcára nyíló kertés házában ez volt az első irodalmi instrukció, hogy miként is kezdődjék a história. A kutya csaholása jelezte, hogy jön valaki és akar valamit. Vagy csak bekukkant a szomszéd és máris megy a dolga után. Jeles ünnepeken, névnapokon a gangon vagy a konyhában üldögéltek az ismerősök, és tréfás sógor-koma évelődéssel mindenki mondta a magáét. A mi őseink fegyverrel jöttek ide, a svábok meg batyuval a hátukon. A vörös hajú bunyevác szomszéd szájából incselkedésnek számított ez Matyi bátyám felesége irányába, mert hogy Anna sváb lány volt.

Gyakran szóba került Herczeg Ferenc rongyossá olvasott regénye *A hét sváb*, mely ugyan nem bácskai, hanem bánáti történet,

de abban mindkét táj német nyelvű lakossága egyetértett, hogy negyvennyolcban a híres vörösspikásokkal közösen védtek a hazájuknak tekintett otthonukat. Az özvegy Gráfné pedig jó példa arra, hogy mi mindenre figyeljen a gondos sváb anya, ha feleséget keres a legény fia számára. Gráfnénak azon ötlete támadt, hogy váratlanul meglátogassa azt a szemrevaló leányt, akit hajlandó lett volna menyévé fogadni. De reggel hat órakor még ágyban taláta, kurtán kijelentette, hogy ilyen nagyjúri dáma nem való az ő egyszerű polgári házába. A verseci születésű regényíró néhány sora így vált erkölcsi példázattá.

A nagyanyai házból összegyűlt diskurálók szülei vagy nagyszülei a Kárpát-medence legkülönbözőbb sarkaiból kerültek ide. Anyám vérszerinti rokonai felső Zemplénben éltek, apám szüleinek ága-boga betöltötte Dél-Bácskát. Már diákkoromban megállapítottam, hogy nálunk mindenki Osztrák-Magyar Monarchia származású. Ifjúkori

okoskodásomat átszítalta a történelem, az események időrendje összekavarodott. Csak befejezetlen, mellet szorító drámákra emlékszem. Ma sem tudom, hogy mennyi utánjárás vagy isteni kegyelem mentette meg anyósomat, Johanna Wiedemannt attól, hogy bár hat gyerekével együtt szerepelt a kitelepítési listán, sikerült itthon maradnia. Azt sem tudom, hogy legkedvesebb jánoshalmi

H. Rüdiger fogalmazásában. A *Schwäbische Türkei*, mely a Balaton, a Duna és Dráva közötti országrészre vonatkozik, ez a terület Tolna, Baranya és Somogy egy része, mely a török harcokban és utóbb a kuruc küzdelmekben még török korbelti lakosságát is elvesztette. Ez volt az a vidék, mint Szekfü Gyula írta, amit „a mai német irodalmi műveltség utólagosan Schwäbische Türkei-nek nevezett el”.

A katalógus és a kiállítás megnyerő szándéka, hogy öt muzeológus: Mészáros Veronika, Lackner Mónia, Vass Erika, Fatuska János és Sauerbrei Klaus riporter élménnyel meséljen el a veszprémi, hartai, ciki és csávolvi házak és lakóinak történetét. Megnéztem a Néprajzi Múzeum második emeleti néhány termében rendezett bemutatót, átböngésztem a paravánokkal kialakított kis tárlók fénykép-meséit, és arra gondoltam, hogy olyan ez a kamarakiállítás, mint egy alapkövetéle. Ezt a szellemi épületet fel kell emelni. Hála a latin memoritereknek, klasszikus mondással köszönhetem a tervezőket, alkotókat. A bajai ciszterci gimnáziumban Holczinger Titusz tanár úr arról mesélt, hogy az esők dagasztotta Tiberis hullámai miként árasztották el nemcsak Rómalapályait, hanem

a magasabban fekvő városrészek is víz alá kerültek. Valószínűleg erről szól a horatiusi epodus, melynek egyik sora akár mottó is lehetne a magyarországi népek egymással összefonódó kusza történetének feltárásához.

Merses profundo, pulchrior evenit. Buktasd a mélybe, megszépülve jó fel.

House Stories. Fate of Germans Along the Danube

Exhibition of the Museum of Ethnography

An interesting temporary exhibition was opened in the Museum of Ethnography. The exhibition, the result of the co-operation of German and Hungarian curators presents the life of ethnic Germans – generally called Swabians – living in Hungary, especially in the region bordered by the Lake Balaton and the rivers Danube and Dráva.

szomszédunk, Hanzi bácsi sorsa miként alakult. Utolsó emlékem az, hogy népes családjával pakol a stráfkocsira, és könnyes szemmel egyre csak azt hajtogatja: „Nur nicht beschissen zu sein”, ami a legszelídebb értelemben azt a magatartást jelenti, hogy nem kell megijednetek. Divatos mai szlogennel: nem adjuk fel.

Ilyen gondolatok ébredtek bennem, amikor Merk Zsuzsa, a bajai Türr István Múzeum igazgatója – aki maga is érintett ebben – elküldte a Néprajzi Múzeum kamarakiállításának katalógusát: *Háztörténetek. Német sorsok a Duna mentén*. A kisérfőzet előszava tudatja, hogy a bemutató az ulmi Donauschwäbisches Zentralmuseum munkatársa, *Honrike Hampe* koncepciója és útmutatása alapján, nemzetközi együttműködés keretében jött létre. Egy-két német kifejezést, mely népcsoportot vagy földrajzi tájat jelöl, nálunk csak a történészek ismernek. A *Donauschwaben* új megjelölés Trianon után, 1922-ben tűnt fel. Sieger és

Magyar múzeumi arcképcsarnok

Csorba Csaba

Életrajzok a magyar múzeumügy történetéből. Ez a mondat olvasható a kiadvány jellegének meghatározásaként, mintegy alcímeként. A kerek ezer oldalas, impozáns kötet címlapján a Magyar Nemzeti Múzeum díszlépcsőházának részlete, a hátoldalán pedig Széchenyi Ferenc gróf ismert, reprezentatív egészalakos olajképe látható. Mindkét kép arra utal, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum alapítására tett ismeretes felajánlás évfordulójára készült el az impozáns adattár. Díszbemutatója éppen hogy belefért a jubileumi évbe. A kiadás gondján és dicsőségén megosztott a Pulszky Társaság és a Tarsoly Kiadó. A két főszerkesztő: *Bodó Sándor* és *Viga Gyula*, akik két esztendő alatt mintegy 350 szerzőt mozgósítottak, hogy elkészülhessen a csaknem ezer életrajz. A Tarsoly Kiadó részéről gyakorlott lexikon-szerkesztőként *Élesztős László* gondozta a szöveget.

Az előszó írói méltán állíthaták, hogy ez a múzeumi életrajzi lexikon hiányt pótol, mert valóban, hozzá hasonló eddig még soha nem jelent meg. Van tehát okunk az elismerésre, sőt az ünneplésre is, de nem hallgathatók el a kiadvány körüli gondok és hiányosságok sem.

Feltehető mindenekelőtt az a kérdés, hogy miért nem készült eddig ilyen lexikon? Legvalószínűbb válasznak az tűnik számunkra, hogy azért nem, mert évtizedeken keresztül a tudománypolitika irányítói más koordinátarendszerben gondolkodtak. Az utóbbi négy évtizedben az Akadémiai Kiadó Lexikon-szerkesztőségében elkészült egy általános lexikon (Új Magyar Lexikon), aztán az egyes tudományterületek szaklexikonjai: a Természettudományi Lexikon, a Magyar Néprajzi Lexikon, a Művészeti Lexikon, a Magyar Irodalmi Lexikon, a Magyar Életrajzi Lexikon. 1993-tól kezdve kiadásra kerülnek a Magyar Nagylexikon kötetei. Megjelent (két kiadásban is) az Új Magyar Irodalmi Lexikon.

A rendszerváltást követő időszakban megszűnt az Akadémiai Kiadó Lexikon-szerkesztőségének „egyeduralma”. Egymás után próbálkoztak különböző profilú kiadók általános nagylexikonokkal, kislexikonokkal, szaklexikonokkal. A legnagyobb már befejezett vállalkozás, a Magyar Világ Kiadó adaptációja: a *Britannica Hungarica* 18 kötete. A Magyar Katolikus Lexikonból eddig 6 kötet látott napvilágot. Kiadásra került az új Pedagógiai Lexikon, a Magyarok a természettudomány és a technika történetében (életrajzi lexikon). 2001-től folyamatosan jelennek meg a hat kötetesre tervezett Új Magyar Életrajzi Lexikon kötetei.

A Révai Új Lexikona (eddig 10 kötet, várhatóan 18 kötetes lesz) a XX. századi magyar tudományosságának is eddigi legteljesebb adattára. Balázs Dénes szerkesztésében jelent meg a Magyar utazók lexikona (1993). Egyes megyék és városok is sorra jelentetik meg életrajzi lexikonjaikat. Emellett a „Ki kicsoda?” sorozat kötetei is tekintélyes adattárnak számítanak. Mindezekhez vegyük hozzá a régi lexikonjainkat, a Pallas Nagy Lexikonától a (hasonmás kiadásban is megjelentetett) Révaiig, az Új Idők Lexikonáig, vagy vegyük Szinyei és Gulyás életrajzi adattárait (a Magyar írók) kötetét.

Felsorolásunkkorántsem teljes, csupán érzékeltetni kívánja azt, hogy mennyiféle kiadványban lehet és kell keresnünk a magyar múzeumüggyel összefüggésbe hozható szakemberekre vonatkozó adatokat.

Szaklexikon esetében alkotóival (szerkesztőivel, kiadójával) szemben mindenekelőtt az a jogos elvárás, hogy *adott témakörben a leghiánytalanabb, a legrészletesebb, a legpontosabb* legyen. Természetesen ez nem lehet *tisztán* érvényesülő elv. Hiszen például botanikai, zoológiai gyűjtő is volt Kossuth Lajos, akinek életében ugyan hosszabb időt tesz ki ez a tevékenység, mint *hazai* politikai pályája, azonban aligha lehet vitatható az, hogy nem természettudósként, hanem politikusként lett a magyar pantheon halhatatlan alakja. Tehát aki Kossuth *teljes* életművének adataira kíváncsi, annak nem ez a szaklexikon lehet *elsődleges* forrása. Ha már ezt a példát említettük, nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy túlzottan nagy terjedelmet szentel a lexikon-cikk Kossuth politikai pályájának, s fontosabb művei és az irodalom felsorolása tekintetében egyetlen címet sem találunk, amely kifejezetten Kossuth természettudományi érdeklődésével, munkásságával lenne kapcsolatos (pedig a hatalmas Kossuth-bibliográfiában lehetne találni erre is példát).

Amennyire szűrőpróbaszerűen ellenőriztük, a lexikon szócikkeinek többsége az egyes szemlélyiségek muzeológiai munkássága tekintetében az esetek *döntő többségében* sokkal részletgazdagabb, mint bármely más lexikon vonatkozó címszavai (vonatkozik ez a bibliográfiára is). A lehetőleg részletes életrajzi adatok mellett annak is egyértelműen ki kell derülnie, hogy adott személy életművében melyek a legfontosabb, leginkább időtálló tudományos eredmények. Néhány közhelyszerű megfogalmazás, egy-két értékelő jelző nem helyettesítheti a néhány mondatos, szabatos értékelést. Adott esetben (ha szükséges) a bibliográfiához is járulhatnak annotációs megjegyzések. Tudjuk, mindezek jelentősen emelik a terjedel-

met, azonban az adattár használhatóságát is ugrásszerűen megnövelik! Itt és most, a Kárpát-medencében kisebb múzeumokban egy ilyesfajta lexikon lehet az egyik legfontosabb kézikönyv. Ne gondoljuk azt, hogy részletes adatok helyet elegendő megadni a bibliográfiát, mivel manapság még egyes kiadványok a Kárpát-medence jelentős részén csak rendkívül nehézkesen szerezhetők meg. Ha néhány adatra hetekig kell várakoznia egy kutatónak (vagy érdeklődő olvasónak), az korántsem lehet közömbös.

Tudomásunk szerint a lexikon készítése közben többször változtak a szócikkek megírásának szempontjai. Akár ez (legalábbis részben) az oka a múzeumi életrajz-gyűjtemény feltűnő egyenlenségeinek, akár más, a kötetet végiglapozva (és tanulmányozva az életrajzokat) a terjedelmi és adatgazdagságbeli aránytalanságokat nem hagyhatjuk említés nélkül.

Nagylexikonjainkra csakúgy, mint a szaklexikonok életrajzi címszavaira általában a hűvös tárgyilagosságra törekvő megfogalmazás a jellemző. Az objektivitás látszata azonban valójában sok kérdést megkerül, ill. megválaszolatlanul hagy. Nemcsak egy-egy életmű értékelésének elmaradása kárhoztható. Ezt gyakorta megkerülik (tapintatból?) a megemlékezések, nekrológok is. Azt hiányoljuk, hogy az életrajzi adatok monoton sorából éppen az emberi tényezők hiányoznak, amelyek magyarázatot ad(hat)nak egy-egy életmű alakulására. A betegségekről, egyes halálokokról, életmódról (pl. hajszoltság, szenvedélyek, stb.), esetleges magánéleti válságokról és más emberi tényezőkről (pl. munkahelyi konfliktusokról) való szemérmes hallgatásra nem lehet magyarázat, hogy a tudománytól idegen a „magán-szférában való vájkálás”.

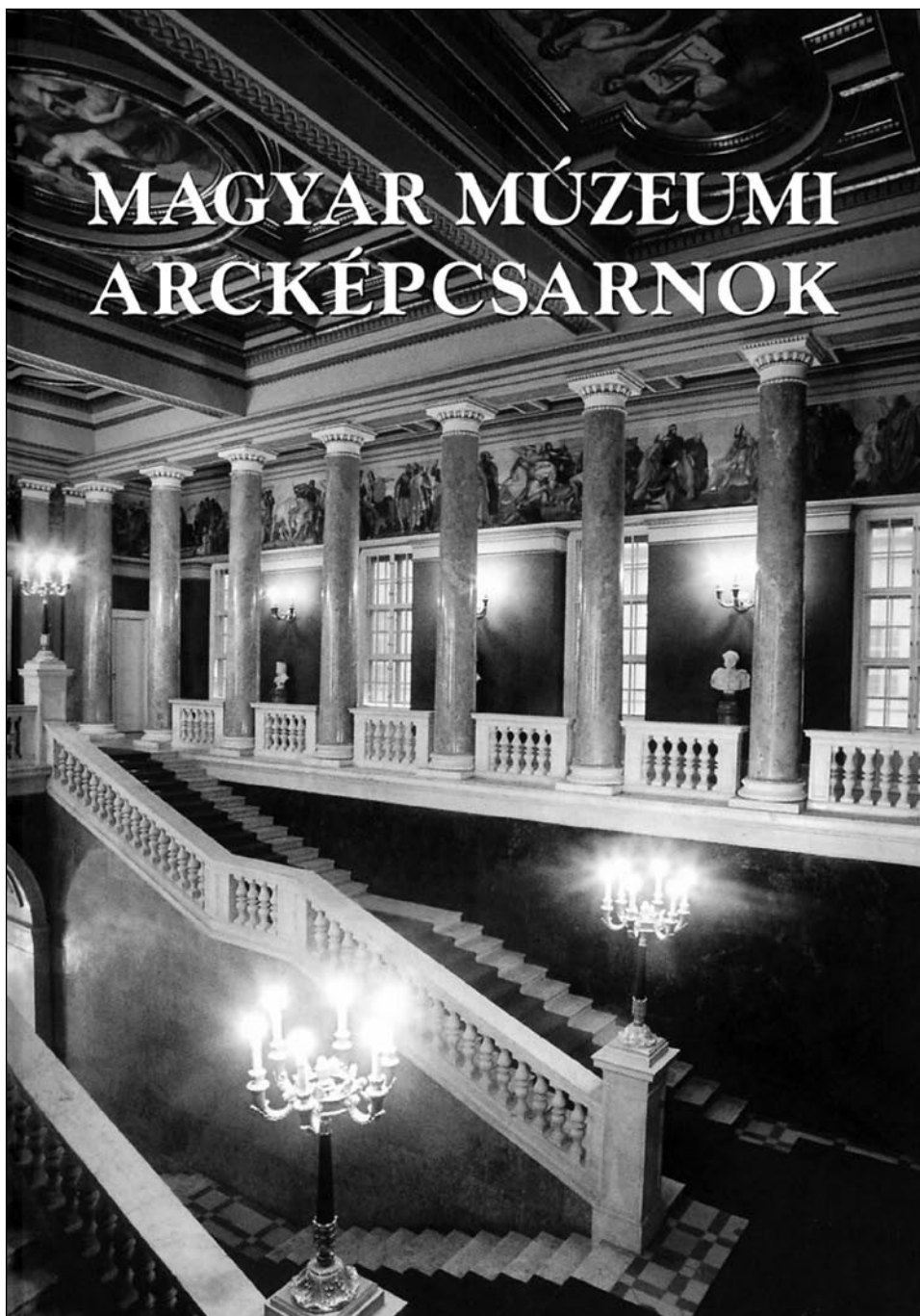
Jelen lexikon több címszava (mintegy tizede) emberi mivoltukban is élénk állítja az egyes kutatókat. Ez a szemléletmód *áttörést* jelent a magyar lexikográfiában. Azonban ez természetesen bizonyos terjedelmi többlettel is együtt járt. Az ilyen alapos, adatokban is feltűnően gazdag címszó kidolgozások közlését alighanem a lexikon egyik legnagyobb erőnyének számíthatjuk. Nem lehetetlen azonban, hogy másfelől éppen ennek a „liberális” szerkesztői gyakorlatnak eshetett áldozatul más címszavak egész sora, amelyek vagy kimaradtak, vagy talán csak jelentős(?) rövidítések (húzások) árán maradhattak meg.

Az egyes címszavak értékelésében mind az olvasót, mind bírálót segíti az is, hogy a készítőjük (vagy készítőik) nevét minden esetben hiánytalanul feltüntették. Egyes esetekben a szerkesztő (Élesztős László) volt kénytelen

megírni olyan címszavakat, amelyek valamilyen ok miatt nem készültek el. Ismertetésünkben (bírálatunkban) a továbbiakban soha nem jelöljük meg az egyes szócikkek készítőinek nevét, mert szeretnénk elkerülni azt a látszatot, hogy egyes szerzőkkel vitatkoznánk. Mindenfajta személyeskedéstől mentesen, elvekről vitázunk.

Tudomásunk szerint egyes megyék, ill. a nagy országos múzeumok kapták azt a feladatot, hogy adott régió ill. szakterület elhunyt múzeumi szakembereinek életrajzait elkészítsék. A lexikont végiglapozva szembeszökő a különbség: egyes megyék (területek) mai gazdái mennyire megbecsülik múltjukat, mások viszont mennyire „feledékenyek”. Még nagyobb a kontraszt, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a múzeumi terület ún. segéderőivel (restaurátorok, könyvtárosok, fotósok, geodéták, rajzoló, stb.) mennyire mostohán bántak a szerkesztők, ill. a címszavak listájának összeállítói. Hiába keressük pl. olyan kitűnő geodéták nevét, mint Egyed Endre vagy Seidl Kornél, akik a BTM-ben, majd a Régészeti Intézetnél dolgoztak. Régészeti restaurátorok közül úgyszólván csak a Nemzeti Múzeumban dolgozók kerültek megörökítésre, a BTM-ből pl. Réh Mária kimaradt. Egész sor vidéki múzeum kitűnő szakembereinek munkássága nem hagyott nyomot a kötetben. A Központi Régészeti Könyvtár vezetője, Németh Endre címszót kapott, utódja, az igen jelentős tudományos munkásságot felmutató Tardy Lajos viszont nem.

A lexikon a történeti Magyarország területét vette alapul a múzeumi tevékenység tekintetében. Természetesen tekintettel volt magyar gyűjtők ill. szakemberek bármely világrész területén végzett munkájára is. A trianoni diktátum következtében elcsatolt országrészek magyar muzeológusai sem maradtak ki (különösen alaposak az erdélyi és bánati szócikkek). De hiányok azért itt is vannak. Majláth Gusztáv erdélyi püspök arról nevezetes, hogy egyházművészeti múzeumot alapított Gyulafehérváron. Cserni Béla gyulafehérvári munkálkodása is címszót érdemelt volna. Említést érdemelne gr. Est László, akinek éremgyűjteménye az Erdélyi Nemzeti Múzeumot gazdagította. Nagyenyed kollégiumának újabb gyűjteményét a nagy pusztulás után 1862-ben P. Szathmári Károly alapozta meg. A múzeumot buzgón támogatták egyebek között a br. Kemény család tagjai. Nagyszeben szász múzeumát (Bruckental Múzeum) a XX. század elején Csáki Mihály gondozta, aki ismertetőt is jelentetett meg a gyűjteményekről. Binder Ferenc az Erdélyi Természettudományi Egyesület Múzeumát közép-afrikai, szudáni néprajzi és egyéb anyaggal (saját gyűjtésével) gyarapította. Nagybánya múzeumát gyarapították pl. Meszlényi Gyula szatmári püspök római gyűjteményei, meg Szmik Antal budapesti mérnök régiség-, képzőművészeti-, néprajzi- és ásványgyűjteménye. Schönherr Gyula múzeumi ténykedését se borítsa a feledés homálya, hiszen 1901-ben ő mutatta be

MAGYAR MÚZEUMI ARCKÉPCSARNOK

egy füzetben a nagybányai városi múzeumot.

A felvidéki címszavak kevésbé terjedelmesek és részletesebbek, mint az erdélyiek, s nagyobbak a hiányok is. Kimaradt a XIX. századi műkincs- és műemlékvédelem olyan óriása, mint Henszlmann Imre, aki egyebek mellett a kassai múzeum képzőművészeti gyűjteményét is gyarapította. Mihalik Sándor Kassán nemcsak megkezdte egy kiállítás rendezését (Rákóczi-ház), hanem ennél sokkal fontosabb, hogy irányította a Miklós-börtön műemlék-régészeti kutatását, megrendezte benne a várostörténeti kiállítást, amelyet terjedelmes, mintaszerű kiadványban ismertetett is (1942). Bruckner Győző sem kapott címszót, pedig (egyéb munkássága mellett) igencsak buzgózkodott Iglón az evangélikus gimnázium régiséggyűjteménye körül. Szó sem esik pl. gr. Andrássy Dénesről, aki a kassai múzeumot gyarapította adományával. A múzeumügyet

erőteljesen támogató olyan vallás- és közoktatásiügyi miniszterek, mint pl. Trefort Ágoston, vagy Wlassics Gyula (Móra Ferenc szerint a „múzeumalapítási láz” jellemezte kormányzati időszakát) bizony címszót érdemeltek volna.

Méltatlanul rövid címszóra érdemesítették pl. Móra Ferencet (beleértve a bibliográfiát is), vagy Orient Gyulát, akinek a kolozsvári Dolgozatokban közölt terjedelmes ismertetését a korszakos jelentőségű erdélyi gyógyszerészeti múzeumról meg sem említik. Aki a kolozsvári régészprofesszorról, a korszakos jelentőségű iskolát teremtő Posta Béláról készült címszót elolvassa, az a leírtakból aligha győződhet meg, hogy a tudomány mekkora géniusza is volt, s melyek voltak a legfontosabb tudományos eredményei. A fölöttébb hézagos bibliográfia sem segíti ebben.

Nemcsak a muzeológus szakemberek kerültek bele a lexikonba, hanem azok az amatőr

gyűjtők is, akiknek tárgyi és egyéb dokumentumanyaga a magyar (vagy külföldi) múzeumokat gyarapította. Amennyire helyes és természetes az, hogy a gyűjtésből ezek a személyek sem maradtak ki, legalább annyira kárhóztathatók a lexikon hiányai. Bizonyára terjedelmi okok is közrejátszottak a címszó kiválasztásban. De egyes esetek még ennek tudatában is nehezen értelmezhetők. Különösen mostoha sors jutott legrégebb gyűjtőinknek. Nincs címszava pl. a tragikus sorsú Nádasdy Ferencnek. Pedig a műgyűjtés történetét Entz Géza jól összefoglalta, a XVI-XVII. századi műkincseinkről Takáts Sándor és mások értekeztek. A múzeum alapító Széchenyi Ferenc unokája, Széchenyi Béla életműve (ásatása a Fertőnél, nagy külföldi expedíciói) érdemesek lettek volna néhány sorra. Az őslénykutató (Hunyad megyei birtokán ősgyík maradványai kerültek elő, stb.), geológus, Albánia kiváló ismerője, Nopcsa Ferenc címszavát is hiába kerestük. Stein Aurél ásatásai, gyűjtött tárgyai ugyan a British Museumot és India múzeumait gazdagították (könyvtárát és tudományos hagyatékát a MTA-ra hagyta), mellőzése azonban aligha indokolható. Teleki Sámuel címszava igencsak elnagyolt, főleg ha a Magyar utazók lexikona (1993) megfelelő részével hasonlítjuk össze (expedíciójának állat- és növénytani eredményeiről szó sem esik).

Orbán Balázs, a Székelyföld bejárója és leírója is külön címszót érdemelt volna. Csoma József nemcsak heraldikus volt, hanem abaujvecseri kúriájában jelentős régészeti-történeti gyűjteménye is volt (jelentős ásatásokat is végzett Abaujban). Ez csak úgy elpusztult, mint annyi más kastély és kúria gyűjteménye. Ezekkel kapcsolatosan a Borovszky-féle monográfia sorozat kötetében és máshol találhatunk adatokat. Még furcsább, hogy egy közismert magán-múzeum, a soproni Zettl-Langer gyűjtemény alapítójának neve és életműve (Zettl Gusztáv 1852-1917) kimaradt. A soproni Storno címszóból kimaradt az, hogy a hatalmas műgyűjtemény jelenleg is látható a Storno-házban. Boldisár Kálmán sem kapott címszót (kimaradt a Magyar Néprajzi Lexikonból is), holott pusztán azért megérdemelte volna, hogy Debrecenben (1906) megjelent tőle a Tájékoztató a népeleti tárgyakat gyűjtők számára. Zichy Mihály, az Európa-szerte ünnevelt XIX. századi festő és műgyűjtő életművét a somogyi Zala községben épült kúriája termeiben ma is megcsodálhatják a látogatók (csak a nevét nem találják a lexikonban). Espersit János makói, a Petz család, Patkó Imre és Czeh János győri gyűjteménye is címszóra lenne érdemesíthető. De ne háborogjunk, mert olyan gyűjtő, mint az esztergomi Keresztény Múzeum és a Főszékesegyházi Kincstár körül korszakos érdemeket szerző Simor János bíboros-érsek sem került bele a lexikonba. Szomorú, hogy az esztergomi városi múzeum körül szorgoskodó olyan személyiségek, mint

Récsei Viktor, Knauz Nándor és Némethy Lajos kimaradtak a lexikonból.

Az 1945 utáni időszakban egész sor gyűjtő tevékenysége lett kisebb-nagyobb múzeumok alapja. Képzőművészeink egész sora hagyományozta életművét (gyűjteményét) egy-egy városra. Ilyen volt pl. a címszót nem kapott Domján József festőművész (1911-1994), gyűjteménye Sárospatakon látható. A sárospataki Református Egyházi Gyűjteményt gazdagítja Béres Ferenc énekművész képzőművészeti gyűjteménye. Említhetnénk Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző) nevét is, akinek gyűjteménye Pécs városának ékessége. Martyn Ferenc szintén Pécsset gazdagította. Prokop Péter alkotásai Kalocsán láthatók, Molnár C. Pál múzeumának Battonya adott otthont, Somogytúron Kunffy Lajos kúriája és műterme sem kis értéket képvisel, csakúgy, mint Németh Kálmán főtí alkotásai (mind-mind hiányoznak a lexikonból). De említhetjük a gyulai Kohán György festő életművét, amit az ottani múzeumra hagyott, vagy a Ladics család gyűjteményét.

Az iskolamúzeumok körül szorgoskodókkal is mostohán bántak. Mind a régiekkel, mind az utóbbi évtizedek megszállott buzgalommal tevékenykedőjelesekkel. Így kimaradt a kalocsai főgimnázium egykori ásató tanára (Rosty Kálmán), az újabbak közül a debreceni Szamosújvári Sándor tanár, stb. Hiányzik a lexikonból pl. a szeghalmi Sárretyi Múzeum alapítója, Miklya Jenő tanár címszava. Bereczki Imrének (1912-1997) gyűjteménye nemcsak a község (ma már város Dévaványa) tulajdonába került, hanem 2000. augusztus 17-én meg is nyílt a róla elnevezett gyűjteményből rendezett kiállítás, méltó környezetben. De kimaradt a nagy XIX. századi előd is, a Békés vármegye és Békéscsaba kutatásában korszakos jelentőségű Haan Lajos is. A Dunántúlon az említésre sem méltott Fűrész Gyula tanár lelkes, több évtizedes munkássága eredményezte a Fejér megyei Iváncsa múzeumát. Karcvai tanárként, majd pácini múzeumvezetőként a Bodroghöz néprajzi kutatásának korszakos jelentőségű alakja volt Nagy Géza (meghalt: 2002. augusztus 5.).

Bekerült a lexikonba sok olyan szakember munkássága, akiknek tevékenysége csak érintőlegesen kapcsolódott a múzeumügyhöz. Amennyire helyeseljük, hogy címszót kapott Gerő László építész, olyannyira hiányoljuk az olyan műemlékes ill. várkutatók címszavait, mint Könyöki József, Soós Elemér, vagy Lux Géza (Lux Kálmán benne van). Az erdélyi Kelemen Lajos művészettörténész kimaradására is aligha található elfogadható magyarázat. A szintén erdélyi Róth Viktor vagy Sándor Imre is címszót érdemelt volna.

A Fővárosi Állat- és Növénykert jellegét tekintve az állatvilág „élő múzeuma” is. Így kiváló szakemberei helyet kaphattak volna a kötetben, pl. Anghi Csaba (második igazgatója, Xántus János szerepel a kötetben). Az Adria-kutató Leidenfrost Gyula címszavát is hiába keressük.

Régészeink közül nem kapott címszót a

kolozsvári Posta Béla-iskola egyik reprezentánsa, Buday Árpád, római felirattanunk megalakítója. De Kovács István sem. Márton Lajos, az őskor (Tószeg, stb.) nemzetközileg ismert kutatója is kimaradt. Címszót érdemelt volna (tragikusan megtört pályafutása ismeretében is) Nagy Árpád, vagy a 2002. szeptember 19-én elhunyt Sz. Máthé Márta, aki a Tiszántúli őskorának kutatásáért igen sokat tett a XX. század utolsó harmadában.

Finály Gábor, aki az Erdélyi Múzeum Egylet régiségára éremgyűjteményét kezelte, szintén kimaradt. Finály Henrik latin szótára pedig nem egyszerűen „iskolai szótár”, hanem máig a legjobb klasszikus latin-magyar magyar szótárunk! Érthetetlen, hogy nem találunk címszót Gerelyes Edéről, aki a Legújabbkori Történeti Múzeum alapító főigazgatója volt, majd a Budapesti Történeti Múzeum egyik meghatározó szakembere. Ha már Horváth Miklós címszót kapott, akkor Gyalmos János is érdemelt volna, aki a BTM főigazgató helyetteseként sokan tette Budapest történeti monográfiájának megjelentetéséért.

Nagyon nehéz lehetett a múzeumi szakterületek határait megvonni egy életrajzi lexikon esetében. Hiszen egész sor természettudományi szakterületet vagy a néprajzot, régészetet, művészettörténetet művelő szakember van, aki soha nem dolgozott múzeumban. Kérdés: ki kerüljön be közülük mégis. Még inkább így van ez a történészek esetében. A Magyar Nemzeti Múzeumban vagy a BTM-ben, a Mezőgazdasági Múzeumban akár rövid ideig is dolgozó történészek bekerültek, de a szakma más nagyjai nem, mert munkásságuk nem kapcsolódott szorosán véve a múzeumi munkához. Pedig pl. Szabó István a középkori magyar faluról szóló korszakos jelentőségű műveiben jócskán igyekezett hasznosítani a Magyar Nemzeti Múzeum iskolát teremtő faluásató régészének, a feledhetetlen emlékü Méri Istvánnak eredményeit.

Mintegy félszáz arcképet is elhelyeztek az életrajzok mellékleteként. A szerkesztés leginkább ebben a tekintetben bírálható. Láthatólag nem valamiféle átgondolt rendszer szerint történt a válogatás. Egyes tudományos szakok nagyjainak (pl. a régész Banner János) képét hiába keressük. Egyes esetekben pályakezdő szakembert, más esetekben elgott, megtört tudóst ábrázoló fotók kerültek közlésre. Alighanem terjedelmi okok (takarékoság) is szerepet játszottak abban, hogy csupán arcképeket találunk a kötetben. Pedig sokkal kifejezőbb lett volna, ha munka közben: ásatáson, kiállítás rendezés vagy gyűjtés közben (mint Nagy Czirok László esetében), dolgozószobájában (otthon vagy munkahelyén), könyvtárban, stb. készült képek kerültek volna közlésre (jórészt ilyeneket találunk a Babits Kiadó Magyarországon a XX. században c. Kollega Tarsoly István által szerkesztett kiadványának kötetében).

Egy lexikon ismertetésekor mi sem könnyebb, mint hibákat, hiányosságokat kimutatni. Ismertetésünk célja azonban nem az

volt, hogy mindenáron bizonyítsuk, hogy a kiadványnak jócskán akadnak fogvatkozásai. Megjelenése korszakos jelentőségű. De az e fölött érzett örömmön túljutva, máris arra kell törekednünk, hogy mielőbb megjelenjen egy lényegesen (30–40 %-kal) terjedelmesebb javított, bővített kiadása. Addig is adatait folyamatosan frissítve a számítógépes hálózat révén mindenki számára elérhetővé kellene tenni. A CD-ROM változat kiadása azért is felmérhetően hasznos lenne, mert megfelelő keresőprogrammal a lexikon hatalmas adatanyaga egyszerűen (és maradéktalanul!) hasznosítható lenne. Reméljük, a viszonylag kis példányszám miatt is mielőbb szükség lesz új kiadásra. Addig is korszakos jelentőségű, s a Pulszky Társaság meg a Tarsoly Kiadó minden elismerést megérdemel vállalkozásáért. A támogatók pénzével jól sáfároltak a vállalkozók.

A lexikon létrejöttének körülményei, terjedelmi behatároltsága és színvonalának egye-

netlenségei egyaránt arra figyelmeztetnek, hogy tudományszervezésünkben még nem történt meg az igazi (nem politikai!) rendszerváltás. 1989/90 után a régi „tudománypolitikai” modell többé-kevésbé sikerült szétverni, helyette azonban nem sikerült egy olajozottan működő újat alkotni. A társadalomtudományok (történelem, régészet, művészettörténet, néprajz) retrospektív, ill. kurrens bibliográfiai számbavétele betegen dőcög, vagy sehogy sem. Negyedszázada megszakadt az ígéretesen indult múzeumi bibliográfiák kötet-sorozata. Ez a szaktudományok magas színvonalú művelését alapjaiban nehezíti meg. Nyoma sincs annak, hogy a múzeumi életrajzi lexikonhoz hasonlóval próbálkozna a többi közgyűjtemény (a levéltárak, könyvtárak). A magyar történettudomány is csak egyetlen korszak lexikonával készült el (Korai magyar történeti lexikon).

A magyar tudományszervezés feladata, hogy végre előrelépés történjen. Az ország veze-

tése számára tudatosítani kellene már végre, hogy múzeumaink nem csupán arra jók, hogy néhány száz megszállott gyűjtő szakember élhessen hobbjának az állam (a közösség) pénzén. A rohamosan növekvő idegenforgalom révén a múzeum értéktermelő is.

A magyar múzeumok rendelkeznek olyan értékekkel, amelyek a világturizmus ingyencei számára is különleges csemegének számítanak. Csak hogy ezek megmutatásához nagyságrendekkel több pénzre lenne szükség. Ennek alapja azonban nem lehet más, mint a gyűjteményeket föltáró tudományos munka. Terjedelmes szak-katalógusok, szakbibliográfiák és szaklexikonok nélkül azonban ne is álmodozunk világszenzációra igényt tartó kiállításokról.

(*Magyar múzeumi arcképcsarnok. Életrajzok a magyar múzeumügy történetéből. Főszerkesztő Bodó Sándor, Viga Gyula. Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó. Budapest, 2002. 984 p.*)

Könyv az identitás múzeumi tárgyairól

Selmeczi Kovács Attila

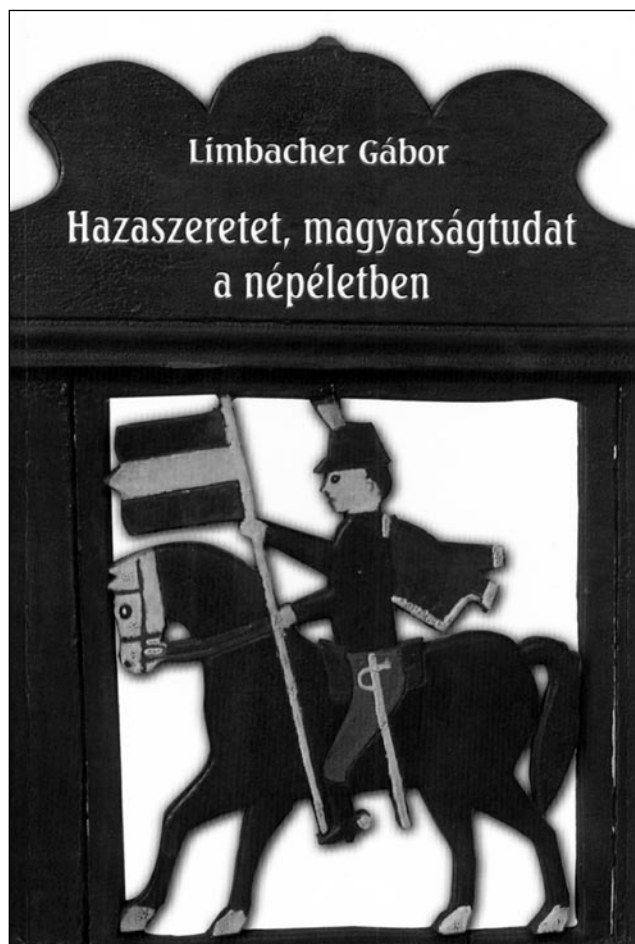
A magyar múzeumok évét nemcsak az országos, hanem a vidéki múzeumaink is számos jelentős kiállítással, rendezvénnyel, kiadvánnyal tették emlékeztetővé. Ez utóbbiak sorából kiemelkedik a balassagyarmati múzeum impozáns kötete, amely egy jelentős kiállításának anyagát adja közre rendhagyó tárgykatalógusként. *Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben. Felföldi emlékegy az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc tiszteletére* címmel 1998-1999-ben másfél évig nyitva tartó jubileumi időszaki kiállításon mutatta be a Palóc Múzeum azt a rendkívül változatos tárgyi anyagot, ami a nemzeti identitást dokumentálja. A kiállítás nemcsak a bemutatott, a rendszerváltás előtt soha nem láthatott nemzeti jelképes tárgykultúra népművészeti értékeit tárta az érdeklődő közönség elé, hanem interpretációjának újszerűségével igyekezett rámutatni annak a hagyományos népi kultúra egészét jellemző gondolatvilágára, a kozmikus keretekbe ágyazódó vallási hitvilágára, az ehhez kapcsolódó mítikus természetstílusára. Nyilvánvalóan a kiállítás nem biztosíthatott elegendő teret ezen széles összefüggések részletes kifejtésére, ami tulajdonképpen a kiállítási katalógus feladata. Azonban – legalábbis az elmúlt évek során – hazai múzeumaink többsége még a pályázati támogatások ellenére sem kerülhette meg azon dilemmát, hogy kiállítást rendezzen vagy katalógust jelent-

sen meg, a kettő együtt elérhetetlen volt. Ezért is rendkívül öröndetes, hogy a néhány év előtti emlékeztető jubileumi kiállítás páratlanul gazdag tárgykollekciója alapos témafeldolgozásba építve megjelenhetett az újabb évfordulón.

Ez a kiadvány a magyar muzeológiai kiemelkedő értékű alkotása, nemcsak a mindedig kevésbé ismert jelentős tárgyi dokumentációja okán, hanem a bevezető tanulmány szemléletmódjának újszerűsége, témafeldolgozásának komplexitása miatt is. A sokrétű témaelemzés és széles történeti áttekintés a könyvet kiemeli a szokványos múzeumi katalógusok sorából, és a legszélesebb olvasói érdeklődésre, sőt, bátran állíthatjuk, hogy az iskolai oktatásban való hasznosításra is alkalmassá teszi.

A munka első részét alkotó bevezető tanulmányok kitérnek a didaktikai érzékkel és mintaszerű szerkezeti felépítésben tárják fel a magyar parasztság hazaszeretetének történeti eredőit, annak kulturális alapjait és a magyarságtudat összetevőit. Ez utóbbival kapcsolatban a vallási élet, a

nemesség, a katonaság, az iskola, a polgárosodás, a politika és a nemzetiségek befolyásának, esetleges kölcsönhatásának

alapos elemzését nyújtja. Majd a népi kultúra különböző területeinek (az életút fordulóit, építkezés, házberendezés, gazdálkodás, közlekedés, társadalom, közigazgatás, ünnepek, céhes élet, stb.) tárgyi világában megnyilvánuló hazaszeretetet dokumentálja a nemzeti jelképekkel rendelkező tárgyak díszítőelemeinek, motívumainak értékelésével. A széles áttekintést nyújtó tárgyelemzéshez további két tanulmány (korábban megjelent, de e célból átdolgozott írások) a legfontosabb témakör, a népi vallásosság területén nyújtanak tanulságos képet a magyarságtudat szakrális motivációiról, valamint a *Magyarok Nagyszonya* kultuszának a palócok körében mindmáig élő páratlanul gazdag hagyományáról. Ez utóbbi vizsgálat min-

taszerű rendszerezését adja a rendkívül gazdag és sokrétű ábrázolás-anyagnak, a *Regnum Marianum* képi és tárgyi megnyilvánulásainak, települések szerinti számbavételének.

A kötetet záró tárgyjegyzék (*Lengyel Ágnes* munkája) a témakörnek mindaddig legteljesebb tárgye gyűjtését sorakoztatja fel (367 tételben), időrendi sorba állítva, korszakonkénti tagolásban a XVIII. századtól a második világháború utáni időkig. A tíz múzeum gyűjteményéből jó érzékkel feltárt és kitűnően válogatott tárgyi anyag kellőképpen reprezentálja a népeletben évszázadokon keresztül megnyilvánuló hazaszeretetet, magyarságtudatot. A gondosan elkészített tömör

tárgyleírások minden lényeges információt tartalmaznak, példaszzerűen egységes, jól áttekinthető megfogalmazásban. A kötetben közölt 269 – túlnyomó többségében színes – kép mindaddig a legnagyobb méretű dokumentatív és illusztrációs anyagot képviseli ebben a témakörben, melynek értékét tovább növeli, hogy a témafeldolgozással szerves egységet alkot, nem csupán illusztrációs szerepet tölt be. Külön is említést érdemel, hogy a kötethez angol nyelvű összefoglalás és tárgylista csatlakozik.

(*Limbacher Gábor: Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben.* Palóc Múzeum. Balasagarmat, 2002. 242 p.)

Korszerű múzeumok műemléképületekben

Basics Beatrix

2002. szeptember 24-29. között Budapesten tartotta ülését a régészeti és történeti múzeumok nemzetközi konferenciája, s témája különösen aktuális volt Magyarországot illetően, hiszen nálunk köztudomásúan kiemelten nagy a száma azoknak a múzeumoknak, amelyek műemléképületekben működnek. A konferenciával egy időben jelent meg Éri István szerkesztésében egy hasonló című, szép kiállítású kötet. A bevezetőt, amely a „vázlatos áttekintés” címet viseli, Kovács Tibor, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója írta, s rögtön a legjelentősebb műemléképületben lévő múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum vezeti a tárgyalat intézmények sorát. Különleges helyzetű a Nemzeti Múzeum, hiszen amellelt, hogy a magyarországi klasszicizmus egyik legjelentősebb emléke, eredetileg is múzeumnak épült. A jelenleg is folyó rekonstrukcióba is nyújt némi betekintést az ide tartozó képanyag.

A következő épület szintén fővárosi: az I. Ferenc feleségéről elnevezett Ludoviceum egykori hadiakadémiájának, majd egyetemi épületének jelenleg is zajlik a rekonstrukciója, a későbbi korok átépítései által eltorzított épület helyreállítása. A mellette álló lovarda jelenleg a Természettudományi Múzeum otthona. A tervek szerint a műemléképület három szintjén raktárak és munkaszobák helyezkednének el, a padlószint alatt nyitnának új tereket a jövőre állandó és időszaki kiállítások számára. A hatalmas munka eredményképpen egy korszerűen átalakított, egykor más funkciót betöltő műemléképületben kapna végre elhelyezést a Természettudományi Múzeum hatalmas és értékes gyűjteménye.

A budapesti Kiscelli Múzeumban, a Zichy család által a XVIII. században alapított trinitárius kolostorban a Budapesti Történeti Múzeum Újkori Várostarténeti és Képzőművészeti Gyűjteménye található jelenleg. A mariazelli zárandokhely után elnevezett templom és kolostor műemléki felújítása mindmáig nincsen befejezve, az 1758-ban fölépült kéttornyos templom tornyait elvesztve, belseje csupasz téglafalaival szolgál képzőművészeti kiállítások környezeteként. 1910-ben Schmidt Miksa vásárolta meg az épületet, s az három év múlva már múzeumi jelleggel működött, a közönség számára látogatható volt, mint a műemlékek ilyen célú átalakításának egyik korai példája.

A Nagytétényi Kastélymúzeumot, az egykori Száraz-Rudnyánszky kastélyt 1716-1778 között alakították ki jelenlegi formájában, s a II. világháborút követően lett az Iparművészeti Múzeum állandó bútorbemutatójának a helyszíne. A kastély teljes műemléki helyreállítása 2000-ben fejeződött be, s jelenleg újrendezett kiállítással fogadja a látogatókat.

Az Öntödei Múzeum az 1858-62 között épült, majd 1864-ben megszűnt Ganz gyár épületében nyílt meg 1969-ben. Az öntöde eredeti berendezése a kiállítás területének felét foglalja el, a többi részen pedig a magyarországi fém-, vas- és acélöntés története látható. A viszonylag fiatal intézmény az ipari műemlékekben kialakított múzeum tanulságos példája.

A vidéki intézmények sorát a soproni Fabricius-ház nyitja meg, jól példázva történetével a város két évezredes múltját. A római kori várfal, a középkori részek, a barokk utcai homlokzat a város építészetiének nagy korszakait illusztrálja; a szobákban polgári lakóinteriőröket rendeztek be a soproni múzeum gyűjteményéből. A feltárt falképek,

a bemutatott tárgyak, az építészeti részletek segítségével a városi polgárság életkörülményeit ismerheti meg a közönség.

A tatai zsinagóga helyreállított épületében szokatlan bemutató, görög-római szobormások kiállítása várja a látogatókat. Az egyházi műemlék új funkciót kapott, a raktárait kinőtt Szépművészeti Múzeumnak pedig módja nyílt megismertetni egy rég nem láttható, különleges tárgye gyűjtését.

Az esztergomi Vármúzeum azoknak az egykori uralkodói, vagy főúri központoknak a sorát nyitja meg, amelyek felújításuk után múzeummá működnek. A visegrádi Mátyás Király Múzeum, az egeri Dobó István Vármúzeum, a sárospataki Rákóczi Múzeum példázza ezeket a kötetben. Mindegyik esetben hosszú ideig tartó, esetleg többszöri rekonstrukció, sőt részleges újjáépítés után nyíltak meg a helyhez kapcsolódó állandó kiállítások ezekben az épületekben. Ugyanolyan fontos volt esetükben az épület történetének illusztrálása, mint a hozzájuk kapcsolódó uralkodókhoz, főúri családokhoz fűződő történeti, művelődéstörténeti, képzőművészeti anyag bemutatása.

A pécsi Zsolnay Múzeum műemlék épület és múzeumi kiállítás szokatlan, eredetileg egymással semmilyen kapcsolatban nem lévő párosítását jelenti. A gótikus épületmagból reneszánsz stílusban átalakított palotához barokk toldaléképület csatlakozik. A felújítás után, 1955-ben a pécsi Janus Pannonius Múzeum rendezte meg e helyen a Zsolnay gyár kerámiáit bemutató állandó kiállítást; emellett azonban raktárak, adattár és irodák is elhelyezést nyertek itt. Később egy újabb állandó bemutatóval, Amerigo Tot szobortárlatával bővült a kiállítóterek sora. A pécsi úgynevezett múzeum-utca, a Káptalan utca egy másik, középkori eredetű, barokk átalaki-

Régészeti és történelmi múzeumok
nemzetközi bizottsága
ICOM-ICMAH
International Committee
for Museums of Archaeology
and History

Korszerű múzeumok
műemléképületekben
Magyarországi példák
Up-to-date museums
in historic buildings
Hungarian Examples

Évi konferencia, Budapest
2002 szeptember 24-29.
Annual Conference, Budapest
24-29 September, 2002

tásokkal bővített palotája ad helyet a Modern Magyar Képtár igen jelentős képzőművészeti gyűjteményének. Itt is maximális a helykihasználás: a kertben szabadtéri szoborkiállítás, a kevésbé reprezentatív részeken irodák és raktárak működnek.

A rövid, tömör leírásokkal, sok képpel bemutatott múzeumként működő műemlékek csak válogatást jelentenek a legjelentősebbek közül. A sort szerencsére hosszan lehetne folytatni, s napjainkban is egyre bővül a hasonló épületek köre. Szerencsés megoldás műemlék épületben múzeumot beren-

dezni, hiszen ez biztosítéka a megőrzésnek és folyamatos karbantartásnak. A műemlékek megnyitása, eredeti funkciójuk bemutatása ennek a folyamatnak a kezdete. Vannak azonban, méghozzá nem is kis számban, olyan műemléképületek, amelyek a Nemzeti Múzeum példájához hasonlóan eredetileg is múzeumnak épültek, s később műemlékké váltak. Ezekből csak leírás, ismertetés nélküli képválogatást közöl a kötet a hátoldalán, jelzésszerűen folytatva a felsorolást.

A rekordgyorsasággal elkészült, hasznos és szép kötet nagyon fontos; olyan feldol-

gozás elindítója, amelyre a jövőben nagy szükség lesz. A műemlékek egy speciális fajtájának bemutatása, megismertetése különböző műfajokat kapcsol össze: egyszerre épületmonográfia és gyűjteménytörténet, amely számos tanulsággal szolgálhat mind a szakma, mind pedig az érdeklődő közönség számára.

(Korszerű múzeumok műemléképületekben. Magyarországi példák. Régészeti és történelmi múzeumok nemzetközi bizottsága. ICOM-ICMAH. Szerk: Éri István. Budapest, 2002.)

Zala mente

Bencze Géza

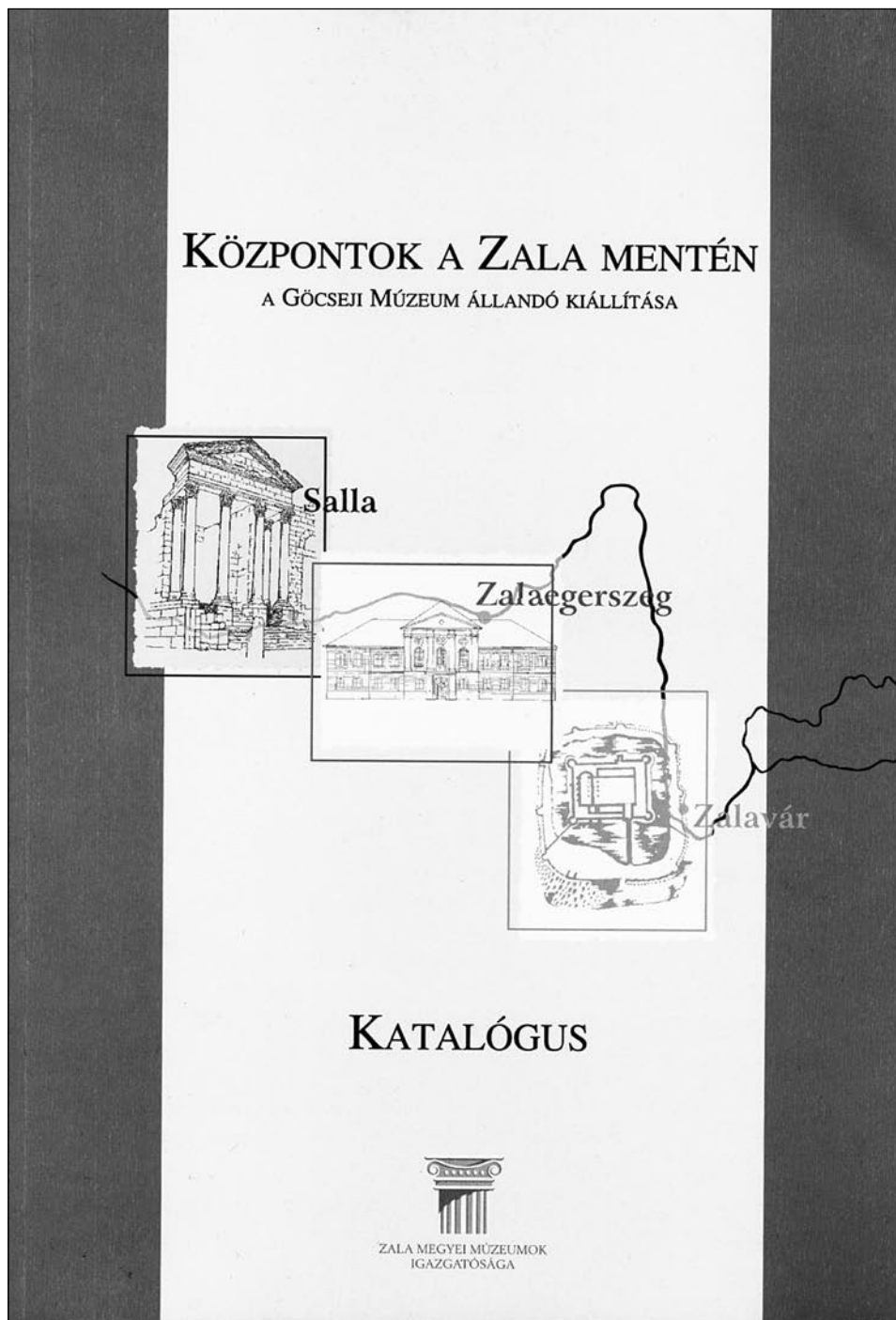
Azt követően, hogy 1980-ban megnyílt a Göcseji Múzeum mai épületében az első állandó kiállítás, többen terveztük, hogy egy majdani kiállítás előmunkálataként végigmegyünk a Zalán, a Zala mentén, kezdve Pankasztól az akkor épülőfélben volt kisbalatoni tározóig, gyalogszerrel, csónakon, vagy ahogy tudunk. Terveztük, hogy – az ezredvégehez közeledve – leírjuk a tájat,

az embert, a településeket a természeti környezet elemeitől kezdve a régészetben, a néprajzon, az építészettörténeten át a napjaink történetéig, s nem utolsósorban gyűjtünk. Aztán néhány kezdeti előmunkán, helyszínrögzítő fotózáson kívül az egészből nem lett semmi.

Így igazán jó volt hallani a készülő új kiállításról a '90-es évek végén, majd látni a Bánkuti Albin tervei alapján történt felépülését. A megyében ekkoriban két állandó kiállítás állott: a Nagykanizsán ugyan éppen

ekkortájt elbontott *Az erdő és ember Zalában*, valamint Keszthelyen az 1986-ban nyílt *Balaton és az ember*. A *Központok a Zala mentén* címet viselő zalaegerszegi új állandó kiállítás 2000. október 20-án nyílt meg, majd rá pontosan két évre, 2002. október 20-án került ki a nyomdából a katalógusa.

A jó kiállítású katalógus tagolása azonos a kiállításéval, annak nagy egységei és témái teremről-teremre követhetők a lapokon is: *Központok az őskorban (Szár az Csilla)*; Salla,

a római kori központ (*Redő Ferenc*); Avar kori központok a határ mentén (*Szólke Miklós Béla*); Mosaburg/Zalavár (*Uó*); Zalavár a királyi vármegye központja (*Vándor László*); A középkor (XIV-XVI. század) világi és egyházi emlékei Zalában (*Kvassay Judit*); Zalaegerszeg (*Béres Katalin - Megyeri Anna*). A kötet nem független a kiállítástól, önmagában nehezen is lenne értelmezhető nélküle, vele szerves egységet alkotva annak írásos képes lecsapódása.

A különböző tudományok eltérő elveit és módszereit jól simította ki a következő szerkesztői gondoskodás, aminek egy

egységes szerkezetű, nagyjából egyenletes, kívül-belül szép és jó kötet lett az eredménye. A bevezető tanulmányokat követi az igazi katalógus, majd az adott témához kapcsolódó bő – felhasznált és ajánlott – szakirodalom.

A fejezeti bevezetők összefoglaló tanulmány-jellegűek. A régészeti talán kissé szikárabbak, tömören informatívak, s a római Sallát tárgyaló kivételével inkább leírójellegűen kapcsolódnak a kiállítási enteriőrökhöz, alfejezetekhez, netán vitrinnyi egységekhez. A nemes egyszerűséggel csak *Zalaegerszeg* címet kapott fejezet a töb-

bitől eltérően bőségebb terjedelmű, így jobban is kötődik-kapcsolódik a kiállításban megjelenítettekhez. A szerzők ebben a fejezetben éltek a felkínált lehetőséggel, hogy a katalógus kései megjelenése okán igazán jól sikerült enteriőröket is bemutatthattak képen-szövegben egyaránt. A képes anyag szűkre szabottsága egyébként általánosan jellemző a kötetre (gondoljuk, elsősorban anyagi okokból), kevés az enteriőrfotó, a fejezet-katalógusokban sem sok a műtárgyfotó, s – a kötet képanyagának fekete-fehér mivoltából következően is – kényszerűen elmaradt a kiállítás átlagostól elütő, helyenként izgalmas színvilágának a visszaadása is.

A több enteriőr- vagy teremfotó már csak azért is hiányzik, mivel a katalógusban a termék korrekt alaprajzkövetése mellett nem esik szó a kiállításról, mint vizuális alkotásról, a berendezéséről, netán grafikai megjelenítéséről. A kiállítási katalógusok általánosan kialakult szerkesztési elvétől eltérően nincsenek benne sem a kiállítás-szövegek, sem – egy-két kivételtől eltekintve – az illusztrációk. E területen kissé eltávolodott egymástól a kiállítás és katalógusa.

A fejezetekhez tartozó önálló tárgykatalógusok a minél teljesebb dokumentálásra való törekvésnek maradéktalanul eleget tesznek. Jelentősen eltérnek egymástól azonban az itt kimondottan szabatosan megfogalmazott 5-10 harmadsornyi régészeti műtárgylírások a történeti fejezet 2-3-szor hosszabb, esetenként már esszézerű megfogalmazásaitól.

A kiállítás eredeti szándéka szerint nem a megyetörténettel foglalkozik, a katalógus egyes fejezeteinek bevezető tanulmányai-ból azonban szinte a megyetörténet egésze rajzolódik ki. A kiállítással és a katalógussal Zala megye történetének egy-egy mikrotájon keresztüli új megfogalmazása történt meg. A tudományos ismeretterjesztő kiállításvezető és katalógus így amellett, hogy a szakma részére bemutatja a Göcseji Múzeum szakmai-tudományos munkáját, a látogató (aki persze kevés katalógust vásárol) és az érdeklődő számára is – egy kicsit a múzeum gyűjteményeibe is belátást engedve – képet ad az itt folyó munkáról, a megye, a régió egyik kulturális műhelyéről.

(*Központok a Zala mentén. A Göcseji Múzeum állandó kiállítása. A katalógust szerkesztette: Béres Katalin – Kostyál László – Kvassay Judit. Zalaegerszeg, 2002. 211p. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága.*)

In memoriam

Balassa Iván ravatalánál

Bodó Sándor

Balassa Iván „Lápok, falvak, emberek” című, 1975-ben megjelent kötetéből idézek néhány önéletrajzi ihletésű sort: *„Gyalog indultam el, idestova négy évtizeddel ezelőtt, első néprajzi gyűjtőútamra szülőfalumból, a Bihar megyei Báránról ... Azóta változatlan szeretettel kutatom a magyar falvakat. ... Az elmúlt évtizedekben sok avart megjártam, sok levelet (vagyis: szokást, hiedelmet, mondát, mesét, balladát stb.) felseztem, eltettem és megmentettem a nyomtalan elmúlástól. Sokszor bőrig áztam, dunyha alatt vacogtam a soha nem fűtött, almailatú tisztaszobákban, vívtam kemény harcokat kutyafalkákkal, tapostam a csizmaszáron is befolyó, marasztaló sarat, ettem végig lakodalmi vacsorákat, zsírtól csepegő bőséges dísznótorokat, majd elepedtem a szomjúságtól a nyári napon hevült sovány szikes legelőkön, bort kóstoltgattam vasárnap délutánokon a falu alatti vendéglátó pincék előtt. Mennyi, mennyi sors, ember, akiket megismertem, mennyi mindent tudtak s elmondtak mindig szeretettel és jó szívvel. Ma már nagyobb részük elment és számomra lelkiismeret furdalást hagytak hátra, mert mily keveset örökítettem meg mindabból, amit végleg magukkal vittek.”*

S a magyarság történelmének egy-egy szeletét, morzsáját őrző öreg (adatközlő) „fák” után elment Balassa Iván, a tudós is.

A magyar néprajztudomány, Balassa Iván egykori múzeumi őrhelyei: a Néprajzi Múzeum, a sárospataki Rákóczi Múzeum, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, a számos társadalmi feladatvállalást jelző egyesület: köztük a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia több bizottsága, s a Győrffy István Néprajzi Egyesület nevében búcsúzom a XX. század viharait végigélt, bámulatosan szorgalmas munkája nyomán termékeny, maga után kerek életművet hagyó tudós professzortól.

Életének fontosabb állomásait szaktudományja és a társtudományok is számon tartották, ill. tartják. Tanulmányait Debrecenben végezte, s Csúry Bálint körében, majd Kolozsvárott Szabó T. Attila közelében alakult ki, ill. vált erőteljessé nyelvtudományi érdeklődése. Pályája akkor módosult, amikor Sepsiszent-

györgyre nevezték ki múzeumőrnek a Kós Károly által épített Székely Nemzeti Múzeumba. Munkásságát ezt követően a múzeumok világában teljesítette ki. 1944 őszén került a Néprajzi Múzeumba, ahol 1948-tól a leggazdagabb gyűjteményt, a magyar osztályt vezette, majd 1950-től hat éven át főigazgatóként szervezte az intézmény működését (gyarapítását, kiadvány-sorozatait, kül-

kapcsolatait). 1956-tól 1961-ig a sárospataki Rákóczi Múzeumot igazgatta, s épített ki kiváló emberi kapcsolatokat olyan tudós férfakkal, mint pl. Újszászy Kálmán. Balassa Iván életének talán ezek a pataki évek eredményezték a legtöbb impulzust, a legmélyebb élményeket adó, s így a legeredményesebb korszakot. (Magam itt ismerhettem meg érettségire készülő diákként a mindenre figyelő, igényes, tanácsokat-ötleteket adó, irányító mutató tudós múzeumigazgatót.)

1961-től a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályának tudományos osztályvezetője, majd 1969-től a Mezőgazdasági Múzeum mb. főigazgatója, később tudományos főigazgató helyettese.

A tudományt jeles történeti-néprajzi, agrártörténeti monográfiákkal, számtalan tanulmánnyal örvendeztette meg. *A magyar kukorica, Az eke és a szántás története, a Magyar néprajz, A határainkon túli magyarok néprajza* és a többiek, korszakos művek.

Mégis számos alkalommal hallottam büszkeséggel a hangjában emlegetni, hogy ő írta az első néprajzi tankönyvet középiskolások számára. Ha jól emlékszem a szavaira, most is fellelhető még íróasztalfiókjában egy hasonló tárgyú kiteljesített tankönyv.

Munkásságának számos ága-boga volna még felidézhető, amit méltó elismerések, köztük a Svéd és a Dán Királyi Tudományos Akadémia tagsága, a Herder-Díj, vagy 1997-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetés is jeleznek.

Balassa Iván élete végéig aktív, integráló erőt sugárzó személyiség volt. A közelmúltig folyamatosan publikált, konferenciákszervezője, irányítója, közreműködője volt. Rengetegen keresték/kerestük meg Batthyány utcai otthonát/irodáját, ahol kedves felesége, Éva asszony kitűnő kávéja és pogácsája mellett kaptunk véleményt, tanácsot, útmutatást és lendületet biztatást a további munkánkhoz. Csak köszönettel „fizethettünk” érte akkor is és most, ravatalánál is.

Balassa Iván feleségétől, Éva asszonytól tudom, hogy a töretlenül optimista tudós, kórházi ágyán utolsó műtétje után néhány órával már az intenzív osztály nővéreinek tartott kiselőadást a magyar néprajz mibenlétéről, sajátosságairól, céljairól. Ezt, az élete utolsó pillanatáig elkötelezetten lelkesedő, energikus személyiségű, példamutató, kivételes embert

őrizzük meg lelki szemeink előtt.

At the catafalque of Iván Balassa

Hungarian ethnography lost one of its greatest scholars, Iván Balassa. In 1944 he started working for the Ethnographical Museum and became leader of the Hungarian Collection four years later. In 1950 he was appointed director general of the museum. Between 1956 and 1961 he worked as the director of the Rákóczi Museum in Sárospatak, from 1969 as the director of the Museum of Agriculture. His works, such as the „Hungarian Corn”, „The History of Hungarian Plough and Ploughing” or the „Hungarian Ethnography” proved to be essential publications of his field. His oeuvre was appreciated home and abroad: he was chosen member of the Swedish and Danish Royal Academy of Sciences and was awarded the Herder Prize. Iván Balassa, this great scholar will always be remembered as a special, outstanding ethnographer.

Bellon Tibor (1941-2002)

Örsi Julianna

Bellon Tibor 1941. január 1-jén falusi környezetben, Nyíradonyban született. A Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-néprajz szakán fejezte be tanulmányait. A Néprajzi Tanszék szellemisége a vidékkutatásnak elkötelezett, jól felkészült szakembert nevelt belőle. 1964-ben friss diplomával a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatói székét foglalhatta el. Szűcs Sándor örökébe lépett, aki által összegyűjtött 1500 néprajzi tárgy, 750 kötet könyv, másfélszáz adattári tétel mintául szolgált arra, hogy mit is kell tennie egy vidéki múzeumigazgatónak. Bellon Tibor ezen az úton elindulva fejlesztette tovább a gyűjteményt. A múzeum elhelyezési körülményein is sikerült javítania, 1973-ban az azóta is múzeumként funkcionáló nagykun kapitány kúriájában (Karcag, Kálvin u. 4.) nyílt meg a karcagi múzeum új állandó kiállítása *Nagykunsági krónika* címmel. A kiállítás hű tükrre annak a tárgy- és témagyűjtésnek, ami Bellon Tibor munkásságát jellemezte.

Kutatómunkája az anyagi kultúra emlékeinek sokoldalú feltárását jelentette a Nagykunságon. Györffy István nyomdokaiba lépett, amikor a recens anyag gyűjtése mellett levéltári kutatásba kezdett. Ennek a munkának első jelentős műve doktori disszertációja, amely 1973-ban jelent meg *Karcag város gazdálkodása (földművelés)* címmel. A későbbi évtizedekben is hű maradt mind a témához, mind a módszerhez, amellyel a XX. századi, terepen gyűjtött emléktanyag előzményeit XVIII-XIX. századi levéltári adatok feltárásával rekonstruálta. Tanulmányai elsősorban a paraszti üzemszervezet, a termelés és értékesítés, a település- és gazdaságtörténet területére terjedtek ki.

Az 1970-1980-as években részt vett a Magyar Néprajzi Atlasz, a Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz, az országos műemlékfelmérés munkálataiban, amely lehetőséget jelentett számára, hogy kutatási területének földrajzi határait kibővítsé. *A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII-XIX. században* című munkájával 1991-ben elnyerte a néprajztudomány kandidátusa fokozatot. A munka kibővített formában 1996-ban jelent meg.

Az Alföld-kutatóvá lett Bellon Tibor 1989-ben kapcsolatba került a Szegedi Tudományegyetemmel. 1989-től mellékfoglalkozású egyetemi adjunktus, majd docens (1993-tól) az önálló

sodó Néprajz Tanszéken. 1994-ben a múzeumi állást véglegesen felváltotta az egyetemi katedrával. Karcagi korszakát jellemzi az az

örökség, amit utódjának átadott (nyolc és fél-ezer tárgy, közel negyvenezer fotó, több mint háromezer adattári tétel, tízezret meghaladó könyvtári anyag). Egyre többet és egyre behatóbban foglalkozott az ártéri gazdálkodással, amely a Tisza-kutatásban csúcsozott ki. Az OTKA és más támogatások segítségével tanulmányok, tudományos előadások sora született. Élete utolsó és egyben legnagyobb alkotása a Tiszáról szóló monográfiája, amelyhez egy évtizedig gyűjtötte az anyagot.

Fontosnak tartotta az ismeretterjesztést is. Tudománypopularizáló munkáiból kiemelkednek a Magyar Televíziónál készített tájfilmjei (Gyökerek, Örökségünk, Kapcsok sorozat és a 12 részes Tisza-film). Ugyancsak jelentős az a több évtizedes tevékenysége, amellyel a – Népi Iparművészeti Tanács zsűritagjaként – a népművészek és fiatal népi iparművészek alkotói munkáját segítette. Különösen sokat tett a nagykunsági mesterek elismertetéséért.

1997-ben habilitált, 1998-ban tanszékvezetővé nevezték ki, amely megbízásnak haláláig eleget tett. 2001-ben oktatómunkájáért az Országos Tudományos Diákköri Tanácstól megkapta a „Mestertanár” kitüntető címet. Kutató expedíciókat szervezett nemcsak a Magyar Alföldre, a Felső-Tiszavidékre, de a

határainkon kívüli magyar falvakba is (Szlovénia, Kárpátalja magyarlakta vidékei).

Évtizedeken át tagja volt a Magyar Néprajzi Társaság Választmányának, 1994-1997 között a főtítkári teendőket is ellátta. 1997-től tagja az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottságának, 1998-tól pedig az MTA Néprajzi Szakbizottságának. Tudományos és muzeológusi munkásságának elismertségét jelezi kitüntetései, díjai: a Magyar Néprajzi Társaság Érdemes tagsága (1978), a Szűcs Sándor Tárkutató Emlékérem (1985), a Móra Ferenc Díj (1992).

Élete utolsó évtizedében szűkebb környezete is kifejezte elismerését a tudósaknak, a korábbi múzeumigazgatónak: Nagykunságért-díj (1995), Szolnok Megyéért-díj (1977), Karcag Város Díszpolgára (2000). A 60 éves Bellon Tibor munkásságának megbecsülése nyilvánult meg azon a köszöntésen is, amelyet tiszteletére 2000 decemberében Karcagon rendeztek meg. Számos néprajzos írt a *Társadalom, kultúra, természet* című tanulmánykötetbe, amelyet ez alkalomra Barna Gábor szerkesztésében a Szolnok Megyei Múzeumi Szervezet és a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke adott ki Karcag város támogatásával.

Karcag város, a Nagykunság és a magyar néprajztudomány nagyjának kijáró méltó temetési ceremóniával kísérték utolsó útjára Bellon Tibort 2002. október 4-én a karcagi Déli temetőben.

Tibor Bellon (1941-2002)

Ethnographer Tibor Bellon was born in 1941. After finishing secondary school he studied ethnography at the Lajos Kossuth University of Arts and Sciences and gained his degree as a well-trained ethnographer. In 1964 he became the director of the István Györffy Nagykun Museum in Karcag and continued the expanding of the collections of the museum the following decades. His first significant scholarly essay was his doctoral dissertation, "The Agriculture of Karcag" which was published as a separate volume in 1973. He took part in the making of the Hungarian Ethnographical Atlas and the Szolnok County Ethnographical Atlas, which enabled him to expand his field of research. In 1989 he started lecturing at the University in Szeged and teaching became part of his life. From 1994 he retired from the museum and committed his life to teaching for the rest of his life. His death is a great loss in the community of ethnographers.

H. Gyürky Katalin (Balassagyarmat, 1925 – Budapest, 2002)

Schwarz Katalin

1925. február 25-én született Balassagyarmaton. Apja Gyürky Pál katonatiszt (†1944), anyja Rosenauer Margit. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán művészettörténet – klasszika archeológia szakán folytatta, majd szerzett diplomát az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, 1950-ben. Az egyetemi tanulmányai után több évfolyamtársával együtt a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumába került. 1951 júniusában édesanyjával kitelepítették Mezőberénybe, ahonnan 1953 augusztusában térhetett vissza Budapestre.

Egyetlen munkahelye volt több mint 30 éven át. A Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztályán, a Vármúzeumban, majd 1967-től a Budavári Palotában dolgozott 1986. évi nyugdíjazásáig. Kezdetben szerződéses munkatárs, majd 1957-től nevezték ki muzeológusnak. Tudományos munkássága egészen haláláig tartott. Régészeti munkája mellett a Középkori Osztály könyvtárosa is volt, majd 1973 és 1979 között a könyvtár vezetője.

A Budai Várban lakott, annak történetét kutatta, mint régész. Fő kutatási területe a főváros középkori története volt. Ő tárta fel a középkori budavári Domonkos kolostort 1962–1976 között. A budai vár középkori útrendszerének és a városfalaknak kutatása is nevéhez fűződik.

Ásatásokat végzett még Pannonhalmán, Székesfehérváron és Veszprémben. Kutatásainak eredményeit először tudományos folyóiratokban, évkönyvekben közölte, majd német nyelven kötete jelent meg a Domonkos kolostor régészeti feltárásáról a *Fontes Archaeologici Hungariae* című sorozatban (1981). 1981–1988-ban tárta fel az egykori kánai kolostort, ennek eredményeit újabb monográfiában publikálta 1996-ban. Kutatásainak egyik súlypontja az *üveg*, ennek a leletegyüttesnek nemzetközileg elismert kutatója volt. A régészeti feltárások során előkerült üvegleletek feldolgozása mellett foglalkozott a rekonstrukciós módszerekkel,

valamint az üvegművesség történetével is. E témában számtalan tanulmánya jelent meg, és kiadott két üveg korpuszt, a Budapesti Történeti Múzeum középkori üvegeiről, valamint a hazai múzeumokban őrzött középkori üvegleletekről (1989, 1991).

Munkamódszere következetes és igényes volt, és méltó a követésre. Tavasztól őszig

ásott, vagyis régészeti kutatásokat végzett. E munka befejezése után a régészeti feltárás leletanyagát feldolgozta, leltározta, rajzolta és restauráltatta. Fontosnak tartotta a töredékes régészeti anyag megbízható rajzi közlését, ebben segítette Jaschik Álmos (1885–1950) grafikus rajziskolájában szerzett tudása. Később ősszel mindig múzeumunk könyvtárában kutatott, irodalmat keresett megírandó tanulmányához. Utolsó írása a *Domonkos kolostorok, várostörténet, régészet* című munka, amely a Magyar Domonkosok Lapja 2001/2. számában jelent meg.

Tanulmányai, valamint ásatási jelentései (több mint ötven) a következő tudományos évkönyvekben és folyóiratokban jelentek meg: *Acta Archaeologica*, *Archaeologiai Érte-*

sítő, *Budapest Régiségei*, *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, *Műemlékvédelem*, *Régészeti Füzetek*. 70. születésnapján a Budapesti Történeti Múzeum régészeti évkönyvében köszöntötték.

Én, az *Emberre*, a kollégára emlékezem. 1985-ben ismertem meg, amikor könyvtárosnak jelentkeztem a Budapesti Történeti Múzeum álláshirdetésére. Az első beszélgetésen ő is ott volt. Emlékszem izgalmamra, de ennél sokkal jobban biztató tekintetére, és bátorító, segítő kérdéseire. 1973 és 1979 között, úgy mondhatom, elődöm volt, régészeti munkája, ásatásai mellett a könyvtár vezetését bízták rá. Hihetetlen tudással és kutatói gyakorlatából szerzett ismeretével olyan köteteket vásároltatott a könyvtárnak, amelyek ma is alapvető segédleteket jelentenek a napjainkban kutató régészeknek, történészeknek.

Hálával tartozom Neki, mert amikor a hazai klarissza rendtörténeti kutatásom támogatásához pályázatot akartam beadni, segített, és elhozta az anyagát, szép betűivel leírta a legfontosabb információkat. Amikor utoljára beszéltem Vele, mondta, hogy többet nem jön, befejezte a tudományos kutatást és publikálást, majd mosolyogva hozzátette: hétvégén, hozzák az unokámat.

Befejezett és teljes életművet hagyott hátra.

Katalin H. Gyürky
(Balassagyarmat, 1925 – Budapest, 2002)

Archaeologist Katalin Gyürky was born in Balassagyarmat. She studied art history and archaeology in the Péter Pázmány University in Budapest and started working for the Budapest History Museum in 1950. This museum was her only workplace, where she not only worked as an archaeologist, but as the librarian of the Mediaevalist Department. She lived in the Buda castle and carried out researches on its history. She was the one to uncover the mediaeval Dominican cloister between 1962 and 1976, but the research on the mediaeval road system and walls in the castle is also linked with her name. Her essays and more than 50 excavation reports were published in several scientific journals and periodicals. She left behind a complete, whole oeuvre.

Földes Emília (1946 –2002)

Holló Szilvia Andrea

Földes Emília 1970-ben fejezte be egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem művészettörténet szakán. Rövid kitérő után 1971 ősztől került a Budapesti Történeti Múzeumba. Kezdetben a múzeum éremtárát és ezüstgyűjteményét gondozta, majd 1974-től a festészeti anyagot, 1980-tól pedig a szobrászati gyűjteményt is. 1980-tól 1994-ig volt a múzeum Képzőművészeti Osztályának, egyben a Fővárosi Képtárnak osztályvezetője és igazgatója, utóbb, 1996-tól haláláig igazgatóhelyettese. Tevékenysége a gyűjtemények gondozásában és vezetőként is több irányú. Folytatta elődei, mindenekelőtt Bertalan Vilmos képtárépítő tevékenységét. Évtizedek munkájával, munkatársai segítségével elérte, hogyha darabszámra nem is, de minőségben mindenképpen az ország egyik legjelentősebb képzőművészeti kollekciónak hozta létre. A gyűjtemény egyik méltatója erről az eredményről így írt: „Kiscelli szenvedélyből született. Fejlesztői egész szívüket adták a legújabb kori magyar képzőművészet mérsékelt radikális vonulatáért, a törekény magyar citoyen ízlés vizuális lenyomatáért.” A gyűjtőmunka centrumában Földes Emília irányítása mellett a már korábban bekerült életművek bővítése, a történeti anyag hiányainak pótlása és az 1960-as évektől jelentkező fiatal avantgárd nemzedék munkáinak kiállítófalakra és raktárakba gyűjtése volt.

Az évtizedek során a muzeológiai munkák elvégzése mellett foglalkoznia kellett a Kiscelli Múzeum egy-egy újabb részének fel-

újításával is. A trinitárius kolostor romos templomából Közép-Európa egyik legszebb kiállítási terét hozta létre munkatársaival együtt. Számos fontos kiállítást rendezett itthon és külföldön. A szakmai közvélemény magasra értékelte e munkáját is, amit a kiál-

lításokról megjelent kritikák folyamatosan nyomon követtek.

Szerteágazó gyakorlati tevékenysége mellett kutatási eredményét néhány nagyobb lélegzetű írásban tette közzé. Írt a XVIII-XIX. századi pest-budai ötvösségről, monográfiát készített Szentpéteri József ötvösművészről. 1999-ben külön kötetben jelentette meg a Fővárosi Képtár gyűjteményeit, amelyben

egy intézménytörténeti fejezet után a korszak magyar művészetének történetét foglalta össze, s ennek folyamatába illesztette be a gyűjtemény festészeti, szobrászati és grafikai anyagának darabjait. Életművét 2001 augusztusában Móra Ferenc-díjjal ismerték el. Időközben befejezett doktori dolgozatának megvédésére már nem kerülhetett sor. Méltósággal viselt, hosszan tartó súlyos betegség után Földes Emília 2002 júliusában elhunyt.

Hiányát sokáig érezni fogjuk, de munkája, szelleme, cselekedetei beépültek a Kiscelli Múzeum tartópillérei, kövei közé. 2002. augusztus 12-én a Szent István Bazilikában a pályatársak nevében egykori tanára, Marosi Ernő akadémikus búcsúztatta.

Emília Földes (1945-2002)

The community of the Budapest History Museum and the Hungarian art historians lost a marvellous person, a dear colleague who committed her life to the cause of Hungarian museology. Emília Földes finished University in 1970 and started working for the Budapest History Museum the next year. First she was responsible for the museum's medal and silver collection, in 1974 she became the curator of the collection of paintings, six years later the collection of sculptures as well. Thanks to her work the art collection became one of the most significant in Hungary. Besides her curatorial work she had to deal with the renovation of several parts of the Kiscelli Museum. By the renovating of the Trinitarian cloister with the help of her colleagues she created one of the most beautiful exhibition spaces in Central Europe. Her activity was acknowledged by several awards, in 2001 for her lifelong achievement she was awarded the Ferenc Móra Prize.

A Pulszky Társaság hírei

Elnökségi ülés (2002. november 13.)

A testület eszmecserét folytatott a Pulszky Társaság tervezett díjával kapcsolatos elképzelésekről, valamint a december 5-i választmányi ülés előkészítéséről, majd a fiatal muzeológusok és a művészettörténészek tagozatai rendezvényének anyagi támogatása mellett döntött. A múzeumi életrajzi kötet munkálatairól szóló tájékoztató meghallgatása után az elnökség úgy döntött, hogy december 20-ára megszervezi a kiadvány bemutatását a Tarsoly Kiadó közreműködésével. Tudomásul vette a műtárgyvédelmi tagozat írásos tájékoztatását a „Műtárgyvédelmért – Balázs Ágnes díj” alapításáról. A tervezett Balázs Ágnes emlékkötet ügyében Éri István aktív bevonását határozta el. Örömmel nyugtázta a testület, hogy januárban a *Magyar Múzeumok*, a *Múzeumi Hírlevél* és a frissen létrehozott *Múzeumi Közlemények* szerkesztő bizottságainak együttes ülését tervezik a három kiadvány viszonyának és profiljának egyeztetése érdekében.

A NEMO éves közgyűlése (2002. november 15-16.)

Az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata 2002. évi közgyűlését Budapesten tartotta – fennállása óta első ízben az Európai Unión kívüli országban. A Pulszky Társaság által szervezett másfél napos értekezleten 13 ország szakmai szervezetének képviselői mellett részt vett az ICOM főtitkára, a World

Organisation of Museum Associations (Múzeumi Egyesültek Világszervezete) elnöke és az European Museum Forum képviselője is. A tanácskozáson a hagyományokhoz híven az egyes országos szervezetek képviselői adtak tájékoztatást az elmúlt év legfontosabb eredményeiről, gondjairól, változásairól. Emellett eszmét cseréltek a nemzetközi együttműködés és információcsere bővítésének lehetőségeiről, a NEMO News és a honlap (www.ne-mo.org) jobb hasznosításáról. Meghallgatták és megvitatták Kócziánné Szentpéteri Erzsébet főosztályvezető (NKÖM) előadását az Európai Unióhoz történő csatlakozással kapcsolatos várakozásokról és aggodalmakról. A közgyűlés munkájában magyar részről Matskási István, Deme Péter és Cseri Miklós vett részt.

A művészettörténeti szakmai tagozat előadói ülése (2002. november 26.)

A magyar múzeumügy 200 éves évfordulójához kapcsolódóan a tagozat a Magyar Nemzeti Múzeumban előadói ülést tartott, amelyen vidéki és fővárosi múzeumok képzőművészeti gyűjteményeinek vezetői adtak tájékoztatást munkájukról.

Elnökségi ülés (2002. december 5.)

Az elnökség megfogalmazta javaslatait a választmányi ülésre a 2003. évi tisztújító közgyűléssel kapcsolatban, majd a Balázs

Ágnes emlékkötet kapcsán hivatalosan is felkérte Éri Istvánt, hogy legyen a kiadvány szerkesztője és javaslata alapján jóváhagyta a létrehozandó szerkesztő bizottság összetételét.

Választmányi ülés (2002. december 5.)

A választmány az elnökség javaslatára elfogadta a Dobó István Vármúzeum meghívását, és úgy döntött, hogy a 2003. évi tisztújító közgyűlésre március 7-8-án Egerben kerüljön sor. A kötelező napirendeken túl az „Európai Unió – regionalitás – múzeumok” címmel javasolt szakmai témát napirendre tűzni. A jelölő bizottság elnökének Éri Istvánt, tagjainak Kecskeméti Tibort és Fűrészné Molnár Anikót választotta meg. A költségek részbeni fedezésére a részvételi díjat 2500 Ft körül állapította meg. Úgy döntött, hogy a közgyűlés elé terjesztendő dokumentumokat a 2003. február 6-i ülésen vitatja meg és véglegesíti. Állásfoglalása szerint a közgyűlésen csak azok vehetnek részt szavazati joggal, akik a 2002. és 2003. évi tagdíjukat egyaránt rendezték.

A testület meghallgatta a tagozatok képviselőinek beszámolóját a 2002-ben végzett munkáról és a 2003-as tervekről; megvitatta a Pulszky díj tervezetével kapcsolatos előterjesztést és úgy döntött, hogy az elhangzottak alapján továbbfejlesztett változatot februárban ismét napirendre tűzi.

Museum.hu hírek

A Magyar Múzeumok Honlapja közel másfél éves fennállását, látogatottságát (havi 80.000 letöltött oldal), számos új szolgáltatását, egyre bővülő tartalmát a múzeumok készségegyüttműködésének, folyamatos információ küldésének köszönheti. 2003 február közepén készül el és kerül fel az Internetre a *Museum.hu angol változata*, ami a teljes magyar verzió hiánytalan fordítása lesz. A naprakész idegen nyelvű információszolgáltatás üzemeltetéséhez az Önök segítségére, folyamatos és időben történő adatszolgáltatására van szükségünk, mely lehetővé teszi az adott események, kiállítások mihamarabbi lefordítását és online publikálását.

A múzeumok éves adatszolgáltatására szolgál a *2003-as kérdőívünk*, melyet december végén postáztunk ki az intézményeknek. Kérjük,

az angol verzió elkészültének elősegítése érdekében szíveskedjenek minél hamarabb visszaküldeni az adatlapot szerkesztőségünknek, hogy továbbra is élvezhessék a *Museum.hu* nyújtotta széles nyilvánosság előnyeit. Szolgáltatásaink a jövőben is ingyenesek a múzeumok számára.

További újdonságokkal szolgálunk a honlap *Múzeumoknak* rovatában a *Pályázatok, felhívások* menüponttal, lehetőség nyílik saját felhívásuk közzétételére is. Az *Akciók, ajánlatok* címszó alatt partnereink legfrissebb, kifejezetten múzeumokat szóló ajánlataival ismerkedhetnek meg.

Még 2002-ben elkezdtünk tárgyalni egy neves Internet szolgáltató céggel, hogy tőlük *alacsony áron* juthassanak *Internet-hozzáféréshez* a múzeumok. Az országos hálózattal rendel-

kező szolgáltató 10 %-os kedvezményt ajánlott fel nemcsak a múzeumok, de a múzeumok dolgozói részére is. (A részletekről a honlapon, a *Múzeumoknak* rovatban találnak tájékoztatást, valamint szerkesztőségünkötől is kérhetnek szóróanyagot.)

A *Museum.hu* honlapok készítését is vállalja kifejezetten múzeumok részére. Szerkesztőségünk egyetlen bevételi forrását ez a tevékenység képezi. Áraink múzeumi pénztárcákra méretezettek, munkánkban mindig a pontosságra és megbízhatóságra törekszünk. Nemso-kára erről személyesen is meggyőződhetnek, hiszen hamarosan debütál a *Museum.hu* által készített első múzeumi honlap, melyet mindjárt a második követ. Az új honlapok elkészültéről azonnal tájékoztatjuk majd Önöket.

Kotzián Orsolya

E számunk szerzői

Aczél Eszter (1954)
történész, német-magyar szakos tanár
főmuzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Árva Anita (1975)
biológia-környezetvédelem szakos tanár
PR-munkatárs
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Bajzáth Judit dr. (1964)
tanár, népművelő
Ph.D.
főosztályvezető
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Balázs György dr. (1951)
etnográfus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Néprajzi Múzeum
Budapest

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

H. Bathó Edit dr. (1956)
etnográfus
igazgató
Jász Múzeum
Jászberény

Bencze Géza dr. (1946)
történész
főigazgató-helyettes
Országos Műszaki Múzeum
Budapest

Bodó Sándor dr. (1943)
etnográfus
kandidátus
főigazgató
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest

Csorba Csaba dr. (1946)
történész, régész, levéltáros docens
ELTE Tanárképző Főiskola
Budapest

Deme Péter dr. (1950)
történész
igazgató
KÖH Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága
Budapest

Felföldi Zita (1969)
tanár, antropológus
kulturális menedzser
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Füvessy Anikó dr. (1944)
etnográfus
kandidátus
igazgató
Kiss Pál Múzeum
Tiszafüred

Galambos Henriett dr. (1977)
jogász
jogi előadó
Szépművészeti Múzeum
Budapest

Gárdos Bernadett (1974)
kiállítási munkatárs
HUNGAROFEST Kft
Budapest

Gerle János (1947)
építészmérnök
Budapest

Gócsáné Móró Csilla (1960)
történelem-népművelés szakos tanár
igazgató
Blaskovich Múzeum
Tápiószéle

Hamvasné Füredi Judit dr. (1946)
nemzetközi közgazdász
PR menedzser
Szépművészeti Múzeum
Budapest

Holler Judit (1971)
biológia-kémia szakos tanár
muzeumpedagógus
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Holló Szilvia Andrea dr. (1964)
történész
tudományos titkár
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest

Katus Magdolna (1967)
geológus
muzeumpedagógus
főosztályvezető-helyettes
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Kriston Vízi József dr. (1953)
etnográfus
főmuzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Lovas Márton Levente dr. (1944)
biológus, zoológus
osztályvezető
Déri Múzeum
Debrecen

Marosi Ernő dr. (1940)
művészettörténész
akadémikus
igazgató
MTA Művészettörténeti Kutatóintézet
Budapest

Munkácsy Gyula (1956)
fotótörténész
főosztályvezető-helyettes
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
Budapest

Örsi Julianna dr. (1950)
etnográfus
kandidátus
igazgató
Finta Múzeum
Túrkeve

Petercsák Tivadar dr. (1947)
etnográfus
kandidátus
igazgató
Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság
Eger

Pirint Andrea (1971)
művészettörténész
muzeológus
Herman Ottó Múzeum
Miskolc

Rapcsányi László dr. (1925)
újságíró
Budapest

Schwarz Katlin dr. (1944)
történész, könyvtáros
könyvtárvezető
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest

Selmeczi Kovács Attila dr. (1942)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest

Szablyár Péter (1948)
kohómérnök
ügyvezető
Tájhárszövetség
Jósvafő

Vásárhelyi Tamás dr. (1949)
biológus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Sz. Zomborka Márta (1959)
etnográfus
igazgató
Tragor Ignác Múzeum
Vác

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

